TÜRK DİLİ

Dr. Hüseyin AĞCA

Gündüz Eğitim ve Yayıncılık

TÜRK DİLİ

Dr. Hüseyin AĞCA

ANKARA - 2001

ISBN: 975-6859-21-0

© Bu kitabın her hakkı GÜNDÜZ EĞİTİM ve YAYINCILIK, TURİZM SANAYİ TİCARET LTD. ŞTİ.'ne aittir. Hangi amaçla olursa olsun, kitabın tamamı, bir kısmı aynen veya değiştirilerek bir başka kitaba alınamaz, çoğaltılarak yayınlanamaz.

Baskı
Ümit Ofset Matbaacılık
Büyük Sanayi 1. Cad. 107/39-40-54
İskitler / ANKARA
Tel: 0.312. 3842627
Fax: 0.312. 3841707

GÜNDÜZ EĞİTİM ve YAYINCILIK
TURİZM SANAYİ TİCARET LTD. ŞTİ.
Yeni Ziraat Mahallesi 16. Sokak No:19–A
DIŞKAPI - ANKARA
Tel: (0312) 384 30 21 • GSM: (0532) 297 55 44
Faks : (0312) 384 38 64

SÖZ BAŞI

Türk dilini, milletimizin kalbi ve zihni kabul eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, bu isabetli tespitinde ortak olup, zengin ve güzel dile hizmet etmek, çok şerefli bir görevin ifasıdır, diye düşünüyorum.

Son ilmî araştırmalara göre, en az sekiz bin yıllık bir geçmişe sahip olan, yaşamış ve yaşayan 6170 dil içinde, 1277 yıl önce edebî eser verme gücüne erişmiş bulunan Türk dilinin hizmetinde olmak şöyle dursun, onu **anadil ve ana dili olarak kullanır olmanın onurunu genç kuşaklarla paylaşma arzusu,** bu esere vücut vermiştir.

Ana dil Türkçe'nin, vezir Tonyokuk'tan (M.S. 724) **başlayan yazı dili kimlikli macerası, zamanın hassas imbiğinden süzülüp,** 1277 yılında, "dergâhta, bargâhta, çarşıda, pazarda, ordüda, konakta" konuşulup yazılmasına ferman edilen bir devlet dili konumuna yükselmesi kolay gelinen bir nokta değildir.

Hele buna bir de şer güçlerin yıkıcı etkisiyle, dışarıdan ve içerden yöneltilen **"kirletici olguları"** eklerseniz, Türkçe'nin ayakta kalma savaşındaki başarı sebepleri üzerinde, çok derin bir düşünceye dalmak zorunda kalırsınız.

Bu başarı; matematik bir disipline sahip olma mükemmeliyetine erişmiş olan Türk ana dilinin kendi gücüyle, onu gönülden sevmiş, onun ifade zenginliği ile aşkını, hasretini, elemini, derdini, zikrini ve fikrini anlatmış olan şuurlu, Türkçe sevdalısı Türk milletinin eseridir.

Bu dilin oluşturduğu büyük milletimizin bir hizmetkâr olma kimliğimizin minnet borcunu ödeme gayretimiz, bize bu satırları kitaplaştırma gücünü vermiştir.

Her gün, hatta her saat gelişerek değişmesini ve daha mutlu yarınlara ulaşmasını arzu ettiğimiz dünyamızda, bizim sayfalarımızı eser denilmeye layık bularak, uzmanlarca yapılacak değerlendirme ve eleştirilerden sınırsız bir zevk duymayı bekliyor ve şimdiden teşekkürlerimi arz ediyorum.

Çalışmamızı hizmet kervanına katmak için büyük bir gayret gösteren Gündüz Eğitim ve Yayıncılık Kurumunun bütün mensuplarına şükranlarımı sunuyorum.

Bizim gibi âciz bir beşer evladına, diline hizmet imkânı bahşeden Allah'ıma şükür ve bu yirmi yedinci kitabımı, sonuncu olmaması niyazıyla, Ağca ailesine armağan ve **bütün Türk gençlerine emanet ediyorum.**

Saygılarımla...

Hüseyin AĞCA
Erzincan
Temmuz 2001

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
DİL KAVRAMI – ÇAĞIMIZDA DİL VE İLETİŞİM İLİŞKİSİ

1. DİL KAVRAMI – ÇAĞIMIZDA DİL VE İLETİŞİM İLİŞKİSİ 1
İletişim nedir? 1
a- İnsanın kendi bedeni ve iç dünyasıyla kurduğu iletişim 1
b- İnsanın yakın çevresiyle kurduğu iletişim 1
c- İnsanın değişik araçlar kullanarak uzak çevresiyle gerçekleştirdiği iletişim 1
ç- İnsanın kutsallarıyla kurduğu iletişim 1
2. DİLİN KULLANIM ALANLARI VE ANA DİL–AMAÇ DİL KAVRAMLARININ AÇIKLAMASI 1
a- Sözlü Anlatımda Dilin Kullanımı 1
b- Yazılı Anlatımda Dilin Kullanımı 1
c- Görüntülü Anlatımda Dilin Kullanımı 1
3. ANA DİL – AMAÇ DİL 2
a- Ana Dil 2
b- Amaç Dil 2
BİR DİL BİLMENİN ANLAMI VE BOYUTLARI 2
a- O dile ait (o dilde yaşayan) yeterli sayı ve çeşitte kelimenin değişik anlamlarının bilinmesi 2
b- Anlamı bilinen bu kelimelerin; doğru telâffuzunun da bilinmesi ve bu söyleyiş biçimine uyulması 2
c- Kelimelerin doğru imlâ ile yazılışını öğrenmiş olmak 2
ç- Bir dili anlatım ve anlama aracı olarak doğru kullanma becerisini kazanmanın dördüncü şartı; kurallı cümle yapabilme becerisini kazanmış olmaktır 2

İKİNCİ BÖLÜM
DÜNYA DİLLERİ VE TÜRK DİLİ

1. TÜRK DİLİNİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ 3
2. TÜRK DİLİNİN TARİHÎ GELİŞİMİ VE GEÇİRDİĞİ DÖNEMLER 3
3. TÜRK DİLİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ 3

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK DİLİNİN SÖZLÜ ANLATIMDA KULLANIMI

1. Konuşma Teknikleri **45**
2. Konuşmacının Nitelikleri **45**
a- Fizikî yetenekleri 45
b. Zihnî yetenekleri 47
c.Ruhî yetenekleri 48
3. Konuşmanın Boyutları **49**
a- Dinleyici boyutu 49
b- Ortam boyutu 50
c- Konuşmacı boyutu 50
Dinleyici ve Dinleme Eylemi 50
SÖZLÜ ANLATIMDA TÜRLER **51**
a- Söylev (nutuk) 52
b- Konferans 52
c- Tebliğ 60
d- Panel 62
e- Forum 63
f- Sempozyum 63
g- Seminer 63
h-Münazara 63
i- Açık Oturum 63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK DİLİNİN YAZILI ANLATIMDA KULLANIMI

a- Türk Yazı Dilinin Doğuşu 65
b- Dilin Yazılı İfadelerde Kullanımının Boyutları 66
(1) Dilin Kullanımının Bilgi Boyutu 67
(2) Dilin Kullanımının Duygu Boyutu 68
(3) Dilin Kullanımının Uygulama Boyutu 68
(4) Dilin Kullanımının Kültür Boyutu 69
(5) Dilin Kullanımının Kanunî Boyutu 69

BEŞİNCİ BÖLÜM
TÜRKÇE – DİL BİLGİSİ

1. TÜRK DİLİNİN SES BİLGİSİ 73
a- Sesler-Harfler-Ses Olayları 73
b- Ses olayları 74

2. TÜRKÇE'NİN HECE YAPISI VE SESLENDİRİLİŞİ–HECELERİN YAZIMI İLE İLGİLİ İLKELER 75
a- Türk Dilinde Hecenin Yapısı-Telâffuzu ve İmlâsı 75
b- Türkçe'de Ses Uyumu 76
3. TÜRKÇE' DE KELİME KAVRAMI 77
a- Türkçe kelimelerin yapısı 77
b- Dilimizdeki Kelime Çeşitleri 79
4. TÜRKÇE'DE CÜMLE KAVRAMI 80
5. CÜMLE ÇEŞİTLERİ 85
a- Ögelerin sıralanışı bakımından cümleler 85
b- Yapıları bakımından cümleler 86
c- Yüklemin Türüne Göre Cümleler 87
ç- Anlamlarına Göre Cümleler 88

ALTINCI BÖLÜM
TÜRKÇE'DE NOKTALAMA İŞARETLERİ VE KULLANIMI

TÜRKÇE'DE NOKTALAMA İŞARETLERİ 91
a- Noktalama İşaretleri ve Kullanımı 91
b- Noktalama İşaretlerinin Değerleri 92

YEDİNCİ BÖLÜM
TÜRKÇE'NİN İMLÂSI

TÜRKÇE'NİN İMLÂSI 95
a- Türkçe'de İmlâ Kavramı 95
b- Türk dilinin imlâsında ilkeler 96
(1) Büyük ünlü uyumu (sesli benzeşmesi) 96
(2) Küçük ünlü uyumu 96
c- Türkçe'nin imlâsında bazı özel uygulamalar 96

SEKİZİNCİ BÖLÜM
YAZILI VE SÖZLÜ ANLATIMDA TEMEL İLKELER

1. Sözlü ve Yazılı Anlatımın Düzenlenmesi 101
a- Düşünme Yeteneği 101
b- Bilgi Edinme Yeteneği 102
c- Görüş-Fikir Üretme Gücü 102
ç- Duygu Zenginliği 102
d- Gözlem, Deney ve Tecrübeler 102

e- Dili Kurallarına Uygun Olarak Kullanma Becerisi 103
f- Plânlama 103
2. YAZILI ANLATIMIN PLÂNLANMASI 103
a- Dış plânlama 103
b- İç plânlama 106

DOKUZUNCU BÖLÜM
EDEBÎ TÜRK KAVRAMI VE BU TÜRLERDE TÜRK DİLİYLE VERİLMİŞ ÖRNEKLER

1. TÜRK DİLİNDE ANONİM /SÖZLÜ - MENSUR (DÜZ) YAZILI ANLATIM TÜRLERİ 109
a- Masallar 109
b- Halk Hikâyeleri 110
c- Bilmeceler 110
ç- Tekerlemeler 111
d- Atasözleri 112
2. SÖZLÜ – ANONİM MANZUM EDEBÎ TÜRLER 112
a- Destanlar 112
b- Türkü 113
c- Mani 116
3. SAHİBİ BELLİ YAZILI ANLATIM TÜRLERİ 118
a- Günlük İletişimde Kullanılan Mensur Türler 118
Dilekçe 119
Telgraf/belge geçer 119
Tutanak 120
İlân 121
Davetiye 122
Tebrik metinleri 122
Haber metinleri 122
b- Edebî Nitelikte ve Mensur Yazılı Anlatım Türleri 124
ROMAN 125
HİKÂYE 125
TİYATRO 128
GEZİ YAZISI (Seyahat türü) 128
HATIRA 132
SOHBET 145
EDEBÎ TARİH 153
MEKTUP 153
BİYOGRAFİ 154

2. Fikir, duygu hayal ve görüşlerin yoğunlukla işlendiği edebî türler 155
SÖYLEŞİ (Röportaj) 156
MAKALE 161
FIKRA 179
DENEME 181
TEBLİĞ 186
RAPOR 186
FEZLEKE 192
ELEŞTİRİ (Tenkit) 192
PORTRE 202
3. Manzum Şekilde Yazılan Türler 212
a- Dış yapısı yönünden manzum yazılar 212
b- İçeriği yönünden manzum yazılar 212
c- İçeriğine göre manzum yazı türleri 214
(1) Lirik şiir 215
(2) Kahramanlık şiiri (Hamasî) 219
(3) Tabiat şiiri 221
(4) Eğitim temalı şiir (Didaktik) 223

ONUNCU BÖLÜM
YAZILI ANLATIMDA YAYGIN HATALAR VE GİDERİLME YOLLARI

1. Yazının Plânlamasında Yapılan Hatalar 231
2. İmlâ Hataları 232
3. Noktalama Hataları 232
4. Cümle Kuruluşunda Yapılan Hatalar 232
5. Paragraf Oluşturulurken Düşülen Hatalar 233
6. Kaleme Alınacak Yazı İçin Belirlenen Edebî Türün Özelliklerine Uymama Hatası 233
7. Mantık Hataları 233

YAZILI ANLATIMIN DEĞERLENDİRİLMESİYLE İLGİLİ İLKELER 234
a- Şekil Yönünden Yapılan Denetleme ve Değerlendirme 234
b- İçerik (Muhteva) Yönünden Yapılan Denetleme ve Değerlendirme 235
BİR METNİN DENETLENİP DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILABİLECEK ÖLÇÜT LİSTESİ 236

EKLER ve OKUNACAK ÖRNEK METİNLER 239

SINIRLI KAYNAKÇA 262

KİTAP İÇİNDE YER ALAN ÖRNEK METİNLER VE EKLER

TÜRKÇEYİ SEVİP YAŞATMAK	Prof. Dr. Mümtaz Soysal	41
ERMENİNİN TÜRK'E VE TÜRKİYE'YE ZULMÜ	Hüseyin Ağca	52
HALK ŞÂİRİ DEYİMİ ÜZERİNE	Prof. Dr. Sükrü Elçin	60
BİR SAATLİK TELÂKİ	Mustafa Kutlu	125
SEMERKANT'A DOĞRU	Yavuz Bülent Bakiler	129
BÜYÜK ATATÜRK'E AİT UNUTAMADIĞIM BİR HATIRA	Halit Fahri Ozansoy	132
MÜTAREKE FELÂKETİ	Halide Nusret Zorlutuna	137
ŞAİRLER HALAYI	Yaşar Nabi (Nayır)	140
AİLEDE, OKULDA, HAYATTA SAN'AT TERBİYESİ	Refik Ahmed Sevengil	145
ŞAİRLER VE ŞİİRCİLER	Mehmet Çınarlı	146
ŞİİRLERİM VE ŞAİRLİĞİM	Necip Fazıl Kısakürek	148
PROF. DR. OKTAY SİNANOĞLU İLE SÖYLEŞİ	Röp. yapan: Hüseyin İçen	156
İSTATİSTİK VE EDEBİYAT	Prof.Dr. Fatih Sezgin	161
KÜLTÜR NEDİR?	Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu	166
DİL - DÜŞÜNME - DÜNYA İLİŞKİSİ	Prof.Dr.Bedia Akarsu	169
ÇOCUKLARIMIZI TEHLİKELERDEN KORUYALIM	Abdülkerim Abdükadiroğlu	176
ANAMIN ÖĞÜDÜ	Cahit Beğenç	179
DUÂ	Prof. Dr. Beyza Bilgin	181
TÜRKÇE DÜŞMANLIĞI VE YABANCI DİL	Prof. Dr. Mustafa ERKAL	183
YENİ ÇIKAN ŞİİR KİTAPLARI ÜZERİNE	H. Fethi Gözler	192
TÜRKİYE'DE KİTAP OKUNUYOR MU?	Gül Sılacı/Reyhan Tutumlu	196
KÖROĞLU	Prof. Dr. Mehmet Kaplan	202
İSTİKLÂL MARŞININ TAHLİLİ	Mehmet Kaplan	207
DİLEK	Cevdet Kudret Solok	213
SERENAD	Ahmet Muhip Dranas	213
HARP POEMİ	Zafer Hüsnü Taran	216
OĞLUM VE BEN	Ayten Ayhan Akgürbüz	217
BİNGÖL ÇOBANLARI	Kemalettin Kami Kamu	217
MEHMET'İM	Fuat Azgur	219
YA BİZİMDİR - YA KİMSENİN	Fethi Tevetoğlu	220
DENİZ SEVGİSİ	Ceyhun Atuf KANSU	221

GÖZÜMDE TÜTEN ŞEHİR	İlhan Geçer	222
GURBETTEN RENKLER	Kemalettin Kamu	223
KIZILIRMAK KIYILARI	Fazıl Hüsnü Dağlarca	223
BABAMIN BAHÇESİ	Ayten Ayhan	224
TÜRKİYEM DİLE GELDİ	Özbek İncebayraktar	225
SAKARYA TÜRKÜSÜ	Necip Fazıl KISAKÜREK	226
ANAYURT	M.Faruk GÜRTUNCA	227
ANNEM İÇİN	Ahmet Hamdi Tanpınar	229
SÖZ	Ayten Akgürbüz	229
AĞIT - DESTAN	Orhan Şaik Gökyay	230
DÜNYA BU	Hakkı Şahap	230
NEDEN CHAT YAPIYORUZ?	Uzm.Dr.Aysel Yurtsever	239

1. EK.Mektup zarfı kullanım örneği 250
2. EK.Bir kitabın içindekiler sayfası örneği 251
3. EK.Kütüphanelerde konu farklılığına göre kitapların tasnifi 252
4. EK. Genel kısaltmalar için örnek 256
5. EK.Genelge örneği 258
6. EK.Ölüm tutanağı örneği 260

GİRİŞ

Toplumların ilerlemesi; bir bakıma maddî, manevî ihtiyaçlarının çeşitlenmesi ve bunların karşılanması için gösterilen bilinçli gayretlerin ürün vermesiyle sağlanmıştır. İletişimin, vazgeçilmezleri arasında ilk sırayı alan tek araç dildir. Dil gelişerek değişime uğrar ve çeşitlenip zenginleşerek kültürü nesilden nesile nakleder. Farklı beslenme şekilleri, her devirde ve bölgede birbirinden çok farklı yaşama biçimleri sonucu insan düşüncesi, çeşitli değer yargıları meydana getirmiştir. Bunların tamamına KÜLTÜR adını veriyoruz. Bu gerçeği oluşturan ögelerin temeli, insanların maddî ve manevî tercihleri olduğuna göre, bunları yakın, uzak insanlara ileten, benimseyip yaşanmasına imkân veren araç da dildir. Dil, bu hayat tarzının, zaman ve mekân olarak birbirinden uzaklaşmış insanlara naklini sağlar. Dünyadaki olay, olgu, durum, ve eşyaları adlandırarak onları ifade edebilen kalıplar içine koyup yaşatır. Çünkü bunların hepsinin birer kimlik sahibi olması, adlandırılmalarının sonucudur.

İnsan ruhunun;maddenin dar ve kısır kalıplarını kırarak onu, düşünce süzgecinden geçirip **yerine ve zamanına göre ifade etme gücü olarak tarif edilebilen dil,** Yaratıcının insanoğluna lütfettiği en geniş ve en güzel bir imkândır diyen Yusuf Has Hacip **" Yaratan Allah insana erdem, akıl, bilgi, anlayış, gönül zenginliği ve bütün bunları dil ile anlatma gücü verdi."** diyor. 900 yıl öncesinden gelen bu tespit; dilin insandaki anlayışı en üst seviyede geliştirmeyi, bilgiyle donatmayı, gönülle inceltmeyi ve en sonra da bunu ifade etmeyi sağlayan bir araç olarak kullanılması gereğini, açıkça ifade ediyor. Bilindiği gibi dil bilgisi; bu çok önemli görevi üstlenen dilin, yazılı ve sözlü ifadelerde doğru, kurallı, edepli bir zenginlikle kullanılmasına dair kuralları belirlemek görevini yapar. Asıl sorun; dilin biçim ve anlam boyutlarını birbiriyle ilişkili bir yaklaşımla ele alıp düşünce ile, bunu ifade etme aracı olan dil arasındaki, bağları güvenilir bir düzene kavuşturmaktır. Bu ifadeden; dilin sözlü ve yazılı anlatımda kullanımıyla ilgili olarak alan uzmanları tarafından ortaya konulacak kuralların değişmeyeceği anlaşılma-

malıdır. Her şey, her araç ve durum zamana, mekâna, yeni ihtiyaçlara göre değişir ve değişmelidir. **Dil; canlı, toplulukla var olan, hatta kalabalıkları toplum hâline getiren son derece önemli bir varlıktır.** Ona ait kurallar; tepeden inmeci bir yaklaşımla, onun temel yapısına aykırı, emredici bir üslûpla ortaya konulamaz. Dili, onun gerçek sahibi ve oluşturucusu olan, millet meydana getirir. Dil bilginleri, bu varlığın daha doğru, kolay kullanılabilir ve zenginleştirilebilir hâle gelmesinin yollarını araştırır, yöntemlerini belirler. Bunu da yine o dilin kendi öz varlığı içindeki temel yapısından hareket ederek gerçekleştirmeye çalışırlar. Dolmuş, bilgisayar, kaptıkaçtı, cankurtaran gibi kavram adlarını bulan halk iz'anıdır.

Bu kurallar konulurken her bilim adamının hedefleri vardır. Bunları şu iki kelime ile ifade etmek mümkündür:

ANLAMAK ve ANLATMAK

Bu noktada hemen şu sorular akla gelir: Neyi anlamak ve ne ile anlatmak? Cevaplar ise şunlardır:

O dil ile, söylenileni anlamak. O dille yazılmış olan her seviye ve türdeki yazılı kaynakları doğru okuyup doğru anlamak.

Ne ile anlatmak sorusunun cevabına gelince o da şudur:

O dil ile hatasız ve şahsî sayılabilecek bir anlatım biçimiyle konuşmak. Yine o dil ile düşündüklerini, hissettiklerini, gözlem, deney ve tecrübelerini, görüşlerini, doğru, kurallı bir biçimde yazı ile ifade edebilmek. **Bir dili öğrenmek için gösterilecek gayretlerin tamamı, yukarıda anlatmaya çalıştığımız bu iki amaç içindir.**

Günümüzde bu anlama ve anlatma kavramları, bundan yarım yüz yıl öncesindekinden farklı bir içerikle ele alınmalıdır. Gelişme niyeti taşıyan günümüz insanı, sadece anlama ile yetinmiyor. Bunun yerine **doğru anlama** ifadesini kullanıyor ve bundan, basit anlatım yerine tekrarsız, açık, sade, dinleyen ve okuyanlar tarafından kolay ve çabuk anlaşılabilir bir anlatım seviyesine ulaşmayı anlıyor.

Biz burada değerli okuyucularımızın deneyip değerlendirip, eleştirmelerine ve geliştirmelerine imkân vermek için doğru anlamak ne demektir sorusunun cevabına ilişkin bir dizi tutum örneği sunuyoruz. Kanaatimizce

söyleneni ve okunanı doğru anlamanın ölçütü olarak aşağıdaki beceri listesi kullanılabilir.

Doğru Anlamak

a- Dinlenilen konuşma ya da okunan metindeki kelimelerin (sözlük, mecaz, eş sesli, eş anlamlı, zıt anlamlı) değişik anlamlarını bilme.

b- Bu anlatımda kullanılan terim,. deyim, atasözü ve tamlamaların, söz öbeklerinin anlamlarını bilme.

c- Anlatılan olay, durum ve olguları tespit edip önem sırasına koyabilme.

ç- Anlatımda yer alan kişileri yaptıkları işlerin önemine göre belirleyip sıraya koyma.

d- Dinlenilen konuşma ya da okunan metnin özetini yapabilme.

e- Sözle, yazıyla anlatılanların ana fikrini doğru olarak bulabilme.

f- Söz ve yazılardaki yardımcı fikirleri önem sırasına koyabilme.

g- Anlatımdaki benzer olay ve kişileri tespit edebilme.

ğ- Dinlenilen konuşma, okunan yazıdaki fikir, olay ve durumlara benzer olanları anlatan diğer sözlü ve yazılı kaynakları hatırlayabilme.

h- Benzer anlatımlar arasında biçim ve içerik yönlerinden farklılıkları görebilme.

ı- Aynı konular üzerinde sözlü ve yazılı olarak kendi görüşlerini açıklayabilme.

Bir konuşmayı, okunan bir metni doğru anlamak, bir bakıma, konuşmacı ya da yazarın ele aldığı konu ile ilgili olarak ortaya koyduğu görüşü doğru kavramaktır.

Bu amaç, anlamak için gösterilecek dikkat ve hızlı okuma, yeterli bir algılama gücü ile gerçekleşir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİL KAVRAMI – ÇAĞIMIZDA DİL VE İLETİŞİM İLİŞKİSİ

1. DİL KAVRAMI – ÇAĞIMIZDA DİL VE İLETİŞİM İLİŞKİSİ

İletişim nedir?

İnsanın kendisiyle ve yakın/uzak çevresiyle ilişki kurma ihtiyacı, en temel meselelerden birisidir. Bu sebeple iletişimin tarihi, insanlığın tarihi kadar eskidir. **Bu ihtiyaç; aynı zamanda insan bedeninin kendi iç ve dış dengelerini sağlayarak sağlıklı hayat sürmesinin ön şartı olarak karşılanmak zorundadır. Kendini en gerçekçi ve en hür biçimde ifade etme eylemi, çağımızda vazgeçilmez bir insan hakkı olarak da kabul edilmektedir.**

İletişim, değişik kaynaklarda farklı ifadelerle tanımlanmıştır. En yaygın ve kapsamlı olan tanım T.D.K.'nun 1988 basımlı Türkçe Sözlük'te verilenidir. Bu kaynak iletişimi; duygu, düşüce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme olarak tanımlıyor. Başka bir kaynakta; hem çevreleriyle, hem de kendi içlerindeki kişi ve kurumlarla etkileşimini ve uyumunu sağlayan ana unsurlardır diye tanımlanıyor. Sayın Prof. Dr. Hayrani Altıntaş'ın "İnsan-Allah İletişimi" adlı makalesin-

de yer verdiği bu tanım, iletişimi, insan-kurum-toplum ilişkilerini sağlayan bir araç olarak sunuyor.

Sağlıklı bir iletişimin gerçekleştirilmesi için iki tane temel iki tane de ikinci derecede ögenin bulunması/kullanılması gerekir. **Temel ögeler gönderen ve alıcı, diğerleri ise gönderilen ve bu eylemde kullanılan araç olan kanaldır.**

Gönderen, kişi ya da bir kurumu temsil eden sorumlu birisi olabilir. Yaptığı iş; ürettiği bir fikri, sahip olduğu bir bilgiyi yahut duygularını hedef kitlesi olan alıcıya iletmektir.

Alıcı; kendisine gönderilen bilgi, görüş, duygu yahut haberleri, gönderilenin içeriğine uygun olarak elde edendir. Bu içerik çok kere alıcı tarafından talep edilmiştir.

İletişimde ikinci derece öge olarak kabul edilmesine rağmen, bize göre oldukça önemli olan bir unsur da iletilen, yani iletişimin konusunu teşkil eden içeriktir. Yukarıda adı geçen kurumun sözlüğü bu ögeyi şöyle tanımlıyor: **"Yazı veya sözle anlatılması amaçlanan duygu ve düşünce."**

Kanal ise, iletişimin konusunu oluşturan yazı veya sözlü malzemenin iletilme tarzıdır.

Geçmişte ve bugün en yaygın olan iletişim biçimi, anlamlı kelime ve hareketlerle sağlanan sözlü iletişimdir. İletişim sonucunda alınan haber, bilgi veya duyguların karşısında alıcının ortaya koyduğu değişik tavırlar vardır. Hiçbir alıcı gereksiz yere iletişim kurmaz. Zaten talep edilmeyen bir içeriğin iletişime konu olması da beklenmez. İçeriğe sahip olan alıcının, buna göre gerçekleştirdiği eyleme "geri bildirim" denilir. **Geri bildirimin alınan içerikle doğrudan ilişkili olmasının şartı; alıcının, gönderileni, gönderenin belirttiği amaçla örtüşecek şekilde kavramasıdır.** Bu bakımdan doğru anlamanın şartı, doğru ve kolay anlaşılabilmeye müsait bir anlatımın gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Yukarıda ana hatlarıyla tanıtılmaya çalışılan iletişiminin, her devirde çok çeşitli şekillerde sınıflandırıldığını görüyoruz. Bize göre sağlıklı bir sınıflama şu tarzda yapılabilir.

a- İnsanın kendi bedeni ve iç dünyasıyla kurduğu iletişim.
b- İnsanın yakın çevresiyle kurduğu iletişim
c- İnsanın değişik araçlar kullanarak uzak çevresiyle gerçekleştirdiği iletişim.
ç- İnsanın kutsallarıyla kurduğu iletişim.

a- Kişinin kendisiyle iletişiminden anlaşılması gereken husus şudur: Maddî, manevî her türlü sıkıntı ve mutluluklarımızın bedenimize, ruhumuza, zihnimize yansıyan etkileri vardır. Bunları algılamak ve gereken uygun tedbirleri almak için insanın kendisiyle yeterli düzeyde iletişim kurması gerekir. Yeterlilik alanlarımızı tanımak ve buna göre hayat yolumuzu çizmek zorundayız.

b- İnsanoğlunun yakın çevresiyle sağlıklı iletişim kurarak çevresindeki hemcinslerini gerçek kimlikleriyle tanıması, huzurlu yaşamasına imkân hazırlar. Etrafımızı çevreleyen tabiî, beşerî, teknolojik ve ekonomik ortamlar hakkında doğru ve güveniler bilgiler almak yoluyla ayakta kalabilir ve yolumuza devam edebiliriz.

c- Üçüncü ve günümüzde yaygınlaşan bir iletişim türü de, değişik araçlardan yararlanarak uzak çevremizle kurduğumuz iletişimdir. Yakın bir gelecekte belki bir mahalle hâline dönüşecek olan yer küremezin, uzak bölgelerinde oluşan olaylardan haber alıyor ve bunlara uygun tavırlar takınıyoruz. Uzak gelecek zamanın olumlu gelişmelerinden haberdar olduğumuzda mutlu oluyor, tehlikelerine karşı tedbirler alıyoruz.

ç- Dördüncü ve her geçen gün daha da yaygınlaşan bir iletişim tarzı da insanın kutsallarıyla kurduğu iletişidir. Tarih, insanların manevî bir değeri kabullenmeden yaşadıkları bir dönemin bulunmadığının çeşitli belgelerini sunuyor. Kişinin özellikle ergenlik döneminden itibaren kutsallarıyla iletişim kurma ihtiyacı kaçınılmazdır. İnsan, ister kendi bildiği doğrultuda güzel söz ve davranışlarla, ister evrensel dinlerin belirli biçimdeki ibadetleri aracılığıyla olsun, manevî dünyasına şekil veren değerleri anlamak için, bu tür iletişime ihtiyaç duyar ve bunu özel hayatında sürdürür.

İnsanlar gibi kurum ve kuruluşlar da, bütün iletişim imkânları kullanarak bilgi üretmek, bunları kullanmak (beceriye dönüştürüp hayata geçir-

mek) suretiyle gelişme şansına sahip olmaktadır. Bunun kaynağı da sadece sağlıklı bir iletişim ağı kurmak ve bunu verimli şekilde işletmektir.

Bunun için birçok bilim adamı, iletişimin sağlıklı ve etkili kullanımı üzerinde kafa yormakta, böylece daha huzurlu bir dünyanın kapılarını aralamaya çalışmaktadır.

İletişim türlerinin dengeli ve yeterli gelişmesi, bu eylemde kullanılan temel araç olan DİLİN doğru, kurallı, tekrarsız ve uygun bir ifade biçimiyle benimsenip geliştirilmesiyle mümkündür. Bu itibarla aşağıdaki bölümlerde, iletişimin temel aracı olan dili bilmenin anlamı ve bunu istenilen seviyede kullanılabilme becerisine nasıl kavuşulabileceği üzerinde durmaya çalışacağız.

2. DİLİN KULLANIM ALANLARI VE ANA DİL–AMAÇ DİL KAVRAMLARININ AÇIKLAMASI

Dil alanında çalışanlar,bu kavramı kısaca iletişimin vazgeçilmez aracı olarak ele almış ve böyle kavramışlardır. **Dil, başlangıcı belli olmayan zamanlarda oluşmuş, kendine özgü düzeni ve kuralları olan gizli bir anlaşmalar sistemi olarak tanımlanır.** Doğuşu tarihin en karanlık devirlerinde gerçekleşmiştir. Çünkü kendini ifade ihtiyacı, en temel ihtiyaçların da başında gelmektedir. İnsanlar kendilerini başlangıçta sadece hemcinslerinin anlayabildiği basit araçlarla ifadeye çalışmışlardır. Daha sonraları ve özellikle güvenliklerini sağlamak ve ayakta kalabilmek için ileri sayılabilecek bir dil düzeneği kurmaya yönelinir. Bilindiği gibi her sosyal kurumun temelinde insanoğlunun kutsallarıyla ilişkisini kurduğu dinî inanış ve tavırlar bulunmaktadır. Bu gerçekten yola çıkıldığında, en önemli sosyal kurumlardan olan dil olgusunun kaynağında da dinî motifleri bulmak mümkündür. Nitekim, ilkel dillerin ilk harf şekilleri, bunları kullananların dinî sembollerine ve savunma araçlarına benzemektedir.

a- Sözlü Anlatımda Dilin Kullanımı

İletişim aracı olarak dil, önce ses hâlinde ve hemen sonra da bunların anlamlı şekle dönüşümünden oluşan söz dili biçiminde kullanılmıştır. Konuşma, insan için hiçbir zaman vazgeçilmeyen bir ihtiyaçtır. Hatta bazı dü-

şünürler, konuşmanın, insanın kimliğini ortaya koyan en güvenilir bir unsur olduğunu iddia etmişlerdir. Meşhur filozof Hannan "**Konuş da kim olduğuna karar vereyim**" diyerek bu gerçeği savunmuştur. Konuşma becerisinin kaynağı ve bunun nasıl kazanılacağı hakkında çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu konuda birleşilen nokta, bu becerinin yeterli bir eğitimle kazanılacak ve geliştirilecek bir nitelik olduğudur. John C. Maxwell ve Jim Dornan birlikte kaleme aldıkları ve "Etkili İnsan Olmak" adıyla dilimize çevrilen eserde ,söz dilinin insana cesaret veren önemli bir araç olduğu belirtildikten sonra şu ifadelere yer alıyor. "**Beni pohpohlarsan sana inanmam, beni eleştirirsen seni sevmem, beni görmezlikten gelirsen seni affetmem. Ama bana cesaret verirsen seni asla unutmam.**" Devamla ve şunları söylüyor: Bir insan, kendine cesaret verildiğini hissettiğinde, zor şeylere bile katlanabilir ve sayısız güçlükleri yenebilir. Hz. Musa'nın Allah'tan istedikleri arasında bulunan şu talebinin, bu konuya etkili bir destek sağladığını da unutmayalım. "**Ya Rabbi! Dilimizdeki ukdeyi çöz ki, insanlar sözümü iyice anlayabilsinler.**"

b- Yazılı Anlatımda Dilin Kullanımı

Yazı "İnsan aklının en güzel icadı olarak tanımlanır". Her türlü ilmî araştırmaları ve duyguları ifade eden güzel sanat eserlerinin günümüze ulaşmasını ve gelecekte de devam etmesini sağlayan araç yazı dilidir. Rahmetli Hocamız Mehmet Kaplan'ın "**düşünce ve duyguya çekidüzen vermek**" biçiminde tanımladığı yazının, tarih sahnesine çıkışıyladır ki ,insanların eserleri zamana karşı dayanma imkânına kavuşmuştur. Yazarken oluşan anlatım hatalarını en aza indirmek, her zaman daha kolay olmaktadır. Bu ve benzeri diğer sebeplerle yazılı anlatımın, olabildiğince disiplinli ifade biçimi olması yönünden tercih edileceği açıktır. Kısaca; fikirlerimizin ve duygularımızın kaybolmaması için, yazılı anlatıma olan ihtiyacımız vazgeçilmezlerimiz arasındadır.

Yazının ortaya çıkışı, ilk insanların inançlarıyla ilgili sembollerle, sıkça kullandıkları savunma araçlarının şekillerini resmetmeleriyle açıklanmaktadır. Bu tarzdaki yazı biçiminin yaygın olduğu döneme ilgili uzmanlar, stilizasyon adını vermişlerdir. Yazının temelini oluşturan ilk harflerin, Fenikeliler tarafından bulunduğu ve bu harflerden 22 tanesinin belirli bir düzene

göre sıralanıp alfabe teşkil ettiği genelde kabul edilir. Bu seslerin Latin alfabesinin de temelini oluşturduğu bilinmektedir.

c- Görüntülü Anlatımda Dilin Kullanımı

Ses dalgalarının nakliyle yetinmeyen iletişim uzmanları, bu defa görüntünün naklini sağlayacak teknolojiyi insanlığın hizmetine sundular. Aslında görüntü ile duygu ve düşüncelerin anlatımı, eskilerin hâl dili dedikleri bir anlatım biçimiyle kullanılıyordu. Kelimelere yüklenen anlamın sadece onların taşıdıkları mana ile değil, o kelimeyi kullanan insanın, kullanım anındaki el, kol hareketleri, yüz çizgilerinde ve rengindeki değişimler, gövdenin aldığı yeni biçimler, söylenene farklı bir anlam kazandırıyordu. Görüntünün nakli ile ilgili tekniklerin gelişmesi, vücut dili ile ifade imkânının alanını genişletmiştir. Eskiden yüz yüze kullanılan bu ifade biçimi bu defa adeta sınırsızlığa uzanmıştır. Eskilerin hatıralarını süsleyen meşhur özlü sözlerden biri olan, "**sözün bal fakat yüzün sirke satması**" şeklinde yaşayan anlatım, söz dilinden ayrı bir iletişim aracının varlığını çağrıştırır. Bugün en az söz dili kadar, hatta bazı durumlarda ondan da etkili olan vücut dilinin kullanımı ile ilgili çok daha yaygın çalışmalar yapılmakta, eserler yazılmaktadır. Bütün bu çalışmalarda üzerinde en çok durulan nokta, söz diliyle vücut dilinin birbiriyle uyum hâlinde kullanılmasının önemli olduğudur. Bu tarzdaki anlatıma, dahil edilen ögelerin arasına, günümüzde konuşmacının kılık kıyafeti, saç biçimi, duruşu, mikrofonu kullanışı ile ilgili daha pek çok tutum da eklenmiştir. İyi bir konuşmacıda bulunması gereken özellikler arasına, onun sağlıklı bir görünüme ve göz alıcı bir beden yapısına sahip olması gibi, görünüşe ait pek çok öge de eklenmiştir.

3. ANA DİL – AMAÇ DİL

a- Ana Dil

Milleti meydana getiren fertlerin; her durumda, her zamanda ve mekânda iletişim ihtiyacını karşılayan dil ana dilidir. Ülkenin özel-resmî bütün iş ve işlemlerinde kullanılan bu dildir. **Ana dil kişiyi ;aileye, işyerine, toplu-**
ma bağlayan ,onda mensubiyet duygusunu doğuran ve geliştiren
vazgeçilmez iletişim aracıdır. Ana dil ,bir topluluğu kısa sürede toplum
ve daha sonra da millet hâline getirir. Her milletin anayasasında, o devlete

kanunî vatandaşlık bağı ile bağlı olanların kullanmak zorunda oldukları dil yer almıştır. Buna genel adı ile resmî dil denilmektedir. **Bunun toplumla ilişkilerde, eğitimde, kamu ile ilgili iş ve işlemlerde, basın-yayın organlarında kullanılması milletin temsil gücünün göstergesi olduğu gibi, ondan daha da önemlisi, beka sebebidir.**

b- Amaç Dil

Kişinin kendi ana dili dışında,çeşitli iletişim ihtiyacını karşılamak üzere şahsî tercihiyle öğrenmek istediği başka bir topluma ait olan dildir.

Bu ihtiyacı duyanların özel gayretleri ile bir ya da daha fazla yaşayan dili öğrenmeleri mümkündür. Bu tür bir dilin öğrenilmesine ihtiyacı doğuran temel sebep,çağdaş gelişmeleri kaynağından takip etmek,bunu bir iş/geçim aracı (meslek) olarak seçmektir.

BİR DİL BİLMENİN ANLAMI VE BOYUTLARI

Çağdaş bir dünyada yaşayan her insanın değil, fakat ihtiyaç duyan bütün insanların yabancı dili/ dilleri öğrenmesi hem hak hem de kaçınılmaz bir ödevdir. Bu beceriyi kazanmanın, günümüzde geliştirilmiş çok etkili yöntemleri vardır. Eğitim sisteminin işletilmesinden sorumlu olanların; daha fazla gecikmeden bu yeni ve uygulanabilir yabancı dil öğretim tekniklerini araştırmaları ve uygulamaya sokarak ihtiyacı olan hedef kitleyi, en az bir yabancı dili yeterli seviyede kullanmama ayıbından arındırmaları gerekmektedir.

Günümüzde herhangi bir dili bilmenin ne anlama geldiğini belirtmeye çalışalım. Bilindiği gibi bir dili öğrenmenin en belirgin ve temel amacı; o dil ile konuşulanı ve okunanı doğru anlamak ve o dille sözlü ve yazılı iletişim kurabilmektir. Bu iki temel beceriyi kazanmak şu dört temel şarta bağlıdır.

a- O dile ait (o dilde yaşayan) yeterli sayı ve çeşitte kelimenin değişik anlamlarının bilinmesi:

Bu alanda alınacak mesafenin; dili edinecek kişinin, yaşına, cinsiyetine, mesleğine ve nihayet toplum hayatında alacağı tutumlara paralel bir seviyede, anlamını bileceği kelime sayısı ve çeşidinin artmasına bağlı olduğu da bir gerçektir. İlköğretim kademesindeki bir çocuk ile yüksek öğrenim öğ-

rencisinin bilmesi gereken kelime sayısı ve çeşidinin aynı olması beklenemez. Dilin; geniş bir düşünce dünyasının maddî, manevî unsurlarının ifade aracı olma görevini yerine getirebilmesi için, çok geniş bir kelime kadrosuna sahip olması gerektiği gibi, bir insan da ne kadar çok sayı ve çeşitte kelimenin anlamını bilirse, düşünce ufku o kadar geniş olur. Çünkü, dil ile düşünce arasındaki ilişki son derece kuvvetli ve bir o kadar da vazgeçilmezdir. Ülkemizde, lise öğreniminden geçen bir Türk vatandaşının günlük iletişimini orta derecede karşılayabilmesi için en az 2.500 kelimeyi hafızasına alması gerekir. Ne yazık ki bu alanda yapılan araştırmalar, söz konusu hedef kitlenin kullandığı kelime sayısının bunun çok altında olduğunu ortaya koymuştur. Bugün gelişmiş ülkelerde yetişkinlerin günlük iletişimde kullanmaları gereken kelime sayısı 70.000 lere ulaşmıştır. Bizim için bu ölçü hiç değilse Türkçe sözlükteki kelime sayısının 1/10 u yani 8.000 kelime olmalıdır.

b- Anlamı bilinen bu kelimelerin; doğru telâffuzunun da bilinmesi ve bu söyleyiş biçimine uyulması:

Biz Türkiye Türkleri için kabul edilen söyleyiş biçimi, İstanbul şivesidir.

Hedef kitlemiz; farklı yörelerin şivelerini kullanarak geldiği eğitim kurumlarında, bu telâffuz biçiminden arındırılıp İstanbul şivesini yazılı ve sözlü ifadelerde kullanabilecek bir dil becerisine ulaştırılacak şekilde ,Türkçe eğitimine muhatap olmalıdırlar. Telâffuz hataları, anlam değişikliklerine sebep olduğu için, anlaşılmayı zorlaştırır. Bu nedenle de iletişim yeterli düzeyde sağlanamaz. Türkiye Radyo-Televizyon Kanununda bu konuya dikkat çekilerek folklor ağırlıklı programlar dışında, yerel ağızlara yer verilmemesi ilkesi getirilmiştir.

c- Kelimelerin doğru imlâ ile yazılışını öğrenmiş olmak:

Bu şart Türk dili için çok özel bir önem taşımaktadır. **Çünkü Türkçe, okunduğu gibi yazılan ve yazıldığı gibi okunan bir dildir.** (Bazı alıntı kelimelerin bu kuralın dışında bulunması özel bir durumdur ve dilimizin bu temel özelliğini değiştirici bir yoğunlukta değildir.) Kelimelerin yanlış imlâ ile yazılması anlamayı imkânsız hâle getirdiği gibi, zamanla ve yaygın bir seviyede anlatımın da zorlaşmasına sebep olur. Bu gün pek çok yazar; Türkçe'nin imlâsını doğru bilmediği gibi, bildiği imlâ kurallarını da yeteri kadar

uygulamamakta ve bunun sonucu olarak anlama ve anlatma imkânsız hâle gelmektedir.

Türk dilinin şu andaki kullanılan alfabesi Latin kökenli Türk alfabesi olup, bu alfabede,yazılı ve sözlü ifadelerde kullanılacak Türkçe'nin harflerinin neler olduğu ve bu harflerin yazıda kullanılış biçimleri gösterilmiştir. Günümüzde bazı kişi ve kuruluşların; İnkılâp kanunları arasında yer alan bu kanundaki harf şekillerini kendi keyiflerince değiştirerek kullandıkları sıkça görülmektedir. Bu kargaşanın önlenmesine yani, kanuna karşı işlenen suçun ortadan kaldırılmasına vesile olur umuduyla, ilgili kanunun tam metni buraya alınmıştır.

TÜRK HARFLERİNİN KABUL VE TATBİKİ HAKKINDAKİ KANUN

Kanun no: 1353

Kabul Tarihi: I. Teşrinisani (Kasım) 1928

(Resmî Gazete ile neşir ve ilânı: 3 Teşrinisani 1928)

Madde 1- *Şimdiye kadar yazmak için kullanılan Arap Harfleri yerine Lâtin esasından alınan ve* ***merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler*** *(Türk Harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.*

Madde 2- *Bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususî müesseselerde Türk Harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.*

Madde 3- *Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muamelatına tatbiki tarihi 1929 Kanunusanisinin (Aralık) birinci gününü geçemez. Şu kadar ki evrak-ı tahkikiye ve fezlekelerin ve ilânların ve matbu muamelat cetvel ve defterin 1929 Haziran iptidasına kadar eski usulle yazılması caizdir. Verilecek tapu senetleri ve kayıtları ve evlenme cüzdanları ve kayıtları ve askerî hüviyet cüzdanları 1929 Haziran iptidasından itibaren Türk Harfleriyle yazılacaktır.*

Madde 4- *Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap Harfleriyle yazı olanların kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir.*

1928 senesi Kanunuevvelin (Kasım) iptidasından itibaren Türkçe hususî veya resmî levha, tabela ilân ve sinema yazıları ile kezalik Türkçe hususî, resmî bilcümle mevkut, gayr-i mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk Harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

Madde 5- *1929 Kanunusanisi iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk Harfleriyle basılması mecburidir.*

Madde 6- *Resmî ve hususî bütün zabıtlarda 1930 Haziranı iptidasına kadar eski Arap Harflerinin stenografi makamında istimali caizdir. Devletin bütün daire ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziran iptidasına kadar kullanılması caizdir.*

Madde 7- *Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham ve tahvilat ve pul vesair kıymetli evrak ile hukukî mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.*

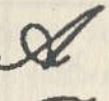
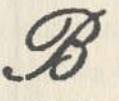
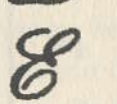
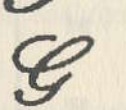
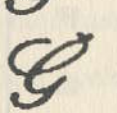
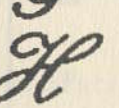
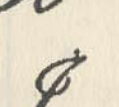
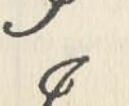
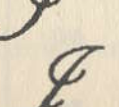
Madde 8- *Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin Türkçe muamelatına Türk Harflerinin tatbiki 1929 Kanunusanisinin birinci gününü geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkur müesseselerle 1929 Haziran iptidasına kadar eski Arap Harfleriyle müracaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin elinde mevcut eski Arap Harfleriyle basılmış defter, cetvel, katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziran iptidasına kullanılması caizdir.*

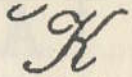
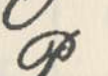
Madde 9- *Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk Harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.*

Madde 10- *Bu kanun neşri tarihinden itibaren muteberdir.*

Madde 11- *Bu kanunun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.*

Yeni Türk Alfabesi: *1.11.1928 günlü ve 1353 sayılı kanun ile kabul edilmiş olan Türk Alfabesindeki 29 harfin adları, sıraları, kitap ve el yazması örnekleri, büyük ve küçük biçimleri aşağıda verilmiştir.*

Harfin Sırası	Harfin Adı	Kitap Yazısı		El Yazısı	
		Büyük	Küçük	Büyük	Küçük
1	a	A	a		
2	be	B	b		
3	ce	C	c		
4	çe	Ç	ç		
5	de	D	d		
6	e	E	e		
7	fe	F	f		
8	ge	G	g		
9	yumuşak ge	Ğ	ğ		
10	he	H	h		
11	i	İ	i		
12	ı	I	ı		
13	je	J	j		

Harfin Sırası	Harfin Adı	Kitap Yazısı		El Yazısı	
		Büyük	Küçük	Büyük	Küçük
14	ka	K	k		
15	le	L	l		
16	me	M	m		
17	ne	N	n		
18	o	O	o		
19	ö	Ö	ö		
20	pe	P	p		
21	re	R	r		
22	se	S	s		
23	şe	Ş	ş		
24	te	T	t		
25	u	U	u		
26	ü	Ü	ü		
27	ve	V	v		
28	ye	Y	y		
29	ze	Z	z		

ç- Bir dili anlatım ve anlama aracı olarak doğru kullanma becerisini kazanmanın dördüncü şartı; kurallı cümle yapabilme becerisini kazanmış olmaktır.

Her dilin kendine özgü bir cümle yapısı vardır. **Bizim dilimizin kurallı cümle yapısı bilindiği gibi, özne, tümleçler ve yüklem sırasına göre oluşturulur.** Kurallı cümle kullanma becerisinin kazanılması sadece, yukarıda belirtilen öge sıralamasına uyulmasıyla gerçekleşmiş olmaz. Cümleyi oluşturan yan cümleciklerin yüklemleriyle, temel cümlenin aynı konumdaki kelimelerinin şahıs, kip, zaman yönlerinden de uyumlu olması aranır. Ayrıca cümlelerin, noktalama unsurlarıyla da desteklenmesi önem taşır.

Yukarıdaki açıklamaların ışığında; **bir dilin bilinmesi için, bu dört becerinin hedef kitleye dengeli ve yeterli bir seviyede kazandırılması, dil öğretiminin temel amacı olmalıdır.**

Dili bilmenin bu son şartı olan ,kurallı cümle yapma becerisinin kazanılması kapsamında ve ileri eğitim kademelerinde nelerin öğrenilmesi gerektiği konusuna biraz daha açıklık getirmek istiyoruz. Bu eğitimin kapsamında; şu alt başlıklarda verilen konularda, hedef kitleye yeterli düzeyde dili kullanma becerisinin kazandırılmasının önemli bir boşluğu dolduracağına da inanıyoruz.

(1) Cümlenin geniş kapsamlı bir tanımının kavranılması.

(2) Cümleyi oluşturan temel ve ikinci derecedeki ögelerin işlevleri ve kurallı cümlelerdeki yerlerinin öğrenilmesi .

(3) Cümledeki ögelerin sıralanışıyla, cümlenin kazanacağı anlam değişmelerinin kavranılması.

(4) Cümlenin amaçlanan kavramları ya da eylemleri doğru ifade edebilmesi için, yüklemlerin; kip, zaman, şahıs ve durum yönlerinden uğrayacağı değişimlerin kavranılması .

(5) Kurallı ve devrik cümle arasındaki farklılıklar ve bunların kullanılacağı ifade biçimlerinin öğrenilmesi .

(6) Manzum ve mensur yazılarda ifadenin uğradığı yapı değişimleri.

(7) Bir metnin oluşturulmasında kişisel bir ifade seviyesine ulaşılmasının şartları .

(8) Cümlelerin çeşitleri ve benzeri konularda hedef kitleye yeterli bilgi ve becerilerin kazandırılması, dil öğretilmesinin vazgeçilmez içeriğini oluşturmalıdır.

Günümüzde eğitimi, ticarî bir konuma getiren bazı kişi ve kuruluşların; çeşitli adlarla açtıkları, hızlı okuma, diksiyon, doğru anlama, etkili iletişim içerikli kurslardan bazılarında, Türkçe'nin temel yapısını hiçe sayan, onu bir kabile dilinin gelişigüzel kullanımı seviyesine indiren tutumların benimsendiği görülüyor. İçerikleri çekici, ama uygulamaları yanlış olan bu tür faaliyetlere karşı seçici tavır alınması gerektiği kanısındayız.

Burada bir fırsat eğitimi ilkesine uyarak okuma yerine **"hızlı ve doğru okuma"** kavramının günümüzde kazandığı öneme işaret etmek istiyorum. Çağdaş anlamda, iyi, yararlı bir okumanın gerçekleşmesi için uyulması gereken hususlar şöylece sıralanabilir :

a- Dikkatin okunan metin üzerinde toplanması (TV seyrederek, radyo dinleyerek okuma yararlı olmayabilir.).

b- Okumanın amacını belirleme (öğrenme, belli sorulara cevap arama, zevk alma, hoşça vakit kullanma, inceleme, yorumlama vb.).

c- Ön yargılardan arınarak okumaya başlama.

ç- Okuma esnasında sözlük ve imlâ kılavuzu kullanmaya hazır olma.

d- Önemli kelime, kavram ve cümleler üzerinde durma.

e- Hafızayı uyanık tutma ve tekrarların farkına varma, farklılıkları algılama.

f- Okumanın hızını; yazının türüne, içeriğine, amacına göre belirleme.

g- Metnin ana ve yardımcı fikirlerini doğru tespit etme.

ğ- Yeni karşılaşılan fikir, görüş ve yorumları değerlendirme.

21. yy'ın başında iyi, hızlı, yararlı bir okuma için dakikada en az 1.500 kelime okumanın gerekli olduğu konusundaki görüşler yaygınlaşmaktadır.

Dünyanın önde gelen liderleri dakikada beş bin kelime okuyor ve vatandaşlarına yedi bin kelimelik bir söz varlığı ile hitap ediyorlar.

Aşağıda Sn.Firdevs Güneş'in yaptığı (1998) değişik araştırmalardan bazılarının sonuçları tablo hâlinde verilmişti. Bunların incelenmesinden de görüleceği gibi, okuma hızı ile doğru anlama arasında olumlu bir bağıntı vardır. Dakikada 1.800 – 3.000 kelimelik bir metni okuyanlar, bu metinle ilgili soruların %80'ine doğru cevap verebilmektedirler. Çok hızlı ya da çok yavaş okuma doğru anlamayı güçleştirir.*

Okuma Hızınız		**Anlama Yüzdeniz**	
Okuma Süresi	*Saatte Okunan*	*Doğru Cevap*	*Anlama Yüzdesi*
Dakika/sn	*Harf Sayısı*	*Sayısı*	*%*
2.5	358.000	1	%10
3	298.000	2	%20
4	224.000	3	%30
5	179.000	4	%40
6	149.000	5	%50
7	128.000	6	%60
8	112.000	7	%80
9	99.000	8	%80
10	89.000	9	%90
11	81.000	10	%100
12	75.000		
13	69.000		
14	64.000		

(Bu ölçek 14.900 harflik parça içindir.)

* Güneş Firdevs; Hızlı Okuma Teknikleri. Ank. 1996 (5.baskı) 177.sy.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA DİLLERİ VE TÜRK DİLİ

1. TÜRK DİLİNİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ

Dünya dilleri, çeşitli özellikleri dikkate alınarak sınıflandırılmışlardır. Bu tasnifler: o dilin taşıdığı kendine özgü niteliklerin önemi, kullanım alanı, kullanan insan sayısı, edebî kimliği, güzelliği, işlekliği ve benzeri ölçekler kullanılarak yapılmıştır. Türk dili bu ölçeklerin her birine göre yapılan sınıflandırmalarda hep ön sıralarda bulunmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse, bir dilin güzel dil olabilmesinin temel ölçütü, o dildeki sessiz ses sayısının fazlalığıdır. Türkçe'de 21 tane sessiz ses bulunduğuna göre DİLİMİZ DÜNYANIN GÜZEL DİLLERİ ARASINDA YER ALMAKTADIR. Başka bir ölçüt, dilin işlek olma özelliğidir. Değerli dil bilimci Prof. Dr. Doğan Aksan'ın tespitine göre dilimizde 259 tane, kelime türeten ek bulunmaktadır. Bu ölçüde bir işleklik imkânı pek çok dilde bulunmamaktadır. Yine, tarihî kimlik ölçütüne göre dilimiz, en az 1200 yıldan beri edebî değer taşıyan eser verilen bir dil konumundadır. Bütün bunları niçin söyledik? Türkçe; edebî eser vermedeki gücü, güzelliği, zenginliği itibariyle bugün yaşayan beş büyük dilden biri olma yüceliğine erişmiştir.

Türk insanı; tarihî kimliğine yakışır bir düzeyde ve çağdaş dünyanın insanca yaşama imkânlarına kavuşmuş bir hayat üslubu içinde yaşamaya her insan gibi, hatta daha fazlasına lâyıktır. İşte bütün bu şartlar altında iş/meslekî zorunluluk sebebiyle, toplumumuza yön verecek olan aydınlarımızın en az bir yabancı dili, yukarıda açıkladığımız bütün boyutlarıyla öğrenmesi gerekir. Bundan vazgeçmek, en azından, dünyanın insanlığa sunduğu gerçek değerleri milletimize lâyık görmemekle eş değerdir. Dil; duyguların, heyecanların, iç ürpertilerin olduğu kadar; düşüncelerin, bilgilerin, üretilenlerin pazarlanmasının ve daha da önemlisi yaşama yansıyan maddî, manevî değerlerin iletişim aracıdır.

Onun için, amaç dil öğretimi belirttiğimiz gibi, hayatında buna ihtiyaç duyan/duyacak olan herkese en ileri düzeyde gerçekleştirilmelidir. Bu eğitim; kişi ve ülke olarak bizim için son derece hayatî bir zorunluluk olarak algılanmalı ve daha fazla vakit geçirilmeden gerekli tedbirler alınmalıdır. Böylece; çağdaş dünyanın ortak değerlerini birinci elden tanıyıp, seçip büyük milletimizi bu imkânlara kavuşturacak bilim, teknoloji, ekonomi alanlarındaki gelişmeler bir an önce ülkemize taşınmalıdır.

Tabiî olarak asıl düşüncemiz, başka milletlerin ürettiği bilgi ve teknolojileri almaktan daha önemlisi, bugün kendi insanımızın da bilgi üretme başarısını göstermesidir.

Türk dili bugün yaşayan diller arasında, bu dili konuşan insan sayısı ve konuşulan alanın genişliği yönünden de büyük diller arasında yer alır. Yabancı dil heveskârlarının ve dayatmacılarının görmek istemediği açık gerçek de budur.

2. TÜRK DİLİNİN TARİHÎ GELİŞİMİ VE GEÇİRDİĞİ DÖNEMLER

a- Türk Dilinin İlk Temel Eserleri

Daha önce de belirtildiği gibi Türkçe; güzel, zengin, tarihî kimliği olan, yaşayan diller arasında yer alan bir dildir. En sınırlı değerlendirmelerde bile Türkçe, bugün 250 milyon insanın günlük hayatında iletişim dili olarak yaşıyor. Türk yazı dilinin ortaya çıkışıyla birlikte kullanılan alfabeler hakkında şu kısa bilgiler verilebilir.

Türklerin yazı dilinde kullandıkları ilk alfabe, 38 harfli Göktürk alfabesidir. Orhun Abideleri bu alfabe ile kaleme alınmıştır.

Daha sonra 14 harfli Uygur alfabesini kullanan atalarımız, bununla ilk temel eserlerimizi yazmışlardır.

Türklerin geniş kitleler hâlinde İslâm'ı yaşamaya başlamalarından itibaren de Arap alfabesi ile Türkçe eserler verilmeye başlanmıştır. 31 temel harf kullanılan bu alfabe ise, yukarıda belirtildiği gibi 1 Kasım 1928 tarihine kadar devam eder. Burada dikkatlerden kaçan bir gerçeğe işaret etmekte yarar görüyoruz.

Bir kısım insanlar, Lâtin esasına dayalı yeni Türk harflerinin kabulü ile yaşanan değişimi, her nasılsa, dil değişimi olarak algılıyor ve bu tarz anlayışla, temelsiz birtakım değerlendirmeler yapıyorlar.

Türklerin yazı dilinde kullandıkları alfabelerin hepsinde bulunan harflerle yazılan dil Türkçe'dir. Zaman içerisinde pek doğal olarak dilimiz Türkçe, bazı değişimlere uğramıştır. Bu, her dil için farklı seviyelerde de olsa böyledir.

Göktürk alfabesinden Uygur alfabesine geçiş nasıl sorgulanmıyorsa, diğer alfabe değişimleri de aynı tutumla karşılanabilir.

Bu bölümde Türkçe Kitabelerden sonra yazılan ve dilimizin temel eserlerinden olan birkaç şaheser üzerinde durmak ihtiyacındayız.

Bu eserler; hem bizim dilimizin hem de dünyanın bu alanda yazılmış başka milletlere ait eserlerin içinde, ön sıralarda yer alır. Aşağıda kısaca değinilecek eserler, Türkçe'nin, Eski Türkçe dönemine ait olanlardır.

Kudatgu- Bilig (Saadet Veren Bilgi)

Eski Türkçe döneminin ve aynı zamanda İslâmiyet'in, Türk dünyasını anlamlı boyutlarda etkilemeye başladığı devirde yazılan bu eser, gerçekten bir şaheserler dizisinin parlak halkalarından biridir. Eserin sahibi olan Yusuf Has Hacip, elimizdeki bilgilere göre Türkistan'da, 1017-1072 yılları arasında yaşamış âlim, şair ve biraz da filozof mizaçlı bir kişiliğe sahiptir. Adı geçen eserini, kendi beyanına göre 1069-1070 yılları arasında yazmış ve devlet adamlarını; yönetim ilkeleri, halkla ilişkiler, dünya/ahiret hayatı arasındaki dengelerin kurulması ve bilginin insan ve devlet hayatındaki önemli yeri ko-

nularında aydınlatmayı amaç edinmiştir.18 ay gibi kısa bir sürede yazılıp 1070 yılında Karahanlı hükümdarlarından Tabgaç Buğra Karahan'a sunulan eser, 6645+77 beyittir.

Yazar/şair/filozof mizaçlı bu ustanın eserine aldığı 173 tane mani, onun İslâmî motifler arasına, millî unsurları ekleyerek oluşturduğu bir örnek niteliği taşımaktadır ve Uygur alfabesi ile yazılmıştır.

Eserin bir başka ve bize göre son derece önemli bir özelliği de, sahibinin Türk diline olan hâkimiyeti ve bunu sevgiyle terennüm etmesidir. Bakınız şu örnek ne kadar anlamlıdır.:

Geyik tagı tördüm bu Türkçe sözüg
Arı akru tuttum yakardum ara
Sıkadum sevittim könül birdi terk
Takı ma belinler birerde yire
Sunup tutmışımça ederdim sözüg
Ke'ü birdi ötrü yıparı bura.

Divanü Lügati't Türk

Eser, Kaşgarlı Mahmut tarafından miladî 1070-1072 yılları arasında yazılmıştır. Kendisi Balasagun'ludur ve kitabını Bağdat halifesine sunmuştur.Kitabın yazılış tarihi ile ilgili başka kayıtlar bulunduğu için (Bunlardan biri de 1072-1077 dir.) bu konuda farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Eserin Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmasından yaklaşık 200 yıl sonra, Şamlı Mehmet isminde bir kişi ,eseri asıl nüshadan bakıp yeniden yazmış ve elimize de bu ikinci elde yazılan nüsha geçmiştir ve bilinen tek yazmadır.

Yazar, bu eserini, Türkçe'yi Araplara öğretmek için ve Arapça olarak yazmıştır. Eser üç özelliği ile dikkati çeker.

- **Türkçe'nin o güne kadar yazılmış en geniş kapsamlı sözlüğüdür.** Eserin ön sözünde yazar bu özelliği şu satırlarla ifade ediyor: *"Türk diliyle Arap dilinin atbaşı yürüdükleri bilinsin diye Halil'in Kitabü'l Ayn'ında yaptığı gibi, kullanılmakta olan kelimelerle terkedilmiş sözleri bu kitapta bir arada yazmak, yüreğime doğar dururdu.Çünkü böyle yapmak daha derli toplu olurdu.... Lakin ben sözü kısa tutmak için, kullanılmayan kelimeleri terk ettim."*

• **Eser, devrin Türk dünyası hakkında derli toplu bilgileri içeren ilk ansiklopedisidir.** Yazar eserinin bu özelliğini şu cümlelerle ifade ediyor: "Kendim, Türklerin en fasih konuşanlarından, en açık anlatanlarından, en doğru anlayanlarından, soy ve sopça en ileri bulunanlarından, en iyi kargı kullanan savaşçılarından olarak Türklerin hemen bütün beldelerini, çöllerini boydan boya dolaştım. Türk'ün, Türkmen'in, Oğuz'un, Çiğil'in, Yağma'nın Kırgız'ın dillerini, kafiyelerini öğrenip faydalandım. O kadar ki her Türk taifesinin dilini en iyi şekilde öğrenmiş oldum.

Bu kitabımı böylesine uzun bir çalışmadan sonra en süslü bir düzenle, en beliğ bir üslupta yazdım.

Adımı dünyanın sonuna kadar yad ettirmek ve ahirette sonsuz nimet kazanmak için Allah'tan yardım dileyerek yazdığım bu kitaba Divanü Lügati't Türk adını koydum."

• **Eser, Arapça yazılmış olsa da, Türk dilinin ilk dil bilgisi kitabıdır.** Yukarıda da belirtildiği gibi Araplara Türk dilini öğretmek için kaleme alınan bu eserde, Arapların kolayca anlayabileceği bir öğretim metodu kullanılmıştır. Arap alfabesinde esas olan sessiz temel harflere benzer bir şekilde Türkçe kelimeleri de üç.dört, beş temel harfli sözler olarak sınıflandırmıştır. Bu arada Kaşgarlı Mahmud eserinde; sade, temiz Türk dilinin, başka bir dil bilmeyen, başka milletlerle karışmamış, başka dillerin etkisinde kalmamış ileri fikirli insanların kullandığı dil olduğu konusundaki özel görüşünü de belirtmiştir.

Mahmud Kaşgarî'nin o dönemin Türk boyları arasından derlediği birkaç atasözüne örnek olarak şunlar verilebilir:

• Ağılda oğlak toğsa, arıkta otı öner. (Ağılda oğlak doğsa, ırmakta otu biter.)

• Künde irük yok, Begde kıyık yok. (Güneşte çatlak olmadığı gibi, bey sözünde de vazgeçme olmaz.)

• Tay atasa at tınur, oğul eredse ata tınur.(Tay büyüyünce at dinlenir. Oğul yetişince de atası.)

Divanü Lügati't Türk adlı şaheserde adı geçen Çuçu adlı şair, Türk halk edebiyatında adından bahsedilen ilk Türk şairidir. Ancak bu şairin hayatı

hakkında bilgi verilmediği gibi, eserlerinden herhangi bir örneğe de rastlanmamıştır.

Atabetü-l Hakayık

12 yy'da Karahanlı bölgesinde yetişmiş ünlü Türk şairi Edip Ahmed İbni Mahmud Yuğnakî'nin aruz vezniyle yazdığı bir eserdir. Eser, şairi tarafından kaleme alınıp Dad Sipehsalar Mehmed Beg adındaki Türk hükümdarına takdim edilmiştir. Eserin baş kısmındaki bir girişten sonra, 102 dörtlükten ibaret olan esas metnine geçilir. Bu bölümdeki dörtlükler 9 ana konuda şairin görüşlerini açıklamaktadır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

- Bilginin yararı ve bilgisizliğin zararları
- Dilin önemi ve korunması
- Dünyanın vefasızlığı ve güvenilmezliği
- Cömertliğin gerekliliği, cimriliğin kötülüğü
- Alçak gönüllü olmanın yüceliği
- İhtirasın zararları
- İyi huylu, paylaşmacı, anlayışlı olmanın fazileti
- Zamanın insanlarının bozulmaya başladığına dair görüşler
- Eserin şairinin kusurlarından dolayı özrünü ifade eden bölüm

Yusuf Has Hacip gibi, Edip Ahmet Yuğnaki de eserini o devrin yaygın olan Hakaniye lehçesi ile yazmıştır. Esas itibariyle eskilerin; hikemi diye tanımladığı, filozofca söylenmiş, öğüt yüklü bir muhtevaya sahip olan eserin bu özelliğini yansıtan birkaç örnek aşağıya alınmıştır.

(1) Kamu til akı er senasun ayur
Akılık kamuğ ayb kirini yuyur
Akı bol sana söz sökünç gelmesün
Sökünç kelgü yolnı akılık tıyur.

(1) *"Dili olan herkes cömertlerin övgüsünü ifade eder. Çünkü cömertlik bütün ayıpları temizler. Cömert ol sana kötü söz gelmesini önle .Çünkü cömertlik sana gelecek kötü sözlerin önünü keser."*

(2) Müslümanka müşfik bolup mihriban
Sana sandukun tek müsülmanka san
Cefa kıldaçınka yanut kıl vefa
Arımas neçe yusa kan birle kan."

(2) *"Müslüman'a karşı şefkatli ve merhametli davran . Kendin için ne düşünüyorsan, diğer insanlar için de aynısını düşün. Sana kötülük edene sen iyilikle karşılık ver. Kan, kan ile temizlenmez."*

Divan-ı Hikmet

Türk yazı dilinin temel yadigârlarından biri olan bu eser de 12 y.y'da yazılmıştır. Şairi Türkistan beldesinde Sayram şehrinde doğmuş olup, doğum tarihi bugün için bilinmemektedir. Devrinin insanları ve özellikle Türk dünyasının birleşip bütünleşmesinde çok önemli etkileri olan şairin, günümüze kadar gelen tek eseri Divan-ı Hikmet'tir. Eser ve şairi hakkında en geniş araştırma, Köprülü hocamız tarafından yapılmış olup ilk baskısı İstanbul'da 1918 yılında "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" adıyla yayımlanmıştır. Eser, Kaşgar-Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır. Kazan, Taşkent ve İstanbul'da basılmış nüshaları vardır.

Dünya Türklüğünün; dinî ilkelerle millî unsurları dengeli bir biçimde harmanlayarak bilinçli ve sürekli beraberliğine yol gösteren Ahmet Yesevi, pek çok kişi için örnek olmuştu. Orta Asya'da yetişen mutasavvıf şairlerden birisi olan Şemseddin bir gazelinde, Ahmet Yesevi'den "Şeriatın nizamı, Tarikatın imamı, Hakikatın tamamı " diye bahsetmiştir. Mutasavvıf kişiliği yanında, Karahanlı Türkçe'sini devrinin diğer dillerinin etkisinden korumakta gösterdiği hassasiyet ile de Ahmet Yesevi, Türklük bilincinin müstesna bir örneğini vermiştir.

3. TÜRK DİLİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

İletişim dilinin temel niteliği; ona sahip olan her yaş ve kültür düzeyindeki insanların günlük hayatında kullandığı, kolay anladığı, doğru konuştuğu ve yazdığı bir dil olmasıdır. İletişim dilinin bu özelliğini İsa Kayaalp "İletişim ve Dil "adlı eserinde (Ank.1998) şöyle tanımlıyor:. " Toplumun bilinç altında saygınlık taşıyan, yöresel ayrılıklar içermeyen, yaygın, ortalama, olağan bir kullanıma sahip olan dil."

Türkçe; konuşma ve yazı dilinde, işlek, zengin, ifade gücü çok yüksek olan ve bu yönleriyle yaşayan diller arasında seçkin, büyük bir dil olarak kendine mahsus ve birkaçı başka dillerde bulunmayan birtakım temel özelliklere sahiptir.Bunları şöylece özetlemek mümkündür:

a- Türk dili bire bir ilişkili bir dildir.

Türkçe'de telâffuz edilen her bir ses, yine tek bir harf olarak yazıya geçirilir. Yazıda kullanılan her bir harf, yine tek ses olarak telâffuz edilir. Bu özelliği ile Türk dili, Dünya dilleri arasında yazıldığı gibi konuşulan ve konuşulduğu gibi yazılan nadir dillerden biridir. Bu durum, Türk dilinin imlâsının oldukça kolay öğrenilen bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Başka pek çok dilde bu özellik görülmez. Meselâ Arap dilinde heceyi oluşturan sesli harfler çok defa yazılmaz, ama varmış gibi okunur. Bu dilde nida kelimesi sadece nun, dal, elif harfleriyle yazılır. Nun'dan sonra i (Arapça'da Y) kullanılmaz. Yine Arapça'da nesir kelimesi sadece nun, se, ı harfleriyle yazılır, e ve i sesleri kullanılmaz. Bunun gibi nutuk, kelimesinde her iki u (Arapça'da vav) da kullanılmamaktadır. Yine İngilizce'de imlâ ile telâffuz arasındaki ilişkinin belirli bir kuralı yok gibidir. Bazı kelimeler yazıldığı gibi okunur. (fret, desk, met, mid, hotel, dog kelimeleri böyledir.) Bu dilde çok sayıdaki kelimenin yazılışında kullanılan harflerin bazıları hiç okunmaz (slick, scar, lather, knack). Pek çok kelimede ise durum biraz daha farklıdır. Birkaç harf bir arada yazılır. Fakat telâffuzda bu iki ya da üç harf, kendi bağımsız seslerinden değişik bir ses olarak telâffuz edilir.(overweight, nymph, miscarriage, frighten). Benzer örnekleri Fransızca ve Almanca'da da göstermek mümkündür.

b- Türk dilinde kelimeler, kök ve eklerden oluşur. Türetmede kök değişmez.

Yeni kelimeler, değişmeyen köke getirilen yapım ekleriyle türetilir. Bu durum, tek başına kök olan kelimelerin de anlam taşıdıkları gibi bir özelliği ifade eder . Bu özelliğe sahip olan dillere, genel olarak bitişken dil adı verilir. Türk dili bu özelliği ile bitişken dillerdendir ve sondan eklemeli bir yapıya sahiptir.

Örnek: göz – göz + lük

bahçe – bahçe + ci

c- Türkçe'de her gramer şekli için kelimelere ayrı bir ek getirilir.

Bu özellik; dilimize hem öğrenme hem de doğru kullanma yönlerinden

kolaylık sağlar. Türk dilinde çoğul eki olarak kullanılan – ler, lar- heceleri ile herhangi bir kelimeyi meselâ durum ya da bulunma hâline getiremezsiniz. Ama meselâ İngilizce'de tek başına bir –s- harfi sonuna geldiği kelimelere, bazı durumlarda aidiyet bazı durumlarda da çoğul anlamı kazandırabilir.

ç- Türkçe'de kelimelerin cinsiyeti yoktur.

Türkçe söz varlığını oluşturan hiçbir kelimede cinsiyet ayırımı olmadığı gibi, Türkçeleşmiş kelimelerde de, böyle bir ayırım söz konusu olmaz. Arapça, Fransızca ve Almanca'da belirgin şekilde kelimeler erkek ve dişi diye ayrılır. Arap kökenli müdür-müdire, kâtip –kâtibe, muallim- muallime örneklerinde olduğu gibi cinsiyet ayrımı vardır. Fransızca kelimelerde erkek olduğu kabul edilen kelimelerin başına –le- hecesi, dişi kelimelerin başına da –la- hecesi getirilerek bu ayırım belirtilir. (La maison, La fille-Le cahier, Legarçon) (Bunlara genel anlamda article deniliyor.)

d- Türkçe kelimelerde hem isim, hem de fiil çekimi tektir.

Bunun anlamı isim soyundan olan kelimelerin sonuna getirilen hâl ekleri, aynı zamanda fiil soyundan olan kelimelere de getirilebilir. Her iki durumda da kelime, getirilen ekin kendisine kazandırdığı yeni anlamı kazanır.

Örnek: kapı + dan – gelmek + den

e- Türkçe cümle yapısında anlamı taşıyan temel unsur, genelde cümlenin sonunda yer alır.

Türkçe olarak fotoğraf çekmek söz grubu, ingilizce'de "to take a fotograph", fikrini söylemek, "to state one's opinion", kanunu yürürlüğe koymak, "to put a law into force", sözleşme yapmak, "to make a contract", önde gelmek, to be in the most important place, rahatına bakmak, to mind one' s own comfort şeklinde Türkçe' nin cümle yapısının tam tersi bir yapıda söylenir. Aynı yapı değişimine diğer Avrupa dillerinden de meselâ Fransızca 'dan da örnek verilebilir.

Evin kapısı – köyün yolu

(La porte de la maison – Le route de La ville)

f- Türkçe olan kelime köklerinden yeni anlamda başka kelimeler türetilirken sesli seslerin uyumu söz konusudur.

Dilimizde bir kelimenin ilk hecesinde ince bir ünlü ses bulunuyorsa,

onu takip eden hecelerdeki ünlüler de ince; ilk hecede kalın ünlü varsa, onun sonuna gelen hecelerdeki ünlüler de kalın olur. Bu özellik dilimizin imlâsını etkilediği gibi, bu dile anlamlı bir musikî ahengi de kazandırır.

Türk dili hangi şekil ve hangi türde eser vermek için kullanacaksak kullanılsın, onun mevcut, yerleşmiş ve alanın uzmanlarınca kabul görmüş kurallarına uygun olarak konuşmak, yazmak herkes için vazgeçilmez bir ilke olmalıdır. Dilimize ait bazı kuralların zaman içinde az da olsa değişimini tabiî karşılamak gerekir. Çünkü dil canlı bir varlıktır. Her canlı değişime uğrar. İnsan ve toplum hayatının neredeyse tek iletişim aracı olan dil, çeşitli etkilerle ve çok zaman zenginleşerek gelişir. Bu gelişimin sonucu olarak kurallarının değişimi ve dili kullananların da bu yeni kurallara uyması kaçınılmazdır. Doğru olan, yeni kuralların dilin esas yapısını bozmaması ve bunların ilgili bilim adamlarının titiz çalışmalarının sonucu ortaya konulmasıdır. Dil elbette toplumun eseridir. Onun kendi şartlarında gelişimine, herhangi bir kimsenin müdahâle ederek kendine göre yönlendirmelerde bulunması, bunları çeşitli baskıcı yöntemlerle topluma kabul ettirmeye çalışması yanlıştır ve tutması da mümkün değildir.

Dili; onun gerçek sahibi olan halkın kullanımındaki gelişim ve değişime bırakmayı ve onun bulduğu yeni kelimeleri, sözlüğe doğru şekliyle mal etmeyi en akılcı yol olarak düşünüyoruz. Büyük Önderin dediği gibi, ***"Türk dili dünyanın en güzel dillerinden biridir. Yeter ki şuurla işlensin."*** Bu şuur halkımızda vardır. Alan uzmanları da bunu bilimle desteklerse, Türk dili geçmişindeki parlak günlere tekrar kavuşabilir. Bu günlerin uzak olmadığına olan inancımızı kaybetmedik. Nitekim, 1931 yılında basılan sözlüklerimizde Türkçe olan kelime oranı %30 iken bu oran 1970 ten sonra %70'i bulmuştur.

Dilin zenginleşmesi, geniş halk kitlelerinin yerel ağızlarından yapılan derlemelerle desteklenir. Millete ille de şu kelimeyi kullan, şunu kullanma tarzındaki dayatmalar yanlıştır. Nitekim 1950 den önce müdde-i umumi yerine savcı, hakim yerine yargıç, vali yerine ilbay, kaymakam yerine ilçebay, şeref yerine onur ve benzeri birçok kelimenin kullanılması emir ile dayatılmıştı. Fakat sağduyu sahibi milletimiz, bunlardan savcı, il, ilçe kelimelerini benimsemiş, o dönemde âdeta yasaklanan hâkim, vali, kaymakam, şeref kelimelerini ise kullanmaya devam etmiştir. Bu da gösteriyor ki dil uzmanla-

rının görevi, halkın tabiî şartlarda ürettiği kelimeleri derlemek, bunlar içinde dilin vazgeçilmez kurallarına uymayanlar varsa temizlemek ve doğru şekilleri ile sanatçıların, bilim ve fen adamlarının hizmetine sunmaktır. Bir dilin kelimeleri fikir ve sanat eserlerinde kullanılır ve sözlüğüne girerse kaybolmaktan kurtulur ve dil de böylece zenginleşir. Konuyla ilgili bir yazıyı aşağıya alıyoruz.

Örnek metin:

TÜRKÇEYİ SEVİP YAŞATMAK

Prof. Dr. Mümtaz Soysal

*Düzeyli sayılabilecek bir televizyon kanalında sanat programı yapan biri laf arasında **Âbidin Dino**'dan söz edecek. Öyle bir **"Abidin"** deyişi var ki, neredeyse **"abidik gubidik"** gibi; a'sı öylesine kısa ve keskin. A'ların üzerine, elbette yanlış bir kararla, inceltme ve uzatma işareti konmamaya başlanalı yanlış okuyup söyleyişten geçilmiyor. (Aslında uzmanlarca alınmış böyle bir karar yoktur.)*

Ama, bir dili doğru okuyup konuşmak için, ille de dilbilim metinlerine benzer işaretlerle dolu bir yazı türü mü tutturmak gerekir? İnsanlar birbirini, öğretmenler öğrencilerini düzeltemez mi?

Tuhafı, sıra İngilizceye gelince, bütün bu insanlar, hemen bütün harfleri yerine ve anlamına göre çeşitli biçimde okunan, hatta değişik sesler veren, ama yardımcı olabilecek hiçbir işareti olmayan o dili pekâlâ öğrenirler, nerede uzatmak, nerede kısaltmak gerektiğini bilirler.

Yabancı dile gösterilen özeni kendi diline göstermemek olur mu?

Yanlış okunan sözcükler Arapça ve Farsça kökenli Osmanlı sözcükleri olsa da, bizim mirasımız, yaşadıkları kadar ayakta tutmamız gereken sözcükler değil mi? Mutlaka yaralayarak boyratça öldürmemiz mi gerekir onları?

*Ya vurgu yanlışları? Hem de, iyi ve deneyimli geçinen spikerlerin dilinde? Bir kısmının **"Ermenistan"** derken vurguyu nereye vurduğuna dikkat*

ettiniz mi? Ermeni vatandaşlarımız arasında bile Türkçeyi daha doğru konuşanlar çoktur.

***

***Dildeki** bozulmanın büyük ölçüde yabancı dille yapılan yüksek öğrenimden kaynaklandığı kesin. Kendi dillerini kullanıp geliştirmeden diploma sahibi olan koca koca insanların, **"hayata atıldıktan"** sonra da Türkçeyi geliştirme kaygısı duymaları çok ender görülüyor. Aslında, tam tersinin olması beklenirdi; insan, büyük bilim dillerinin görkemini gördükten sonra gıpta duymadan ve kendi dilini de o düzeye yükseltmek için didinmeden durabilir mi?*

*Geçen gün, İzmir'in Dokuz Eylül Üniversitesi'nde **"deniz bilimleri"** tartışılırken, söz döndü dolaştı, verilerin değerlendirilmesine, bilginin bilime dönüştürülmesine vardı ve zihinler **"enformasyon"** sözüne karşılık arama sorununa takıldı. Oysa, tam da Türkçenin başka dillere üstün olduğu bir noktaya gelinmişti. Yerine göre, aynı sözcük için Türkçede iki karşılık da kullanılabilirdi: bilgilenme ve bilgilendirme.*

*Ama, hâlâ **"enformasyon"** diyen ya da **"danışma"** gibi anlam saptırıcı karşılıklar kullanan bir yığın resmî ya da özel kurum var.*

***

***Yasaklarla,** yasalarla sağlanabilecek bir dil koruyuculuğu değil bu. Sevmek ve hiç olmazsa şimdiye kadar yapılmış barbarlıkları gidermekle işe başlamak gerek. Örneğin, Sağlık Bakanlığı niyet etse, hasta taşıyan araçlar üzerindeki o münasebetsiz **"ambülans"** sözünü sildirip sevimli ve anlamlı **"cankurtaran"**ı geri getirse fena mı olur?*

Ulusuyla bütünleştiğini söylediğimiz ülkeyi korumak için çırpınıp duruyoruz; ama bir ulusun dili gitse ve toprağı kalsa, ulus o ulus mudur artık? (Bu zaten mümkün değildir. Dili giden milletler, topluluk oluyor. Topluluğun ise vatanı olmuyor.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DİLİNİN SÖZLÜ ANLATIMDA KULLANIMI

Yaşayan dilimizin,sahip olduğu imkân ve nitelikler yönünden dünyanın öteki dilleriyle karşılaştırıldığında, ön sıralarda yer aldığını daha önce belirtilmişti. Türkçe, yaşayan yaygın diller içinde ilk beş büyük dil arasında bulunmaktadır. Güzel,işlek,edebî kimlik sahibi bir dil olan Türkçe,gelecekte bugünkü konumundan çok daha ileride bir yere gelecektir. Hem de fazla uzak olmayan bir zamanda.

İnsanoğlu dili bir iletişim aracı olarak önce konuşma eyleminde kullanmıştır. Yazı dilinin sahneye çıkışı çok daha sonraki devirlere rastlar. Sözlükler konuşma kavramını çok çeşitli şekillerde tanımlamışlardır. Yaygın olanı, **insanların düşüncelerini, gözlemlerini, duygularını seslendirdiği ve biçimlendirdiği kelimelerle anlatması** şeklindeki tanımdır. Sözlü anlatımın, yazılı anlatımdan en belirgin farkı, konuşmanın genelde tabiî şartlarda, hazırlıksız gerçekleştirilmesidir. Konuşmanın denetimi yine konuşulurken yapılır. Türk dili ve edebiyatı öğretiminde ciddî araştırmalarıyla tanıdığımız Prof. Dr. E. Kantemir, sözlü anlatımı **"Düşünce, fikir, duygu ve hayallerin; dinleyicilere iletilmesi amacıyla, doğru kelimelerin seçilip uygun ses yapısı ve vücut hareketleriyle iletilmesi"** şeklinde tanımlar.

Günümüzde konuşma eylemini algılamada bazı yanılgıların olduğuna işaret etmeden geçemeyeceğiz. Bazılarına göre konuşma becerisi, bir Allah vergisi olan, kabiliyettir. Bu kimde varsa onlar güzel konuşabilir. Bu görüşte olanlara göre konuşma eğitimi gereksiz bir uğraştır. İstenildiği kadar çalışılsın; konuşma becerisi, eğer kabiliyetimiz yoksa kazanılamaz. Bu, son derece hatalı bir yargıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi konuşma, kelime zenginliğine ve konuşulan dilin kurallarına vakıf olmaya doğrudan bağımlı olan bir eylemdir. Bu niteliğinden dolayı da eğitimle kazanılacak bir beceridir. Ayrıca bu alandaki eğitimin temel amacı, hedef kitlesine bir hatip üslûbuyla güzel konuşma becerisi kazandırmak değil;dili doğru, kurallı, anlaşılabilir, tekrarsız bir biçimde kullanmayı öğretmektir.

Konuşma eylemi; gerçek anlamda şu unsurların uyumlu bir biçimde bir araya gelmesiyle oluşur:

a- Sağlıklı ses organları ve bunların çıkaracağı sesler
b- Anlamlı/ahenkli seslendirme
c- İfade edilecek anlatım malzemesi (Konu ve içerik)
d- Yeterli kelime kadrosu
e- Üslûp

Bu unsurların yeterince incelenmesi ve benimsenerek gerekli şartların oluşturulması, konuşma becerisini kazanmak ve geliştirmek isteyen her insan için kaçınılmaz bir durumdur.

Dilin; konuşmalarda yukarıda kısaca değinilen kurallara uygun kullanılması yanında, seviyeli bir üslûba sahip olması aranılan bir özelliktir. Üslûp konusu bazılarına göre, sadece yazılı anlatımın sahip olması gereken bir nitelik olarak görülebilir. Tabiî ki bu yaklaşım doğru olamaz. Üslûp; fikirleri, heyecanları, sezgileri, gözlemleri ifade edebilmek için kullanılan özel bir anlatım biçimi olduğuna göre, bunu sadece yazılı anlatıma mal etmek elbette doğru değildir. Aslında üslûp, sözlü–yazılı ayırımı yapmadan dilin, her zaman ve mekânda kullanımı sırasında, millî dil için örnek olarak kabul edilen şivenin en geniş imkânlarından yararlanarak iletişimin konusu olan malzemeyi: en çabuk, kolay ve anlaşılır bir ifade tarzıyla karşı tarafa iletmektir. Yaygın anlayışa uyarak üslûbun ayrıntılarına ait bilgi ve bunlara ilişkin seçkin örnekleri çalışmamızın yazılı anlatım bölümünde vermeyi uygun bulduk.*

* Ayrıntılı bilgi için bkz. Aktaş, Şerif. Edebiyatta Üslûp ve Meseleleri, Ankara 1986.

1. Konuşma Teknikleri

Konuşma, iletilmek istenilen bildirimi, anında karşı tarafa duyuran bir iletişim çeşididir. İnsan aklı ürettiği değerleri söz, yazı, resim, grafik ve benzeri araçlarla ortaya koyar. Bu yüzden, onun bu malzemeyi belirli bir zaman dilimi içinde düzenlemesi, plânlayıp şekillendirip kendisi için en uygun olan görünümle sunması da üretenin tabiî bir hakkıdır.

Konuşma hangi türden olursa olsun onu, üstlendiği rol yönünden ele almak daha akılcı bir yaklaşımdır. Bu noktadan yola çıkıldığında konuşmanın amaçlarını şöyle sıralamak mümkündür:

a- Dolaylı ve çoğu kez yanlış olan değerlendirmeleri ortadan kaldırmak.

b- Hatip ile hedef kitle arasında manevî bir bağ, doğrudan sağlıklı bir ilişki kurmak.

c- Konuşan ile dinleyenler arasında başka sebeplerden dolayı doğmuş olan psikolojik soğukluğu gidermek.

ç- Hatibin çeşitli alanlardaki bilgi birikimi ya da duygularından hedef kitleyi yararlandırmak.

d- Dinleyen ile konuşan arasında manevî bir paylaşmayı gerçekleştirmek

Konuşma hangi amaç için yapılırsa yapılsın, asıl mesele hatibin dinleyenleri özellik ve öncelikle etkilemesi, onlara kendine ait olan görüşleri yansıtması hatta başarabilirse, onları kendisi gibi düşünmeye ikna etmesidir.

2. Konuşmacının Nitelikleri

Bir konuşmacının öncelikle sahip olması gereken niteliklerini üç ana başlık altında incelemek gerekir.

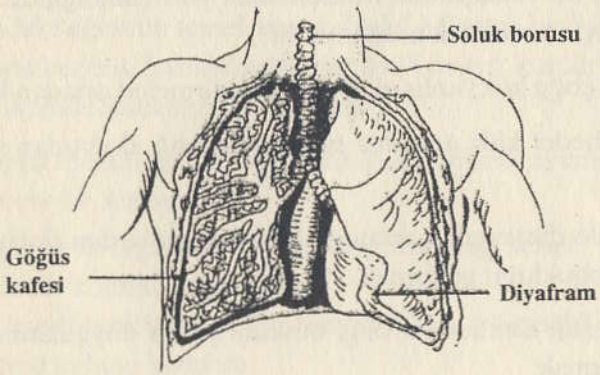
a- Fizikî yetenekleri

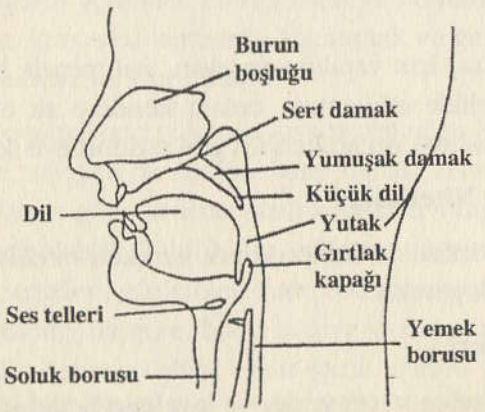
Bu alanda ilk akla gelen vücut yapısı ve kıyafetin hedef kitleyi rahatsız etmeyecek bir görünüşte olmasıdır. Kürsüde bulunduğumuz sürece yorgunluk emareleri göstermemek, yaptığı işten memnun olmadığını hissettirecek tutumlardan kaçınmak, o gün için geçici bir rahatsızlık (boyun tutulması, bel ağrısı gibi hareketleri sınırlandıran durumlar) varsa bunlardan dinleyicileri önceden haberdar etmek gerekir.

SES AYGITI VE SES YOLU

Konuşmayı sağlayan organların hepsine ses aygıtı adı verilir. Göğüs boşluğuyla karın boşluğunu birbirinden ayıran diyaframdan (İnce fakat dayanıklı zar tabakası) dudaklara kadar uzanan kısma **ses yolu** denir. Konuşma aygıtı şu organlardan oluşur:

Diyafram, göğüs boşluğu, karın kasları, akciğerler, gırtlak, ses kirişleri, burun, geniz, damak, diş ve diş etleri, dudaklar.

Göğüs, diyafram ve karın kasları soluk alıp vermeyi sağlar. Konuşma için gerekli olan havayı akciğerler sağlar. Akciğerlerden gelen hava gırtlakta bulunan ses tellerine çarpar, ses telleri titrer, sesler tonlanır ve geniz, burun, ağız boşluğu, damak, dişler, diş etlerinde biçimlenerek konuşmaya temel teşkil eden sesleri oluşturur.

b. Zihnî yetenekleri

Konuşmacının sahip olması gereken zihnî yeteneğin, en belirgin görüntüsü, doğru düşünmedir. Bunu sağlıklı ve verimli fikir üretimi takip eder. Güzel konuşma birçok filozofa göre işlek bir zekânın ürünüdür. Ayrıca alanla ilgili araştırmalar, bir dili akranlarına kıyasla daha doğru, kurallı, duru ve tekrarsız, akıcı bir üslûpla kullananların zekâ yaşlarının, bu durumda olmayanlara göre daha ilerde olduğunu göstermiştir.

İnsanlık tarihinde, üstün bir konuşma yeteneğinin çoğu zaman zafere giden yolu açtığına ait örnekler vardır. Konuşmada zekânın; hem hazırlık safhasında, hem de konuşmanın gerçekleştirildiği anda önemli görevler üstlendiği bilinmektedir.

Yeterli zekâ seviyesine sahip olan konuşmacının bu durumunun ona sağlayacağı üstünlükler şöyle sıralanabilir:

(1) Konuşmanın ciddî bir iş olduğunun ve insanları etkilemedeki öneminin bilincindedir.

(2) Konuşmanın her şeyden önce yeterli bir hazırlığa dayandığını kavrar.

(3) Ağızdan çıkan her sözün söyleyeni bağlayacağını ve bu sebeple bunların sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini düşünür ve buna göre hareket eder.

(4) Dilin doğru kullanılmasının sağlayacağı yararların bilincinde olduğu için, bu beceriyi kavrama konusunda göstereceği gayretlerde kısa sürede başarı elde eder.

(5) Konuşma sırasında ortaya çıkabilecek olağan dışı durumları önceden ve isabetle tespit edebilir ve bunlara karşı hazırlıklı olur. Olumsuzlukları en uygun yöntemlerle giderilebilir.

(6) Olay, durum ve fikirleri tek yönlü ele almaz, kendi düşüncelerinin dışında, aksi yönde düşünenlerin olacağını kabul eder ve bunlara hoşgörüyle yaklaşır.

(7) Yorumlarını güvenilir delillere dayandırır, kişiliğini dayatmacı katılıklarla değil, inandırıcı söz, fikir ve tavırlarla ortaya koyar.

(8) Kendine güveni olduğu için, hedef kitleden gelecek her soruya açıktır hatta soru sorulmasını daha işin başında iken teşvik eder .

Sorulan sorulara karşı konuşmacının, şu üç tutumdan birini takınmasının doğru olacağını düşünüyoruz:

(a) Sorunun doğru, inandırıcı cevabını biliyorsa, bunu anında verir.

(b) Sorunun doğru cevabını o anda bilmiyor veya hatırlayamıyorsa, cevabın bulunabileceği birkaç güvenilir kaynağın adını (canlı, yazılı, görüntülü) adresini verir.

(c) Kendisine dinleyiciler tarafından sorulan sorunun, hem doğru cevabını, hem de bu tür cevabın bulunabileceği kaynağı/kaynakları bilmiyorsa, bu defa soruyu hedef kitleye yöneltir ve cevap verebileceklere söz verir. Cevap alınabilirse hem soru sahibine, hem de cevap verene teşekkür ederek, güzel bir olgunluk örneği ortaya koyar. Bu durum, hedef kitlenin takdirini kazanmasına sebep olur. Eğer, dinleyicilerden de doğru cevap alınamazsa, konuyu araştıracağını ve cevabı soru sahibine bildireceğini söyleyerek konuşmasına devam eder.

c.Ruhî yetenekleri

Bir konuşmacıda bulunması gereken en önemli niteliklerden birisi belki de birincisi onun her durumda çok sağlam bir ruh yapısına sahip olmasıdır. Bunun için kişinin kendisini olabildiğince doğru tanıması, yeteneklerinin de yeteneksizliklerinin de farkında olmaya çalışması gerekir. Kendisini, beceriksiz olduğuna inandırmış bir kişiden daha zavallı kimse yoktur. Bunun gibi, kendini dev aynasında gören kişilere de sadece acınır. Her iki tipin, bu kusurlarından kurtulmadıkça ciddî bir işe talip olmaktan uzak durması doğru olur.

Bir konuşmacıda bulunması istenilen ferdî yeteneklerin, hitabetin gerçekleştirilmesine çok olumlu etkileri olacağı muhakkaktır. Ancak bunları; işini yaparken kullanması, çok kere bunlara sahip olmaktan daha önemlidir.

Bu temel niteliklerin; daha etkili bir seviyede konuşmaya yansıması için, konuşmacının aşağıdaki becerilere, çalışarak sahip olması ayrı bir önem taşır.

- Üstün bir plânlama yeteneği bulunmalıdır.
- Ele aldığı konu ile ilgili olarak yeterli bir hazırlık yapmalı ve anında buluşlarla dinleyicilerini tatmin edebilmelidir.
- Sesini; hız, şiddet, ton ve vurgu yönlerinden uygun bir düzeyde kullanabilmelidir.
- Farklı, etkileyici bir üslûba sahip olmalıdır.

Bu özelliklere sahip bir konuşmacının, dinleyiciler üzerinde şu olumlu etkileri yapması beklenir:

- Dinleyicilerin dikkati uyanık tutulmuştur.
- Dinleyiciler konuşmacı ile ortak bir paydada buluşmuşlardır.
- Hedef kitle farklı biçimlerde de olsa takdirlerini belirtmiştir.
- Dinleyenler konuşma konusu ile ilgili olarak sorular sormuşlardır.
- Dinleyenler konuşmanın sonunda konuşmacı etrafında kümeleşmiş ve kaynaklar istemişlerdir.
- Konuşma sırasında salondan ya da meydandan kitle hâlinde ayrılanlar olmamıştır.

3. Konuşmanın Boyutları

Sözlü anlatım şu üç boyutta ele alınmalıdır:

a. Dinleyici boyutu

b. Fizikî ve beşerî ortam boyutu

c. Konuşmacı boyutu

a- Dinleyici boyutu:

Bir tiyatro san'atı nasıl ki seyircisiz hayat bulamazsa, herhangi bir konuşma da dinleyicisiz gerçekleşemez. Konuşma eylemi, dinleyici için ve dinleyici karşısında gerçekleştirildiğine göre; konuşmacının konu seçiminden başlayarak hazırlıklarının tamamını, bu kitlenin bütün özelliklerini dikkate alarak yapması zorunluluğu vardır. Kısaca dinleyicisini tanımayan bir konuşmacı sayısız güçlüklerle karşılaşabilir. Bunun için konuşmacı her imkânı kullanarak hedef kitleyi, hiç değilse ana nitelikleriyle tanımaya çalışmalıdır.

b- Ortam boyutu

Konuşma; belirli bir mekânda ve önceden belirlenmiş zaman dilimi içinde gerçekleşen bilinçli bir eylemdir. Bunun yanında konuşma öncesi ve sonrasında kullanılan yardımcı teknik araçlardan da söz edilebilir.

Konuşmanın açık/kapalı bir mekânda yapılması plânlanırken, bu fizikî ortamın ergonomik yapısının dikkatle irdelenmesi gerekir. Oturulacak sandalyelerin boyutları ile hedef kitlenin yaşları arasındaki ilişkinin düşünülmemesi; dinleyicileri, vaktinden önce ve konuşmacının kendi dışındaki bir sebepten ötürü yorar ve onları salonu terke mecbur eder. Bu durum, konuşmacının yanlış bir değerlendirme sonucu moralinin bozar ve işin tadı kaçabilir. Salonun; gereğinden fazla sıcak, soğuk, karanlık, aydınlık ya da sıkışık olması, gürültülü bir çevrede bulunması gibi, tamamı konuşmacıdan kaynaklanmayan nitelikler yüzünden, konuşma amacına ulaşamayabilir. Bütün bunlar ve ortamın teknik donanımı önceden denetlenmelidir.

c- Konuşmacı boyutu

Sözlü anlatımın temel boyutu konuşmayı yapan kişiyle ilgili olan durumlardır. Konuşmacının; hazırlığının yeterliliğinden başlayarak, çevrenin düzenlenmesine, kılık kıyafetinin uygunluğuna, konusuna hakimiyetine, sesini doğru kullanışına ve dinleyicileri denetleyip kendisini dinlenilen kişi konumuna getirmesine kadar, her işin sorumlusu konuşmacıdır. Başka bir ifadeyle gerekli olan etkileşimin kurulması için yapılması gereken her şey konuşmacıdan beklenir. Konuşmacının kürsüde kuracağı ilişki üç boyutludur:

(1) Konuşmacının dinleyicilerle kuracağı ilişki.

(2) Konuşmacının kendi kendisiyle kuracağı çift yönlü ilişki.

(3) Dinleyicilerin konuşmacı ile kuracağı ilişki.

Dinleyici ve Dinleme Eylemi

Konuşma; kişilerin birbirleriyle anında iletişimini sağlayan bir eylem biçimi olduğuna göre, bu eylemin bir tarafında konuşmacı, diğer tarafında da dinleyici ya da dinleyiciler vardır.

Dinleyici, konuşmanın yapılmasının hem muhatabı hem de yapılma sebebidir. Çünkü dinleyici yoksa, konuşmanın yapılmasının anlamı kalmaz. Bir konuşmada dinleyicinin bulunmaması bir yana, onlarda, bir dinleyicide gereken niteliklerin olmaması hâlinde bile, konuşma amacına ulaşamaz.

Konuşmalar; genelde aşağıda listelenen ilkelerden biri ya da birkaçını gerçekleştirmek için yapılır:

- Birtakım doğruları açıklamak
- Belirli bir konuda dinleyicileri bilgilendirmek
- Herhangi bir konuda durum değerlendirmesi yapmak
- Bir görüşü, bir heyecanı paylaşmak
- Kendimizi tanıtmak
- Belirli bir meseleyi birlikte çözme teklifinde bulunmak
- Belirli bir konudaki soruları cevaplandırmak
- Dinleyenleri belirli bir istikamete yöneltmek.

Bunlardan hangi ilkeyi gerçekleştirmek için konuşursak konuşalım, tamamında bağlanılacak temel görüş, dinleyiciyle aramızda ortak, samimi,dürüst bir paylaşma havasının oluşturulmasıdır. Bunun sağlanabilmesi için hem konuşmacının hem de dinleyicinin birbirine karşı samimi davranması, peşin fikirlerden, katı tutumlardan, hele ideolojik saplantılardan arınmış olmaları gerekir. Konuşmacının ise, dinleyici karşısında tabiî tavırlar takınması, alçak gönüllü, sade giyimli, özentilerden uzak olması beklenir.Konuşmacının; anlatım süresini yeterli tutması, konusunu güncel olay ve tecrübelerle renklendirmesi, şahsî tercihleriyle ilgili alanlarda fazla ısrarcı olmaması başarı şansını artırır.

Değerlendirme yapma hakkını her dinleyiciye tanımak, onların katılmasını sağlamak, kısaca konumuzu paylaşarak işlemek en akılcı yoldur.

SÖZLÜ ANLATIMDA TÜRLER

Yukarıdaki bölümde nitelikleri sıralanan konuşmacıların hedef kitleye ileteceklerı bildirimleri değişik tür kalıplar içinde sundukları bilinmektedir. Bunlar sözlü anlatımda sık sık kullanılan edebî türlerdir. En yaygın olanları söylev (nutuk), konferans, tebliğ, panel, forum, sempozyum, seminer, münazara ve açık oturumlardır.

a- Söylev (nutuk): Genelde değişik özelliklere sahip insan topluluğuna, belirlenen bir konuda açıklamada bulunmak, fikir vermek, yöneltmek ya da bir inancı aşılamak amacıyla yapılan konuşmalara verilen addır. Bu tür konuşmaları yapanlara hatip, bu türe de hitabet, (nutuk, söylev) adı verilmektedir. Söylevlerin en önemli özellikleri tek yönlü (hatipten dinleyiciye doğru) bir iletişim olmasıdır. Bunları pek çok kaynak, siyasî, askerî, adlî, dinî ve akademik kapsamlı olmak üzere beş öbek hâlinde ele alıp incelemiştir. Türk edebiyatında başta Gazi Mustafa Kemal olmak üzere İsmet İnönü, H. Suphi Tanrıöver, Mehmet Akîf Ersoy, Behçet Kemal Çağlar, Nurullah Ataç, Necip Fazıl Kısakürek ve son dönemlerde Yavuz Bülent Bakiler bu türün en başarılı örneklerini vermişlerdir.

b- Konferans: İlmî yahut son derece teknik bir konuda uzman kişilerin konuyla ilgili düşüncelerini açıklamalarını veya herhangi bir meseleyi fikir plânında çözmeyi amaçlayan sözlü anlatım türüdür. Salonlarda gerçekleştirilir ve dinleyiciler de genelde bu konunun uzmanlarıdır. Konferanslarda aranan en önemli özellik; konuşmacının ele aldığı konuda o zamana kadar söylenmemiş sözleri söylemesi, yeni fikirler ve çözümlere yer vermesidir. Son zamanlarda konferanslarda, iletişim teknolojisinden sıkça yararlanıldığı görülmektedir ve bu son derece olumlu bir değişmedir.

Hitabet (Konferans) Metni Örneği

ERMENİNİN TÜRK'E VE TÜRKİYE'YE ZULMÜ

Hüseyin Ağca

Sayın Dinleyenlerim

Hepinizi saygıyla selamlayarak konuşmama başlıyorum.

"Kafkas cephesinden bize gelen haberlere göre; Ermeni çeteleri sessiz ve itaatkar yerli halka karşı zulümler yapmakta ve cinayetler işlemektedirler. İnanılır kaynaklardan elde edilen bu bilgi ve belgeler, kabul edilmesi imkânsız olayların şahitlerinin açıkça belirttikleri gibi, Kafkas Rus ordusunun çekildiği her yere bu çeteler girerek her cins cinayet ve tasavvuru gayri kabil hareketler yapmakta ve yolları üzerinde rastladıkları kadın, çocuk ve ihtiyarları öldürmektedirler, bu olaylar her gün plân ve yöntemle tekrarlanmaktadır.

Bu vahşi cinayetlere bir son vermek için Rus ordusunun işe karışması istenmiştir. Bu durumdan kırgınlık duyan halk heyecan içindedir. Gazeteler bu olayları pek korkunç olarak yazıyor ve niteliyorlar. Bize pek büyük güçlükler çıkaran bu durum hakkında ilginizi çekmek için sorunu bütün arkadaşlarımızın bilgi ve görüşlerine sunmayı uygun bulduk."

Metnini okuduğum telgraf, 1917 ekim ihtilali sebebiyle kendi derdine düşen Rus ordularının işgal ettikleri Türk topraklarından çekildikten sonra, yerlerine kasıtlı olarak bıraktıkları ermeni komitacılarının Müslüman Türklere yaptıkları insanlık dışı zulümleri, Stokholm'da toplanan uluslar arası sosyalist dernekleri genel kuruluna duyurmak için, iki milletvekili tarafından 12-13 Mart 1918'de çekilmiştir.

Şimdi şu iki sorunun cevabını vermeye çalışarak konuya girebilirim:

Bunlardan birincisi şudur: Rusların yurdumuzda ne işleri vardı ve yenilip çekildikleri topraklarımızda yaşayan Türk halkının başına, hain ermenileri niçin bela olarak bırakmışlardı?

İkinci sorumuz da şudur: Ermeni çeteleri, yıllarca sadık teb'a! olarak yaşadıkları Türk milletine bu vahşiyane cinayetleri niçin reva görüyorlardı?

Birinci sorunun cevabı; Hristiyan âleminin ta 1071 Ağustosundan başlayarak Türklere karşı uyguladıkları ve tarihlere ŞARK MESELESİ diye geçen bir hain politika, ana hatlarıyla açıklanarak verilebilir. Nedir bu mesele? Malazgirt Zaferi ile eskiden de bir Türk yurdu olan Anadolu'nun gerçek sahiplerinin yani Türklerin eline geçmesiyle başladı bu husumet. Böylece Türkleri içinden çökertecekler ve onları eski Orta Asya çöllerine geri göndereceklerdi. Bu hain uygulama plânı; gerçekleşmeyince, birbiri peşine tatbikçe çalışılan dört aşamalı bir menfur plân daha düşünüldü ve şöyle plânlanıp uygulanmaya çalışıldı.

a- Türkleri Anadolu'dan geriye göndermek ve buraları tekrar Hristiyan nüfuz bölgesi yapmak.

b- Türkleri Anadolu'dan daha ileri (batı yönünde) noktalara ulaştırmamak.

c- Türkleri Avrupa toprağına sokmamak.

ç- Türkleri Avrupa'dan çıkarmak.

Bu dört safhalı hayalî plân dikkatlice gözden geçirildiğinde görülecektir ki; bir sonraki safha, bir öncekinin başarısızlığı sonucu, yani kısaca bir aczin neticesi olarak düşünülmüştür. Örnek olarak, Türkler Avrupa'ya geçince ve hele İstanbul'u fethedince, kolu kanadıyla birlikte umudu da kırılan Avrupa, bu defa Türklerin hiç olmazsa daha ileri gitmelerini önlemenin derdine düşmüştür.

Şark meselesinin dinî, ekonomik ve stratejik boyutları vardır. Bunlardan en ön plânda olanı; Hristiyanlığın temelsiz taassubunun, gerçek ve tek din olan İslâm karşısındaki yenilgisini, siyasî güçlerle önlemektir.

Ekonomik olan boyutu; Avrupa'nın sanayisini geliştirmek için ham maddeye, insan gücüne ve pazara olan ihtiyacıdır. Onlara göre, kendileri efendi ve Asya insanı vasıfsız işçi kimliği ile yaratılmıştır. Stratejik boyutu ise, Dünyada iki büyük kara parçasının üzerine kurulu ve açık denizlere tek ve kısa ulaşım noktasındaki İstanbul ve çevresinin kabarttığı hainane istila iştahıdır.

Rus halkını; 70 yıl inim inim inleten komünist zulmünü, bir kurtuluş reçetesi gibi sunan Ekim devriminin çaresizliği içinde, istila ettikleri yerlerden ordusunu çeken Rus yönetimi, işte bu ezelî Şark meselesinin çözümü, daha doğrusu amacına ulaşması için, ermeni çetelerini maşa olarak kullanmak üzere yurdumuzda bırakmıştı. Böylece birinci sorunun cevabını kısaca vermiş oluyoruz.

Muhterem dinleyenlerim

Gelelim ikinci sorunun cevabına. Sorumuz şu idi: Ermeniler niçin bu insanlık dışı zulümleri Türk ve Müslüman halkımıza reva gördüler?

Evvela şunu söyleyelim. Ermeni zulmünün temelinde Türk/İslâm düşmanlığı vardır. Bu düşmanlığı ermeni kiliseleri tahrik etmektedir. Aşağıya alınan ifadeler, bu görüşümüzü doğrulayan binlerce belgeden sadece bir tanesidir.

"Ne kadar kapsamlı olursa olsun, ermeni kilisesini ayrıntılı olarak ele almayan herhangi bir ermeni tarihi, ermenilerin gerçek hayatını ortaya koy-

mayı başaramaz. Ermeni klisesi ile ermeni tarihi o kadar iç içedir ki, birisi olmadan diğerini düşünmek mümkün değildir.(3)

Ermeni yazar Hırand Pasdermadjan, aşağıda adını verdiğimiz eserinde şunları yazıyor: Ermeni kilisesi, ermeni milletinin kilise tarafından yaratılan ruhunun yeniden dünyaya gelmek için yaşattığı ruhtur.(4)

Nitekim 1774 Küçük Kaynarca ve 1829 Edirne anlaşmalarıyla Ruslar, Osmanlı vatandaşı olarak yaşayan ortadoksların hamiliğini elde edince, ermenileri Osmanlılar aleyhine kışkırtarak her zaman ve her batılı devletin yaptığı gibi, bu Cihan devletini içten yıkma faaliyetine hız vermişlerdir. Aslında ermenileri, kendi emellerine âlet olarak kullanma girişimleri, çok daha eskilere gider. Bu zavallıların Katolik mezhebine sokulmaları, 1701-1702 yılında gerçekleştirilip, Sivaslı Mekhitar adlı ermeni papazının önderliğinde, İstanbul ve Roma kiliselerini birleştirerek İslâm'a karşı daha etkili yıkıcılık yapma eğilimi ortaya konulmuştur. **1717'de Venedik senatosu Mekhitaristlere (Yani örgütlü ermenilere) Saint-Lazara adasını yurt olarak tahsis edince, bu yerin geçen zaman içinde bir ermeni akademisi olarak kullanımına zemin hazırlanmıştır. Ne gariptir ki ermeniler; bu en eski resmî yurtlarını kurtarmak, orada hak sahibi olduklarını tarihe dayanarak savunmak yerine, geçmişte hiçbir dönemde kendilerine ait olmayan Türk yurdu üzerinde, menfur emellerini gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar.** Nedeni basit. Çünkü ermenilerin gerçek ve en eski toprakları olan Saint-Lazara adası Hristiyan bir ülkenin elinde. Hristiyan dünyasının patronları için bu piyonları kullanmak en doğal hak. Bunlara âlet olmak da, ermenilere çok yakışan bir tavır. Seni kullanan Hristiyan dünyasına uşaklık et, fakat sana beylik, paşalık verip devlet yönetiminde söz sahibi yapan Türk ve Müslümanlara ihanet et.

Bazı kimseler; ermenilerin eski yurtlarının Anadolu'nun bir kısmı olduğu ve Türklerin 1071 Malazgirt Zaferi ile buraları onların elinden aldığı biçiminde, yanlış ve temelsiz bilgiye sahiptirler. İşin aslı şudur: Doğu Anadolu'nun ilk ve en eski sahipleri; dilleri ve kültürleriyle 8500 yıllık bir geçmişe sahip olan Türklerdir. **Merak edenler, değerli bilim adamı Prof.Dr.Osman Nedim Tuna'nın "Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi" adlı ve Ankara'da 1997 yılında yayımlanan**

eserine başvurabilirler. Yine güvenilir tarihî belgelere göre, ermeniler kısa bir süre bu toprakları çeşitli entrikalarla işgal etmişlerdir. Daha sonraları bu yerleri 1045 yılında Bizans orduları ermenilerin elinden alır. Dolayısıyla bölgede, ermeni beyliklerini sona erdiren Türkler değil Bizanslılardır. Yani bu gün kendilerini kışkırtan efendilerinin efendileri. Ermeninin bir hesabı söz konusu ise, bunun muhatabı, Türkler değil, Kostantiniye ham hayaliyle, kendilerini maşa olarak kulanan Hristiyan âlemidir.

Kısaca Ermeninin Türk düşmanlığı, ne ermeninin ne de Osmanlının eseri olarak ortaya çıkmıştır. Onları kendi emellerine âlet eden Avrupalılar, kiliseler ve hain komitacılar, bu düşmanlığı hem doğurmuş hem de geliştirmişlerdir.(5) Bu konudaki tarihî gerçekleri; Sayın İlber Ortaylı hocamızın 1993 de üçüncü baskısı yapılan ve sekiz sayfalık kaynakçaya dayanan "İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı" adlı gerçekten mükemmel eserini inceleme zahmetine katlananlar, daha ayrıntılı seviyede öğreneceklerdir. Tabiî hak ve hakikate saygıları varsa!

Şimdi ikinci sorumuzun cevabını daha bir güvenilirlikle verebilmek için, ermeni kiliselerinin Türk-İslâm düşmanlığını açıkça belgeleyen bazı önemli olayları, sadece başlıklarıyla siz sayın dinleyicilerime arz edeyim.

a- Ermeni patriği Mığırdıç Hrimyan'ın faaliyetleri: Van ilinde 1857'den itibaren Van Kartalı, Muş Kartalı adlı gazeteleri çıkararak, uydurduğu yalanlarla ermeni gençlerini kandırmış ve son olarak da 1872'de ermenilere çeşitli imtiyazlar talep eden, küstahça bir üslupla kaleme aldığı muhtırayı Osmanlı hükûmetine sunmuştur.

b- Ermengi Patriği Narses Varjebatyan'ın faaliyetleri: Bu sahte din adamının faaliyetleri, Patrim Hrimyan'ın başlattığı, İslâm düşmanlığının devamıdır. Varjebatyan 1876 yılında Osmanlılar ülkesinde İngiliz büyükelçisi olarak bulunan Henry Elliot'u ziyaret ederek ona şu görüşünü beyan etmiştir. **"Ermeniler üzerine Avrupa devletlerinin ilgilerini çekmek için ihtilâl, isyan çıkarmak gerekiyorsa, bunları çıkarmak, bizim için hiç de zor değildir."**

Bu ihtilâlci din adamının siyasî faaliyetleri sonucudur ki, Yeşilköy ve Berlin anlaşmalarının 16. ve 61. maddelerine ermenilerle ilgili hükümler konulmuş ve böylece ermeni hıyaneti ilk olarak uluslar arası bir konuma geti-

rilmiştir. Mesele; bu kimliğini, ezeli Türk ve Müslüman düşmanı Rusların gayretleriyle ve bizzat çarın kardeşi Grand Duc Nicola'nın teklifi ile kazanmıştır.

c- Kudüs Ermeni Patriğinin faaliyetleri: Bu faaliyetler, 1879'da İstanbul'da İngiliz büyükelçisi olarak bulunan Layard'ın, aynı yılın eylül ayında Kudüs'e gerçekleştirdiği ziyaret sırasında, patriğin kendisine yaptığı şu teklifle somutlaşmıştır. "Bağımsız bir devlet olmak için artık Rusların yardımınışimdilik-istemediklerini, İngilizlerin yardımlarının bu emellere ulaşmaları için daha önemli olduğunu, Osmanlıların topraklarından bir kısmı üzerinde bağımsız yaşamak istediklerini beyan eden patrik" büyükelçiden, şimdilik biraz sabırlı olmaları gerektiği şeklinde bir cevap almıştır. Peki bütün bu husumetlerin sebebi nedir? Sebep koskoca bir yalana, daha doğrusu cehaletin dik alası bir aldatmacaya dayanmaktadır. Bu da, Anadolu'yu sözde eski sahipleri! olan ermenilerin elinden Türklerin aldığı yalanıdır. Halbuki geçici olarak oturdukları yerleri, onları buralardan türlü işkencelerle kovalayarak ellerinden alan sadece ve sadece Bizans ordularıdır. (1045). Bölge ta Sümer ve Etilerden beri Türk yurdu idi ve değişik istilacılar tarafından zaman zaman Türklerin elinden zorla alınmış ve büyük fedakârlıklarla verilen cansiperane mücadelelerden sonra, tekrar gerçek sahiplerinin eline geçerek bu tarihe kadar gelmişti. Ermeninin yurtsuz bırakılması diye bir sorun varsa bunun sorumlusu Türkler değil, bu gün onları kandırmaya devam eden Bizans tezgâhtarlarıdır. Kilikya'daki ermeni baronluğu, 1342 yılına kadar Reuben ve Hetum hakimiyetinde idare edildi. Hetum kralı 4.Leon'un erkek varisi olmadığından hakimiyet, Kıbrıs kralı 2.Henri'nin yeğeni Goy de Lucignan'ın şahsında fransızların eline geçti. Ermeninin siyaseten katli söz konusu ise, bunun failleri Bizans kökenli yunanlılar ve fransızlardır. Nitekim bu tarihî hakikatleri bilen Osmanlı yönetimindeki akıllı ermenilerle Müslüman Türkler arasında herhangi bir ihtilaf yaşamadığını, kendisi de bir ermeni olan tarihçi Hrant Dinç uzun uzun anlatır. Adı anılan ermeni tarihçi, 1878 Berlin anlaşmasından sonra hortlatılan ermeni husumetinin sebebi olarak "Avrupa birliğine (aslında hristiyan misyonuna) dahil olan hakiki ermeni düşmanı ülkelerin, Türkiye üzerine inşa ettikleri Şark Meselesidir." "**Bu oyunu kabul etmeyen yine aklı başında ermenilerden biri olan jak vahe Tosunyan'ın (Fransa'da yaşayan) şu sözleri dikkat çekicidir. "Ben Türki-**

ye'nin malıyım. Orada doğmuşum. Memleketi sevmemek olur mu? O memleket hepimizin değil mi? Din başka, millet başka, hele memleket bambaşka..."

Cihan imparatorluğunu adaleti, fazileti ve dirayetiyle ayakta tutan Osmanlının, en kuvvetli olduğu dönemde yapmadığını, İmparatorluğun, yedi düşman devletle başının belâda olduğu ve çok zayıflatıldığı bir dönemde yaptığını iddia etmek, olsa olsa zavallı beyinlere çok yakışan bir garabet olarak nitelendirilir.

Başka bir ilgi çekici husus ise şudur. Osmanlı başkentinde, Türk ve Müslümanlardan çok daha rahat yaşatılan İstanbul ermenilerine Türk devleti, hiçbir fenalık yapmıyor da, niçin gidip Doğu Anadolu masum! ermenileri başka bir yere naklediyor? Sebebi gayet basit. Her devlet; kendini yaşatacak her çeşit güvenlik tedbirlerini, hem de hiç vakit geçirmeden almak ve bunları en uygun yöntemlerle uygulamak zorundadır. Osmanlı; doğu sınırlarında ezeli düşman Ruslarla işbirliği yaparak, cinayetlerin en ahlâk dışı olanlarını ve hiyanetlerin en akıl almazını gerçekleştiren ermeni çetelerini, yine kendi toprağı olan Suriye ve Irak'a nakletmiştir. **Bu nakil sırasında her yüz kişilik kafileye bir doktor verildiği gibi, her konaklama yerinde de yolculara sıcak yemek ve çocuklara süt verilmesi için genelge çıkaran örnek bir Cihan Devletine, katliam yaptı iftirasında bulunmak, iz'anını, idrakini tüketmiş kişilere has, insanlık dışı bir tavır olur ancak.** Sarıkamış harekâtında yüz binlere yaklaşan Türk askerini, Rus ve ermeni hainlerinin kurşunlarına, gaddarlığına, azgın tabiat şartlarına, açlık ve yoksulluğa kurban veren Osmanlı yönetiminin, ermenilere karşı gösterdiği bu âlicenap tavrını da anlamak doğrusu bana zor geliyor. Ama tarihî şerefimize çok yakışan bu merhameti de benim anlayabildiğim gibi, keşke Aristoları, Montaigneleri, Volterleri, Leibnichleri, Rodloffları yetiştiren ve idraki, herhâlde bu dehalarla tükenen bugünkü kiralık Avrupa beyinleri de anlayabilseler. Her şey hak ve hakikatın güzel atmosferinde o kadar rahat anlaşılır ki. Bunu da ancak, aklını kullananlar başarabilir. Biraz basiret ve biraz hak duygusu yeter de artar bile.

Bu büyük basiret, Büyük Kurtarıcı Atatürk'ün şahsında en büyük tecellisini 9 Eylül'de gösterir. İzmir'in, Avrupa'nın kiralık ve özel olarak görevlendirilmiş Yunan maşalarından kurtarılmasından sonra Muzaffer Bir Kuman-

dan olarak İzmir'e gelen Gazi Mustafa Kemal'in yoluna serilen Yunan Bayrağını çiğnemeyerek, "**BU BİR MİLLETİN ŞEREFİNİ TEMSİL EDER. BUNU KALDIRIN**" diyen şahane dehasının yetiştirdiği bugünkü Mehmetçiklerle, Fadime'lerin tarihî şecaatini, İngiliz efendilerine özenerek, palyaçoluğa soyunan Yunan yönetimine hatırlatmak da, ne yazık ki yine **BİZ ATATÜRK NESLİNE DÜŞÜYOR.** Hatırlatırız.

İşin başka bir garip yanı; kurtuluş yıllarında ermenilerle nüfus ve coğrafya olarak hiçbir ilişkisi bulunmayan ABD'nin, devlet olarak sahneye çıktığı yıllardan başlayarak, ermenileri Müslüman Türkler üzerine kışkırtan ülkelerin başında yer almasıdır. Türkiye topraklarında açtıkları sayısız kilise, okul ve dernekler aracılığıyla ermeni çetelerini besleyip büyüten ABD'nin, bir tek amacı vardır. O da birkaç yıldan beri kendi ülkesinde yaşayan zengin, nüfuzlu bir avuç ermeninin seçimlerde oyunu almaktır. Bu amaç o kadar açıktır ki; bu hayalî sorun, her seçimden önce alevlendirilir, bu zavallıların oyları alınır ve sonra, yaygın deyimiyle bir sonraki seçimde yine ısıtılarak ortaya getirilmek üzere buz dolabına konulur. Nitekim son seçimlerde de iş biraz daha ileri götürülmüş fakat meclislerinde gündeme alınmamıştır. Zengin ermenilerin herkesçe bilinen ahlâk ve hukuk dışı yollarla kandırdığı, menfaat tutsağı birkaç kişiyi, ABD ve Fransa başta olmak üzere, daha bazı Türk düşmanı ülkelerin meclislerine temsilci olarak sokmayı başarmışlardır. Bunun en belirgin örneği; 18.01.2001 tarihinde, Fransız parlamentosunda, belki de tarihin en büyük iftirası oylanırken, 587 üyeden sadece 55'inin katılması ve 30 kadar kandırılmış zavallının, bu yalan lehinde oy kullanmış olmasıdır. Ancak burada dikkatlerden kaçmaması gereken bir nokta vardır. O da şudur: Bundan 2,5 yıl önce yine bu, yalanların emzirdiği mel'un tasarı, Fransa'da meclise 29 üye tarafından getirilmişti. Bu gün bu sayı 55 olmuştur. Dünyada, romantik tavrıyla bu maceraperest Fransızlar; teknolojinin bunalttığı küçük dünyalarında hayallerini kaybettikçe hasta ruhlarını yalanlarla doldurmaya meylediyorlar ki, sayı her gün biraz daha artıyor. Ancak bizim içimizde de bazı safdiller, -Canım ne olacak! Bu kararı zaten 587 üyeden 55'i destekliyor- ham hayaliyle hâlâ derin uykularını sürdürüyorlar. Yanlışı devam ettirmeyelim. Şühedamıza rahmet diliyor. Sabrınıza teşekkür ediyorum.

c- Tebliğ: Konferanslar gibi yine salonlarda .çok sayıda bilim adamının önceden belirlenen bir konuda hazırladıkları ilmî-teknik muhtevalı görüşlerini sundukları bir sözlü anlatım türüdür. Bu türde çalışmalarda dinleyiciler de konu uzmanı oldukları için tebliğ sahibine sorular sormak, eleştiriler yapmak ve destek sağlayıcı bilgiler eklemek imkânlarına sahiptirler. Günümüzde sıkça kullanılan bu türden konuşmaların metinleri kısa bir süre sonra bir araya getirilerek basılır ve alan uzmanlarının hizmetine sunulur. Bu tür toplantılara kongre denildiğin de olmaktadır. Tebliğlerin basım işi de kongreyi düzenleyen kuruluşlarca gerçekleştirilir.

Bildiri (Tebliğ) örneği:

HALK ŞÂİRİ DEYİMİ ÜZERİNE

Prof. Dr. Sükrü Elçin

Halk şâirleri bayramının onuncu yıl dönümünde Konya'da toplanmış ve kendilerini "aşık" olarak vasıflandıran bir takım sanatkârları "halk" kavramı ile bağlama düşüncesi, Tanzimât, Türkçülük ve Millî Edebiyat akımlarının tesiri ile gelişmiş bir fikirdir. Buna göre, deyimin okumuşlar tarafından sun'i olarak ortaya sürüldüğü ve doğmuş çocuğun adının Batı edebiyatlarının tesirinde kalmış fikir ve edebiyat adamlarımız tarafından verildiği kabul edilmek lâzımdır.

Merhum Hocamız Fuad Köprülü'nün; edebiyat târihimizi tasnif tecrübesi sonunda mektep kitaplarına kadar geçen bu deyimin, bugün için geçerli olup olmadığı beni düşündürmektedir.

Halk şâirlerimizin bir çoğunun okuma-yazma bildiklerini söyleyebiliriz. Bu şâirlerin erkek olanları gençlik yaşına gelince asker ocağına gitmekte, yetiştirdikleri mahsulü satmak üzere şehir pazarlarına inmekte, ihtiyaç duydukları yeni âlet ve edevâtı yadırgamadan köylerine taşımaktadırlar. Ayrıca bâzıları modern vâsıtalarla otobüsle, trenle, uçakla yurt içinde veya yurt dışında seyahat etmekte, otel odalarında kalmakta, gazinolarda söylemekte, plâk doldurmakta, radyo ve televizyon makinelerinin çarkları arasında seyirci ve dinleyicinin huzuruna kolalı gömlekle, kravatlı çıkmaktadırlar.

Memleketimizde değişmekte olan içtimâî ve iktisâdî şartlarla eğitim ve tekniğe bağlı olarak gelişen hayatımızda göçlerin ve kısmen sanayileşmenin

tesiri ile köy – şehir bütünleşmesinin tabiî sonucu, dilde, hususiyle edebiyat dilinde bir birlik doğmaya başlamıştır.

Bu gün, aşirette yaşayanlar kısmen hâriç, ister köyde ister kasabada yaşasın; isterse bir tarîkatın adamı olsun, geçmiş devirlerde olduğu gibi müşterek vasıflar göstermeyen, ayrı estetik ve düşünüşe sâhip bu sanatkârlar, halk kaynağından feyz almış Mehmed Emin Yurdakul ile Millî Edebiyat devri şâirlerinin diline hemen hemen yaklaşmış bulunmaktadırlar. Onların eserlerinde ân'anenin izlerini, mahallî şîvenin bâzı unsurlarını ve kısmen nazım tekniğini bir yana bırakacak olursak köy – şehir kültür paralelini, dinleyici – okuyucu berâberliğini tespit etmek mümkündür.

1888 doğumlu Trabzonlu Baba Sâlim, Cumhuriyetimizin 15'inci yıl dönümü için yazdığı bir şiirde;

Büyük Türk'ün bu gün büyük günü,
Bu gün benliğine kavuştu millet,
Maziye bıraktık kapkara dünü,
Ağlar iken güldü bütün memleket,

diyor.

1924 doğumlu Tutaklı Çağlayan'ın "19 Mayıs" adlı şiir şu beşlikle başlamaktadır.

Ey gençlik haykır ki dağlar inlesin,
Bu gün senin günün, bu gün coş dünya,
Çelik sesin kayalarda çınlasın,
Bu gün senin günün, bu gün coş, oyna,
Cirit oyna, halay oyna, koş oyna

Ve yine 1938 doğumlu Çıldırlı Şeref Taşlıova "32 yılında" şiirinde;

Anadolu bahçesinin bağları,
Güller Ata'm Ata'm diye seslenir
Geleceğin tarihleri çağları
Yıllar, Ata'm Ata'm diye seslenir.

Dörtlüğünde görüleceği gibi "Millî Edebiyat ve hattâ Cumhuriyet devri okumuş şâirleri kadrosunda yer alabilir.

Âşık Sümmâni'nin torunu Narmanlı Hüseyin Sümmanoğlu;

Dinle Türk evlâdı bak nedir sözüm
Okunu hedefe atan Ata'ndır.
Çevirme yüzünü sanadır sözüm,
Düşman kabağına çatan Ata'ndır

Dörtlüğünde "kabak" kelimesi hâriç tutulursa hececi şairlerin üslûbunda ve görünüşündedir.

Bu şâirler arasında sayılıp sayılamayacağı münâkaşa mevzuu olabilecek 1932 de Elbistan'ın Celâ köyünde doğmuş ve aynı köyde muhâsebecilik yapan Abdürrahim Karakoç gibi "Panzehir", "Diyalog", "Reçete" nev'inden başlıklarla şiir yazan; hattâ "Anadolu Gezisi" eserini serbest nazımla kaleme alan ve kitabının kabında adı, soyadı modaya uyularak küçük harflerle dizilen sanatkârlar da var.

İşte bu örnekleri çoğaltılabilecek şâirlerin, şimdilik aşiretler içinde yaşıyanlar hâriç, dillerinde ve tabiatı terennümlerinde, mecazlarında göze çarpan hususiyetler bir zaaf gibi görülmemelidir. Onları, saz çalmaları, irticâlen deyişmeleri dikkate alınsa bile, Yahya Kemal, Faruk Nâfız, Cahit Sıtkı, A. Muhip Dranas ve Orhan Veli gibi şâirlerden ayrı düşünmemek lâzımdır. Şairlerinin büyük çokluğunu aruzla söylemiş olan Yunus Emre'yi de halk şâiri sınıfı zihniyetinde görme telâkkisinden artık kurtarmak icap eder.

Bu gün Konya'da toplanmış sanatkârları, bize yetiştikleri kültür muhiti ile karşılaştıkları yabancı sanat kaynakları ne olursa olsun, kendilerini kabul ettirmiş bir Yunus Emre, bir Fuzulî, bir Karacaoğlan, bir Yahya Kemal, bir Âşık Veysel gibi tasnif kolaylıkları dışında sâdece "şair" olarak vasıflandırmak hatalı olmasa gerektir.*

d- Panel: Genelde iki ile beş ya da yedi kişilik uzman topluluğun ortaklaşa belirledikleri bir konudaki fikir, tecrübe, bilgi ve gözlemlerini bir başkanın yönetiminde ve dinleyiciler önünde tartışmaları biçimindeki sözlü anlatım türüne panel denilmektedir. Yaygın olarak yine, konu uzmanı bir başkanın yönetiminde gerçekleştirilen panellerde, bir-bir buçuk saatlik süre kullanılır. Bu sürenin önemli bir kısmı tartışmaya ayrılır.

* Uluslar arası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri, 1976.

e- Forum: Panelin yapıldığı ortamda dinleyicilere de söz verilerek fikirlerini açıklamaları ve tartışmalara katılmaları imkânı sağlanırsa, bu tür sözlü anlatımlara forum adı verilmektedir. Burada esas olan; söz verilen dinleyicilerin de konuyu sınırlı boyutta da olsa bilen kişiler olması ve tartışmaları şahsiyete dökmeden geliştirmeleridir.

f- Sempozyum: Günümüzde yaygın bir sözlü anlatım türüdür. Belirlenen bir konunun değişik yönlerini ele alan uzman kişilerin bu konudaki bilgi birikimi ve tecrübelerini belirli bir zaman içinde dinleyicilerine sunmaları şeklinde gerçekleşir. Konu uzmanı bir başkanın yönetiminde, genel bir konunun ana ve yan dallarında uzmanlaşmış kişilerin on beş– yirmi beş dakikalık bir süre içinde görüşlerini açıklamaları biçiminde, değişik oturumlar hâlinde düzenlenir. Konuşmacıların bir yandan şahsî görüşlerini açıklamaları, diğer yandan öteki konuşmacılarla konunun farklı yönlerini tartışmaları şeklinde olanları da vardır.

g- Seminer: Kamuoyunu ciddî şekilde meşgul eden çok boyutlu bir konuda; uzmanların görüş ve düşüncelerini, konuyla ilgilenen sınırlı sayıdaki dinleyici önünde açıklamaları tarzında gelişen, bir sözlü anlatım türüdür. Daha çok hizmet içi eğitim için gerçekleştirilen bu çalışmada; katılanların görev alanlarıyla ilgili yeni teorik bilgi ve uygulamalardan bilgi sahibi olmalarını sağlama amacı güdülür. Süre, konunun kapsamının genişliğine göre bir günden bir haftaya kadar uzayabilir. Seminerler günümüzde yüksek lisans ve doktora düzeyindeki eğitimlere katılan uzman adaylarından beklenen hazırlıkların denetimi şeklinde de düzenlenebilmektedir.

h- Münazara: Özel bir tartışma türüdür. Taraflarca belirlenen bir konunun, birbirine zıt iki yönünün ele alındığı ve üç ile beş kişilik toplulukların tek yönlü savunmalarını, bir jüri önünde ve konuşma üslûbuyla yaptıkları bir sözlü anlatım türüdür. Genellikle öğrencileri okumaya, araştırmaya ve toplum önünde söz söyleme yeteneklerinin geliştirilmesine yönelik olan bu çalışmaların, günümüzde gittikçe azaldığını görmekteyiz.

i- Açık Oturum: Çağdaş dünyada çok yaygın kullanılan bir sözlü anlatım türüdür. Açık oturumda belirlenmiş bir konunun en geniş kapsamda ele alındığı ve konu uzmanı kişilerin bilgi ve görüşlerinin açıklandığı gözlenir. Sürenin bir buçuk iki saat olarak plânlandığı bu tür çalışmalarda dikkati çeken husus; konuşmacıların, üzerinde durulan konu ile ilgili olarak ol-

dukça farklı görüşlere sahip olmaları, buna rağmen birbirlerine karşı son derece saygılı tavırlar sergilemeleridir. Fakat özellikle televizyon yayınlarında yer alan ve maalesef belli bir seviyeyi genelde koruyamayan, gece boyu süren tartışmalara da yanlış olarak açık oturum denildiği görülmektedir. Yapılan araştırmalar; bu tür uzun süre içinde gerçekleştirilmeye çalışılan sınırlı seviyeli tartışmaların, yeteri kadar dinlenilmediğini ortaya koymaktadır. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan konuyla ilgili araştırmada; altı-yedi saat devam eden ve genelde yöneticisinin bile zaman zaman denetleyemediği bu tartışmaları başından sonuna kadar izleyenlerin %1' i bile bulmadığı ortaya çıkmıştır.

O hâlde televizyon gibi son derece pahalı ve o ölçüde de etkileyici ve eğitici bir iletişim aracının, bu türden yayınlarında daha titiz davranılması gerektiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DİLİNİN YAZILI ANLATIMDA KULLANIMI

İletişim çağında olmamıza rağmen, her gün biraz daha yalnızlaşan insanlar, bu ıstıraplarını hafifletmek için en çok nelere baş vuruyorlar dersiniz? Ben size birkaç tanesini sıralayayım. Fotoğraflar, kitaplar, filmler, tablolar, resimler. Peki bunlar nedir? Hepsi ama hepsi bir çeşit yazı. Geçmişi günümüze taşıyan fırça,kalem ve gölgeler.

a- Türk Yazı Dilinin Doğuşu

Yazılı iletişim ilk önce; gözle görünen varlıkların, onu görenin yeteneği ölçüsünde resminin çizilmesiyle başlamıştır.

Her kültürde olduğu gibi bizim kültürümüzde de tarihî araştırmalarla, dilin kaynakları üzerinde araştırmalar arasında önemli yakınlıklar vardır. Türk yazılı dilinin en eski örnekleri MS.6. yy. a kadar inmektedir. Bu eserler, Orta Asya'nın doğusundaki bölgelerde yaşayıp buraları yurt tutup vatanlaştıran Türk devletlerinin aydınları tarafından kaleme alınmıştır.

Konunun daha ayrıntılı ele alınması gerektiğinde, Türk yazı diliyle verilmiş eserlerin iki ayrı başlık altında incelenmesi daha doğru olur diye düşünüyoruz.

Birinci öbekte yer alacak olanlar "El yazmaları" ikinciler ise "Kitâbeler" dir. El yazmalarının elimize geçmiş olan en önemli örneği 8. yy. a ait olan ve Uygurlar döneminden kalan bir rapor yazısıdır. Belgede Uygurların komşu

devletlerle olan ilişkileri özet hâlinde yer almaktadır. Türklere ait olup günümüze kadar ulaşmış olan ilk yazmaların başlıcalarında, soyumuzun o dönemlerde benimsemiş olduğu dinî inançlarıyla ilgili bilgiler yer almaktadır. Bunlar arasında bulunanlardan hakkında az da olsa bilgi sahibi olduklarımız şunlardır:

- **Avadana ve Jotaka hikâyeleri:** Devrin dinî inanç ve dolayısıyla ibadet biçimlerini yansıtan metinlerdir.

- **Sütralar:** Uygur dilindeki adı Altın Yaruk olan bu eserde, Budâ'nın kendisine inananlara hitap eden bazı telkinleri yer almaktadır. Bu metin, Uygur aydını Singko Seli Tutung tarafından Çince'den çevrilmiştir.

- **Hsüan-Tisang biyografisi:** Bu eser de Çince'den Uygurca'ya yapılmış bir çeviridir.

- **Tövbe duaları metinleri:** Budizmin yaşadığı dönemlerde bu inançlara sahip olanların yakarışlarını ifade eden metinlerdir.

- **Büyü metinleri:** Çince'den Uygurca'ya çevrilmiş olan ve belki de en eski muska örnekleridir.

- **Budist koşukları:** Bunlar diğer pek çok el yazması eserden farklı olarak doğrudan Uygur alfabesiyle yazılmış ve edebî değeri hayli yüksek olan eserlerin başarılı örnekleridir.

Bu eserlerden başka Türklerin Maniheist oldukları dönemde Çince ve Hintçe'den yapılmış pek çok tercüme eser günümüze ulaşmıştır.

Türk yazı dilinin ilk dönemlerine ait ikinci öbekteki eserler kitâbelerdir. Bunların ilk örnekleri, Balbal denilen mezar taşları, diğerleri ise Orhun kitâbeleridir. Orhun kitâbeleri hakkında eğitimin her kademesinde yeterli bilgi sunulduğu için, biz burada tekrara girmeyeceğiz.

b- Dilin Yazılı İfadelerde Kullanımının Boyutları

Bir dilin her insan ve her toplum için vazgeçilmez bir iletişim aracı olduğu kabul edildiğine göre, bu dil ile duygular, fikirler, gözlem ve deneylerle, yaşanılan, yaşanılması mümkün olan olaylar anlatılacaktır. Bunların günlük ve beşerî iletişim aracı olarak kullanılması yanında, estetik değerleri içerecek şekilde bir sanat dili olarak da kullanılması mümkün ve yaygındır. Dil hangi düzeyde ve hangi üslûpla kullanılırsa kullanılsın, onun beş boyutundan bahsedilebilir.

(1) Dilin kullanımının bilgi boyutu
(2) Dilin kullanımının duygu boyutu
(3) Dilin kullanımının uygulama boyutu
(4) Dilin kullanımının kültür boyutu
(5) Dilin kullanımının kanunî boyutu

(1) Dilin Kullanımının Bilgi Boyutu

Amaç iletişim sağlamak olarak kabul edilince meselâ; özel bir mektubu yahut bir dilekçeyi anlaşılır bir biçimde kaleme alabilmek için, yazarlık yeteneğine sahip olmaya gerek bulunmadığı kendiliğinden anlaşılır. Öyleyse güncel hayatın yaygın iletişim ihtiyacını karşılamak için yazı yazmayı öğrenecek kişinin, dilin temel kurallarını öğrenip bunu beceriye dönüştürmesi yeterli görülecektir. Bu kapsamda öğrenilecek dilin alfabesindeki harfleri doğru şekilleriyle yazmak, imlâ ve noktalamasıyla ilgili kuralları benimseyip bunları uygulamaya sokmak, yazıda plân kavramının anlaşılmayı kolaylaştırmadaki etkisini bilmek için özel bir dil yeteneğine ihtiyaç olmadığı aşikardır. Bu husus; yazılı anlatımda hiç de zorlanmadan, sadece soruna yeteri kadar ciddiyetle yaklaşılması hâlinde gerçekleştirilebilir. Aşağıda belirteceğimiz sorulara kendi seviyesinde doğru cevap verme ve bunları uygulamaya yansıtma becerisine sahip olan herkes; çok kısa bir sürede, bir dili güncel ihtiyaçları karşılamak için gerekli olan doğru anlama ve doğru anlatma seviyesine ulaşabilir.

Bu sorular şunlardır:

- Yazım hangi konuyu işleyecektir?
- Bu yazıyı hangi amaçla yazacağım?
- Bu yazıda kullanacağım konuyla ilgili malzeme hazır mı?
- Bu yazıyı kim/kimler okuyacak?
- Bu yazı ne kadar uzun ya da kısa olacak?
- Yazı hangi türde olacak?
- Yazımı, okuyanlar tarafından bana yöneltilecek eleştirileri karşılayacak dayanaklara sahip miyim?

Bu listenin incelenmesinden de açıkça görüleceği gibi; yazılı anlatımın bilgi boyutu, hemen tamamen özel bir kabiliyete ihtiyaç göstermeyen, kolay öğrenilebilir nitelikteki bilgi demetinden ibarettir. Normal, hatta normale yakın zihin yeteneği olan herkes, bu bilgileri kısa sürede kazanabilir ve uygulayabilir.

(2) Dilin Kullanımının Duygu Boyutu:

Duygu, olay ve olguların bilginin dar kalıplarını aşıp, ona kendi öz cevherimizden değişik sesler, ahenkler katarak hedef kitlenin ruhî ihtiyaçlarını karşılayacak bir biçimde anlatabilme gücümüz, yazılı anlatımın duygu boyutudur ve şüphesiz özel bir yeteneğe ihtiyaç gösterir. Türkçe, eski İstanbul hanımlarının ağzında başka ve kendine mahsus bir ahenk kazanmıştır. İşte bu duygu boyutudur, bir nevi dile zevk inceliği kazandırmak.

(3) Dilin Kullanımının Uygulama Boyutu

Herhangi bir dilin harf, hece, kelime ve cümle sistemiyle ilgili kuralları bilenlerin, bunları beceriye dönüştürmesi, yani bu bilgilerden yararlanması gerekir. Bir dili belirlenmiş kurallarına uygun sade, açık, duru bir şekilde ve okunaklı olarak yazarak kullanmak, bu anlamda ele alınmaktadır. Örnek olarak, yukarıda yaptığımız gibi bazı sorular sormak suretiyle konuya açıklık getirebiliriz. Bu soruları şöylece sıralamak mümkündür:

- Kullandığımız dilin alfabe sistemindeki harfler, ilgili yasal düzenlemelerle belirlenen gerçek şekilleriyle yazılmış mıdır?
- Dilin hece yapısıyla ilgili kurallara (Türkçe'de hecenin bölünmezliğinde olduğu gibi) uyulmuş mudur?
- El yazısı harf şekilleri ile küçük harf şekilleri arasındaki farklılık dikkate alınmış mıdır?
- Kelimeler arasında gerekli boşluklar bırakılmış mıdır?
- Satırlar arasında gerekli açıklık bulunmakta mıdır?
- Gerekli yerlerde büyük temel harfler kullanılmış mıdır?
- Dilin yetkililerce belirlenen imlâ kurallarına uyulmuş mudur?
- Noktalama işaretleri yerli yerinde kullanılmış ve işaretin gereği olan imlâ ile ilgili değişiklikler yapılmış mıdır?
- Yazının yazılacağı kağıt dış plânlama ile ilgili kurallara uygun şekilde düzenlenmiş midir?
- Yazının sonuna **okunabilir nitelikte imza** atılmış mıdır?

Yukarıda sıralanan sorulara teorik olarak değil, belirli kuralların uygulanması açısından bakarak olumlu cevaplar veriyorsak, yazılı anlatımda dilin beceri boyutuyla ilgili hususlara uymuşuz demektir.

(4) Dilin Kullanımının Kültür Boyutu

Bilindiği gibi bir milletin hayatı; asırların süzgecinden geçip gelen hayat felsefesi ve yaşama tarzıyla şekillenir ve bu niteliğinden dolayı her millet, diğerlerinden farklı bir kimlikle tarih sahnesinde yerini alır. Meselâ, düğün, bayram, cenaze, koç katımı, asker uğurlama, yaşlı ve hasta ziyareti ile ilgili kıymet hükümleri ve tavırlar, her millette farklılık gösterir. Bunların tamamına, o milletin kültürü gözüyle bakılmakta, nesilden nesile aktarılması için çok ciddî tedbirler alınmaktadır. Peki bu aktarma işi hangi araçla yapılacaktır? Bu soruya herkesin düşünmeden vereceği cevap şudur: Dil ile. Öyleyse dil, çok önemli bir kültür ögesidir. Dil aynı zamanda her alanda oluşmuş yerleşik kültür unsurlarının, kuşaklar arasında devrinin kaçınılmaz aracıdır. Büyük kurtarıcı Atatürk'ün *"Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir."* vecizesinde ifade ettiği gerçeği, bu dille ağlayan, bu dille gülen, bu dille aşkını, hasretini,yalnızlığını, elemini ve hazzını ifade eden her vatandaşın kabul etmesi, diline kasteden yerli yabancı bütün şer kuvvetlerle ilmî ve metotlu bir şekilde mücadele azim ve kararında olması, yaşama şartımızdır.

(5) Dilin Kullanımının Kanunî Boyutu

Dil, kaynağı millet olan topluma ait canlı bir varlıktır. Bu itibarla kendine mahsus kuralları olduğu gibi, kullanımı da belirli esaslara bağlanmıştır. Bu kurallar dilin toplum hayatındaki birleştirici özelliği dikkate alınarak yöneticinin millî iradeyi temsilen koyduğu yazılı ilkelerdir. Herhangi bir vatandaş, dili sözlü ve yazılı ifadelerde kullanırken bu ilkelere bağlı kalmak durumundadır. Türkçe'nin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları tarafından nasıl ve hangi kurallara bağlı olarak kullanılacağına dair ilkeler başta Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olmak üzere çok sayıda kanunî düzenlemede belirlenmiştir.

• Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Türkçe : (1982 tarih ve 2709 sayılı kanun):

Söz konusu kanunda yer alan, Türk diliyle ilgili maddeler aşağıya alınmıştır.

"Türkiye Devleti'nin dili Türkçe'dir.(3. madde)"

"Türkçe'den başka hiçbir dil eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri gibi okutulamaz ve öğretilemez(42. madde)"

"Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılâplarını, Türk kültürünü,

Türk tarihini ve dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayınlar yapmak amacıyla, Atatürk'ün manevî himayelerinde, Cumhurbaşkanı'nın gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı, Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezi'nden oluşan, kamu tüzel kişiliğine sahip "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek kurumu" kurulur.

Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu için, Atatürk'ün vasiyetnamesinde belirtilen malî menfaatler saklı olup kendilerine tahsis edilir.

*Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun kuruluşu, organları, çalışma usulleri ve özlük işleriyle kuruluşuna dahil kurumlar üzerindeki yetkileri kanunla düzenlenir."(134. madde)**

• Millî Eğitim Temel Kanununda Türkçe (14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı kanun): *"Millî birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulamadan aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir, çağdaş eğitim ve bilim dili hâlinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Millî Eğitim Bakanlığınca gerekli tedbirler alınır.* (Temel kanun 10. Maddenin 2. paragrafı)

• *Zorunlu İlköğretim Çağında Kalmış Okuma-Yazma Bilmeyen Vatandaşların, Okur Yazar Duruma Getirilmesi veya Bunlara İlkokul Düzeyinde Eğitim Öğretim Yaptırılması Hakkında Kanun (16.06.1983 tarih ve 2841 sayılı kanun):*

Bu kanun adından da anlaşılacağı gibi, zorunlu eğitim yaşının sonu olan on dört ve daha yukarı yaştaki Türk vatandaşlarına Türkçe okuma yazma becerisini kazandırmak için yapılacak faaliyetleri kapsar ve katılmayanlara uygulanacak müeyyideleri içerir.

• *Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu (14.10.1983 tarih ve 2923 sayılı kanun):*

"Türk vatandaşlarına ana dilleri, Türkçe'den başka hiçbir dille okutulamaz ve öğretilemez.

İlköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılâplarını konu olarak alan Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Türk dili edebiyatı, tarih, coğrafya, sos-

* 2876 sayılı kanun.

yal bilgiler, din kültürü ve ahlâk bilgisi dersleri ve Türk kültürüyle ilgili diğer dersler yabancı dille okutulamaz ve öğretilemez. Öğrencilere, eğitim ve öğretimleri süresince bu derslerle ilgili araştırma görevleri ve ödevler Türkçe'den başka hiçbir dille yaptırılamaz. (Adı geçen kanunun ikinci maddesinin a ve b fıkraları)"

Yukarıda adı geçen kanunların uygulanmasıyla ilgili esasları düzenleyen eğitim programlarında Türkçe'nin öğretimi temel esaslara bağlanmıştır. Bu cümleden olmak üzere, ilköğretim ve eğitim programında yer alan, dilimizin öğretimiyle ilgili şu iki paragrafı buraya almayı yararlı gördük. Hâlen yürürlükte bulunan 1995 tarihli programın 14. sayfasında şu ifade yer almaktadır.

"Türkçe dersleri büyük adamlar, tarihî şahsiyetler, millî hayatın çeşitli yönlerine kol salan geniş ve çeşitli konular hakkında yazılmış değerli yazıları öğrencilere okutarak, bunlar üzerinde onları düşündürecek, onlara millî ve estetik heyecan verecek, onların görüş, seziş ve duyuş ufuklarını genişletecektir. Yurt sorunları üzerinde öğrenciye gördüklerini, düşündüklerini ve duyduklarını yazdırarak da bu konuları öğrencinin kafasında ve kalbinde yaşatacak, öte taraftan da öğrenciye Türk Dil İnkılâbının anlamını kavratacaktır." Yine aynı program Türkçe'nin öğretilmesi ile ilgili sorumluluğu sadece bu alanın öğretmenlerine bırakmamış, bu eğitimde diğer derslerin öğretmenlerine de yetki verilmiş ve sorumluluk yüklemiştir. Programın ilgili paragrafını aşağıya aynen alıyorum:

"Her öğretmenin bir Türkçe öğretmeni gibi hareket ederek konunun işlenişi sırasında şive bozukluğu ve telâffuz hatalarıyla, kelimenin doğru yazımına ve doğru okunmasına göstereceği hassasiyet, öğrencinin Türk dilini sevmesine, Türk dilini kullanmada kendine ve milletine güven duymasına, millî duyguların gelişmesine vesile olacaktır." (1995 ilköğretim programı 65. sayfa)

Yukarıdaki yasa ve yönetmelik hükümlerine paralel olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti; dilimizin doğru, kurallı ve zenginleşerek kullanılması, geliştirilmesi için sık sık Başbakanlık düzeyinde genelgeler yayımlanmaktadır. Bunların en sonuncusu 17.02.1994 tarihli ve 1994-9 numaralı genelge olup, Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü tarafından "Resmî Yazışma Kuralları" adıyla yayımlanmıştır. Bu genelgenin 12. Maddesinin 2. fıkrasının 2. ve 3. paragrafında şu ifadeye yer verilmiştir:

"Metin bölümü yazılırken; Türk Dil Kurumunca çıkartılan imlâ kılavuz ve sözlüğünde yer alan yazım kurallarına uygun, duru bir Türkçe kullanılacak, anlatılmak istenenler kısa cümlelerle ifade edilecektir.

Metinde; zorunlu hâller ve teknik terimler dışında, yabancı kelimelere yer verilmeyecek, kısaltma yapılmayacak ve tekrarlardan kaçınılacaktır."

Bu arada yine Başbakanlığa bağlı olarak hizmet veren Türk Standartlar Enstitüsü de Nisan 1990 tarihli ve TS. 1391 numaralı (TDK 651.45 numara) Resmî Yazışma Kuralları Standardını yayımlamıştır.

Yukarıdaki açıklamaların ışığında; Türk dilinin gerek günlük hayatta gerekse akademik ortamlarda ve resmî yazışmalarda kullanılması durumunda keyfî davranılmaması gerektiği anlaşılmış olacaktır. Çünkü, dil birliği toplumların millet hâline gelişinde temel yapı taşlarından biridir. Dil birliği de; başta imlâ birliği olmak üzere, dilin cümle yapısının ve kelime türetiminin, dil bilimi uzmanlarınca belirlenmiş kurallara göre düzenlenmesi ile sağlanır.

Her Türk vatandaşı, dilimizi yeterince ve beceri düzeyinde öğrenmeyi; bir millî bilinçle konuşma ve bunu geliştirme görevi olarak benimsemelidir. Dilin gelişigüzel kullanımı, toplum hayatında onarılmaz yaralar açar. Dayanışma ve yardımlaşmayı eksiltir. İnsanların birbirlerini anlamasını zorlaştırır. Bunu sonucu ise, kargaşa, küskünlük ve bölünmedir.

Dilimizi karanlığa, kirlenmeye, fakirleşmeye yönelten her hareket, hem bilimle, hem de mantıkla bağdaşmaz. Aile, okul, sokak, kitle yayın araçları dil konusunda ve onun doğru kullanımında titiz davranmalıdır. Bu tutum adı geçen kurumların yaşamasını sürekli kılar. Millet hayatında refah ve mutluluk yaygınlaşır.

Dil, gereksiz yere kullanılan yabancı kelimeler ve kurallarla kirlenir. Dilin gerçek sahibi olan milletin benimsemediği uydurma kelimelerle de fakirleşir. Aziz vatanımızın yılda altı ay yolu kapanan Bahçesaray'daki insanımızdan, Çankaya'daki Cumhurbaşkanına kadar hepimizin doğru yazıp doğru telâffuz ettiği yozlaşmak kelimesi varken "dejenerasyon", seslendirme yerine "dublaj", aşırı varken "extrem", tuhaf, acaip, alışılmamış varken "exantrik" gibi acubelere yönelmek, dilin ve düşüncenin kirlenmesidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇE – DİL BİLGİSİ

1. TÜRK DİLİNİN SES BİLGİSİ

a- Sesler-Harfler-Ses Olayları

Daha önce de belirttiğimiz üzere Türk dili başlangıçtan günümüze kadar, Köktürk, Uygur, Arap ve Latin kaynaklı dört ayrı alfabe sistemini kullanarak gelmiştir.

Bugün sözlü ve yazılı iletişimimize temel oluşturan ve 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 sayılı "Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" da belirtilen 29 harften her biri için ayrı bir ses esası kabul edilmiştir. Bilindiği gibi ses, ses organlarının hareketleriyle havada meydana getirdikleri titreşimlere verilen addır.

Dilde seslerin meydana gelişi birbirini takip eden iki safhada gerçekleşir.

Birinci safha sesleşme, ikinci safha boğumlamadır. İnsan sesini doğuran ana organ gırtlaktır. Gırtlakta sesin meydana gelişine sesleşme, bir seslinin çıkışında dilin aşağı toparlandığı bölgeye boğumlama bölgesi deniyor.*

Bugünkü Türk alfabesinde 8 tane sesli, 21 tane de sessiz harf bulunmaktadır. Yaşayan dillerin tamamında 13 tane sesli ses bulunduğuna göre

* Banguoğlu, Türkçe'nin Grameri, sayfa 33.

dilimiz bu yönden zengin ve güzel bir dildir. Dilimizdeki seslileri aşağıdaki tabloda gösterilen şekilde sınıflandırmak mümkündür.

Bu sınıflandırmaya dayalı olarak dilimizde, öteki dillerde pek yaygın rastlanmayan, büyük ve küçük ses uyumu kuralları oluşmuştur.

	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	**Dar**	**Geniş**	**Dar**
Kalın	*a*	*ı*	*o*	*u*
İnce	*e*	*i*	*ö*	*ü*

Sessiz sesleri de nitelikleri itibariyle iki öbekte toplamak mümkündür. Bu ayırım sessiz seslerin seslendirilişinde ses tellerinde titreşime uğrayıp uğramadıklarına göre yapılmıştır.

Ses tellerinin titreşimiyle oluşanlara *yumuşak (tonlu)* ünsüzler diyoruz. Bunlar *b,c,d,g,ğ,j,l,m,n,r,v,y,z* sessizleridir.

Ses telleri titreşmeden oluşan *ç,f,h,k,p,s,ş,t* seslerine de *sert (tonsuz)* sessiz denir.

b- Ses olayları

Dilimizdeki seslerin, hece, kelime içinde belirli sebeplerle değişime uğramaları söz konusudur. Bu sebeple dilimizde, aşağıda belli başlıklarla verilen ses olayları meydana gelir.

- **a-ı ve e-i değişimi**
  başlamak-başlıyor
  gelmek-geliyor
- **i-ı değişimi**
  inkılâp-inkıraz
- **u-ü değişimi**
  Abdülkerim- Abdulmecid
- **Ünlü düşmesi**
  alın-alnı
  resim-resme
- **b-p değişimi**
  ispat-tespit
- **c-ç değişimi**
  meçhul- içtimai
- **d-t değişimi**
  taraftar-seyfettin
- **ğ-v değişimi**
  oğmak-ovmak
  öğmek-övmek
- **n-m değişimi**
  anbar-ambar
  menba-memba
- **Ünsüz düşmesi**
  Faide-fayda
- **Ünsüz türemesi**
  Fiat-fiyat
- **Ünlü incelmesi**
  Bıçkı-biçki
  Yana/yene-yine

Yine dilimizde seslerle ilgili olarak şu özellikler dikkati çeker.

- Dilimizin seslerinde uzun ünlü bulunmamaktadır.
- Geniş/yuvarlak ünlüler kelimelerin ilk hecelerinde bulunur.
- Dilimizde bazı istisnalar dışında c,f,ğ,h,j,m,n,r,v,z ünsüzleri kelime başlarında bulunmazlar.
- Türkçe'de b,c,d,g ünsüzleri hece ve kelime sonunda bulunmazlar.
- Dilimizin kendi kelimelerinin başında iki ünsüz bir arada bulunmaz.*

Özetlemek gerekirse; dilimizin ses düzeni ile ilgili olarak yaşanan ses olayları bu dile, ahenk sağlar. Telâffuz kolaylığı doğar. Başka dillerden gelen alıntı kelimeleri kendi imlâ ve telâffuzundan çıkar. Bir bakıma Türkçeleşerek kullanımı mümkün olur.

Başka dillerden zorunlu sebeplerle dilimize giren kelimeler, imlâ, telâffuz yönlerinden Türkçeleşir ve halk diline yerleşirse, bunları yabancı kökenli diye dışlamanın, bilim çevrelerinde pek taraftar bulduğu söylenemez. Her dil bu durumu kabul eder gibidir. İngilizce'de bu türden kelimelerin oranının %50 den fazla olduğu bilinmektedir. Sn.Prof.Dr.Oktay Sinanoğlu ile yapılan özel bir sohbet sırasında kendileri, (05.06.2001. A.K.M. Saat 14.30 - 15.05) ABD de İngilizcenin can çekişme dönemine girdiğini, yakın bir gelecekte bu ülkede yaygın olan dilin İspanyolca olacağını söylemişlerdir.

2. TÜRKÇE'NİN HECE YAPISI VE SESLENDİRİLİŞİ–HECELERİN YAZIMI İLE İLGİLİ İLKELER

a- Türk Dilinde Hecenin Yapısı-Telâffuzu ve İmlâsı

Dilimizde heceler en az bir, en fazla dört sesten oluşur. Ağzın tek hareketi ile seslendirilir ve bir çırpıda söylenir.

Heceyi oluşturan sesler arasında kesin bir bütünleşme vardır.

Heceyi oluşturan temel unsur ünlüdür. Her bir hecede tek bir ünlü ile, bir ve en fazla üç ünsüz bulunur.

* Dilimizdeki seslerin oluşumu ve ses olayları hakkında daha geniş bilgi almak isteyenler aşağıdaki kaynaklara başvurabilirler.
Banguoğlu, Tahsin; Türkçe'nin Grameri, Ank. 1990,
Güzel, Abdurrahman (ve arkadaşları); Türk Dili, Çanakkale,1995.

Heceler istinasız olarak (her durumda) bölünmeden söylenir ve yazılırlar. Türkçe'yi yazılı ifadelerde kullanırken heceyi bölmek, dilimizin en temel kurallarından birisini bilmemek ve uygulamamak anlamına gelir. Kelimenin hecelerine ayrılarak yazılması gereken durumlarda tek harften ibaret heceler ayrılmaz.

Dilimizde söyleyişe güzellik kazandıran unsurlardan en belirgin ve yaygın olanı hece vurgusudur.

Türkçe'nin kendi kelimelerinde hece vurgusu genellikle sonda bulunur. Başka dillerden gelen ve yerleşik hâlde, çoğu hece imlâ ve buna bağlı olarak da telâffuzu ile Türkçeleşmiş olan yer ve şahıs isimlerinde vurgu son hecededir.

Türkçeleşmiş olan yabancı kişi adlarında hece vurgusu kelimenin başında yer alır.

Hece vurgusuna özen gösterilmeden yapılan konuşmalar, dilimizin ahenginin kaybolmasın sebep olacağı için bu hataya düşülmemelidir.

Alıntı kelimeler, kendi imlâlarıyla yazıldığında, kendi dillerinin kuralına göre bölünürler. Meselâ İngilizce'de birden fazla harften oluşan fakat tek sesi veren *ch, sh, sch, cz, sz* gibi harf öbekleri, satır sonuna rastladığında ayrı yazılmaz.

b- Türkçe'de Ses Uyumu

(1) Büyük ünlü uyumu

Türkçe kelimelerin telâffuzunda ve imlâsında, bir kelimenin kalın ünlü ile başlayıp yine kalın ünlülerle ve ince ünlü ile başlayıp ince ünlülerle devam etmesine **büyük ses uyumu** deniyor.

Şu örneklere dikkat edelim;

- çiçek, defter, silgi, pencere, ipek, inek , köşe, inci, ceket, gömlek.

- Yaprak, kapı, avlu, havlu, ayakkabı, dolma, yumruk, duvar, makas.

(2) Küçük ünlü uyumu

- Türkçe'de bir kelimenin ilk hecesinde düz ünlü bulunuyorsa, onu takip eden hecelerin ünlüleri de düz olur.

- Küçük ses uyumunda ikinci ilke, bir kelimenin ilk hecesindeki yuvarlak ünlünün kelimenin diğer hecelerinde de devam etmesidir. Bunlar yani ikinci ve diğer heceleri oluşturan ünlüler, dar yuvarlak veya geniş düz ünlüler olabilir. Güneş, sürtünmek, örnek, günler, havuç, kavurma.

Küçük ünlü uyumu alıntı kelimeler de aranmaz. Müzik, radyo, kabul, aktör.

Türkçe'nin ünlü düzenini aşağıda görebilirsiniz.

Son sesi **a** olan bir sözden sonra gelen ekin ünlüsü ya **a** yada **ı**'dır.
Son sesi **e** olan bir sözden sonra gelen ekin ünlüsü ya **e** yada **i**'dir.
Son sesi **ı** olan bir sözden sonra gelen ekin ünlüsü ya **ı** yada **a**'dır.
Son sesi **i** olan bir sözden sonra gelen ekin ünlüsü ya **i** yada **e**'dir.
Son sesi **o** olan bir sözden sonra gelen ekin ünlüsü ya **u** yada **a**'dır.
Son sesi **ö** olan bir sözden sonra gelen ekin ünlüsü ya **ü** yada **e**'dir.
Son sesi **u** olan bir sözden sonra gelen ekin ünlüsü ya **a** yada **u**'dur.
Son sesi **ü** olan bir sözden sonra gelen ekin ünlüsü ya **e** yada **ü**'dür.

Not: Bu düzende, her iki ses uyumu ile birlikte Türkiye Türkçe'sindeki kelimelerde, birinci heceden sonra o ve ö ünlülerinin bulunmaması kuralı belirlenmiştir.

3. TÜRKÇE' DE KELİME KAVRAMI

a- Türkçe kelimelerin yapısı

Türkçe' de kelimeler kök ve eklerden oluşur. Kökten ibaret olan kelimeler kendileri değişmeden sonlarına yapım ekleri alarak gövde oluştururlar. Kelimeyi şu tarzda tanımlamak mümkündür. **Tek başına anlamı olan ve cümle kurma da görev üstlenen ses veya sesler topluluğudur.** Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi bir kelime, şu üç özelliği ile dikkati çeker. Bunlar; tek başına kullanılabilmek, manâsı ve görevi bulunmak, ses yahut ses topluluğundan teşekkül etmiş olmak. Türkçe'de tek sesten ibaret olan kelime sayısı çok azdır ve gitgide kullanımdan düşmektedirler. Örnek Kelime köklerimizin en az bir, en çok dört sesten meydana geldiğini biliyoruz. Türkçe kelimeleri bazı yazarlar ses yapısı ve şekil yapısı yönlerinden iki gruba ayırmaktadırlar. Meselâ Muharrem Ergin, Türk Dili kitabında bu ayrımı yaptıktan sonra kelimenin ses yapısının dış yapı, şekil yapısının da iç yapı ile ilgili olduğunu kaydetmektedir. Türkçe'de kelime kökleri en küçük an-

lam birlikleridir. Yukarıda da belirtildiği gibi Türkçe; dillerin yapı bakımından sınıflandırılmasında sondan eklemeli, bitişken diller arasında yer almaktadır. Kelime kökleri genelde tek hecelidir ve bunlar varlıkların ve hareketlerin yalın, sade, kısa karşılıklarıdır. Ancak Türkçe' de kökün sonuna yapım ekleri getirilerek onlardan çok kere yeni anlamda kelimeler türetilir. Bunlara yani kökün sonuna gelerek bu kökten, farklı bir anlam taşıyan yeni bir kelime meydana getiren eklere yapım ekleri denilir. Meselâ, kulak kelimesinin sonuna –lık yapım eki getirilerek yeni anlamda kulaklık kelimesi türetilmiş olur. Yapım ekleri çok kere tek başına anlam taşımazlar. Bunlar sadece isimlerin sonuna değil fiil köklerinin sonuna geldiklerinde de yeni anlamda bir kelime oluştururlar. Meselâ, yap kökünün sonuna getirilen –macık eki yeni anlamda bir kelime türetmiş (yapmacık) olur. Çekim ekleri ise, sonuna geldikleri köklerin anlamında bir değişiklik yapmazlar. Sadece bu köklerin, yer aldıkları cümlelerdeki diğer kelimelerle ilişkilerini sağlarlar. Meselâ, göz köküne getirilen –den eki, "göz**den** geçirmek" söz öbeğindeki geçirmek kelimesiyle göz kelimesi arasındaki ilişkiyi sağlar.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi yapım ekleri, sonuna geldikleri köklerden yeni anlama gelen gövdeler oluşturur. Çekim ekleri ise kök ve gövdelerin diğer kelimelerle sağlıklı ilişki kurmasına hizmet eder.

(1) Yapım ekleri: Türkçe' de yapım ekleri şu dört grupta toplanabilir.

(a) Fiilden fiil yapan ekler (-r ve –n ekleri: geç-i-r / baş-la-n gibi).

(b) İsimden isim yapan ekler (baş-lık / huy-suz gibi).

(c) İsimden fiil yapan ekler (yol-lama gibi).

(ç) Fiilden isim yapan ekler (biç-ki gibi).

(2) Çekim Ekleri: Bunlar iki gruba ayrılmaktadır. İsimlere gelen çekim ekleri ve fiillere gelen çekim ekleridir.

İsimlere gelen çekim ekleri hâl ekleri, çokluk, aitlik, iyelik ve soru ekleridir.

Fiillere gelen çekim ekleri ise şahıs ekleri, soru ekleri, zaman ekleri,şekil ekleri olarak sınıflandırılır. Bunlardan her birisi; sonuna geldiği kelimenin cümlede üstlendiği göreve göre, o kelimenin diğer kelimelerle uyumu-

nu sağlar ve böylece cümlenin kolay anlaşılabilir bir yapı kazanmasına sebep olur.

b- Dilimizdeki Kelime Çeşitleri: Türkçe kelimeler **isim soylu** ve **fiil soylu** kelimeler olmak üzere ikiye ayrılır. Fiiller genel olarak eylemlerin adı olan kelimeler olarak tanımlanır. Bunlar eylemin kim tarafından ve ne zaman, hangi şartlarda meydana getirildiğine ilişkin anlamları yüklenirler. Bu rollerinden ötürü de fiil soylu kelimeler bildirme kipleri ve tasarlama kipleri diye genelde iki öbekte incelenmiştir. Bildirme kipleri; eylemin zamanını, tasarlama kipleri ise eylemin oluşma şartlarını ifade ederler. İsim soylu kelimeler cümlede üstlendikleri görevlere göre birtakım alt gruplara ayrılırlar. Bunlar sıfatlar, zarflar, zamirler, edatlar, bağlaçlar ve ünlemler olarak adlandırılır. Bu türden kelimeleri tek başlarına ele alıp onların bu alt öbeklerden birine ait olduğunu söylemek çok defa yanıltıcı olur. Meselâ, bir renk adı olan beyaz kelimesi tek başına kullanıldığında isimdir. Fakat "Gelinler genelde beyaz elbise giyer" cümlesinde bu kelime sıfat olur. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu bakımdan; kelimelerin, adı geçen öbeklerden birine ait olduğunu ifade edebilmek için, onları tek başlarına değil, içinde yer aldıkları cümledeki rollerine bakarak değerlendirmenin doğru olacağını düşünüyoruz. Tıpkı yukarıda örnekte verildiği şekilde, fiillerin tek başlarına yahut cümlelerde birtakım ekler alarak isimleştikleri, isimlerin de aynı şekilde fiil görevi üstlendikleri bilinen bir gerçektir.

Dilimizdeki kelime çeşitleriyle ilgili çok ayrıntılı bilgi ve örnekler örgün eğitimin ilk sınıflarından itibaren okutulmakta olan Türkçe eğitim programlarında ve uygulamalarda verilmiştir. Dolayısıyla bir bakıma ezberlenenin tekrarı niteliğinde olacak bu ayrıntılara girmek istemiyoruz. Ancak dikkati çekmek istediğimiz nokta şudur. Dil öğreniminin çağımızdaki anlamı; bu eylemi bir bilgilendirme değil, beceri kazanarak öğrenilenlerin sözlü ve yazılı anlatıma yansıtılmasıdır. Bu itibarla bu seviyedeki bir eğitimde meselâ zamirleri tek başına ele alıp bunların şahıs, işaret, soru, belgisiz ve dönüşlülük zamirleri olarak sınıflandırılmasını ve bunların teker teker açıklamasını yapmıyoruz. Bu tutumumuz tasnifin önemsenmemesinden kaynaklanmıyor. Asıl olanın; bu kelimeleri tek başına yahut cümle içinde yerinde ve diğer kelimelerle uyum içinde kullanabilmektir. Bu da beceri işidir. Bu beceri de çok sık uygulamalar yaparak kazanılır.

4. TÜRKÇE'DE CÜMLE KAVRAMI

Bilindiği gibi dil, temel bir iletişim aracıdır ve iletişimi ses, söz ve vücut dilinden başka herhangi bir araçla sağlamak mümkün değildir. Dilin anlama ve anlatma eylemlerini gerçekleştirebilmesi için, o dile ait kelimelerin belirli kurallara göre anlam öbekleri oluşturmaları temel bir ilkedir. Genelde bu anlamlı öbeklere cümle denilmektedir. Cümle kavramı; Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde (1988), "bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi" ifadesi ile tanımlanmaktadır. Başka bir kaynak (Karahan, 1991) cümleyi; "bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir" şeklinde tanımlamaktadır. Bu ve benzeri tanımlardan yola çıkılarak cümlenin oluşabilmesi için, tek başına bulunan bir kelimenin ya yargı bildiren bir çekimli fiil veya ek fiille fiilleşmiş (çekimlenmiş) bir ismin bulunması yeterli görülmektedir. Kısaca cümleler; bir ya da birkaç kelimeden oluşsun, yargı bildiren anlam öbekleri olarak tanımlanır. Bu kısa açıklamaların ışığında Türkçe bir cümlenin temel özellikleri aşağıdaki şekilde belirtilebilir.

- Cümlede; anlamı üzerinde taşıyan ve cümlenin temel unsuru kabul edilen yüklem, cümlenin sonunda bulunur. Bu anlam öbeğine açıklık, çok boyutluluk, geniş anlamlılık kazandırmak üzere, kısaca anlatım ihtiyacına göre başka unsurlar da eklenebilir.

- Cümleler tek bir kelimeden veya kelime öbeklerinden meydana gelirler. Ancak durum, özellik ve hareketleri karşılayan kelime ya da kelimeler aralarında yüklem görevi üstlenen bir kelimenin bulunmaması hâlinde yargı bildirmezler. Bu özellik yani cümleyi oluşturan kelimelerin yüklendikleri anlamlara, yapılarına çeşitlendirilir. Ayrıca yüklemin fiil veya fiilleşmiş bir kelime oluşuna ve yüklemin cümledeki yerine göre de çeşitlendirilebilir. Türkçe'de ve yaşayan başka dillerde de bazı cümleler özellikle soru ve bunlara verilen cevapları içeren cümleler tek bir yüklemden meydana gelebilir. Ancak cümlelerin yüklendikleri anlamı şahıs, yer, zaman yönlerinden tam olarak ifade edebilmesi için özne, nesne ve tümleçlerle desteklenmesi gerekir.

- Cümlenin fiilleşmiş bir isimden yani yüklemin aslında isim olan fakat isimden fiil yapan ekler alarak fiilleşen bir kelimeden oluşması durumunda

-ki bunlara isim cümleleri denir- cümleyi oluşturan bazı unsurlar bulunmayabilir.

• Cümlede vurgu genelde yüklem üzerindedir. Ancak cümlenin taşıdığı anlamın gereği olarak başka unsurlar üzerine de kayabilir.

Şimdi cümleyi teşkil eden temel unsur olan yüklem ve ikinci derecede önemli unsur özne ile diğer destek unsurlarını oluşturan nesne ve tümleçler hakkında kısaca bilgiler verip bunları örneklerle açıklamaya çalışalım:

a- Yüklem: Yüklem cümlede iş, oluş, hareket, fikir, duygu ve yargı bildirme görevini üstlenen çekimli bir fiil veya fiilleşmiş bir isimdir. Cümleyi teşkil eden diğer unsurlar, yüklemin anlamını destekleme derecelerine ve yükleme yakınlık durumlarına göre önem taşırlar. Yüklemler bir kelimeden yahut bir kelime öbeğinden meydana gelebilir. Bazı durumlarda bir cümle sadece yüklemden oluşabilir. Ancak bu türden cümlelerin anlamı, konuşma ve yazı dilinde bu kelimeden önceki cümleler aracılığıyla tamamlanır. Yüklem olan kelimeler aldıkları bazı ekler aracılığı ile cümlenin ikinci derecede unsuru olan özneyi de bildirebilirler. İlgili kitaplarda bu cümleler tahlil edilirken bu tür öznelere gizli özne denilmesi yaygın bir isimlendirmedir. Meselâ; bir soruyu cevaplamak üzere kullanılan "yaptım" cümlesindeki -m şahıs eki, ben öznesinin anlamını üstlenmektedir. "Öğretmen heyecanla dersini anlatıyordu." Anlam öbeği bir cümledir ve burada bildirilmek istenen eylem "anlatıyordu" kelimesi üzerine yüklenmiştir. İkinci derecedeki unsur öğretmen ayrı bir kelimeyle ifade edilmiştir. Her cümlede yüklem tek bir kelimedir. Fakat birden fazla tamamlayıcı unsurlar bulunabilir. Dolayısıyla sözlü veya yazılı anlatımdaki yüklem sayısı cümle sayısını gösterir. Yüklemler her zaman bir kelime değil bazen bir kelime öbeği de olabilir, Yani bunlar bazen isim yahut sıfat tamlamasından da oluşabilir. Yüklemler bulunduklar yere göre iki kısma ayrılırlar.

• Asıl cümlenin yüklemi
• Yan cümlenin yüklemi

Her iki yüklem türü basit, birleşik ve türemiş fiillerden oluşabilir. Cümleler yüklemlerine göre iki kısma ayrılırlar.

• Fiil cümleleri: Yüklemi çekimli fiil olan cümlelerdir.

Örnek: "*Bu yıl yaz tatilimizi geçirmek üzere Erzincan'a gideceğiz.*"

• İsim cümleleri: Yüklemi isim soyundan olup aldıkları eklerle isimleşmiş çekimli fiillerden oluşmuş cümlelerdir. Bu tür cümlelerde yüklem ya bir ek fiildir ya da fiil, ek hâlinde ismin sonuna gelmiştir.

Birincisine **Örnek**: "*Dün akşam öğretmen orada idi.- orada-y-dı.*"
İkincisine **Örnek**: "*Arkadaşımın kitaplığı çok güzeldir.*"

b- Özne: Bir cümlede; yüklemin üstlendiği işi, oluşu veya durumu üzerine alan kimse veya nesne olarak tanımlanan özne, cümlenin ikinci derecede önemli unsurudur. Özne, cümlenin çekimsiz unsurudur. Yalın hâlde bulunur. Tek bir kelimeden oluştuğu gibi, çeşitli tamlamalar da bir cümlenin öznesini teşkil edebilirler. Bir cümlenin; anlatmak istediği işi, oluşu, olayı yahut durumu doğru ve kolay anlatabilmesi için, özneyle yüklem arasında çeşitli yönlerden sağlıklı bir ilişkinin bulunması gerekir. Meselâ, özneyle yüklem arasında teklik, çokluk ve şahıs bakımından uygunluk aranır. Özne teklik hâlde ise, özneyle yüklem arasında şahıs bakımından sağlıklı bir uygunluk görülür. Meselâ, "*Çocuk çalışıyor.*" cümlesinde bu uygunluk tamdır. Teklik–çokluk bakımından uygunluk ise, cümlelerde her zaman bulunmayabilir. Bunun sebebi, cümlelerin taşıdığı anlam farklılıklarından kaynaklanır. Meselâ, cümlede birinci kişi bir kurum veya topluluk adına konuşuyorsa, özne tekil olduğu hâlde yüklemi çoğul hâlde kullanabilir. Örnek: "*Seninle desten sonra görüşebilir miyiz?*" cümlesinde özne tekil yüklem çoğul hâldedir ve buradaki çokluk cümledeki nezaket ifadesini anlatmak içindir. Bazı durumlarda da üçüncü şahıslarda çokluk hâlindeki öznelerin yüklemleri bu durumda olmayabilir. Örnek: "*Gözlerim kamaştı.*" cümlesinde özne çoğul ama yüklem tekildir. Yine ayrı ayrı şahıslardan oluşan yüklemlerde; özneler ikinci ve üçüncü şahıslardan oluşmuşsa, bu tür cümlelerin yüklemi çokluk hâlinde bulunabilir. Örnek: "*Komşularla sizler beraberce oturuyordunuz.*" cümlesi böyle bir yapıdadır. Bu alanda dili kullanırken sık sık belirtildiği gibi, kuralları ezberlemek yerine uygulamadaki örnekler üzerinde dikkatle durularak doğru anlatım becerisini kazanmak mümkündür. Ayrıca özellikle cümle tahlillerini konu edinen özel amaçla yazılmış eserlerden faydalanılması mümkündür. Kitabımızın kaynakçasında bu türden eserlere geniş çapta yer verilmiştir.

c- Nesne: Bu kavram çeşitli bilim dallarında farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Meselâ temel bilimlerde ağırlığı, hacmi, rengi, biçimi olan her çeşit cansız varlıklara bu ad verilmektedir. Dil bilgisinde genelde özne ve yüklemin dışında kalan bütün unsurlara nesne denildiğine sık sık rastlanılmaktadır. **Nesne özel olarak yüklemi geçişli fiil olan cümlelerdeki yalın veya belirtme durumundaki unsurlara verilen addır.** Örnek; "*Arkadaşım bir pantolon almış.*" cümlesinde pantolon kelimesi nesne konumundadır. Nesneler cümle içinde onun anlamına açıklık kazandırmak için kullanılır. Nesne olan kelimelerin yükleme bağlanma biçimlerine göre belirli ya da belirsiz nesne olarak çeşitlendirildiği bilinmektedir. Meselâ, yükleme eki alan nesneler, cümlede belirli (belirtili denildiğine de rastlanmaktadır.) bu eki almayan nesneler ise belirsiz (belirtisiz) nesne adını almaktadır. Bu ikisi arasındaki önemli fark, belirtili nesnelerde, yükleme doğrudan etki eden varlık açıkça bellidir. Belirtisiz nesnelerde ise, etki eden varlık özel olarak belirtilmemiştir. "Herhangi bir" anlamında kullanılmaktadır. Örnek: "*Arkadaşım elindeki kitabı bana verdi.*" cümlesinde verilen, açıkça belirtilmektedir. Buna karşılık "*Bahçıvan sandıklara öteberi doldurdu.*" cümlesi de belirtisiz nesneye örnektir. Cümlelerde özneyi bulabilmek için; yüklemin başına ne ve kim soru kelimeleri getirildiği gibi, nesneleri bulmak için de neyi, kimi soruları sorulur. Birinci durumda alınan cevaplar cümlenin öznesinin ikinci durumda alınan cevaplar ise nesnenin bulunmasına yardımcı olur.

ç- Cümlenin tamlayıcıları

Türkçe cümlelerde özne ve yüklem dışında cümlenin anlamını tamamlayan ya da pekiştiren kelime veya kelime gruplarına tamlayıcı denilmektedir. Bir cümlede "tamlayıcı" görevini üstlenen kelime ya da kelimeler nesne ise, bu tür tamlayıcılara düz tamlayıcı- düz tümleç- adı verilmektedir. Cümlelere bu yönden bakıldığında üç cümle çeşidi ile karşılaşılmaktadır. Bunlar düz tamlayıcı, dolaylı tamlayıcı ve zarf tamlayıcısı içeren cümleler olarak adlandırılırlar. Düz tamlayıcı almış cümleler yukarıda açıklanmıştır. Dolaylı tamlayıcı alan cümlelerde, tamlayıcının görevi yüklemin bildirdiği eylemin yerini ve yönünü belirtmektedir. Bu kelime ve kelime öbeği yüklemin anlamını yer, bulunma, yaklaşma, uzaklaşma, yön ve zaman durumu yönlerinden tamamlar. Cümle tahlillerinde bu tamlayıcıların

bulunması için yüklemin başına kime, kimde, kimden, neye, nede, neden, nereye, nerede, nereden soruları getirilir.

Örnekler:

"Öğrenciler nereye geldi?"
"Saatim kimde kaldı?"
"Bu bilgiyi nereden alabilirim?"

Cümlelerde yüklemin ifade ettiği anlamın şartlarını ve zamanlarını daha bir açıklıkla belirtmek için, eklenen kelime ve kelime gruplarına zarf tamlayıcısı -zarf tümleci- denilmektedir. **Zarf tamlayıcıları yüklemin gösterdiği işin niçin, nasıl, hangi şartlarda ve ne zaman yapıldığını belirtir.** Bunlar genelde isim soyundan bir kelime veya kelime öbeği olabilir. Cümledeki bu unsurları bulabilmek için, yüklemin başına nasıl, niçin, ne biçimde, ne ile, ne zaman soruları getirilir.

Örnekler:

"Pek fazla koştum."
"Yürüyerek geldik."
"Bugün çok yorgunum."
"Acele acele yürüdüm." cümlelerinde yüklemin dışında kalan unsurlar bu konumdadırlar.

Cümleyi oluşturan ögeler böylece tanıtıldıktan sonra bu unsurların kolayca bulunabilmesi için şöyle bir soru listesi oluşturmak mümkündür:

Bulunacak Unsur	Bu unsurun bulunması için sorulması gereken soru
Özne için	kim ve ne
Nesne için	kimi?, neyi?
Dolaylı tamlayıcı için	kime?, kimde?, kimden?, neye?, nede?, neden?, nereye?, nerede?, nereden?
Zarf tamlayıcısı için	nasıl?, niçin?, ne şekilde?, ne ile?, ne zaman?, hangi sebeple?

5. CÜMLE ÇEŞİTLERİ

Şimdi de cümlelerin değişik özellikleri itibariyle çeşitlendirildiklerine ilişkin kısa açıklamalarda bulunalım.

Türkçe'de cümleler, cümleyi oluşturan ögelerin sıralanışı, yapıları, yüklemin türü ve anlamları yönlerinden değişik sınıflandırmalara tâbi tutulmuştur.

a- Ögelerin sıralanışı bakımından cümleler

Türkçe cümleler bu niteliği yönünden düz(kurallı) ve devrik cümle olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

(1) Düz yahut kurallı cümle: Düz ya da kurallı cümlelerde yüklem, sonda bulunur. Bu tasnife göre Türkçe cümlelerin ögelerinin sıralanışı aşağıdaki gibidir.

Özne + Tamlayıcılar + Yüklem

Örnek: *"Öğretmen yarın dersini burada yapacak."* cümlesindeki ögelerin sıralanışında olduğu gibi; burada dikkati çeken husus, cümleyi oluşturan ögelerin ikinci derecedeki unsurdan başlayarak cümlenin ana unsuru olan yükleme doğru bir diziliş sırasının takip etmesidir.

(2) Devrik cümle: Yüklemi sonda bulunmayan cümleler bu türdendir. Bu tür cümlelere daha çok manzum yazılarda, atasözlerinde ve günlük konuşmalarda rastlanır. Yalnız burada dikkat edilecek nokta, kuralsız yahut devrik cümlenin anlamsız yahut zor anlaşılabilir, gelişi güzel söylenen cümleler olmadığının bilinmesidir. Anlamı tam ifade etmeyen, yüklemiyle öznesi arasında uyum bulunmayan, karmaşık ve çok uzun cümlelerin devrik cümle gibi anlaşılması son derece yanlıştır. Devrik cümle manzum yazılarla atasözlerinde kurallı cümleden daha da etkili olabilir. Meselâ İstiklâl Marşı'mızda yer alan *"Dalgalan sen de şafaklar gibi ey nazlı hilâl"* mısrasındaki devrik yapı, anlamı kuvvetlendirmektedir. Yine *"Yazık oldu, çok gençti kardeşciyezim."* cümlesinde de yine bu türden bir anlam kuvvetlendirilmesi söz konusudur.

b- Yapıları bakımından cümleler

Türk dilinde cümleler yapıları bakımından ikiye ayrılır:

(1) Basit cümleler: Yüklemi tek olan cümlelerdir. Bunlarda tek bir yargı bildirilir ve konuşmalarla, gazete dergi yazıları ve ders kitaplarında genellikle bu yapıdaki cümleler kullanılır. Tutanak, dilekçe, mektup, sohbet türü yazılı anlatımlarda bunların kullanılmasında, anlaşılma kolaylığı sağlayacağı için yarar vardır. Üslûp ustaları, edebî yazılarında bunları pek tercih etmezler. Bu tür cümleleri tanımakta sık sık düşülen bir hata vardır. Konunun uzmanı olmayanlar, özlem ve yüklem dışında tamlayıcı unsur taşıyan her cümleye birleşik cümle gözüyle bakar. Halbuki basit cümlelerde de bu iki ana unsur dışında kelime veya kelime öbekleri yer alabildiği hâlde, eğer cümlede yüklem bir tane ise bu cümleler yine yapısı bakımından basittirler. Kısaca cümlenin basit oluşunun ölçeği, içinde özne ve yüklem dışında diğer unsurların bulunmaması değildir. Sadece yüklemin tek olmasıdır.

Örnek: *Ali, okuldan eve geldi. Kar lapa lapa yağıyor.Bu yaz susuzluk çekmeyecekmişiz.*

(2) Birleşik cümleler: Bu tür cümleler bir temel cümle ile bunun anlamını değişik boyutlarda tamamlayan ,açıklayan bir ya da birden fazla cümlecikten oluşur. Kısaca bu tür cümlelerde; bir yargıyı bildirmek için, birbirini açıklayıcı/ tamamlayıcı birden fazla yüklem, dolayısıyla cümlecikler bulunur.

Örnekler:

Buraya uğradım ama kalmaya niyetim yok.

Her yağmur yağdığında sel beklenmesi gerekmez.

Artık bu yerden göçüp kendimize yeni yerleşim yeri bulmamız gerekecek.

Birleşik cümleleri genelde iki alt öbek hâlinde sınıflandırmak mümkündür. (Bazı kaynaklar üç alt gruptan söz etmektedirler.) Bunlar şartlı birleşik ve iç içe birleşik cümlelerdir.

(a) Şartlı birleşik cümleler: Bir temel cümlenin anlamının, şart belirten bir yardımcı cümle ile tamamlanması veya açıklanmasından oluşan

cümlelerdir. Bu yardımcı cümleler, temel cümlenin anlamını zaman ,benzetme,sebep belirterek tamamlar. Cümleye şart anlamı kazandıran yardımcı cümle, ana cümleye zarf görevi ile bağlanır ve başta ya da ana cümlenin içinde yer alır.

Örnekler:

Öğrenciler derslere devam ederlerse ,başarı imkânları artar.

Bugün öğretmenler derse gelirlerse, programdaki son konuları da işlemiş olacağız.

(b) İç içe Birleşik Cümle (Asıl Birleşik Cümle): Bu tür cümlelere bazı kaynaklar iç içe birleşik cümle adını vermektedirler. Esas cümlenin sonda, yardımcı cümlenin başta olduğu bir yapı gösterirler ve içinde fiilimsi bulundururlar. Bu tür cümle yapısında ana cümlenin yüklemi genellikle zannet-, bil-, gör-, görün-, farzet-, düşün-, say-, addet-, hisset-, duy-, işit-, um- gibi fillerinin çekimli şekillerdir. Bunların genel yapısı itibariyle içinde yardımcı cümle bulunmayan sanki iki ayrı cümlenin yan yana gelerek oluşturduğu anlam öbeği görünümünde olduğu kabul edilir.

Örnek: *Aşk denince Fuzuli'nin o şaheser "Hayal ile tesellidir, gönül meyli visal etmez / Gönülden taşra yar olduğum aşık hayal etmez."* beytini hatırlamamak mümkün müdür? *Yine evde otururken bir çocuğun çığlık çığlığa "Yetişin, bir çocuk oyuncağımı alıp kaçtı."* Diye seslendiğini duydum.

Birleşik cümlelerin kapsamında ki, ve, veya, da, fakat, ama, lâkin, halbuki, v.b. edat türünden kelimelerle birbirine bağlanmış cümleler de bulunmaktadır. Bunların en yaygınları, ki edatıyla bağlanan ve genelde her biri tek başına anlam ifade edebilen birleşik cümlelerdir.

Örnek: *Uzun bir hayatın sonuna doğru gördüm ki, kişiyi okuma yanında gözlem ve deneyler aracılığıyla kazanılan tecrübeler de olgunlaştırıyor. Yaptığınız bu işten sonra anladım ki, siz bu alanın gerçekten uzmanıymışsınız.*

c- Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Türk dilinde cümleler; kendilerine anlam kazandıran yüklemin fiil ya da isim soyundan olup ek fiille çekimlenmiş kelimelerden oluşmasına göre ikiye ayrılır.

(1) Fiil Cümleleri: Bizim dilimizde olduğu gibi diğer dillerde oldukça yaygın olan bir cümle çeşididir. Bunların yüklemi bir veya daha fazla fiilden oluşur.

Örnekler: *Bu yıl bahar oldukça erken geldi.*

Ankara'ya akın akın öğrenci geliyor.

(2) İsim Cümleleri: Bunlar yüklemi bir ek fiille çekimlenmiş isim ya da isim soyundan kelimeler olan cümlelerdir. En yaygın olanları var ve yok isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir.

Örnekler: *Hatıralarımı süsleyen yazar dostlarımın başında gelen isim aynı zamanda şair olan Mehmet Çınarlı Bey'dir.*

Ülkemizde sayıları hiç de küçümsenmeyecek miktarda, her imkâna kavuşmuş kırsal yerleşim yerleri var.

Dilimize dünya dilleri arasında seçkin bir yer kazandıran özellik onun güzelliğidir. Bu yerlerin benzeri yok.

ç- Anlamlarına Göre Cümleler

Bu tür cümleler yüklemin bildirdiği yargının olumlu ya da olumsuz sonuçlandığını bildirmesine göre ikiye ayrılır.

(1) Olumlu Cümleler: Bunlar cümledeki anlam yükünü taşıyan yüklemin bildirdiği yargının gerçekleştiğini, eylemin başladığını ya da sonuçlandığını dildiren cümlelerdir.

Örnekler: *Dünden beri devam eden yağmur bu sabah kesildi.*

Öğretim yılı acı tatlı hatıralarla sona erdi.

Çalışanların bu emeklerinin karşılığını aldığı kısa zamanda görüldü.

(2) Olumsuz Cümleler: Yüklemin bildirdiği yargının gerçekleşmediğini ifade eden cümlelerdir.

Örnekler: *İstasyonda kalabalığın, saatlerce beklediği tren gelmedi.*

Anahtarı kaybettiğimiz için, bütün çabamıza rağmen kapıyı açamadık.

Bazı durumlarda yüklem olumlu anlam taşımasına rağmen, cümlenin içinde bulunan ve edat türünden olan kelimeler o cümleye olumsuz anlam kazandırabilir. Meselâ değil ve ne edatları cümlenin yükleminin olumlu olmasına rağmen cümlenin anlamını olumsuz yapar. Yine bazı durumlarda yüklemin sonuna getirilen -mi soru eki, aynı durumda cümleyi olumsuz yapabilir.

Örnekler: *Bu otelde daha önce de kalınmıyor değildi.*

Babam cephede şehit olduğu, annem de ben doğarken öldüğü için ne annemi ne de babamı tanıyabildim.

Uyumsuz insanlarla olağanüstü gayret göstermenize rağmen anlaşmanız mümkün mü?

(3) Soru Cümleleri: Bu tür cümleler iki şekilde yapılır. Bir kısmı –mi soru ekiyle, bir kısmı da soru kelimeleriyle oluşturulur. Soru kelimeleri; soru sıfatları, zamirleri, zarfları ya da edatları olabilir. Anlamları yönünden, soru sorarak bilgi almayı amaçlayan cümlelerdir. Soru cümleleri eğer –mi soru ekiyle oluşturuluyorsa, daha önce de belirtildiği gibi, bu ek kendinden önceki kelimeden ayrı yazılır.

Örnekler: *Öğrenciler okula geldi mi?*

Kalp atışlarınız düzeldi mi?

Beklenen sonuç bu mudur?

Her iki şekilde oluşturulan soru cümlelerinin sonuna soru işareti konulur ve takip eden cümlenin ilk kelimesinin birinci harfi büyük temel harf şekliyle yazılır.

Örnekler: *Bu kadar hatayı işledikten sonra, öğretmeninin karşısına hangi yüzle çıkacaksın?*

Yollardaki kargaşanın sona ermesi için, ilgililer daha ne bekliyorlar?

Bizden sonraki nesil, ağırlaşan sorunlarla nasıl başa çıkacak? Tabiatıyla; kendilerini bu sorunların üstesinden gelecek bilgi ve becerilerle donatmayı, bir yaşama biçimi kabul ettikleri zaman.

ALTINCI BÖLÜM

TÜRKÇE'DE NOKTALAMA İŞARETLERİ VE KULLANIMI

TÜRKÇE'DE NOKTALAMA İŞARETLERİ

a- Noktalama İşaretleri ve Kullanımı

Noktalama işaretleri, dilin yazılı ve sözlü ifadelerde anlama ve anlatmaya destek sağlayan yazı işaretleridir. Konuya girerken yaygın bir yanlışlığı düzeltmek gerekir. O da şudur. Bazı kimseler, bu işaretlerin sadece yazılı ifadelerin destek unsuru olduğu kanaatindedirler. Hâlbuki noktalama işaretlerinin sözlü anlatımındaki etkinliği çok daha fazladır. Herhangi bir insanın; konuşurken noktalama işaretlerinin varlığını dikkate almaması hâlinde, kısa bir süre sonra nefessiz kalıp bu eylemi sürdüremeyeceği açıktır. Bu gerçekten hareketle, noktalama işaretlerinin hem yazılı, hem de sözlü anlatımda çok önemli görevler üstlendiği kolayca anlaşılır. Noktalama işaretleri bu etkinliklerini taşıdıkları üç ayrı değerle ortaya koyar. Bunlar **ses, imlâ** ve **anlam** değerleridir. **Bir yazı işaretinin noktalama işareti kimliği kazanması için, bu üç değerden en az birine sahip olması şarttır.**

Noktalama işaretlerinin yerli yerinde kullanılması kadar, bunların kullanım yerinde taşıdıkları değere göre gerekli ses, imlâ, anlam değişikliklerinin yapılması da önemlidir. Cümlenin sonuna konulan noktadan sonra, başla-

nan ilk cümlenin birinci harfi büyük temel harf olarak yazılmamışsa, noktanın orada kullanılmış olması fazla bir kıymet ifade etmez. Yine; konuşurken, ünlem işaretinin gerektirdiği ses tonu değişikliğini söyleyişe yansıtmıyorsak, bunun oraya konulmuş olmasının anlamı yoktur.

b- Noktalama İşaretlerinin Değerleri

(1) Ses değeri: Bir noktalama işareti; konuşarak ya da yüksek sesle okuyarak gerçekleştirilen sözlü anlatımda sesin şiddetinde, tonunda, hızında değişikliğe sebep oluyorsa, o işaretin ses değeri var demektir. Meselâ, cümle sonuna konan nokta, konuşmada kullanılan sesin hızını belirli bir süre durdurur. Bu sebeple noktanın ses değeri vardır denilir.

(2) İmlâ değeri: Noktalama işareti, kullanıldığı yerde yazının şeklinde değişikliği gerektiriyorsa, işaretin imlâ değeri vardır. Soru işareti, kendinden önceki soru ekinin ayrı yazılması sebebiyle böyle bir değere sahiptir.

(3) Anlam değeri: Noktalama işaretlerinin hemen tamamı bu değeri taşır. Virgülün, kullanıldığı yerde cümleye kazandırdığı anlam değişikliği yüzünden, bu değere sahip olduğu kabul edilir.

Dilimizde kullanılan noktalama işaretleri ve bunların taşıdığı değerler ile işaretlerin doğru şekilleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tabloda kullanılan artı (+) işareti, karşısındaki noktalama işaretinin o değere sahip olduğunu, eksi ise olmadığını göstermektedir. İşaretin karşısındaki dikdörtgen ikiye ayrılarak her bir bölgeye + ve – işaretlerinin konulması da, karşısındaki noktalama işaretinin sahip olduğu değerin, kullanım yerine göre değiştiğini gösterir. İşaretlerin kullanımlarıyla ilgili doğru ve ayrıntılı bilgiler Türk Dil Kurumunun en son baskılı (Ank.2000) imlâ kılavuzunda bulunabileceği gibi, alan uzmanlarınca hazırlanmış denetimli bir dil bilgisi kitabında da bulunabilir. Kitabımızın kaynakça bölümünde bu nitelikteki eserlerden bazılarına yer verilmiştir.

İŞARETLER	İşaretin şekli	DEĞERLERİ		
		İMLÂ	*SES*	*ANLAM*
Nokta	.	+	+	+
Noktalı Virgül	;	-	+	+
İki Nokta	:	+	+	+
Virgül	,	-	+	+
Kesme İşareti	’	+	-	-
Konuşma Çizgisi	–	-	+	+
Kısa Çizgi	-	+	-	-
Eğik Çizgi	/	-	-	+
Soru İşareti	?	+ / –	+ / –	+
Sıralı Nokta	...	+ / –	+ / –	+
Yıldız İşareti	*	-	-	+
Üçgen Nokta	∴	-	-	+
Tırnak İşareti	“ ”	-	-	+
Tek Tırnak İşareti	‘	-	-	+
Denden İşareti	“	-	-	+
Yay Ayraç	( )			+
Düzeltme İşareti	^	-	-	+
Ünlem	!	+ / –	+ / –	
Köşeli Ayraç	[ ]	-	-	+

YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRKÇE'NİN İMLÂSI

TÜRKÇE'NİN İMLÂSI

a- Türkçe'de İmlâ Kavramı

Bilindiği gibi imlâ, bir dildeki seslerin belirlenen şekillerdeki harflerle ve daha sonra da hecelerin, kelimelerin ve cümlelerin dil uzmanlarınca konulmuş kurallara uygun şekilde doğru yazılışı demektir. Türk dili söz konusu olduğunda; imlâmızla ilgili temel kurallar yasal düzenlemelerle disiplin altına alınmıştır. Yürürlükteki Anayasamızın yukarıda metni verilen 134. maddesi hükmüne göre, Türkçe'nin imlâsıyla ilgili kuralları belirleme yetkisi, Türk Dil Kurumu'na verilmiştir. Bu kurumun değişik zaman aralıklarıyla yayımladığı ve en sonuncusu 2000 yılında 525 numara ile basılan İmlâ Kılavuzunda kurallar belirlenmiş ve yazımla ilgili çok sayıda örnek verilmiştir. Resmî/özel bütün yazışmalarda bu kurallara uyulması hem kanunî hem de millî bir zorunluluktur.

Türk dilinin imlâsı diğer dillerde olduğu gibi, dilin seslerine/söylenişine bağlı olarak belirlenmiştir. İmlâmızla ilgili ilk kılavuz 1929'da İmlâ Lügati adıyla yayımlanmıştır.

Günümüzde ve özellikle kitle iletişim araçlarında kullanılan Türkçe'nin imlâsında görülen kuralsızlığın yaygınlaşmasında, şu üç etkenin rol oynadığını düşünüyoruz.

- Örgün ve yaygın eğitim kurumlarında öğretilen imlâ kurallarının bilgi düzeyinde kalması, uygulamaya yansımaması.
- Değişik zamanlarda, çoğu yetkisiz kişi ve kurumlar tarafından Türk-

çe'nin imlâsıyla ilgili kanun dışı uygulamalar yapılması ve bunun sonucu olarak Türkçe'de geçerli/güvenilir imlâ kurallarının bulunmadığı yolunda, yanlış değerlendirmelerin yaygınlaşması.

• Bunun sonucu olarak hedef kitlede imlâ kurallarına uymanın önemli olmadığına dair kanaatin neredeyse yerleşmesi.

b- Türk dilinin imlâsında ilkeler

Türk dilinin imlâsıyla ilgili uygulamalarda aşağıda esasları belirlenen ilkelere uyulması gerekli görülmektedir.

(1) Büyük ünlü uyumu (sesli benzeşmesi)

Bilindiği gibi Türk Alfabesi'nde sekiz tane ünlü bulunmakta, bunlardan dört tanesi kalın (a, ı, o, u), dört tanesi de ince (e, i, ö, ü) olarak sınıflandırılmaktadır. Türkçe kelimelerin hem köklerinde, hem de türemiş şekillerinde ilk hecelerde bulunan ünlünün kalın ya da ince oluşuna göre, bunu takip eden hecelerdeki ünlülerin de birinci hecedeki ünlüyle benzeşerek kalın-ince olması ilkesine kalınlık incelik benzeşmesi, yahut büyük ünlü uyumu denildiği daha önce açıklanmıştı. (kapı, durak, odun, yüzük, pencere, defter, terlik, ayakkabı, anahtar, Hüseyin kelimelerinde olduğu gibi.) Ancak dilimize başka dillerden alıntı olarak giren bazı kelimeler bu kurala uymayabilir. (Örnek: *bahçe, makale, Şahabettin, kitap, balkon, koridor, otomobil, taksi* kelimelerinde olduğu gibi.) Bu kural, ezberlenerek değil, dilimizi doğru konuşan-yazan kişilerin kullanımlarına dikkat edilerek öğrenilebilir.

(2) Küçük ünlü uyumu

Bu kural alfabemizdeki sesli harflerin düz ve yuvarlak olma özelliğine dayanır. Buna göre Türkçe kelimelerde küçük ünlü, uyumu aşağıdaki listede gösterilen şekilde kök ve türetilmiş kelimelerde uygulanır.

* a'dan sonra a, ı gelir.
* ı'dan sonra ı, a gelir.
* o'dan sonra u, a gelir.
* u'dan sonra u,a gelir.
* e'den sonra e, i gelir.
* i'den sonra i, e gelir.
* ö'den sonra ü, e gelir.
* ü'den sonra ü,e ünlüleri gelir.

c- Türkçe'nin imlâsında bazı özel uygulamalar

(1) Yazı çeşitlerinde harflerin kullanılışı: Bilindiği gibi 1 Kasım 1928 tarihli ve 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun"da alfabemizdeki harfler, üç ayrı şekilde belirtilmiştir. Bunlar; büyük temel harfler, kitap harfleri ve el yazısında kullanılacak harf şekilleridir. Bu il-

ke göz önüne alındığında, bir harfin büyük harf olabilmesi için kanunda gösterilen büyük harf şekline uygun olarak yazılması gerekir. Hâlbuki günümüzde pek çok kişi meselâ küçük a harfini biraz büyükçe yapınca (a yapınca) bu harfin büyük A olduğunu zannederek bunu satır başlarında yahut özel adların ilk harfinde kullanmaktadır. Bu yanlışlıktan kurtulmanın zamanı çoktan gelmiş ve geçmiştir. **Bir harfin büyüklüğü, kapladığı alanın genişliği ile değil, o harfin ilgili Kanunda büyük harfler listesinde yer alan şekliyle belirlenir.**

(2) Özel adların yazılışı: Türkçe'nin imlâsında özel adların yazılışı üç kurala bağlanmıştır:

- Özel adların ilk harfleri büyük temel harf olarak yazılır (*Ankara, Ahmet, Kızılırmak*)
- Özel adların sonuna getirilen iyelik ve hâl ekleri kesme işareti(') ile ayrılarak yazılır (*Atatürk'ü, Erzincan'dan, Okan'a*)
- Özel adlardan yeni kavramları karşılamak üzere türetilen yeni özel adların sonuna getirilen yapım ekleri bitişik yazılır. (Atatürkçülük, İslâmlaşmak, Türkleşmek)

(3) De, da bağlacının yazılışı: Kelimelerin sonunda kullanılan ve dahi anlamı taşıyan bağlaçlar ayrı yazılır ve kendinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak büyük ünlü uyumuna uyar. (*Siz de gelecek misiniz?, Bu gece de mi uyumadınız?*) Ancak bulunma hâli eki olan da, de, ta, te heceleri kendinden önceki kelimeyle bitişik yazılır.(*Evde oturuyorum, Yolda kaldım., Ayakta duruyorum., Dilde,fikirde işte birlik*)

(4) İle sözünün ek olarak yazılışı: Bu söz genelde ünlüyle biten kelimelerden sonra kullanıldığında, başındaki i sesi düşer ve araya y sessizi girerek bitişik yazılır.(*kapıyla, oyunla, anasıyla, sarısıyla*) Bu söz ünsüzle biten kelimelere ek olarak getirilince de bazı durumlarda aynı durum gerçekleşir.(başla, kardeşle, kilimle)

(5) Ki bağlacının yazılışı: Bu bağlaç da kendinden önceki kelimeden ayrı yazılır.(*Ruşen Eşref'in "Diyorlar ki" adlı kitabını okudunuz mu?*) Ancak bu bağlaç bazı kelimelerde kalıplaşarak bitişik yazılır hâle gelmiştir.(*çünkü, belki, sanki*)

(6) - ken (iken) ekinin yazılışı: -ken eki büyük ünlü uyumuna uymaz:

okur iken / okur-ken
yazar iken / yazar-ken
okulda iken / okur-ken
yolda iken / yolda-y-ken

(7) -imek ek fiilinin yazılışı: - imek ek fiili ayrı yazıldığı zaman ünlü uyumuna uymaz:

kalır idim, durur idim, güzel idi.
dargın imiş, yorgun ise.

Ancak –imek ek fiili bugün daha çok ekleşmiş olarak kullanılır ve ünlü uyumuna uyar.

Ünlü ile biten kelimelere eklendiğinde i- ünsüzü düşebilir. Bu durumda araya (y) ünsüzü girer.

(8) Mastar eklerinin yazılışı: -ma, -me ile biten mastarlara, -a,-e,-i-,-ı seslileri eklendiğinde araya (y) koruyucu ünsüzü girer.

kazanma-y-a
aldanma-y-a
okuma-y-a
sevme-y-e
gülme-y-e

–mak, –mek biçiminde sonlanan mastarlardan sonra –a, –e, ı ve i eklerinden biriyle başlayan ek gelince, k sessizi yumuşar.

sevmek – sevmeğe

(9) Kaynaşma: Türkçe sözcüklerde iki ünlü yan yana bulunmaz. Bu nedenle ünlü ile biten bir sözcüğe ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde, iki ünlü arasına y,ş,s,n ünsüzlerinden biri girer. Buna **kaynaşma,** bu harflere de **kaynaştırma harfleri** denir.

çatı-y-a,
araba-y-ı
altı-ş-ar
kapı-n-a

(10) Alıntı kelimelerin yazılışı: Türkçe'nin ses imlâsı gereği, iki sesli arasındaki sessiz harfler kendilerinden sonra gelen ünlüyle birleşerek hece oluştururlar. Fakat Arapça'dan alınmış bazı kelimelerde bu uygulama aksine gerçekleşir. Bu durum imlâya da yansır.*(iz'an, vak' a, meş'ale, kıt' a, Kur' an)*

(11) Hecelerin yazılışı: Türkçe'de hece bölünmez. Satır sonuna sığmayan kelimelerin bazı heceleri kısa çizgi (-) ile ayrılarak alt satıra geçirilebilir. Bu uygulama özel adlar için de geçerlidir. Meselâ medeniyet kelimesinin tamamı satıra sığmazsa –ni yahut –yet heceleri alt satıra geçirilebilir. Yine Yaylabaşı kelimesi satır sonuna sığmazsa –şı hecesi alt satıra yazılabilir. Bu noktada iki hususa dikkati geçmek gerekir. Bunlardan birisi özel adların sonuna getirilen ve meselâ bulunma hâlini ifade eden da hecesi, alt satıra geçirileceği zaman kısa çizgi kullanılmaz, sadece kesme işaretiyle yetinilir. Örnek: *Atatürk' de* ifadesinin de hecesi alt satıra yazılacaksa Atatürk kelimesinden sonra sadece ters virgül konulur, kısa çizgi kullanılmaz. İkinci husus, tek harften oluşan heceler, üst satırda yalnız bırakılmadığı gibi, tek başına alt satıra da geçirilmez. A-ra-ba kelimesinin tamamı satır sonuna sığmıyorsa sadece a, hecesi üst satırda tek başına bırakılmaz. Kıt'a kelimesinin son hecesi olan a da tek başına alt satıra geçirilemez.

(12) Sayıların yazılışı: Türkçe'nin imlâsına göre sayılar metin içinde rakamla da yazıyla da belirlenebilir. Ancak edebî metinlerde küçük sayılarla on, yüz, bin sayıları yazıyla belirtilebilir. Saati gösteren sayılarla, parayı ifade eden sayılar rakamlarla yazılır. Birden fazla kelimeden oluşan sayılar da ayrı yazılır. Ancak bu sayılar akçalı işlemler için kullanılmışsa bitiştirilir. Bu konuda yanlış bir kullanıma da dikkat çekelim. Bazı yazılarda cilt 2, Ahmet 3 v.b. ifadelere rastlanmaktadır. Bunların doğrusu 2. Cilt, 3. Ahmet olmalıdır. Üleştirme sayıları yazı ile belirtilir.(ikişer, üçer, onar gibi). 5 ve 5 ten fazla hâneli rakamlar üçlü topluluk olarak yazılır.

(13) Birleşik kelimelerin imlâsı: Türkçe'de kök olan kelimelerden yeni anlamda kelimeler türetmek için, çok sayıda ek bulunmaktadır.(Sayın Doğan Aksan'ın tespitine göre bu sayı 259'dur ve dilimizin zenginliğine işarettir.) Ayrıca bazı yeni kavramları karşılamak için, iki ve daha fazla kelime bir araya getirilebilir. Bu son durumda oluşan sözlere birleşik kelime denir. (Bunlara bileşik kelime denilmesi yanlıştır.) Birleşik kelimelerden bir kısmı bitişik bir kısmı da ayrı yazılır. Birleşik kelimelerden hangilerinin bitişik hangilerinin ayrı yazılacağına ilişkin bazı ilkeler konulmuştur. Fakat bunların ezberlenmesi yerine, uygulama örneklerine dikkat edilerek doğru yazma becerisinin kazanılması gerekir. **İlke olarak birleşik kelimeyi meydana getiren söz öbeklerinden en az bir kelimenin, sözlük anlamı dışında kullanılması hâlinde bitişik yazılması benimsenmiştir.**(*babayiğit, düztaban, önayak, pisboğaz, tepegöz, kaynanadili, kargaburnu, balıksırtı, koçboynuzu, dilberdudağı, tavukgöğsü, bülbülyuvası)* örneklerinde birle-

şik kelimeyi meydana getiren kelimelerden en az biri sözlük anlamı dışında kullanıldığından bitişik yazılması gerekmektedir.) Fakat *ipek böceği, bal arısı, yaban ördeği, çörek otu, ökse otu, dağ armudu, Antep fıstığı, sırık fasulyesi, armut kurusu, kuru fasulye, salkım söğüt* örneklerindeki birleşik kelimelerde, bu durum söz konusu olmadığından, bitişik yazılmalarına gerek yoktur.

(14) Yabancı özel adların yazılışı: Bu uygulama için belirlenmiş ilke şudur. Kişi adları kendi imlâlarıyla, fakat yer adları bizim imlâmızla yazılır. Ancak bu isimlerin ait olduğu ülkelere göre değişik uygulamalar da adı geçen kurumun imlâ kılavuzunda belirtilmiştir. Eser adları da büyük temel harflerle başlanarak yazılır.

(15) Türk dilinin imlâsında düzeltme-inceltme işaretinin kullanımı: Bu işaret; kelimenin anlamında çok ciddî değişikliğe sebep olduğu gibi, telâffuzda da ahenk sağlayıcı bir rol oynar. Bilindiği gibi Türk Alfabesi'nde uzun ünlü yoktur. Hâlbuki pek çok alıntı kelime bu sesi içermektedir. Meselâ âdet kelimesinde a ünlüsünü üzerine konulan (^) işareti bu kelimeyi sayı anlamından çıkarıp ona, gelenek anlamı kazandırır. Yine kâr kelimesindeki a sesinin üzerindeki (^) işareti onun anlamını değiştirir. Bu işaretin yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, inceltme ve düzeltme olmak üzere iki önemli görevi vardır. Askerî kelimesi; askere ait anlamı taşırken, i'nin üzerindeki ^ işareti kaldırıldığında ismin i hâli anlamını kazanır ve bunlar birbirlerinden çok farklı kavramlardır. Yine birçok kişi bu işaretin yetkililerce kaldırıldığı şeklinde yanlış bir bilgiye sahiptir. Adı geçen işaret anlam ve telâffuzda ciddî değişikliklere sebep olduğu için kaldırılması söz konusu olamaz. Örnek olarak kâr kelimesi ekonomik bir kavramdır. Bazı gazetelerde ağustos ayında şöyle bir yazı başlığı görürüz. "*Bankalar kara boğuldu.*" Normal olarak bu ifade insanı şaşırtır. Ağustosta kar bankada ne geziyor diye. Aslı ise bankaların ağustos ayında fazla miktarda kazanç sağlamaları yani kâr etmeleridir. Radyo ve TV. yayınlarında sık rastlanan yanlışlar arasında bu işaretin kullanılmamasından yahut yersiz kullanımından doğanlar ilk sırayı almaktadır. Öldüren anlamındaki kâtil ile öldürme eyleminin adı olan katil buna örnektir. (Kâtildeki bu (^) işareti, inceltme görevi değil, düzeltme işlevi görür.) Batı dillerinden gelen ve a harfinin ince telâffuzunu sağlayan bu işaret gerekli yerlerde kullanılır. Lâiklik, Lâtince, plân, reklâm, plâk. Yine Arap ve Fars dillerinden alınan hikâye, kâğıt, evlât, lâzım, dükkân selâm, üslûp böyle yazılır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

YAZILI VE SÖZLÜ ANLATIMDA TEMEL İLKELER

1. Sözlü ve Yazılı Anlatımın Düzenlenmesi

Bu konuya başlarken; kompozisyon kavramıyla ilgili kısa bir açıklama yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Kompozisyon kelimesi batı kaynaklı olup birleştirme, bir araya getirme anlamı taşımaktadır. Bu bir araya getiriliş, yazılı ve sözlü anlatım için de mümkündür. Çünkü sözlü anlatımda kullanacağımız malzemenin de tıpkı yazılı anlatımdaki gibi bir hazırlığa ve plânlamaya ihtiyacı vardır. Yapılan bir araştırma bu alanda eğitim veren pek çok kişinin kompozisyondan, sadece yazılı anlatımın eğitimini algıladığı yanılgısını ortaya koymuştur. **Anlatım; ister yazılı ister sözlü olsun; bir insanın fikir, duygu, gözlem, deney ve tecrübelerini, önceden belirlenmiş bir konu ile ilgisi ölçüsünde seçip, plânlayıp kullanacağı dilin kurallarına uygun olarak ifade etmesi olarak tanımlanabilir.** Bu tanım analiz edildiğinde her iki anlatım biçimi için ortaya çıkan ihtiyaçlar şöylece sıralanabilir.

a- Düşünme Yeteneği

Dili ustaca kullanma becerisi, düşünme yeteneğinin oldukça yüksek olduğunun göstergesi durumundadır. Pek çok kaynakta, bir insanın zekâ seviyesi ile dili kullanma becerisi arasındaki ilişkiye ait örnekler verilmektedir.

Bu konuda ayrıntılı bilgi almak için Sn. Haluk Yavuzer' in "Çocuk Eğitimi El Kitabı" na başvurulabilir.(İst 2001/11.Basım)

b- Bilgi Edinme Yeteneği

Gözlem yapma, derin ilgi duyma, tabiî tavırlar takınma, mantıkî muhakeme yapabilme, tedbirde kusur etmeme, sağlığına ve düzenli yaşamaya dikkat etme, ciddî ve otoriter olabilme, dikkati belirli konular üzerinde yoğunlaştırma, soğukkanlı olabilme gibi davranışları benimseyen üstün zihin gücüne sahip insanların dili de, yazılı ve sözlü anlatımda büyük bir ustalıkla kullanabildikleri bilinmektedir.

Sn. Mehmet Sağlam "Beynin Kimliği ve Becerileri" adlı eserinde bu konuya yeni boyutlar kazandıran açıklamalar yapıyor.(İst. 1997)

c- Görüş-Fikir Üretme Gücü

Bu güce sahip olanların da dili kullanmada, belirli bir seviyeye çabuk ulaştıkları gözlenmiştir. Dâhilerin hayatında, görüş ve fikir üretme gücüne paralel olarak pek çok meseleyi üstün bir ifade gücüyle ve kolayca çözdüklerine dair örnekler vardır. Bu konuda da Sn. Alev Arık' ın "Öğrenme Psikolojisine Giriş" adlı eserinden faydalanılabilir.(İst. 1995)

ç- Duygu Zenginliği

Duygu zenginliğinin; konuyla ilgili kıpırdanışları ilham perisinin ikramıyla süsleyip söze, yazıya yansıttığı bilinmektedir. Bu yolla, dilin daha bir kudret kazandığı ve çoğu şaheserlerin, bu malzeme sayesinde yazılıp (Goleman, Daniel. Duygusal Zekâ-İst-1996. 6.baskı) günümüze ulaşmasını sağladığı hepimizce malûmdur. Günümüzde artık duygusal zekâ ölçülür hâle gelmiştir.

d- Gözlem, Deney ve Tecrübeler

Sözlü ve yazılı anlatımın onu besleyen düşünce, fikir ve duygular kadar tarafsız, ciddî ve usulüne göre yapılmış gözlemlerle de zenginleştiği bilinir. Hayatın içinde geçtiği zaman ve mekân unsurlarını doğru algılamak, bunlardan konuyla ilgili olanları titiz bir yaklaşımla seçip söz ve yazılarımızda kullanmak başarımızı hayli arttırmaktadır.

e- Dili Kurallarına Uygun Olarak Kullanma Becerisi

Sözlü-yazılı anlatım, yukarıdaki kaynaklardan derlenen **konu ile ilgili malzemenin** dilin kurallarına uygun olarak ifade edilmesi hâlinde anlatımda başarıya ulaşabilir. Doğru, kurallı, arı, duru ve akıcı bir dil, yazılı ve sözlü anlatımının amaçlarının gerçekleşmesinin birinci öncelikli şartıdır.

f- Plânlama

Yazılı ve sözlü anlatımda; derlenen, konuyla ilgili malzemenin, tespit edilen ana fikri desteklemedeki etkinliği ölçüsüne göre bir düzene konulması ve yazılacak kağıdın dış görünüşünün tanzimine ilişkin esaslar, plânlamanın içeriğini oluşturur. Yazıda kullanacağımız kağıdın yukarıda sözü edilen kuralları içeren yazılı belgelerdeki ölçülere uygun olarak düzenlenmesi dış plânlamayı, malzemenin sunuş sırasına konulması da iç plânlamayı oluşturur.

2. YAZILI ANLATIMIN PLÂNLANMASI

Yazılı anlatım her şeyden önce bir konu etrafında şekillenir. Beş duyumuzla algıladığımız eşya, olay, durum ve varlıkların, sezgilerimizle kavrayabildiğimiz manevî dünyanın bütün ögeleri bir yazının konusu olabilir. **Bu sebeple konu bulma zorluğu diye bir meselenin olmaması gerekir. Asıl mesele, bu geniş konular âleminin hangi ögesi hakkında yeterli yazı malzemesine sahip olup olmadığımızdır. Bu durumda yazı yazacak olan kimse, kendi bilgi ve tecrübe birikimlerinin yeterli olduğu bir konuyu seçer ve içini doldurmakta zorlanmaz.**

Yazılı anlatıma plânlama yapılarak başlanır. Bu plânlamanın iki ayrı boyutuyla ele alınması gerekir. Dış plânlama ve iç plânlama boyutları olarak ifade edilen bu kavramlar doğru anlaşılabilirse iş hayli kolaylaşır.

a- Dış plânlama

Anlatımda kullanılacak kağıdın ilk sayfasından son sayfasına kadar dış görünüşünün düzenlenmesiyle ilgili esasların belirlenmesi ve buna uyulmasıdır. Dış plânlama özel yazılarla resmî nitelikteki yazılar için bazı farklılıkları içerir. **Resmî yazışma, yazılı anlatımın taraflarından en az birinin kamu kurum ve kuruluşu olduğu yazışma türüdür.** Her türlü dilekçe, raporlar, haberleşme metinleri bu cümleden sayılır. Resmî yazışmalarla ilgi-

li dış ve iç plânlama ilkeleri yukarıda sözü edilen resmî yazışma kuralları standardı ile Başbakanlığın konuyla ilgili genelgelerinde bildirilmiştir. Aşağıda resmî bir yazının dış plânlamasının nasıl olacağına dair bir örnek verilmektedir.

ÖRNEK 1- Resmî Yazı Düzenleme Örneği

GİZLİLİK DERECESİ
(Daktilo - Bilgisayar ile)

GİZLİLİK DERECESİ
(Kırmızı mürekkepli kaşe ile)

TC
BAŞBAKANLIK
DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI
ANKARA

Sayı: Xxxx xxx xxx 12 Şubat 1988

Konu: Xxxxx xxxxxxx xxxxxxx xxxxxxx İVEDİ
xxxxx xxxx.

TÜRK STANDARDLAR ENSTİTÜSÜ BAŞKANLIĞI'na
Necatibey Cad.No.112
06464 ANKARA

İLGİ: Xxxxx xxxxxxxx xxxxxx xxxx xxxxx.

Xxxxxxxxx xxxx xxxxxxxxxxxx xxxx xxxxxxx xxxxx xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx
xx xxxxx xxxxxxxxxxx xxxxxxx xxxxx xxxxxxxxx xxxxxxxxxxxx xx xxxxxxxx
xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx.

Xxxxx xxxxxxxxxx xxxxxx xxxx xxxx xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxxxxx
xxxxxxxxxxx xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxxx xxxxxx
xxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxxx.

Xxxxxxxxx xxxxx xxxxxxxxxx xxxx xxxxxx xxxxxxxxx xxx xxxxxxxxx
xxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxx xxxx xx xxxxxx xx xxxxxx xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx
xx xxxxxxx.

MÜSTEŞAR ADINA

(İmza)
Xxxxxxx Xxxxxxxx
Xxxxx Xxx Xxxxxxxxxx

EKLER: 4 Adet
1) Xxxxxx xxxx xxxxxxxxxxx xxxxx xxx.
2) Xxxxxxxxxxxx xxxxx xxxxxxxxxxxxx.
3) Xxxxxxxxx xxxxxxxxxxxx.

DAĞITIM:
Gereği İçin:
1) Xxxxxxxxx xxxxxxxxxx xxxxx xxxxx xxxx.
2) Xxxxx xxxxxxxxxxx xxx
3) Xxxxxxxxx xxxx.

Bilgi İçin:
Xxxxxx xxxx xxx

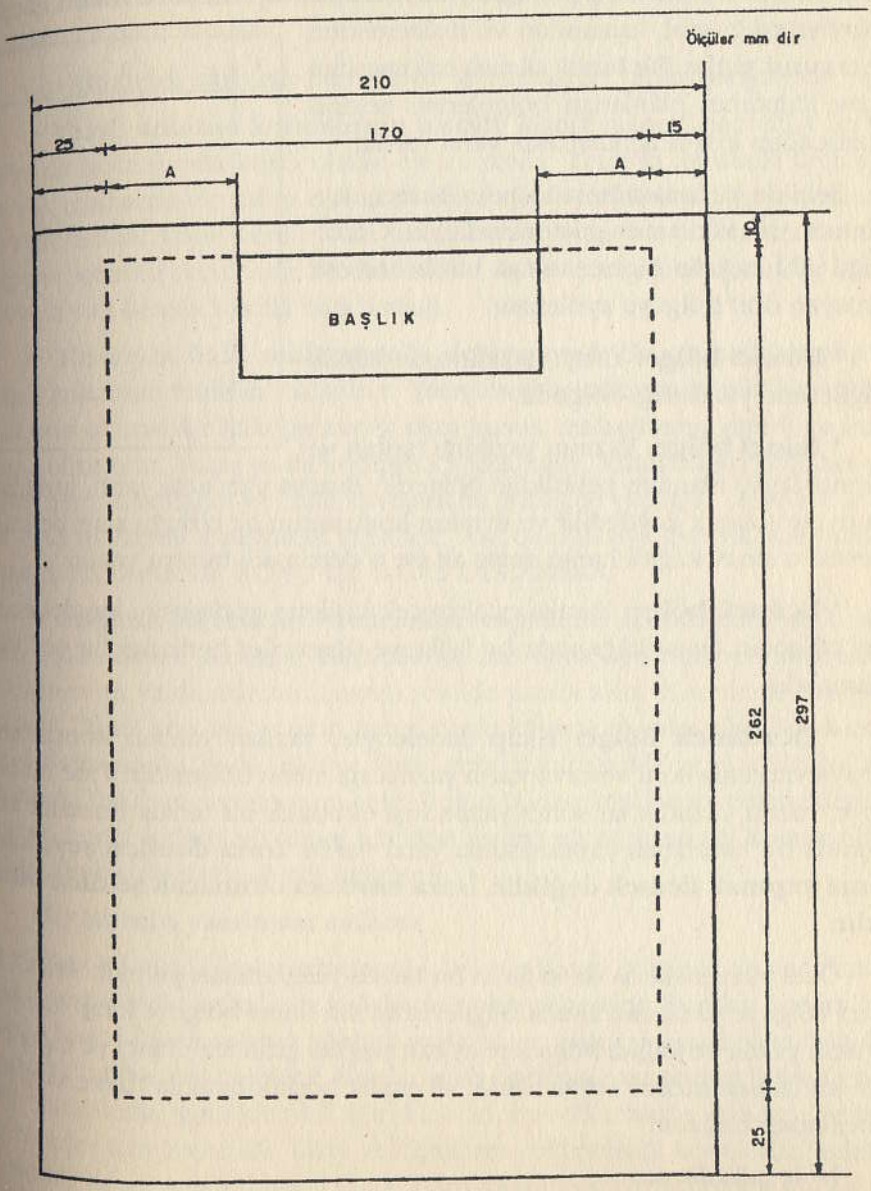
İRTİBAT: APK D.Bşk. Tel:230 85 13/2240

GİZLİ

GİZLİ

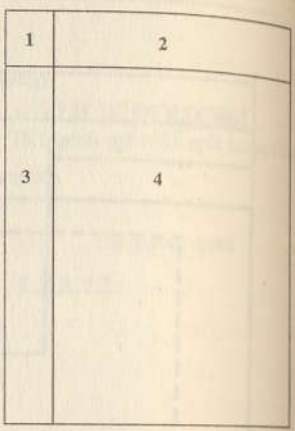
A4 BOYUTUNDAKİ YAZI KÂĞIDININ KULLANMA PLÂNI

(Dış plânlama)

ÖRNEK 2: Sınav kâğıdı düzenleme örneği:

Öğrencilerin sınav kağıdı da, resmî bir belge niteliği taşır. Özellikle bu tür yazılarda dış plânlamayla ilgili yasal kurallara uyulması tarafların işlerini kolaylaştırdığı gibi, zamandan ve malzemeden de tasarruf sağlar. Bir örnek olması bakımından sınav kağıdının plânlanan bölgelerine nelerin yazılacağını kısaca açıklamakta yarar vardır.

Şekilde kullanacağınız kağıdın birinci, sayfalarının dış plânlaması gösterilmektedir. Görüldüğü gibi kağıdın birinci sayfası biri birine eşit olmayan dört bölgeye ayrılmıştır.

* **Birinci bölge:** Yazıyı hazırlayanın kimlik bilgilerinin yazılacağı bölgedir.

* **İkinci bölge:** Yazının yazıldığı tarihin ve metnin konu alanının belirtildiği bölgedir. Buraya yazılacak tarih, kurallarına uygun olarak kaydedilir ve evrakın konusunun ait olduğu alan belirtilir. Meselâ o sınav kâğıdı hangi derse ait ise o dersin adı buraya yazılır.

* **Üçüncü bölge:** Evrakı inceleyecek kişilerin görüşlerini kaydedecekleri bölgedir. Sınav kâğıdında bu bölgeye öğrenciler herhangi bir şey yazmamalıdır.

* **Dördüncü Bölge:** Hitap ifadeleriyle, yazılan yazının konusunun, sınav evrakında soru ve cevapların yazılacağı metin bölgesidir. Yine bu bölgeye, metin yazıldıktan sonra yazan kişi okunaklı bir tarzda imzasını atar. Burada bir hatırlatma yapılmasında yarar vardır. **İmza denilen şey, karalama yapmak demek değildir. İmza mutlaka okunacak şekilde olmalıdır.**

Özel yazışmalarda da kağıdın bu tarzda plânlanması gerekir. Ancak birinci bölgeye yazılacak kimlik bilgileri azaltılır. İkinci bölgeye hitap ifadesiyle tarih yazılır ve kağıdı bölgelere ayıran çizgiler çizilmez. İkinci ve diğer bütün sayfalarda sadece sol kenarda 3-5 cm.lik boşluk bırakılır. Üstte satır mesafesinden başlanır.

b- İç plânlama

Bu plânlamadan amaçlanan, yazılı metinlerin oluşturulmasında, konu seçimi, ilgili malzemenin araştırılıp temini ve bunların hangilerinin yazının

neresinde/ne kadar kullanılacağı,anlatımın hangi türde olacağının belirlenmesidir.

(1) Konu seçimi ve kapsam belirleme İç plânlamadaki işlemler şu sıralamaya göre yapılır:

(a) Hazırlık safhası: Bu safhada şu işlemlerin yapılması gerekir:

• **Yazılı anlatım konusunun tespiti:** Maddî manevî her varlık bir yazı ya da konuşmada konu olarak ele alınabilir. Yeter ki, bununla ilgili yazı ve söz malzemesine sahip olalım ya da arayıp bulabilelim. Her kademedeki öğrencilere konu verilip yazı yazdırılması yanlış bir tutumdur. Konuyu öğrenci kendisi seçmelidir. Hedef kitleye, ilgisi ve bilgisi olmayan bir konuda yazı yaz demek insafla bağdaşmaz.

• **Konuyla ilgili malzemenin derlenmesi:** Bu aşamadaki çalışma, yazılı anlatımın temelini oluşturur. Yazıyı besleyecek,ona kimlik kazandıracak,onu okunabilir hâle getirecek olan husus, malzemenin yeterli ve inandırıcı olmasıdır. Yazar ya da konuşmacı hazırlığını, kütüphane çalışması, gazete, dergi taramaları ve canlı kaynaklarla görüşme yaparak, onlardan konu ile ilgili malzeme toplayarak yapabilir. Asıl olan yazıya girecek olan malzemenin her durumda KONU İLE İLGİLİ OLMASIDIR.

• **Anlatım biçiminin ve türünün tespiti:** Bu safhada konuya iki yönden yaklaşılması lâzımdır. Birincisi yazının ifade şeklinin belirlenmesidir. Yazı mensur ya da manzum, hangi şekilde yazılacaksa düzenleme ona göre yapılır. İkinci yön ise yazının hangi türde kaleme alınacağıdır. Buna karar verildikten sonra ,ifade şekli ve türün gerekli kıldığı dile ve bu dilin kullanılışındaki üslûbun tayinine sıra gelir. Bütün bunlar;kendi özel yeteneklerimiz kadar, hedef kitlemizin hangi nitelikte insanlardan oluşacağı konusundaki bilgilerimize de bağlı olarak belirlenir.

(b) Metnin yazılması safhası

Yazıda kullanılacak malzemenin, metnin hangi bölümünde yer alacağının, daha önceki safhalarda belirlenmiş olması gerekir. Bundan sonraki safhada; fikir, bilgi, inceleme ağırlıklı yazılarda iç plânlamanın üç ana bölümünün tanzimine sıra gelmiştir. Bunlar **giriş, gelişme ve sonuç** bölümleridir. Bu bölümleme, genelde fikrî ağırlıklı olan, meselâ makale ,deneme ve benzeri türler için geçerlidir. Olay ve olguların yoğunlaştığı konularda ,gelişme bölümü kendi içinde birden fazla serim düğüm ve çözümlerden oluşur. Bu yapı tarzı tahkiyeli metinlerin ilgi ile okunmasını ve senaryolarda da sürekli ve sıkılmadan seyredilmeyi sağlar.

(2) İç plânlamanın bölümleri

(a) Giriş bölümü: Yazıda bu bölüm, ele alınan konunun ana hatlarıyla tanıtıldığı bölüm olarak bilinirse de, girişin her zaman bu rolü üstlendiği söylenemez. Yazıda işlenen konuya, kullanılan üslûba ve yazılma amacına göre giriş biçimleri değişebilir. Genel olarak üç çeşit giriş biçiminden söz edilir. Bunlar.

- Konuyla ilgili bir olay anlatılarak yapılan girişler
- Doğrudan konuya girilerek/konuyla ilgili temel kavram tanımlanarak yapılan girişler
- Tahlil/tasvir yoluyla yapılan girişlerdir.

Giriş bölümü için hangi yol seçilirse seçilsin,bu bölümün kısa birkaç cümleden oluşmasına özen gösterilmesi esastır. Ayrıca bu bölümün içerik itibariyle ilgi çekici,merak uyandırıcı olması da önem taşır.

(b) Gelişme bölümü Bu bölüm her tür yazılarda; sınırı, yazarı tarafından belirlenen en geniş bölümdür. Yazıya hazırlanan malzemenin tamamı burada kullanılır. Bu malzeme; yazı için önceden tespit edilmiş olan ana fikri destekleme yönünden taşıdığı değere göre, sıraya konularak yerleştirilir. Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, yazının bir bütünlük göstermesi, zaman zaman çelişkili anlatımlara yer verilmemesidir.

(c) Sonuç bölümü : Yazının son bölümüdür. Her yazıda genel olarak normal boyutta bir ya da iki cümleden meydana gelir. İçeriği itibariyle üç çeşidine rastlanılmaktadır.

- Olay, olgu ve durumun sonucunu açıklayan sonuç türü.
- Hedef kitlenin değerlendirme ve yorumunun beklendiği sonuç türü.
- Kesin hüküm ifade eden sonuç türü.

Yazının türüne, yazarın kültür seviyesine, tecrübesine ve dili kullanmadaki becerisine bağlı olarak oluşturulan bir yazının, iç ve dış plânlanmasıyla ilgili genel ilkeler yukarıda açıklanmıştır. Bunlardan çıkarılacak en önemli sonuç; **anlatımın, herkesin keyfine göre, disiplinsiz bir şekilde kaleme sarılıp kağıda çiziktireceği yahut her konuşanın kolaylıkla yapacağı bir iş olmadığının anlaşılması**dır. Bu eylem, yeterli bir çalışma, sabırlı bir hazırlık ve uygun bir dil becerisi ister. Kitabımızın ilgili bölümlerinde Türkçe'nin usta kalemlerinin yazı örneklerine yer verilmiştir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

EDEBÎ TÜRK KAVRAMI VE BU TÜRLERDE TÜRK DİLİYLE VERİLMİŞ ÖRNEKLER

1. TÜRK DİLİNDE ANONİM /SÖZLÜ - MENSUR (DÜZ) YAZILI ANLATIM TÜRLERİ

Her dil ilk eserlerini sözlü olarak vermiştir. Sözlü eserler genellikle sahipleri bilinmeyen edebî ürünlerdir. Sanatçının düşüncelerini, gözlemlerini, hayallerini, duygularını çevresindekilere o anda sözle anlatmalarından doğar. Bunlar daha sonra yazıya geçirilebilir. Yazıya geçirilmede gerçek tatlarının kaybolduğuna dair yaygın bir kanaat vardır. Yazının kullanılmaya başlamasından sonraki yıllarda da yine sözlü edebî eserler verilmeye devam edilmiştir. Bunların en yaygın örnekleri şunlardır.

a- Masallar

Masallar; halk içinde bulunan ve onların yaşadığı havayı birlikte teneffüs eden kişilerin eseri kabul edilir. Anonim olanları çoğunluktadır. Masal kahramanları halkın her katmanından gelen insanlardır. Çevre tamamen köy, kasaba tipi yerleşim yerleridir ve genelde gerçek dışı motiflerle bezenmiştir. Olaylar daha çok olağanüstü görünüme sahiptir. Zaman kavramı, masallarda alışılmış bir düzeni göstermez. Olaylar arasında uzun zaman aralıkları bulunabilir.

Bu türün örneklerini okumak isteyenler için; Eflatun Cem Güney'in 1948 de derleyip yayımladığı " En Güzel Türk Masalları " adlı eserini ve Mukim Sağır'ın "Erzincan ve Yöresi Ağızlarından Derlemeler" (Ank.1993) alanındaki çalışmalarını tavsiye edebiliriz.

b- Halk Hikâyeleri

Türk halk edebiyatının sözlü ürünleri arasında özel bir yeri olan halk hikâyeleri, destan üslûbuyla, roman konularına benzer olayların işlendiği, çoğu anonim eserlerdir. Bunları gezgin hikâyeci âşıklar, kendi şiirleriyle süsleyerek anlatırlar. Vak'alar gerçek hayattan alınmıştır. Hasret, beşerî ve tabiî afetler, zamansız olduğu varsayılan ölümler, kıtlık, kıskançlık, ihanet, aldatılma gibi konular, âşıkların çok kere manzum parçalarla akıcı hâle sokarak anlatmalarıyla yaşayıp gelirler. Hikâye kahramanları, bütün yönleriyle ele alınıp bazen acınacak,bazen de özenilecek bir karaktere büründürülüp tanıtılır. Halk hikâyeleri yöreden yöreye ve sık sık değişik biçimde anlatılır. Ana tema etrafında âşığın hayalinde yaşattığı yeni motiflerle zenginleştirilip uzatılan halk hikâyeleri, geçmişte kış gecelerinin tek eğlence unsuru idi. Edebiyatımızda destandan romana geçiş köprüsü konumundaki halk hikâyelerinin, romandan ayrılan yönü, sözlü ürün olmalarıdır.

Halk hikâyelerimiz üzerine ilk ve karşılaştırmalı çalışmayı değerli hocamız Fikret Türkmen 1974 yılında " Aşık Garip Hikâyesi" adlı eseriyle yapmıştır. Yine aynı alanda ciddî çalışmalar yapanlar arasında Fuat Köprülü, Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken, Ali Rıza Yalkın, Şükrü Elçin ve Ali Berat Alptekin 'in adları anılmaya değer.

Tanınmış ve hâlen yaşayan halk hikâyelerimiz içinde şunlar sayılabilir. Emrah ile Selvi Han, Gül ile Alişir, Kerem İle Aslı, Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun.

c- Bilmeceler

Maddî, manevî varlıkların adını vermeden, bunları çağrıştıracak nitelikte ses taklitleri, söz oyunları, karşılaştırmalar yaparak tanınmasını isteyen manzum/mensur karışık sözlü edebî ürünlerdir. Halk düşünürlerinin; tecrübelerini, zekâ inceliklerini ve benzetme kabiliyetlerini yansıtan bu eserler, yakın bir geçmişe kadar, yine halk arasında kış gecelerinin tatlı eğlence öğeleriydi.

Örnekler:

- *Tap burda, tap şurda, tap kapının arkasında. (Süpürge)*
- *Çarşıdan aldım bir tane eve geldim bin tane.(Nar)*
- *Kulağı et ağzı kemik.(Tavuk)*
- *Parasını el, dumanını yel alır, zehri bize kalır.(Sigara)*
- *Bağlarım yürür, çözerim durur.(Çarık)*
- *Pişirirsen aş, pişirmezsen kuş olur.(Yumurta)*

Bazı bilmeceler manzum (dizeler) şekilde de söylenmektedir. Aşağıda bunlardan birkaç örnek sunulmaktadır.

"Uzun uzun uzanır
Yeşil bezenir
Kırmızı don giyer
Arşa uzanır.(Ağaç)"

"Tarlası beyaz
Tohumu kara
Elle ekersin
Dille biçersin(Mektup)"

"Minareden yüksek
Kediden küçük
Kömürden siyahtır
Söyle bu nedir?(Karga)"

*

"Taht üstünde bir peri
Elimi uzattım
Çekti hançeri(Gül)"

*

"Kırk katın kırk katı
Bu, Allah'ın hikmeti
(Lahana)

*

Sabah dört ayaklı
Öğlen iki ayaklı
İkindide beli bükük
"Akşam olur üç ayaklı
(İnsan ve ömür dilimleri)"

ç- Tekerlemeler

Halk arasında bir söz/üslûp oyunu olarak ortaya çıkan bu edebî ürünler, dilimizin tekrarlama ve ikilemelerine dayanır. Bunların içi, hayal mahsulü olan olay, tasvirler ve ince mizahî unsurlarla doldurulmuştur. Mani, oyun ve tören tekerlemeleri, diye sınıflandırılan tekerlemeler, dilimizin zenginliğinin göstergesi olarak ele alınabilir. Saz şairlerinin kendi aralarında manzum şekilde söyleşmelerine de bu adın verildiği bilinmektedir. En tanımış örnekleri, orta oyunlarında Kavuklu'nun sözlerinde yer almıştır.

Tekerlemelerin çok yaygın olan bir çeşidi de; masal türünün giriş bölümlerinde yer alan, anlam yönünden içi boş bir takım kafiyeli kelimelerin oluşturduğu anonim mahsullerdir. Aşağıda bunlardan kısa bir bölüm örnek olarak sunulmaktadır.

"Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken, eski harman içinde, anam düştü eşikten, babam düştü beşikten, biri kaptı ma-

şayı, biri aldı maşrabayı, dolandım durdum dibi köşeyi, hemen bir fare deliği bulup, attım kendimi dışarı, karşıma çıktı mahallenin yumurcakları, başı kabakları, haşarı mı haşarı."

d- Atasözleri

Engin halk muhayyilesinin, ince zekâ ile birleşip meydana getirdiği derin anlamlı, kısa, özlü ve hikmetli sözlerdir. Sahipleri belli değildir. Eski eserlerde **Sav** adıyla anılan bu güzel sözlere, daha sonraları mesel/darb-ı mesel de denilmiştir. Tamamı birbirinden farklı hayat felsefelerini ifade eden bu veciz cümlelerin, günümüze yansıttığı gerçekler, asırların görgü, kültür ve tecrübeleriyle beslenip halk hafızasında yaşayıp durmaktadır.

Örnekler:

- *Deniz yoğurt olsa, kaşığı olan yer.*
- *Ateşin zorunu kazan bilir.*
- *İyiliğe iyilik her kişinin işi, kötülüğe iyilik er kişinin işi.*
- *Irmak kenarına çeşme yapılmaz.*
- *Şeytanın dostluğu, dar ağacına kadardır.*
- *Körler memleketinde şaşılar padişah olur.*
- *Keçiyi yardan uçuran bir tutam ottur.*

Yazılı anlatım uygulamalarında en çok bu türden sözlerin açıklaması yaptırılır. Ancak, öze inilmez. Meselâ, "Ak akça, kara gün içindir." ata sözünün açıklanmasında, hep tasarruf fikri işlenir. Halbuki, burada asıl olan, ak akça'nın helâl kazanılmış para olması ve bunun tasarrufunun işe yarayacağıdır.

2. SÖZLÜ – ANONİM MANZUM EDEBÎ TÜRLER

Edebî eserlerin genel olarak sözlü- yazılı diye sınıflandırıldığını biliyoruz. Sözlü ürünler de, sahibi belli olanlar ve sahibi belli olmayanlar diye iki grupta ele alınmaktadır. Sahibi belli olmayan manzum eserlerin başlıcaları destanlar, türküler ve manilerdir.

a- Destanlar

Sözlü edebî ürünlerin en fazla tanınan örnekleri destanlardır. Halk hayatının genellikle acılar, sevinçler, millî heyecanlarla olgunlaşmasına sebep

olan olayların, çok defa manzum şekilde anlatımından oluşan hacimli eserlerdir. Türk dilinin en güzel örneklerinin verildiği bu eserler, geçmişin efsaneleriyle güncel ve yaygın gerçeklerinin nefis bir uyumundan doğmuştur denilebilir. Bu türün en eski örneği günümüze kadar gelmiş olan Alp-er Tunga destanıdır. Bunlar; her millet için farklı, fakat çok seçkin ortak motiflerle zenginleşir.

Köroğlu destanından bir örnek

(Kırat'a övgü)

"İnişe aşağı keklik sekişli,
Yokuşa yukarı tavşan büküşlü,
Tavus kuşu gibi üstü nakışlı,
Alma gözlü kız perçemli Kırat'ım!
* * *
Kıratı sorarsan yedidir yaşı,
İridir gövdesi, küçüktür başı,
Dizgini çekende un eder taşı,
Alma gözlü, kız perçemli Kırat'ım!
* * *
Atlaslarla donatayım yolunu,
Altınlardan çaktırayım nalını,
Üç güzele dokutaydım çulunu,
Alma gözlü, kız perçemli Kırat"ım!
* * *
Haykırır, köpüğü başından atar,
Başımı başından yukarı tutar,
Kaçarsa kurtulur, kovarsa tutar,
Alma gözlü, kız perçemli Kıratı'm!

b- Türkü

Türküler halkın; hasret, ölüm, aşk, beklenmeyen beşerî olaylar ve doğal afetler karşısında çektiği acıların, yaşadığı sıkıntıları içli bir söyleyişle ve manzum şekilde anlatmasından doğmuştur. Tamamı bestelidir. Fakat aynı türkünün besteleri yöreden yöreye değişmektedir. Halk şairlerinin saz eşli-

ğinde seslendirdikleri ezgiler, bu türün en yaygın örnekleridir. Türküler; bir kişinin iç kıpırdanışlarını, elemlerini dile getirebildiği gibi, toplumun duygu plânında yaşadığı ve çok derin bir şekilde etkilendiği konuları da işleyebilir. Halk arasında acıları, çekilen ıstırapları dile getiren her ezgiye türkü gözüyle bakılmaktadır. Divan şiirimizin ustalarından Nedim bile, kendisine ait bir koşmaya türkü adını vermiştir. Türkülerin belirli ve süregelen bir nazım biçimi yoktur.

Aşağıda bu yaygın türün bazı örnekleri sunulmaktadır. Şüphesiz bunlar türkü türünün en seçkin örnekleri olmayabilir. Ancak türün şekil ve içerik yönünden taşıdığı özelliklerin incelenmesi, benzerlik ve farklılıkların ortaya konulması bakımdın yeterli olacağı düşünülmektedir.

1.örnek :

ZEYNEBİM

Söğüdün yaprağı narindir narin,
İçerim yanıyor dışarım serin,
Zeynep' i bu hafta ettiler gelin!
Zeynebim Zeynebim anlı Zeynebim.
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim.
Zeynep bu güzellik va mı soyunda?
Elvan elvan güller kokar koynunda
Arefe gününde bayram ayında.
Zeynebim Zeynebim anlı Zeynebim.
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim.
Zeynep' e yaptırdım altından tarak..
Tara da zülfünü gerdana bırak.
Görüşmek isterim yollarım ırak.
Zeynebim Zeynebim anlı Zeynebim.
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim.
Zeynep' in alı var alı neylesin?
Al yanak üstüne şalı neylesin ?
Bu yosmalık varken malı neylesin?
Zeynebim Zeynebim anlı Zeynebim.
Üç köyün içinde şanlı Zeynebim.

2.örnek :

AĞAM BU DA NAZ

Bu da naz, bu da naz.
Bülbül eder güle naz.
Girdim yar bahçesine
Ağlayan çok gülen az.

***

Bu handan, bu handan,
Kervan geçer bu handan,
Açık koy kapıları
Haber gelsin canandan.

3. örnek:

ANAM ANAM BU DAĞLARIN KURDU VAR

Anam anam bu dağların kurdu var.
Aslım göçmüş ne virane yurdu var.
Her yiğidin bir gönüle derdi var,
Benim derdim hiçbirine benzemez.
Bir gül için bülbül giymiş karalar,
Göz göz oldu sinemdeki yaralar,
Bu dert beni iflah etmez paralar,
Neşter alıp, delen yok, deldiren yok.
İki bülbül figan eder bir güle
Lâyik mıdır, ben ağlayayım el güle?
Figan eyler, gül naz eder bülbüle
Neşter alıp, delen yok, deldiren yok.

4.örnek:

DAĞLAR AĞARDI KARDAN

Dağlar ağardı kardan,
Haber gelmedi yardan.
Ya gel, ya mektup gönder,
Kurtar beni bu dardan.
Talandı bağ talandı.
Güz geldi baltalandı.
Yetiş kabrim üstüne,
Örtüldü, tahtalandı...

5. örnek:

ERZİNCAN' A GİRDİM NE GÜZEL BAĞLAR

Erzincan' a girdim ne güzel bağlar
Erzurum' a gittim ne güzel dağlar
Elleri koynunda bir güzel ağlar
Oy anam, anam hâllerim yaman
***
Yüce dağ başına çadır açarım
Kahve bulamazsam çubuk içerim.
Seni vermezlerse alır kaçarım
Oy anam ,anam hallerim yaman
***
Yaylaya giderken yolun olaydım
Açılmış bahçende gülün olaydım
Yar senin kapında kulun olaydım
Oy anam, aman hâllerim yaman.
***
Anama söyleyin lamba yakmasın
Çuha şalvarıma uçkur takmasın
Oğlum gelir diye yola bakmasın
Oy anam,anam hâllerim yaman.

6. örnek:

BU NE DAĞLAR

Bu dağlar meste gider
Dolanır dosta gider
Bu ne garip âlemdir
Sağ gelen hasta gider

Bu dağlar kömürdendir
Geçen gün ömürdendir
Feleğin bir kuşu var
Pençesi demirdendir.

c- Mani:

Sahibi belli olmayan sözlü edebî ürünlerimiz içinde en yaygın olanlarından bir diğeri de manilerdir.

Maniler genel olarak aşk, ayrılık, gurbet, ölüm temalarını işleyen dörtlüklerdir. Mani kavramı, edebiyat terimi olarak hem nazım şekli, hem de edebî tür anlamında kullanılmaktadır. Divan edebiyatına Türk şairlerinin getirdiği tuyug nazım şeklinin maniden esinlendiği kabul edilmektedir. Dört mısradan oluşan manilerde ilk üç mısra fazla derin bir anlam içermez, bir bakıma asıl anlamı taşıyan mısraya hazırlık niteliği taşır. Asıl anlam son mısrada ifade edilir. Düz ve cinaslı mani çeşitleri vardır. Cinaslı manilerde söylenişi aynı, anlamı farklı kelimelerden kafiye yapılır ve bunlarda mısra sayısı beş hatta altıya kadar çıkar.

Aşağıda anonim halk edebiyatının seçkin mani örneklerinden birkaçı sunulmaktadır. Şüphesiz bu örnekler mani türünün tamamını temsil edecek güçte değildir. Ancak bu örneklerden hareketle çok daha seçkin ve yaygın örneklere ulaşılması mümkündür.

Mani örnekleri:

Keten gömlek beden dar,
Beni koyup giden yar,
Sen bana kıymaz idin,
Sana bir öğreten var,

***

Sunam sese mi geldin?
Kadem basa mı geldin?
Sağlığımda gelmedin?
Öldüm yasa mı geldin?

***

Yazından
Vazgeç gönül yazından
Kâtip kölen olayım
Öğret bana yazından

Akşam oldu bize gel,
Gözlerini süze gel,
Bir eline bade al
Bir elinde meze gel

***

Gülerler
Gümüş kollar gül eller
Yiğit aşka düşünce
Söyletirler gülerler
Bahçıvanca bahtım yok
Sümbül okşar gül eller

Su gelir deste gider
Ayrılır dosta gider
Gurbet yansın yıkılsın
Sağ gelen hasta gider

***

Dağıdır
Sayda gelmez dağıdır
Gelse yarim yanıma
Cümle gamım dağıtır
Vur külüngün Şirin'im
Sînem Ferhat dağıdır
Dilin bülbül yüzün gül
Sînem cennet bağıdır
Ak gerdanın üstüne
Siyah zülfün dağıtır
Bir kez yüzüme gülmez
Ettiği gözdağıdır
Sensiz şeker yiyemem
Kuzum bana ağıdır

3. SAHİBİ BELLİ YAZILI ANLATIM TÜRLERİ

Tür kavramı; özellikle edebî anlamda, **bir yazının seçtiği konu, bu konuyu işleyiş tarzı ve ele alınış amacıyla, anlatımda kullanılacak ifade tarzı yönünden bağlı olduğu kuralların biçimlendirdiği anlatım tarzı için kullanılmıştır.** Burada şekle ait niteliklerle, türe ait niteliklerin yer yer örtüştüğüne de dikkat edilmesi gerekir. Tür kavramının açıklanmasında bu sebeple belirli tasniflerin yapılması zorunluluğu doğmuştur. Bu tasniflerin yaygın olanlarından biri, türleri önce manzum ve mensur yani dış şekle göre sınıflandırmaktır. Bunlardan her biri kendi içinde alt öbeklere ayrılarak incelenir.

Biz burada günlük hayatta sık kullanımı yönünden önce mensur, yani cümleler hâlinde yazılmış türler hakkında kısa açıklamalarda bulunacağız.

a- Günlük İletişimde Kullanılan Mensur Türler

Bunlar dilekçe, belge geçer, telgraf metinleri, tutanak, ilân, davetiye, tebrik v.b. günlük iletişimde sık kullanılan metinlerle haber yazılarından oluşur. Tamamı kısa, kolay anlaşılabilecek nitelikte ve ikinci bir iletişime ihtiyaç göstermeyecek tarzda kaleme alınmalıdır. Meselâ bir tutanak, gerektiğinde hukukî belge olarak da kullanılacağı için, her türlü ayrıntıyı içermelidir. Yine bir davetiye metninde, hedef kitlenin tereddüdüne sebep olacak eksiklikler olmamalıdır. Aşağıda dilekçe, telgraf/belge geçer, tutanak, ilân, davetiye, tebrik metinlerinin örneklerine yer verilmektedir.

Dilekçe Örneği:

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığına
Ankara

04.06.2001

Hazırlayıp Ek de sunduğum, "Türk Halk Kültüründe Kışlaya Uğurlama Törenleri" konulu çalışmamın incelenip basılabilirlik durumunun tespitini ve sonucunun tarafıma bildirilmesini arz ederim.

Saygılarımla.

Adres : *İmza*
Dr. Neriman Özen *(Okunabilir nitelikte)*
Yeni Mah. Yasemin Sokağı Nu: 67
Erzincan

Ekler :
1. Adı geçen eser (346 sy.).
2. Esere ait bilgisayar kaydı.
3. Öz geçmişim.

Telgraf örneği:

Sayın İmran Kürşat
Yaylabaşı Beldesi, Köktürk Mah. Selvili Sokağı Nu: 18

Oltu/Erzurum

Annemi, 21 Nisan 2001 taribinde, saat 08:50 de Ankara Esenboğa Hava Alanından hareket edecek olan T.H.Yollarına ait 218 sefer sayılı uçakla Erzurum'a gönderiyorum.
Hava alanında karşılayınız.
Selamlar.

Cüneyt İlhan

Adres :
Cüneyt İlhan
Şehit Ahmet Çavuş Sokağı
Nu: 27/14 Maltepe/Ankara
Tlf: 0.312.231 56 73

Belge geçer metinleri de içeriği değişmekle birlikte telgraf örneğine benzer şekilde yazılır.

Tutanak Örneği:

OLAY TUTANAĞIDIR.

08.06.2001

Yöneticisi bulunduğum, Ankara ili, Çankaya ilçesi, Aşağı Ayrancı Mah. Dede Korkut Sokağı, 17 numaralı Bozkurt Apt. nın kapıcı meskeninde bugün saat 21:46 da yangın başlamıştır. Aynı gün, saat 21:48 de Küçük Esat ve Ank. Büyükşehir İtfaiye merkezlerine telefonla yangın ihbarında bulunulmuştur.

Saat 22:15 te iki itfaiye aracı ve on itfaiye görevlisi olay yerine gelmiş ve yangın saat 22:30 da söndürülmüştür. Olay sırasında el ve yüzünde yanık belirtileri görülen kapıcı, Hasan oğlu, Yozgat nüfusuna kayıtlı, 1969 doğumlu Ali Kurtaran, talep edilen Ankara Sağlık Müdürlüğüne bağlı cankurtaran ile Ankara Numune Hst. Acil hizmet birimine, saat 22:35 de gönderilmiştir.

Olay yerinde ilgililerce yapılan incelemenin sonuç raporu Ektedir. Yaralı kişinin tedavisinin, adı geçen sağlık biriminde yapıldığı, hayatî tehlikesinin olmadığı ve saat 23:40 de taburcu edilerek evine gönderildiği görülmüştür.

İşbu tutanak aşağıda kimlikleri ve ikâmet adresleri yazılı görgü şahitleri ve Apt. yöneticisi tarafından aynı gün saat 23:55 de yazılıp imzalanmıştır.

A. P.	*S. L.*	*K.M.*
Apt. Yönt.	*..... numaralı daire sahibi*	*.....numaralı daire sakini*

İlân metni örneği :

Olağan Genel Kurulu Toplantısı
.....Kültür ve Sağlık Vakfı
Başkanlığından

Ankara

Vakfımızın 2001 yılına ait Olağan Genel Kurulu, 30 Haziran 2001 Cumartesi günü saat 10.00 da Vakıf Yönetim yerinde (Necati Bey Cad.18/19 Demirtepe/Ankara) toplanacaktır.

Adı geçen tarihte çoğunluğun sağlanamaması durumunda, müteakip toplantı 07.07.2001 tarihinde aynı yerde ve aynı saatte çoğunluk aranmaksızın yapılacaktır.

Gündem aşağıda arz edilmektedir. *Başkan*

İlgililere duyurulur. *C.A.*

Toplantı Gündemi:

1. *Açılış- saygı duruşu*
2. *Divanın teşkili*
3. *Faaliyet raporunun okunması*
4. *Denetçi raporunun okunması*
5. *Yönetim ve denetim raporunun tartışılması*
6. *Yönetim ve Denetim Kurullarının ayrı ayrı aklanması.*
7. *Yeni Yönetim ve Denetim Kurulları üyelerinin seçimi.*
8. *Dilek ve temenniler*
9. *Kapanış.*

İletişim için telefon : .....
Belge geçer : .....
Elektronik posta : .....

Davetiye örneği :

Bozkurt ve Göktürk
Aileleri

Yasemin ile Mehmet'in evlenme törenlerini teşriflerinizi saygı ile arz ederler.

Neriman – Hüseyin Sema – Mahmut

Not: Yemeklidir. Lütfen bilgilendiriniz.

28.06.2001 saat 19.30
Alperen Düğün salonu
7.Cad. Nu:37 Karskapı/Erzurum
Tlf.: 0442.....

Tebrik metni örneği :

Muhterem Dostum, *23.06.2001*

Yuvanıza yeni katılan kıymetli yavrunuza sağlıklı ve uzun ömürler, değerli eşinize ve size mutluluklar dilerim.

M.A.K.

HABER YAZILARI

Haber metinlerinde eksik ve yanlış bilgiler verip okuyucuyu heyecana, korkuya, şaşkınlığa düşürecek olumsuzluklardan kaçınılması şarttır. Gazetelerde sık sık rastlanan ve eksikliklerle dolu olduğu için, geniş kitleleri üzüntüye sevk eden haber metinleri, âdeta birer işkence âleti hâline gelmektedir. Konunun öneminden dolayı bir haber metninde hangi soruların cevaplarının bulunması gerektiğine dair, aşağıdaki açıklamanın yapılması gerekli görülmüştür.

- Ne olmuştur? (yangın, doğal afet, ödül töreni gibi)
- Nerede olmuştur? (şehir, kasaba, yol, mahalle, belde, semt, sokak, köy gibi)

- Ne zaman olmuştur? (yıl, ay,gün, saat, dakika)
- Nasıl olmuştur? (çarpışma, göçme, programlı gibi)
- Neden olmuştur? (yağışla, özel düzenlemeyle, hastalıkla, alkollü olmayla gibi)
- Olaydan kimler etkilenmiştir? (adı soyadı, mesleği, makamı, yaşı, cinsiyeti, olaydaki rolü v.b.)
- Etkilenenlerin haberin verildiği andaki durumu nedir?(konuşmacı, hasta, ölü v.b.)
- Olay ve olaydan etkilenenlerle ilgili bilgi almak isteyenler nasıl hareket edebilirler?
- Olaydan etkilenenlere ulaşmak için, hangi imkânları kullanabilirler?

Bu sorulardan herhangi birisine cevabı içermeyen haber metinleri eksiktir. Hatta gelişmiş ülkelerde bu tür eksik haber veren kurumlar cezalandırılır. Bu arada dikkati çeken önemli bir nokta da şudur ülkemizde: Kazaya karışan seyahat firmasının adının haber bültenlerinde verilmemesi. Ayrıca yine kazaya karışan firmanın otobüsü üzerindeki firma adının, birileri tarafından hemen gizlenmesi. Bunu saklamak, kanımızca, suçluyu himaye anlamına gelir. İlgilileri uyarıyoruz. Kamuoyunu, bu konuda duyarlı olmaya davet ediyoruz.

Haber Metni Örneği:

Trafik Yine Dört Can Aldı.

28.05.2001 tarihinde saat 05:40 da Ankara-İstanbul karayolunun; İstanbul istikametinde 76. km.sinde Kızılcahamam çıkışında meydana gelen trafik kazasında dört yolcu hayatını kaybetti.

Yukarıda belirtilen mahalde Ankara'dan İstanbul'a gitmekte olan ..... adlı ..... yaşındaki inşaat mühendisinin kullandığı Honda marka 34 MPM 46 plaka numaralı özel otomobil ile karşı yönden gelen ..... turizm işletmesine ait 06 KL 384 plâkalı yolcu otobüsü, yukarıda belirtilen saatte hatalı sollama sonucu çarpışmışlardır. Kaza sonunda otobüs yolcularından ..... yaşındaki ..... adlı serbest meslek sahibi olan bir yolcu ile özel otoda bulunan sürücü ile birlikte kardeşi, ... yaşındaki ..... adlı kadın ve ..... yaşındaki .....adlı, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim, İşletme Fakültesi öğrencisi hayatını kaybetmiştir.

Kazada otobüs yolcularından ..... adlı ..... yaşındaki er-
kek yolcu ile ..... adlı ..... yaşındaki ilkokul öğrencisi bir çocuk
hafif yaralanmış ve adı geçen yaralılar Kızılcahamam Devlet Hastanesin-
de ilk tedavileri yapıldıktan sonra, Ankara Numune Hastanesi genel cerra-
hi bölümüne yatırılmışlardır. Ölen kişilerin cenazeleri Kızılcahamam Dev-
let Hastanesi morgunda bekletilmektedir. Diğer yolcular aynı firmaya ai
başka bir otobüsle yollarına devam ettirilmişlerdir.

Kaza ile ilgili adlî ve idarî soruşturma başlatılmıştır.
Kızılcahamam Devlet Hastanesinin telefon numarası .....dır.
Ankara Numune Hastanesinin telefon numarası .....dır.
Yolcuların nakledildiği otobüs firmasının telefon numarası.....dır.

b- Edebî Nitelikte ve Mensur Yazılı Anlatım Türleri

Bunlar insan düşüncesinin, duygu ve hayal dünyasının çağrışımlarının, hatıralarının, şahit olduğu ya da dinlediği olay, olgu ve durumların dilin yerleşmiş kurallarına uygun olarak ve şahsî ifade biçimiyle kaleme alındığı yazılardır.

Dilin en güzel ve en mükemmel şekilde kullanıldığı eserler edebî eserlerdir. Dolayısıyla bunlar, bir dilin bütün zenginliği ile yansıdığı ve o dili asırlar ötesine taşıyan eşsiz san' at abideleridir. Edebî eserleri işledikleri konulara göre iki alt öbekte incelemeyi yararlı görüyoruz. Bu sınıflandırma, edebî türler arasındaki farklılıkların daha kolay kavranmasını sağlayacağı için önemli sayılmaktadır.

(1) Olay, olgu ve durumların yoğunlukla ele alınıp işlendiği eserler: Bunlar arasında roman, tiyatro, hikâye, seyahat, hatırat, sohbet, edebî tarih, mektup ve biyografî gibi türler vardır. Bu tür eserlerin değerlendirilmesinde; olayın gerçekçi ya da olağanüstü oluşuna, zaman, mekân ve kültürel çevreyle olay arasındaki uyuma, anlatımdaki ustalığa ve dilin düzenli kullanımına bakılarak karar verilebilir.

(2) İçeriğinde bilgi, fikir, duygu, hayal, tecrübe, gözlem, deney, ilham ve sezişlerin yer aldığı eserlerdir. Bunlar; makale, deneme, tenkit, fıkra, rapor, portre (fizikî-ruhî), tez, bibliyografya, karar ve anlaşma türünde yazılan metinlerdir.

(1) İçeriğinde ağırlıkla olay, olgu ve durumların yer aldığı başlıca edebî türler şunlardır:

• **ROMAN:** İnsan ve toplum hayatında yaşanmış ya da yaşanması mümkün olayların, belli bir kişi etrafında odaklanan ilgi çekici yönlerini insan, eşya, tabiat ve mekân tasvir ve tahlilleriyle geniş bir çerçevede anlatıp değerlendirmelerin genelde okuyucuya bırakıldığı seçkin bir edebî türdür. Olayların etrafında oluştuğu kişiye roman kahramanı, olayların yaşandığı fiziksel ortama mekân, olayla ikinci ve daha sonraki derecelerde ilgili olan insanlara da şahıslar denir. Romanlar genelde gerçeklerden örülü oldukları için, zaman boyutu da önemlidir.

Aslında romanın tarifi yapılamaz diye yaygın bir kanaat vardır. Suut Kemal Yetkin "Hayatta olup da romana girmeyen yoktur." Diyor. Hüseyin Rahmi Gürpınar "Roman ahlâkın aynasıdır. Onun objektifi, gördüğü manzarayı alır." Demiştir roman için.

Romanın konu, çevre, zaman, kişiler ve bütün bunların özel bir anlatım biçimi, yani yazarın üslûbuyla örülü bir tür olduğu kabul edilir.

• **HİKÂYE:** Romana konu olan olayların, tek bir kahraman etrafında, dar çerçeve içinde, sade fakat sürükleyici bir anlatım biçimiyle işlendiği edebî türdür. Tasvirler az, tahliller yüzeyseldir. Zaman ve mekân çok daha sınırlıdır. Romanı oluşturan unsurlar sayı ve hacim bakımından çok daha küçük olmak kaydıyla hikâyede de yer alır.

Hikâye örneği:

BİR SAATLİK TELÂKİ

Mustafa Kutlu

Serin karanlıkta uzun zaman nefesimi tuttum, bekledim. Sessizlik vardı, derin koyu bir sessizlik. Yalnız arada iki üç yağmur damlası düşüyordu, o kadar. Saçaklardan birinin altında, dizlerim karnıma çekili, pardesüme gömülmüş duruyordum...

Raylar sakin, çelik şeritlerini uzatmış, yağmurdan cilâlı pırıl pırıldılar. Işıklar elektrik direklerinin ucunda titrek kımıltılarla uzaklara kadar gidiyor-

lar. Arasıra bir düdük sesi ve alaca bir buhar görünüp kayboluyor. Uzaklardan gelen bir koku –belki de leylâk– ıslak ıslak yayılıyor.

Tren istasyona gelmiştir. Yolcular, uykulu gözleriyle inerler. Hava sakin ve serindir. Bavullarıyla, çantalarıyla giderler. Yalnız oldumu bir otel odası düşünürler. Kış günleri trenler sıcak olur, çekilmez. Baharda serinleşir, tenhalaşır.

Karşı gelen birini kucaklamadım. Beni hiç yolcu etmediler, ama anlarım. Üç kişi olmalı fazla değil. Biri annem, öbürleri ortadan. Ellerini öpmeliyim, alnımdan öpmeliler. Bu arada bir tuzlu damla süzülmeli yanaklarından, çenemde durmalı, yahut burnumun ucunda durmalı, düşmemeli. Ama işte dedim ya, benim hiç karşılayanım olmadı.

Bir kişi olsaydı, karım olurdu. Elinde buruşuk bir mendil, bir tek karanfil aceleci ürkek beklerdi. Uzaktan görmesine bayılırım. Koşup gelmezdi, gösterişten hoşlanmazdı. Gözleriyle kucaklardı beni, kimse duymazdı. Omuzundan tutardım, çenesinden öperdim. Evimize doğru giderdik. Yağmur belki yağardı, belki yağmazdı. Yolda hiç konuşmazdık, bundan eminim. Yanımda, yapyakınımda giderdi, bir de elimi tutardı usulcana.

Eğer tren gidiyorsa benim için, o zaman geride dururdum, ta geride. Şapkamı gözüme çekerdim, yine de tanırlardı. Bu kalabalık beni sıkardı, yalnızdım. Askerlere bakardım, tezkereci askerlere. Bir de gurbetçilere bakardım. Kalabalıkta bir çocuk bindirirdim pencereden, babası sağol derdi. Bir mahkûm getirirlerdi uzak dağ köylerinden. İpince, dal gibi bir oğlan. Jandarmalar ona acırdı, ben de acırdım...

Kimseyi uğurlamadım. Bir tek babam gitti, bir daha gelmedi. Çocuktum, farkında olamadım. Çok hasta imiş bilmiyorum. Aklıma sadece kolundan tuttukları geliyor...

İstasyonlarda dolaşmak, trenlerin gelip gitmelerine bakmak, bana neden iş oldu bilmem. Kalabalık desen, çarşı pazar dolu ama, yine istasyondaki kalabalık başka herhâlde.

Bana öyle geliyor ki, istasyonda kucaklaşan insanlar daha bir yakın oluyor birbirine. El öpmeler, ağlamalar, nadiren sahte oluyor. İnsanlar birbirine yaklaşıp, birbirinden uzaklaşıyorlar. Birbirini anlamak orada mümkün, son

söz orada söyleniyor. Boğazda düğümlenen şeyler tren kalksa da ardından bağırılıyor, yahut gözlere dolup usul usul boşalıyor. Yolcu artık gidiyor, bir daha görmemek doluyor insanın içine.

Beni; ayrılıyorken, darağacına gidiyormuşcasına bir duygu kaplar. Her şeye derin bir bağlılık, hayret ve sevgi ile bakarım. Hiç bir şeyi kaçırmam. Taş duvarda delik açmış serçenin yuvasını o zaman görürüm. Tellere takılmış bir ucurtma kuyruğu o zaman gözüme ilişir. Güneşe ağaçlara, insanlara bir daha, bir daha bakarım. Ama sonradan bunların hiç birini hatırlayamam. Bir süre ipe sapa gelmez şeyler hatırlarım da bunları hatırlayamam. İnsan sevdiklerinin yüzünü hatırlayamıyor...

Sığındığım yerden çıkıyorum. Su birikintileri arasından bir ay parlıyor, elektrik ışıkları ile birleşip sararıyor.

Tren binbir homurtu ile gelip geçiyor. Vagon pencerelerinde bir asker yüzü arıyorum, el sallayacağım. Sadece yeni binenler kaybolan istasyona son bakışlarını yolluyorlar, kaybolan son parçayı iyice seçmeye çalışıyorlar. Sonra homurtu azalıyor. Tiktakların gürültüsünün bittiği yer de inceden bir düdük sesi kopuyor, kesik kesik yayılıyor. İstasyondan ayrılanlar bu düdük sesi ile irkilip gidenleri bir daha hatırlıyorlar...

Tren gittikten sonra istasyonda hiç kalmadınız ise bir seferlik kalın. Vakit gece yarısını geçmiş olsun, herkes dağılsın. Satıcılar paketlerini toplayıp gitsinler. Herşey yerini bekçi düdüklerine bıraksın. Siz de sevdiğiniz birini uğurlamış olun, belki de ardından ağlamış olun. Yağmur yağmış, her yer ıslanmış olsa bile, yine oturacak bir yer bulun. Bir sigara yakın bekleyin...

Karanlıkta bir gece kuşu öter, yahut bir cırcır böceği. Alır sizi uzaklara götürür. Birden çocukluğunuzu hatırlarsınız. Şerit gözünüzün önünden ağır aksak geçer. Her şeyi bir bir hatırlarsınız. Bir daha yaşarsınız yeni baştan. Başka zaman yıldırım hızı ile düşündükleriniz yavaş yavaş gelirler, size içlerine alırlar, sararlar. Vakit geçer farkında olmazsınız. Ta ki yaktığınız sigara parmaklarınıza değer, yahut bir yıldız kayar, tesadüfen görürsünüz. O zaman her şey dağılır. Siz bu sahnenin bittiğine şaşar kalırsınız. Bir daha germek, göremezsiniz...

İstasyonlar birer kapalı kutudur. İçlerinde çok şey vardır bilinmez. Orada herkes bir şeyler bırakır gider. Orada bir devir kapanır, bir devir açılır ha-

bersiz. Her tren hasretler, arzular yüklenir gider. Baş diyarlardan biraz sevinç, biraz aydınlık alıp gelir. Yığın, yığın duygular sıralanır, birikir. Üzerinden geçip giden zaman ancak istasyonlarda durur. Bir saatlik telâki yapar...

Bir saatlik telâki....

29.6.1968, Erzurum

• **TİYATRO:** Olmuş ya da olması mümkün olayların sahnede seyirciye temsilî olarak gösterilmesi için edebî bir üslûpla yazılmasıyla oluşan yaygın bir edebî türdür. Tiyatronun oluşmasında şu dört temel unsur her zaman dikkate alınır. Bunlar **eser, şahıslar, sahne ve seyircidir**. Aslında bu türün ortaya çıkışının temel sebebi, seyirciyi eğlendirirken eğitmektir. Türün, sözlü, sözlü–müzikli ve tamamı besteli olan çeşitleri vardır.

Her milletin edebiyat dünyasında tiyatro türünün çok özel bir yeri ve saygınlığı vardır. Edebî türler içinde tiyatro, tarihî geçmişi en uzun olan edebî türdür. Edebî bir üslûpla yazılan tiyatro eserlerinin sahneye uygulanışında genelde yeniden ve bu uygulamanın şartları gereği bazı değişiklikler yapılarak yazılması gerekebilir. Bu yeni şekilde düzenlenen tiyatro eserlerine "senaryo" denir.

Bir tiyatro metninden senaryoya geçiş için eserin şu işlemlere göre yeniden ele alınması gerekir.

- Konu
- Olayın ana hatlarının belirlenmesi
- Olayın ayrıntılarının belirlenmesi
- Geçiş noktaları
- Karekterler
- Dramatik ögelerin analizi
- Sonuç.

• **GEZİ YAZISI (Seyahat türü):** Edebî üslûba sahip bir kişinin gezip, titiz bir gözlem yaparak, gördüğü sosyal ve doğal çevreleri kendi değerlendirmeleriyle kaleme aldığı bir edebî türdür. Yazarın dikkatini çeken ve özellik gösteren insan ve tabiat manzaraları, güncel olaylarla bütünleştirerek an-

latılır. Bu tür eserlerin edebî eser sayılabilmesi için yazarın sınırlı da olsa, edebî bir anlatım gücüne sahip olması gerekir.

Gezi Yazısı Örneği:

SEMERKANT'A DOĞRU

Yavuz Bülent Bakiler

Taşkent İstasyonu'nda serin ve karanlık bir gece... Benim için kocaman karınlı güzel bir gece! Düşünüyorum: Bu kocaman karınlı gece, sabah aydınlığıyla beraber, kimbilir ne muhteşem, ne mübarek, ne şaşırtıcı şeyler doğuracak?

Bütün misafirler için, özel bir tren, garda hareket emrini bekliyor. Saat 23'te Semerkant yolculuğumuz başlayacak. Koşuşanlar, birbirlerini arayanlar, gruplar hâlinde bekleşenler, yanımda-yöremde hep Semerkant'lı cümlelerle söze başlıyorlar:

- Semerkant!..
- Semerkant!..
- Semerkant!..

İçim ürpertilerle doluyor. Ve nedendir bilmiyorum, bu serin, bu esrarlı, bu kocaman gecede, semerkant kelimesi, bana, uzak çağrışımlarla seferberlik yıllarını hatırlatıyor. Vatan topraklarından koparak, uzak iklimlere savrulan, bıyıkları daha yeni terlemiş Anadolu çocukları, kimbilir nasıl bir yürek sızısıyla yollara düşmüşlerdir. Ve yüzlerce yıl önce, Semerkant'tan, Buhara'dan Taşkent'ten... Anadolu yolculuğuna hazırlanan Türk Boyları, o yağız kısraklarını, kimbilir hangi duygularla eğerlemişlerdir?

Özbek Radyosu programcılarından Mirveli Âzam ufak-tefek kara-kuru ama cin gibi bir adam. Bizzat kendisinden dinlediğime göre Ömer Seyfettin'den Özbek Türkçesine aktarılmış hikâyeler altmışbin basılmış ve satılmış. Yine Mirveli'nin çalışmalarıyla Reşat Nuri'nin (Yeşil Gece) isimli romanı, altmışbin okuyucuya ulaşmış. Ayda sadece ikiyüz ruble maaş alan Mirveli, bu çalışmalarının karşılığında, ikibin ruble telif hakkı kazanmış. Merveli Âzam'ın, odayı dolduran mağrur sesi hâlâ kulaklarımda:

-"Şimdi de Kemal Tahir'in DEVLET ANA isimli romanını bizim dilimize

aktarıyorum. Arkasından Sait Faik'in HAVADA BULUT ve MAHALLE KAH VESİ isimli hakâye kitaplarını ele alacağım!

Bir makinalı tüfeğin kuru takırtılarını hatırlatan uzun kahkahaları ben de güldürdü.

Yeni Taşkent'te, bana hep Eski Taşkent ruhunu yaşatan bir kaç heyke de gördüm. Orada, gururla seyrettiğim heykellerden biri, büyük âlim Bîrû nî'ye aitti. Bîrûni, gösterişli bir kaide üzerinde derin düşüncelere dalmış gi biydi. Tunçtan heykelinin gerçek bir sanatkâr elinden çıktığı belli. Bîrûni yüz on üç ilmî eser sahibi. Yirmi sekiz yaşında, deha çapında bir âlim olmuş Matematik, felsefe, vb, fizik, astronomi, kronoloji, meteoroloji dallarında in sanlığa uzattığı ciddî eserler, Asyada ve Avrupa'da, bin yıldan beri tozlanma mış.

Orta Asya'nın en eski sakinlerinin Türkler olduğunu, tamamen ilmî öl çülerle ortaya koyanlardan biri de O! Bîrûni, devlet idaresinde kesin bi mutlakiyet taraftarı. Ruslar, heykelinin dikilmesine, acaba onun mutlakiye fikirleri dolayısıyla mı izin verdiler; bilmiyorum?

"... Eski Hind hükümdarları, siyasetlerini hep kitaba uydurdukları, ida rede yumuşaklık gösterdikleri için, Hintliler istiklâllerini kaybetmişlerdir!"

Bîrûni'nin heykeli ne kadar güzel. Ben Taşkent'te o heykel karşısında !Siyasetlerini kitaplarına uyduran" zamanla ordularını dağıtan, sonra sen ben kavgalarıyla büyük imparatorluklarını ve istiklâllerini kaybeden Özbek lerin ve Türkmenlerin ve Tatarların ve Uygurlar'ın... hazin akibetlerine, bi kere daha hüzünlendim!

Taşkent'te, Timur'un sevgili torunlarından Babür Şah'ın büstü karşısın da, kolsuz-kanatsız kaldım. Şair hükümdar Babürnamesiyle gönlümdeyd Büyük Babür İmparatorluğunu kuran Babür Şah, dedesinin ve kendisini eski imparatorluk topraklarını, şimdi bir mermer sütun üzerinden taş kesile rek süzüyor Ah şair hükümdar! Ah Mâhım Hatun! Ah Gülbeden Sultan!

Türkçenin en büyük şairlerinden biri kabul edilen ALİ ŞİR NEVAÎ, bu günkü Taşkent ruhunda da, güzel ve esrarlı yaşıyor. Ali Şir Nevaî, 480 yıl ön ceki Taşkent'e ve Türkistan'a akıllara durgunluk verecek kadar kısa bir za man içinde, han, hamam, köprü, cami, medrese, türbe, çeşme, kervansaray

mektep, saray... gibi 370 eser yaptırmış. Onun altmış yıla sığdırdığı bu eserlerden, günümüze yetmiş kadarı bile ulaşamamış. Ne yazık! Ah ne yazık!

Özbekler şehir merkezine Ali Şir Nevaî'nin bir büstünü, bir de heybetli heykelini dikmişler. O'nun heykelini dakikalarca seyrettim. Nevaî'nin sağ eli çenesinde. Yanına sarkıttığı sol elinde ise, o muhteşem divanını tutuyor. Başında ilmiye sınıfı sarığı, sırtında, ayak bileklerine kadar inen Türkistan çapanı var. Sanatkâr ellerin ortaya çıkardığı Ali Şir Nevaî heykelinin etrafındaki rengârenk çiçekler, sanki O'nun elli beş bin mısra tutan Türkçe divanındaki şiirler gibi...

Taşkent'te, Nevaî heykeli önünde, Onun esrarlı sözleri gönlümü ürpertilerle doldurdu:

"... Cihanda Türk Edebiyatı bayrağını dalgalandırmak suretiyle Türkleri tek millet hâline soktum!..."

"... Hiç ordum olmadığı halde, Çin sınırına ve Tebrize kadar bütün Türk ve Türkmen illerini, sadece divanımı göndermek suretiyle fethettim!"

Başımı gökyüzüne kaldırdım. Çin sınırında Azerbaycan'a, Azerbaycan'dan Tuna'ya kadar uzayan topraklar üzerinde konuşulan mübarek Türkçe, nurdan bir şelâle gibi gönlümde çağlamaya başladı. Ali Şir Nevaî yüreğimi coşturmaya devam etti:

Hafiften gelen bir ses bana: "Sen kılıçsız olarak ve yalnız kaleminle, Türk milletinin kalbini fethedeceksin. Onları bir millet yapacaksın! Türk ülkesi sana aittir!" dedi.

Yetişebilseydim, uzanıp Onun tunçtan çizmelerini öpecektim.

Taşkent'te gördüm ki, Ali Şir Nevaî'nin büyük edebiyat bayrağı, Orta Asya topraklarında dalgalanarak, soyumuzu ayakta tutuyor. Taşkent'te ve bütün Türkistan'da onun güzel Türkçesi her şeye rağmen, bir şah damar gibi vuruyor.

• **HATIRA:** Toplum hayatında etkili roller almış, önemli olaylara şahit olmuş, belirli düzeyde dili kullanma becerisine sahip kişilerin gözlemlerini, kendi düşünce ve duygu dünyalarının renkleriyle zenginleştirip akıcı bir anlatımla yazdıkları eserler bu türdendir. Yine bu türde de dilin kurallı ve seçkin bir anlatım gücüyle kullanılması bu eserleri tarihçi yaklaşımı ile yazılan metinlerden ayıran başka bir özelliktir.

Hatıra türü örneği: 1

BÜYÜK ATATÜRK'E AİT UNUTAMADIĞIM BİR HATIRA

Halit Fahri Ozansoy

28 Ağustos 1928... Dolmabahçe Sarayında, Atatürk'ün huzurunda, Üniversite profesörlerinin, bakanların, milletvekillerinin, yazarların, dilcilerin, gazetecilerin oy birliği ile yeni Türk harflerinin kabul edildiği gün. Atatürk, bu harf inkılâbı ile, sevgili milletine bir zafer daha kazandırmıştı: Arap harflerinin bozgunu ve Türk zekâsının tam bir hürriyete kavuşması. Bir 28 Ağustos daha doğmuştu. 1922 nin 28 Ağustos'u nasıl Türk Vatanının kurtuluş güneşini parlatmışsa, 1928'in Ağustos'u da, Türk dilinin yapısına en uygun gelen harflerle, bir meşale gibi yeni kuşakların yolunu aydınlatıyordu.

Ne mutlu gündü o 28 Ağustos 1928... Ömrümün hiç unutamıyacağım bir hâtırası... Çünkü Dolmabahçe'deki o tarihî günü ve geceyi ben de yaşıyanlardanım.

O gün, öğleden sonra, Ahmet İhsan Matbaasında (Servetifünun = Uyanış) dergisinin sayfalarını hazırlıyordum. Sabahtanberi üç kere bir polisin gelerek beni aradığını söylediler. Pek tabiî şaşırdım. Acaba ne için? Nihayet saat 15'e doğru karşımdaki camlı kapı açıldı ve bir polis efendi içeriye girdi. İlk beni görünce:

-Halit Fahri bey siz misiniz? diye sordu.

-Evet, dedim.

-Saraydan çağırıyorlar sizi. Gazi Hazretlerinin emri ile. (O zaman henüz soyadı kanunu çıkmadığından büyük önder Atatürk ismi ile anılmıyordu). Elimizdeki listeye göre, Dolmabahçe'deki toplantıya katılacaksınız. Siz, Pe-

yami Safa ve Orhan Seyfi beyler. İsimlerinizin yanında Alay Köşkünde Güzel San'atlar Birliğinde diye yazılı. Liste geç vakit elimize geldi. Gece Alay Köşkünde aradık. Kimseler yoktu. Soramadık. Ne ise, hemen çabuk gidin Dolmabahçe'ye

Meseleyi anlamıştım. Harf inkılâbının karara bağlanması günündeyiz. Alay Köşkündeki San'at Birliğinde Peyami Safa, Orhan Seyfi ve ben Edebiyat Şubesi İdare Heyetinde bulunuyorduk.

Geçirecek vakit yoktu, hemen bir otomobile atladım ve Dolmabahçe Sarayına gittim. Seyfi ile Peyami de biraz evvel oraya gelmişlerdi. Onlar da benim gibi son dakikalarda haber aldıklarından, bir gün evvelki traşlarla!...

Şimdi kalabalık bir salondayız. Aşağı yukarı bine yakın kişi. Salona anfi şekli verilmiş. Arkadaşlarla en yukarılarda bir yer seçerek oturduk.

Biraz sonra Gazi Hazretleri teşrif ettiler. Tâ dipteki koltuklarda oturan Başbakan İsmet İnönü, Meclis reisi Kâzım Özalp Paşalarla Bakanlar, milletvekilleri, sonra yukarıya doğru kademe kademe ve sıra sıra bütün dâvetliler ayağa kalkıyoruz. Benim kalbim çarpıyor.

Atatürk'ün tam karşısında elektrikli bir yazı tahtası var. Düğmesine basınca bir aşağı bir yukarı kalkıp iniyor. Dilciler geliyorlar, kelimeler yazıyorlar, açıklamalar yapıyorlar. Bir aralık Halit Ziya Uşaklıgil de bazı düşüncelerini belirterek tahtanın önünde konuştu. Ara sıra, anfinin sağlı sollu, yukarı aşağı muhtelif yerlerinden ayağa kalkarak birşeyler soranlar oluyor, bilhassa oturum açılırken herkese dağıtılan bir Alfabe üzerine...

Konuşmalar hep İstanbul şivesi üzerinde düğümleniyordu. Evet, İstanbul şivesi esastı. Fakat elimdeki Alfabede bir kelimeye zihnim takılmıştı: Saban, bu olamazdı. İstanbul şivesi ile yalnız "Sapan" denilirdi.

Konuşmaları Kâzım Paşa idare ediyor, el kaldırıp kısaca bir şey soracak olanlara söz veriyordu. Beni de şeytan dürttü, anfinin yukarısından elimi kaldırdım ve Alfabeyi göstererek:

-Ben de... dedim.

Cümleme devam edemeden, Kâzım Özalp:

-Geliniz, burada konuşunuz, demez mi?

Eyvah! Neden böyle dedi? Bu ilham da nereden doğmuştu içine? Herkes pekâlâ uzaktan, oturduğu yerden, ayakta bir şey sorarken...

Çaresiz, aşağıya indim. Atatürk'ü eğilerek selâmladım, sonra İsmet Paşa'yı ve ön sıradaki bakanları...

Kâzım Paşa sordu:

-Nedir efendim?

-Yani... Şunu sormak istedim de... İstanbul şivesinde "Sapan" denir de... Halbuki Alfabede "Saban" yazılı da...

Atatürk İsmet Paşa'nın kulağına eğildi, bir şey sordu, o da yanındaki bir bakana. Anlaşılan benim kim olduğumu anlamak istiyorlardı. İsmi bilinenin mutlaka şahsı da bilinmez ya. Bana gelince, terlemeğe başlamıştım bile...

Sapan mı? Saban mı? Dilcilerden cevap yok. Samih Rıfat susuyor, Saim Ali susuyor, Ruşen Eşref susuyor, Cevat Emre susuyor ve diğerleri, hepsi, hepsi susuyorlar. Milletvekilleri uzaktan eğilerek, Atatürk'ün yüzünü görmeğe çalışıyorlar. Fakat Atatürk'ün yüzü kutsal bir muamma gibi... Hiçbir şey belli etmiyor. Derken, hafiften bir ses duyuldu:

-Saban başka... Sapan başka...

Sonra bir korodur başladı. Milletvekilleri hep birden sesleniyorlardı:

-Saban başka... Sapan başka...

Nihayet, Meclis reisinin işareti üzerine, ilk seslenen zat ayağa kalktı. Ben bitkinim. Nerede ise ağlıyacağım. Hey Allahım! Ne güç durum benimki! Ne diye ağzımı açarım bu kadar bilim otoriteleri yanında!

Sesçi bilgin anlattı:

-Efendim, saban toprağı yaran âlet, Halbuki sapanla kuş vurulur!...

-Öyle demek?

-Evet, Paşam.

Kâzım Paşa bana döndü, baktı. Ne diyebilirdim? Cevabım, kısık sesle, şu oldu:

-Ben sadece sormuştum... Müsaade ederseniz?

Paşa'nın başiyle tasdik işareti... Atatürk'ü, İsmet ve Kâzım Paşaları tekrar saygı ile selâmlıyarak hemen anfiden yukarıya çıkan merdivene doğru yürüdüm. Yüzüme ateş basmıştı. Yerime oturduğum zaman, Atatürk'ü hem yakından görmek sevinci, hem geçirdiğim firaklı dakikaların heyecanı içinde idim.

Nihayet son kısa konuşmalar da yapıldı ve İsmet Paşa ayağa kalkarak, yeni harflerin kabulünü bildirdi.

Bundan sonra, bütün dâvetlileri eskiden muayede salonu denilen şâhâne salondaki kokteyle çağırdılar.

Bir aralık, Peyami Safa ile ben o küçük büfenin önünde durmuş konuşuyorduk. Vakit de ilerlemiş gidenler oluyordu. Tam bu anda, Atatürk, uzakta, o büyük, muhteşem avizenin altında, arkası bize dönük, üç kişi ile konuşmaktadır. Karşısında, yüzü bize karşı, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Hakkı Tarık var. Aman Yarabbi! Hakkı Tarık, eli ile bana işaret ediyor. Bende de soru işareti elimle! Ne var? Kim? İşareti... O, çağırma işaretini tekrarlamakta. Arkama dönüp baktım. Bizden başkası yok. Sadece garson! Kadehleri silip parlatıyor. Bunun üzerine yine Hakkı Tarık'a dönüp baktım. Aaa! Şüpheye mahal yok. İşaret bana. Peyami de: "Yahu, anlasana, seni çağırıyor. Her halde Gazi'nin emri..." dedi.

Bende şafak atmıştı. Sapan taşı galiba başıma düşecekti. Kalbim gündüzünkünden daha şiddetli çarparak, Hemen Peyami'nin eteğine yapıştım:

-Gel sen de!

Peyamicik de neye uğradığını şaşırdı Bir lâhza sonra Büyük İnsanın huzurunda eğilmiştik. Elimizi sıktı, sonra yüzüme dikkatle bakarak, gözü gözümün içinde:

-Söyle bakalım, şair, dedi, saban mı, sapan mı?

Birden sarsıldım. Fakat bir kere ok yayından çıkmıştı. Bütün kuvvetimi toplayarak:

-Reis Hazretleri, dedim, madem ki sordunuz, kanaatimi açıkça söyleyeyim: İster toprak kazsın, ister havada kuş vursun, yalnız tek konsonlu bir kelimemiz var: O da sapan.

Hakkı Tarık şaşırdı Yanında tanımadığımı iki kişi – ikisi de herhalde milletvekili olacak – gülümsediler ve gözlerinde müstehzi bir parıltı çaktı. Beylere bir eğlence çıkmıştı ki...

Fakat hiç beklemedikleri cevap, Atatürk'ün şu kısa cevabı oldu:

-Bana da öyle geliyor.

Meğer gündüzkü toplantıda "Saban başka... Sapan başka" diye seslenenlere içinden gülüyormuş! Ne ise, ben kurtulmuştum, bozguna uğrayanlar "Sapancılar"dı artık! Hey gidi politika dünyası!

O gece, Peyami, Seyfi ve ben, üçümüz de gitmeğe hazırlanırken, bir garson geldi ve elindeki kâğıttaki isimlerimizi okuyarak:

-Gazi Hazretleri sizi kendi sofralarına dâvet ediyorlar, dedi.

Sabaha kadar, sofranın başındaki Atatürk'ün sağ tarafında, üçüncü iskemleden itibaren karşılarında kaldık ve hayli zorlu imtihanlardan geçtik. Orkestrayı susturmuş yalnız sazı çaldırıyordu ve ara sıra tamburî Selâhattin'e ve Hafız diye seslendiği bir diğerine bir şarkının ismini söylüyordu.

Büyük, çok büyük insan, sabaha kadar birkaç küçük kadehi yudum yudum içti ve bir an geldi ki elindeki kadehle ansızın ayağa kalktı:

-Şu anda dedi, sırtlarında gülle taşıyan Türk kadınlarını görüyorum.

Sesi kayalara çarpan bir dalga gibi yankılanmıştı. Gözlerinde bir zafer parıltısı vardı ve bu gözler bana harikulâde güzel mavi bir denizin sonsuzluğuna bakıyormuşum gibi geldi.

Saat gece yarısını çoktan geçmiş, 28 Ağustos 29 Ağustosa kaymıştı. Hepimiz, onun gibi, kadehlerimiz elde, ayakta idik. Ben heyecandan, titreyen elimden kadehimi düşürdüm. Atatürk şöyle bir baktı bana ve keskinliği kadar okşayan bir sesle:

-Cesaret, dedi.

Sonra, Kurtuluş Zaferini anlatan çok ateşli sözler söyledi. Hakkı Tarık bunların yalnız yarısını not edebilmiş ve ertesi gün (Vakit) gazetesine koymuştu.

Hatıra türü örneği: 2

MÜTAREKE FELÂKETİ

Halide Nusret Zorlutuna

Mütareke felâketi İstanbul'un üstüne bir kara bulut gibi, bir kâbus gibi çökmüş bulunuyordu. Dört yıl Çanakkale Boğazı'nda îmanlı göğüslerini düşmana siper ederek oluklar gibi kan akıtan Türk çocukları düşmanı Boğaz'dan içeri sokmamağa muvaffak olmuşlardı. Mehmet Âkif merhum o mukaddes savaşı:

"Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki, dünyada eşi"

diye başlayan şiiriyle ne realist, nasıl güzel ve muhteşem tasvir eder! Maalesef Âkif'ten başka hiçbir şairimiz Çanakkale Şehitleri için böyle bir şiir yazmamıştır:

"Öteden zelzeleler kaldırıyor âmakı,
Beriden sâikalar parçalıyor afâkı
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin
Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
•••
Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor,
Bir hilâl uğrùna Yâ Rab! ne güneşler batıyor!
Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alnı değer.
•••
Bu taşındır diyerek Kâbe'yi diksem başına;
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da ridâ nâmiyle,
Kanayan lâhdine çeksem bütün ecrâmiyle.

Büyük şâir, gök kubbeyi, bütün yıldızlariyle alıp o mübarek şehidin üstüne örtü olarak örtmekle kalmıyor, onun hâtırasına daha bir çok güzel, kudsî şeyler armağan ediyor, nihayet çaresizlik içinde;

"Gene bir şey yapabildim diyemem hâtırana" diyor, Sonra da tesellisini buluyor:

Ey şehit oğlu şehit isteme benden makber,
Sana âğûşunu açmış duruyor Peygamber.

İşte bu şehitlerin al kanlariyle bayraklaşmış olan Çanakkale Boğazı'nı o uğursuz mütareke, düşman gemilerine açıvermişti; müttefikleriyle beraber Osmanlı İmparatorluğu da yenik sayılmıştı. O kadar insanüstü fedakârlığın, asîl bir vekarla sineye çekilen mahrumiyetlerin, sebil olan o kadar taze ve temiz Türk kanının sonucu bu mu olmalıydı?

Yirmi beş korkunç maddeyi ihtiva eden Mondros Mütarekenâmesi 1918 yılı Ekim ayının 29.günü "Agamemnun" zırhlısında imzalanmıştı.

Sonradan –1926 yılında intişar etmiş bir yazısında- Atatürk Mondros Mütarekesi'ni okuduğu günkü duygularını şöyle anlatmıştır: **"Bu mütarekeyi nihayete kadar tetkik ettikten sonra bende hâsıl olan kanaat şu oldu: Osmanlı Devleti bu mütarake ile kendini kayıtsız ve şartsız düşmana teslime muvafakat etmiştir."**

Fakat bu mütarekenin tatbikatı, nazariyatından da korkunç oldu. Maddelerde mevcût olmayan işgaller, daha mütarekenâmenin mürekkebi kurumadan başladı ve işgal altındaki memleketlerde medeniyetle aslâ bağdaşmayacak çeşitli mezâlim aldı yürüdü. Bizim o günlerde daha bunlardan haberimiz yoktu, fakat mütarekenin imzasından on beş gün kadar sonra 13 Kasım 1918 günü düşman gemileri İstanbul sularına girmiş bulunuyorlardı; aralarında, mütareke hükümlerine aykırı olarak yunan gemileri de vardı.

Yıllarca zamanın en modern korkunç silâhlarıyle donanmış olarak zorladıkları; şâirin tabiriyle "Yıldırım yaylımı tufanlar, alevden seller" yağdırarak geçmeye çalıştıkları Çanakkale Boğazı'nı kuvvetle geçmeyi başaramamışlardı. Türk orada tek başına, bütün bir medeniyet âleminin en vahşi silâhlarına, imanlı göğsünü siper ederek dayanmış, düşmanlarını içeriye sokmamıştı. Onlar, düşmanlar, mağlûp, perişan ve pişman çekilip gitmişlerdi.

Fakat şimdi bu utancı unutmuş gibiydiler. Uğursuz mütârekenin hükümleri sâyesinde boğazı sallana sallana geçmişler, Türk İstanbul'a mağrur bir edâ ile yanaşmışlardı.

İstanbul'da halk; ölümden, hastalıktan, kıtlıktan bıkmış usanmıştı. Tam mânâsiyle bunalmış, bitkin bir hâldeydi.

Denize düşenin yılana sarılması kabilinde bu perişan halk; önce mütarekeden bir şeyler bekledi. Fırın kapılarında saatlerce bekleyip sızlanarak siyah, kötü, taşlı, topraklı; insanları mide fesadına uğratan "vesika ekmeği" yerine bol, beyaz buğday ekmeği, şeker, gaz, patiska, daha böyle bin türlü, ihtiyaç maddesi...

Son zamanlarda anneler yatak yorgan çarşaflarını kesip kesip don, gömlek yapmışlardı. Çocuklar, hakikî ekmeğin rengini, tadını unutmuşlardı. Çocuklar arasında babalarını unutmuş veya hiç görmemiş olanlar vardı.

Cephelerde tesadüfen sağ kalmış bütün babalar, kardeşler, evlâtlar memleketlerine döneceklerdi artık!!

Halk, bütün bu ümitlerle sarhoş, Mondros Mütarekenâmesi'nin gerçek manâsını kavramıyordu. Onun nasıl bir âfet olduğunu ilk günlerde bilemiyordu.

1919 yılının baharı işte böyle bir İstanbul'a bütün güzelliği, bütün haşmeti ve çılgın neşesiyle çıkıp gelmişti. Ona: "Safa geldin, safalar getirdin!" demeğe imkân var mıydı? O harikulâde güzel renkler, gölgeler, kokular, ışıklar, deli bir neşeyle cıvıldaşan kuşlar beni boğuyorlardı sanki. Ben de elimde olsa baharı boğacaktım. Ama elimde değildi, onu sadece kovuyordum:

"Git bahar, git bahar, uzaklarda gül,
Denize renginden bırak hediye
Ufuklarda gezin, semâya süzül,
Kalbime sokulma peymâne diye,
Gördüklerin kandil... Peymâne değil!"

Benim meşhur "Git Bahar"ım böyle perişan bir İstanbul'a, o kadar neşeli gelen o saygısız bahara karşı bir isyan çığlığı idi.

(Bir Devrin Romanı, 1978)

Hatırat türü örneği: 3

ŞAİRLER HALAYI

Yaşar Nabi (Nayır)

Şu son bir ayı nasıl geçirdiğimi bir ben bilirim. İlkin 1969 Yıllığı'nı gününde yetiştirmek gibi zorlu bir iş vardı sırtımda. Yazıların teker teker toplanması, sıraya konulması, dizgiye verilmesi, düzeltmelere göz kulak olunması, kolay iş mi bunlar? 654 sayfalık bir yazı yığını, her tür ve biçimde. Haftalar, haftalar boyu bir didinme. Tek başına adamı yıkacak bir çaba dağı. Ama bununla bitmiyordu ki iş! Daha dokuz kitap ve dergi vardı programda. Bunların içinde özellikle bir tanesinin bu ayın programına girmesi hiç de iyi bir raslantı olmamıştı: Başlangıcından Bugüne Türk Şiiri Antolojisi.

Daha yirmi yıl önce hazırlanmış olan ve şiirimizin dört dönemini dört ayrı kitap hâlinde yansıtan bu antolojiyi tek kitap hâlinde biraraya getirmek işi ayrı bir çalışma gerektiriyordu. O yüzden de yıllardır geri kalmıştı bu tasarı. İşte böyle Yıllık ve yılbaşı çalışmalarının en yıpratıcı dönemine girdiği bir sıraya sıkıştı bu antoloji işi de.

Bir kısım hazırlıkları daha aylarca öncesinden yapılmıştı ya, gene de baskıya vermek için son bir gözden geçirilmesi gerekiyordu. Divan ve Halk şiiri bölümleri hafifletiliyor, yeni şiirimizde yer alan şairlerden bazılarının da son çalışmalarından örnekler eklemek gerekiyordu. Her şeyin yeni baştan kontrolü de şarttı.

Kolay mı antoloji hazırlamak? Alınan metinler yanlış. Dizenler bunlara yanlışlar katmışlar. Düzeltenler katmerlendirmişler. Üçüncü, dördüncü baskılar derken, her yeni basılışta yeni yeni yanlışlar girmiş kuyruğa. Şairlerin doğum ve ölüm tarihleri yanlış, kimlikleri üstüne bilgiler yanlış. Hiçbir kaynak ötekini tutmuyor. Ne kadar dikkat kesilse adam gene de bir şeyler kaçıyor gözden.

Basımevi acele bekliyor provaları. Makineler boş duruyor diye sabırsızlanıyor. Vakit kalmıyor yeteri kadar dikkat göstermeye. Birçok yanlışlar gözden kaçıyor. Yanlışlar gözden kaçıyor diye uykular gözden kaçıyor. Kolay mı antoloji hazırlamak bizde?

Deveye boynun eğri demişler. Nerem doğru? Demiş. Bizim işler o hesap işte. Bir sunturlu yanlışa rastlayan dikkatli okur: "Olur mu ya! Diye sinirlenir, haklı olarak. "Bu kadar da ihmalcilik olur mu?" Oysa en titiz adamın

elinden çıkan işte de bozukluklar oluyor. Başka türlüsü mucize sayılır bu şartlar içinde.

Hele Divan şiirimiz. Onun üzerinde yetki sahibi düzeltmeni nerden bulmalı? Edebiyat öğretmenleri bile divan metinlerini eski harflerden tam bir isabetle okuyamıyorlar. Yeni harflerle basılmış metinlerde ise göze batan aykırılıklar ve aykırılıklar gırla gidiyor. Düzeltmenin, yeniden dizilen bir divan şiiri karşılıklı okuması değil, harf harf bakarak kontroldan geçirmesi gerekiyor. Uzatma işaretleri nerde konmalı, nerde gerekmez. İmlâ düzeni de zaman zaman değiştirilerek büsbütün karıştırılıyor zihinler.

İşte üç haftadır bir şiir denizi içinde yüzüyor, eski yeni, bir yığın şairle düşüp kalkıyorum. Divan şiirinin ağdalı dilinden halk şiirinin üç telli sazına atlarken, oradan Tanzimat'ın Servet Fünun'un kolalı, teşrifatlı şiirine geçiyor, sonra günümüzün yaşayışında da, sanatında da protokolün her çeşidine rest çekmiş şairleriyle haşır neşir oluyorum.

"Nâz uykusuna varmış âlemden olup fariğ" derken Bâki, Dağlarca hemen ekliyor: "Korkarsın yakından görsen / Eli el değil, ayağı ayak değil."

"Bir elinde gül bir elde câm geldin sâkıyâ" diyen Nedim'in sesine Yahya Kemal karşılık veriyor: "Bir kanlı gül ağzında ve mey kâsesi elde."

Bakmayın Baki Efendi'nin "Bâki, çemende hayli perîşan imiş varak / Benzer ki bir şikâyeti var ruzigârdan" demesine, asıl şikâyeti olan Fuzuli'dir. "Beni candan usandırdı, cefadan yâr usanmaz mı? İki gözü iki çeşmedir hep: "Ah eylediğim serv-i hırâmanın içindir / Kan ağladığım gonce-i handânın içindir" Gerçi hemen döner, "Az eyleme inâyetini ehl-i dertten / Yâni ki çok belâlara kıl mübtelâ beni" diye çektiklerini az görüp daha fazlasını ister ama bu sözleri Mecnun'un ağzından söylediği için kendi adına da katılır mı onlara pek belli olmaz.

Güller, bülbüller, servi boylu, keman kaşlı, gonca ağızlı dilberler. Akan sular, gülşenler "Sen dur ey bülbül biraz gülşende yârim söylesin" (Nabi).

"Ben sana bâde içme güzel sevme mi dedim" diye çıkışır Nedim. İzzet Ali Paşa tamamlar sözünü: "Hoştur bize meyhane ki işret var içinde."

Zevk ve sefadan mest, Sâdâbad âlemlerinin neşeli şairi Nedim, "İşte üç çifte kayık iskelede âmâde / Gidelim serv-i revânım yürü Sâdâbade." diye çağırır yârini.

Ama bu Tanzimat ertesi ayılma uzun sürmeyecek, ardından Serveti Fü-

nun edebiyatının, Edebiyat-ı Cedide'nin Batı biçimi içinde Doğu özünü sürdüren bir başka tür afyonu edebiyatımızla birlikte ulusu da yeni bir uyuşukluğun içine düşürüverecektir. Aynı tatlı rehavet içinde Yemen, Trablus ve Balkan felâketleri de geçirilerek son sığınak olarak çilekeş Anadolu'nun topraklarına göçler başlayınca Ali Canip: "Her zulmu, kahrı boğmaya bir parça kan yeter / Ey Şark uyan yeter, yeter ey Şark, uyan yeter" diye çığlığı basacaktır.

Ama Yahya Kemal kimsenin uyanmasını istemez,

"Âheste çek kürekleri mehtâb uyanmasın
Bir âlem-i hayâle dalan âb uyanmasın."

Daha önce de halk şairi Siyahî

"Dili şeker dudakları bir oğul balı
Emsem lebin hâbdan hiç uyanmasın"

diye aynı sözü daha pratik bir anlamda kullanmış.

"İncecikten bir kar yağar
Tozar elif elif diye
Deli gönül hayran olmuş
Gezer elif elif diye."

Karacaoğlan almış sazı eline, dünya nimetlerinden usul usul söz ederken Köroğlu'nun nârası duyulur öteden:

"Ak gövdeden kızıl kanlar şarlasın
Yiğidi doğuran ana bin yaşa."

Oysa insanın tüyleri ürperiyor bugün kan lâfını duyunca. O kadar kan ve felâket görmüş bir dünyanın ortasında.

"Tüfek icad oldu mertlik bozuldu"

demişti bir şair. Hidrojen bombasının çıkmasından sonra anlıyoruz tüfeğin ne kadar masum bir silâh olduğunu.

"Mest-i nâzım kim büyüttü böyle bi-perva seni
Kim yetiştirdi bu güne servden bâlâ seni"

diye Nedim gününü gün ederken, büyük Yunus daha ötesini düşünür.

"Sabahın sinliye vardım
Gördüm cümle ölmüş yatur."

Ziya Paşa da bu sonu düşünerek:

"Dehrin ne safa var acaba sim-ü zerinde
İnsan bırakır hepsini hîn-i seferinde"

demiyor mu? Demiş de neylemiş sanki. İşte cümlemiz o sim-ü zer, yani gümüşle altın peşinde, dilimiz bir karış dışarda, koşup durmuyor muyuz?

Gümüş ve altın deyince Haşim'i nasıl hatırlamazsınız.

"Altın kulelerden yine kuşlar...

Yeşil sularda büyük inciden çiçekler açan / Gümüş böcekler okur âba bir neşide-i hâb / Suyu yakuta döndüren bu hazan / Yaprak ateş oldu, kuş da yakut / Gök yeşil, yer sarı, mercan dallar."

Kuyumcu dükkânında dolaşır gibisiniz. Oysa ne demişti Orhan Seyfi:

"Düştüm yeni bir aşka
Dünyanın bundan başka
Bir pul etmez gerisi".

Ne var ki üstad dünyanın gerisinin yabana atılacak bir meta olmadığını yaşlandıkça daha iyi anladı. Şimdi başka aşkların peşinde dolaşıyor.

Parasız pulsuz da olsa yaşamanın tadını kim dile getirdi Cahit Sıtkı kadar:

"Pervam yok verdiğin elemden;
Her mihnet kabulüm yeter ki,
Gün eksilmesin penceremden!"

Gel gör ki pencereden eksilmeyen günü seyretmenin yeter bir mutluluk olmadığını pek acı bir şekilde gösterdi kader ona.

Ziya Osman geliyor gözlerimin önüne Cahidin adını anınca, onun bir mısraı hiç düşmezdi ağzından:

"İşte olup olacağımız bu cenaze!"

Nasıl severdi İstanbul'u, nasıl bağrına basardı: "İstanbul, İstanbul'um benim, / Kadıköy'ü, Üsküdar'ı." O bırakır Orhan Veli alırdı:

"İstanbul'u dinliyorum gözlerim kapalı:
Serin serin Kapalı Çarşı,
Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa."

Hâlâ İstanbul'u dinliyor mu gözleri kapalı? Oysa büsbütün başka, İstanbul'dan çok uzakta bir âlemi görür düşlerinde Cahit Külebi:

"Sıvas yollarında geceleri
Ağır ağır kağnılar gider."

Şimdi Sıvas yollarında geceleri yıldırım hızıyla kamyonlar gidiyor, ölüm saçarak ortalığa...

Öteden alır Ahmet Kutsi, o ürperten mısralarını mırıldanır:

"Geceleri bir ses böler uykumu
İçim ***ürpermeyle*** *dolar, nerdesin?"*

Bu soruyu bambaşka bir anlamda tekrarlar Kansu:

"Ben perişan, utanmış... bu köyün üstünde,
Kahrolurken siz beyciğim nerdeydiniz?

Tanpınar'ın cevabı hazırdır:

"Ne içindeyim zamanın
Ne de büsbütün dışında."

Toplumumuz için söylenmiş bir söz sanki. Bir türlü nerede olduğunu, nerede olması gerektiğini bilemeyen, mutsuz toplumumuz için.

Cevdet Kudret de bir zamanlar:
"Nerde hangi şehirde olursa olsun
Etajerim, kitaplarım olsun,
Beni parasız pulsuz seven karım olsun yeter
Yeter de artar bile."

Demişti. İstedikleri gerçekleşti ama yetti mi ona, hiç sanmam. Çünkü "Huzur içinde, mutlu bir ülkem olsun" diye eklemeyi unutmuştu.

Şiirler, şiirler bir mixer hızıyla dönüyor kafamın içinde, döndükçe ufalanıyor, mısralara bölünüyor, sonra sözcüklere. Sözcükler, sözcükler, sözcükler!... Yumuşak, sert, cıvıltılı, gümbürtülü, karanlık, pırıl pırıl, apak, renk renk sözcükler. Dağılanlar birleşiyorlar sonra. Tekrar mısralar kuruluyor böylece. Ağlayan mısralar, gülen mısralar; acı mısralar, tatlı mısralar... Bir cami avlusuna inen güvercinler gibi, bir renk pırıltısı, kanat hışırtısı içinde iniyorlar...

Yunus Emre, Tarancı'nın, Tarancı Karacaoğlan'ın, Karacaoğlan Dağlarca'nın elinden tutmuş, bütün çağların şairleri, bütün kavgalarını unutmuşlar, bir kardeşlik havası içinde halay çekiyorlar, bir mısralar cümbüşü içinde mutlu...

• **SOHBET:** Yazı dilini, akıcı, anlaşılır ve zengin bir kelime kadrosuyla kullanma gücüne sahip kişilerin genelde günlük olayları konuşma üslûbuyla kaleme aldıkları edebî türdür. Türün en belirgin özelliği samimi bir psikolojik temele dayanması ve konuşur gibi yazılmasıdır.

Sohbet örneği: 1

Ailede, Okulda, Hayatta

SAN'AT TERBİYESİ

Refik Ahmed Sevengil

Zaman zaman bazı tanıdıklarımızdan şöyle sözler işitiriz.

-Kızım şair olmayacak ya, edebiyat dersi onun nesine gerek!

-Oğlumu mühendis yapacağım; şiirden, musikiden anlaması lâzım değil, müsbet bilgilerle meşgul olsun!

-Ben tüccarım; resim, tiyatro, heykel gibi şeylerle uğraşacak boş vaktim yoktur!

Bu sözleri söyleyen kimseler elbette muhterem ve kendi sahalarında değerli insanlardır; bunlar güzel san'atları hor gören, güzel san'atların aleyhinde bulunan kimseler de değildir; hattâ, güzel san'atlara mensup olmanın da başka mesleklere mensup olmak gibi şerefli bir iş olduğunu kabul ederler fakat güzel san'atları yalnız mensuplarına mahsus saydıkları için böyle düşünüp böyle söylüyorlar. Halbuki güzel san'atlar, mensupları ile birlikte ve daha çok bütün insanlık içindir.

İnsan, duygu ve düşünceleri ile birlikte bilhassa heyecanlarıyla yaşar; güzellik karşısında heyecan duymak hayattaki lezzetlerin en yükseğidir. Güzel san'atların hedefi, insanlara bedii heyecan vererek onları bu yüksek lezzete eriştirmektir.

San'atla madde, ilim ile şiir (bedîîlik) birbirine zıd şeyler sayılmamalı. Herkesi şair, rassam, musikici, mimar veya heykeltraş yapmak istemiyoruz; fakat hangi meslekte olursa olsun herkes, san'at eseri karşısında anlayışlı, hattâ bilgili olmalıdır. Bu kadarı denilebilir ki, umumî kültürden sayılır; gün-

lük hayatın binbir yorgunluğunu güzellik heyecanı ile dinlendirmek ve ruhun rahatlığa ve yüksekliğe doğru kanat açtığını hissedip zevk almak fırsat ve imkânı ancak bu suretle hasıl olur.

İşte bunun içindir ki, evde, okulda ve hayatta bir san'at terbiyesine ihtiyaç vardır, yani güzel san'at eserleri hakkında bilgi almak; güzel san'at eserlerini okuyup, görüp, işitip tanımak; güzel san'at eserleri ile sarılı olarak yaşamak ve onlardan tatlanmak... Bu herkes için ve her yaşta mümkündür.

Bir kere daha söyleyeyim : San'at terbiyesini güzel san'at kollarına mensup meslek adamı yetiştirmek şeklinde anlamıyorum; san'at terbiyesinden beklenilen; fertlerin incelmiş zevkleri, yükselmiş melekeleri ile kendileri ve çevreleri için daha faydalı bir hâle gelmeleridir.

Herkes bedîî terbiyeden nasip aldığı takdirde umumî hayat bugünkünden bambaşka ve pek güzel bir manzara kazanır; zira, ince zevk ve yükselmiş meleke sahibi insanlar dünyasında, hayattaki ve ahlâktaki çirkinliklere ve çarpıklıklara tahammül de azalmış olacaktır.

(Sanat Yıllığı, 1950)

Sohbet Örneği: 2

ŞAİRLER VE ŞİİRCİLER

Mehmet Çınarlı

Şaire ozan diyorlar. Ozanla şair arasında fark olduğunu, ikisini aynı şey sayarsak, bize daha çocukluğumuzda ezberletilen, "Şair dolu ozan yok" mısraının bir manası kalmayacağını söylemem gerekir. Ama, dergileri, antolojileri, şiir kitaplarını dolduran yüzlerce "kalem erbabı"nın çoğuna da şair demeye dilim varmıyor. Başka bir söz bulmalı. Aklıma birden "şiirci" geldi.

Türkçeleştirme maksadıyla nasıl "sanatkâr"a "sanatçı", "bestekâr"a "besteci" demişsek, pek âlâ "şair"e de "şiirci" diyebilirdik. Demedik. O kelime işsiz, "işlev"siz kaldı. Şimdi ben o kelimeyi "şair"de, "ozan"da olmadığı hâlde, durup dinlenmeden şiirle uğraşan kimseleri ifade etmek için kullanmak istiyorum.

Nasıl "domatesçi" "karpuzcu" dediğimiz zaman, domates veya karpuz

yetiştiren kimselerin dışında bazı meslek erbabını kastediyorsak, "şiirci" kelimesine de "şair"in dışında bir anlam kazandırabiliriz.

Çocukluğumuzda öğrendiğimiz mısrada "Şair dolu ozan yok" diye yakınılmış. Şimdi biz de "şiirci dolu şair yok" diye dert yanabiliriz.

Şair, yazma kabiliyeti yanında, gerçekten söylenecek bir şeyi, kendisini rahatsız eden, söylemeden duramıyacağı bir düşüncesi, bir derdi, bir sıkıntısı, bir duygu veya hayali olan kimse demektir.

Son aylarda çıkan fikir ve sanat dergilerini bir araya getirip, günlerce üzerlerine eğildim. Dişimi sıkıp, saçlarımı avuçlayıp, bu dergilerde ne kadar şiir yayınlanmışsa sabırla, azimle hepsini okudum. Hem de büyük bir iyi niyetle, bir şeyler bulmak ümidiyle okudum. Tat almayı, beğenmeyi bir yana bırakıyorum: Bu şiirlerin çoğunda yazılmalarına sebep olan her hangi bir "söyleme ihtiyacı", bir ruh veya fikir gerilimi keşfedemedim.

Kimi herkeste ortak olan sevgi gibi, özlem gibi, mutluluk veya mutsuzluk gibi duyguları, hiçbir özellik ve söyleyiş ustalığı gözetmeden satırlara dökmekle yetiniyor: "Tüm özlemlerim sana dönük" veya "Mutsuz sevilerin tutsağıyım" deyiverince şiire ulaştığını sanıyor. Kimi sadece ve sadece kimsenin söylemediği bir şey söylemek peşinde, "böbrek taşı" ile "ısırgan otu"nu bir arada kullanabilmiş olmayı marifet sayıyor.

Ne birincilerde gerçek bir sanatçı heyecanı var, ne de ikincilerde. Birinciler, şiirin değişmez malzemesi saydıkları bir takım duygu ve düşünceleri konu olarak seçip, bu duygu ve düşünceleri anlatırken kullanılması alışkanlık hâline gelen kelimeleri sıralayınca şair olduklarını sanıyor; ikincilerse, şiirin sırrını, herkesin şaşırıp yadırgayacağı "kelime salataları" yapmakta arıyorlar.

Yukarıda da dediğim gibi, şiir yazanın okuyucuya gerçekten söyleyecek bir şeyi olmalıdır. Okuyucuya söyleyecek bir şeyi olmadan, yeni veya eski kelimelerle, yeni veya eski şekiller kuran bir kimse şair sayılamaz. Kendi gönlünden ve kafasından bir şey katmadan, başkalarının söylediklerini tekrarlamakla yetinen kimseye de şair diyemeyiz. Bu yüzden, belli ideolojilerin yüzbinlerce defa tekrar edilmiş sloganlarını, eski veya yeni, hangi biçim ve kelimelerle olursa olsun, mırıldanan, söyleyen veya haykıran kimselerin de şiirle ilgileri yoktur.

Bu açıdan bakılınca, fikir ve sanat dergilerimizde şiir diye yayınlanan parçaların büyük bir kısmının gerçekte şiir olmadıkları görülür. İş şiir üzerine konuşmaya geldiği zaman ise, ne kadar yüksek perdeden atılıp tutulduğunu, hayalî şiir sultanlıklarının paylaşılması için nasıl kıyasıya kavga döğüş edildiğini, sözü geçen dergileri takip edenler çok iyi bilirler.

Dedikodu meraklılarına bu yazıları okumalarını yürekten tavsiye ederim. Hayli eğlenceli bir vakit geçireceklerdir. Gerçek şiir meraklıları ise, yayınlanan yüzlerce parça içinden birkaç güzel mısraı Eyüp Hazretleri'nin sabrıyla arayıp bulmak ve cımbızla çekip çıkarmak zorundadırlar.

(Halkımız ve Sanatımız, 1970)

Sohbet Örneği: 3

ŞİİRLERİM VE ŞAİRLİĞİM

Necip Fazıl Kısakürek

Şairliğim on iki yaşımda başladı.

Bahanesi tuhaftır:

Annem hastahanedeydi. Ziyaretine gitmiştim... Beyaz yatak örtüsünde, siyah kaplı, küçük ve eski bir defter... Bitişikte yatan veremli genç kızın şiirleri varmış defterde... Haberi veren annem, bir ân gözlerimin içini tarayıp:

-Senin, dedi; şair olmanı ne kadar isterdim!

Annemin dileği bana, içimde besleyip de oniki yaşıma kadar farkında olmadığım bir şey gibi göründü. Varlık hikmetimin ta kendisi... Gözlerim, hastahane odasının penceresinde, savrulan kar ve uluyan rüzgâra karşı, içimden kararımı verdim;

-Şair olacağım!

Ve oldum.

***

O gün, bugün, şairliği küçük ve âdi hissîliklerin üstünde gören, onu idrakin en ileri merhalesi sayan ben, bu küçük ve âdi bahaneyi hiç unutmadım.

San'at ve hayat, san'at ve hakikat üzerinde fikri olmayan, fikir tasası çekmeyen şair, bence, kuyruğu kıstırılınca ağlayan bir hayvancıktan farksız... Birbirine aykırı çift başlı ve mahlûk olan şairde, biri süflî ve mahkûm, öbürü ulvî ve hâkim, iki kutup var... Bunlardan biriyle şair; insanoğlunun en altında, öbürüyle de, nebîler ve velîler ayrı, en üstünde...

Elbette ki, alt kattakilerden olmak istemeyecektim. Bunun için büyük bir memuriyeti yerine getirmek lâzımdı.

Buna çalıştım :

Bir yanda belli başlı bir san'at anlayışından tüten şiirler, bir yanda bu san'at anlayışının tüttürdüğü şiir mefkûresi... Bir yanda bina, bir yanda mimarî fikri... Bir yanda yemişin içindeki lezzet, bir yanda yemişin dışındaki lezzet reçetesi...

Kısacası, sezerek yapmak ve düşünerek bulmak...

Şiirlerim, yemişin içini, şiir hakkında düşündüklerim de kabuğunu gösteriyor. Demek ki, ben, sadece şiir dokumakla kalmıyorum; frenkçeden Türkçeleştirilmiş tabiriyle (poetika)mı, şiir san'atı üzerindeki fikirlerimi de örgüleştirmiş bulunuyorum. Yaptığım işin değerini bilmem ama, böyle bir işin şiir an'anemizde şimdiye kadar mevcut olmadığını belirtmek hakkımdır.

Yarım metre bir cücede bu zamana kadar hangi dâhiye rastladık? El ilânı kadrosunda hiçbir hikmet tılsımı bilmiyoruz. Birkaç mısraın şairinden de fazla bir şey ummayalım! Keyfiyeti, kemmiyet zenginliği, hiç olmazsa yeterlik içinde aramanın bir sırrı olsa gerek... Bu bakımdan ben, şairi, kitaplık çapta vazifeli görenlerin ölçüsüne inanıyorum. Böyle olduğu için, sâf şiir planında bile şairin kitaplık çapta tecellisine karşı hasretimi ilk defa bu kitapta ifadelendirmek dâvâsındayım.

Bu son şeklin üç basamağı "Sonsuzluk Kervanı", "Çile" te "Şiirlerim" adıyla 1953, 1962 ve 1969'da çıkan kitaplardan evvelki üç eserim (Örümcek Ağı, Kaldırımlar, Ben ve Ötesi), memleketimizde nasıl görülmüş ve gösterilmiş olursa olsun –o vakitler Allah'a bağlılığım belli olmadığı için göklere çıkarıldım- küçük ve kifayetsiz davranışlardı. Onları yirmi yıl sonra takip eden "Sonsuzluk Kervanı" ise, birçok bakımdan beni ifadelendiremedi. O zaman, en eski eserleri, mahzun ve mahpus keyfiyetlerinden, kemmiyetlerine, şe-

killerine ve tertiplerine kadar ana kitabımda özleştirmeyi, onlarda bağlı olduğum unsurları öbürlerinden süzmeyi, ayıklamayı, düzeltmeyi ve yenileriyle bir arada bütünleştirmeyi dilemiştim. Eskilerden bir çocuğunu atmak ve onlarla bağımı koparmak istemiş ve demiştim ki:

-Mal sahibi bensem, bunları istemediğim, tanımadığım ve çöplüğe attığım bilinsin... Attıklarım, aldıklarımdan çok olan eski şiirlerimi yenileriyle demetledikten ve bu kitapta derledikten sonra meydana gelen şu kadar parça şiir, şu âna kadar şairliğimin tam ve eksiksiz kadrosu oluyor. İşte şiir kitabım, bu, hepsi bu kadar; ve bu kitaba gelinceye dek başka hiçbir şiir, bana, adıma ve ruhuma mal edilemez. Buna rağmen nasıl kitaplık çapta bir eser vücuda geldiği, meydanda...

Bu eski dileğim de, o zaman değil, galiba bu defa gerçekleşmiş bulunuyor.

***

Yıllardır şiir kitabı neşretmeyişim ve şiire zahirde biraz seyrek el atışım, bazı nâdanlara, benim şiiri bıraktığımı vehmettirmişti. Eğer büsbütün dilsiz ve hareketsiz kalsaydım, bu nâdanlar, benim bulut üstünde, esrarlı bir lâboratuarda, sihirli inbiklerden şiir süzmekle meşgul olduğumu sanacaklardı. Fakat beni fikre ve politikaya kaymış bulanlar, şiir yerine gücümü nelere harcadığımı görmekten midir, nedir, kaba bir hükme vardılar:

-Sabık şair! Şiirine yazık etti!

Bunlar görmüyorlar ve anlamıyorlardı ki, benim fikir ve politika yoluyla gerçekleşmesi için savaştığım şey, bizzat şiirimin muhtaç olduğu insan ve cemiyet iklimidir. Ben böyle bir iklimin inşâsı cehdine bağlıyım. Bizzat şiir anlayışım bunu gerektiriyor.

Biraz evvel işaret etmiştim ya:

Cemiyet gövdesinde şair, nazik ve tezatlı kaderi icabı, ya hayat rehberi bir hükümdar kafası, yahut Dârülaceze malı bir dilenci ayağı... O kendi üstün memuriyetine doğru yükseldikçe, şiirini "Mavi Sakal"ın odası gibi bir halvet bucağında mahfuz tuttuktan sonra, saraydaki başka odaların da tefriş hakkını yerine getirmekle mükellef...

Belki nihaî mânâda mes'ut ve mefkûrevî bir cemiyette şaire bu iş düş-

mez. Fakat ulaşılmaz bir gaye olan böyle bir cemiyet zaten bu dünyada hayal edilemezken, bir de, bizim cemiyetimiz gibi her mânânın en hor ve hakîr seviyeye düşürüldüğü bir toplulukta şairin vazifeleri, düşünün, ne kadar çetin ve büyük?...

Bu vazifeler, taş kömüründen süzülen gaz ve katran gibi, herhangi bir maddenin, aslî cevheri etrafında ifraz ettiği müştak nesnelere benzer. Müştaklarını verene, aslî cevherden mahrumluğu naslı söylenebilir? Bir de, öz madeni yalnız bu müştaklardan ibaret olanlar varki, onlar ya san'at, ya fikir asliyetinden mahrum, küçük esnaf... Aslî cevhere sahip bulunanlar için, onun müştaklarını vermek faaliyeti içinde o cevheri, nadirlikle beraber gittikçe ıstıfaya ve olgunluğa götüren bir sır da yok mudur?

Eserini, dil ve damak, his ve şuur sahibi insan için veren arının balı etrafında nasıl insandan çok sinek görünürse, kıymetler piyasasında akıllıdan fazla ahmak birikmesi tabiîdir. Mahut hüküm sahipleri ise sinek de değil, kimbilir ne?

***

Ben şiiri, her türlü hasis gayenin üstünde, doğrudan doğruya kendi zat gayesine –san'at için san'at-, fakat kendi zat gayesinin sırrıyle de Allah'a ve Allah dâvâsının topluluğuna –cemiyet için san'at- bağlı kabul etmişim... İşte, kitaplık çapta zuhuruma kadar beni bekleten ve bu zuhura mânâda ve maddede şekil veren baş ölçü!...

***

Biz şiiri iman için bilmişiz; ve bu mihrak bilgiyi, her bilginin geçtiği binbir yol ağzı biliyoruz.

***

Dilimin ucunda tek nükte kaldı:

Allah'ın kainata Efendi olarak yarattığı, insan ehramının zirve taşı; ve şair.

Efendimiz, Kurtarıcımız, Müjdecimiz, Gaye – İnsan ve Ufuk – Peygamber... O ve şair.

O, herşeyimiz, herşeyimiz, herşeyimiz; topyekûn varlık nimetinin her

şubesiyle beraber (Poetika)mızın şiir telâkkimizin de kaynağıdır. Bu inceliği (Poetika)mızda gösterdik.

Ve şair demek, Gaye – İnsan ve Ufuk – Peygamberi, Kâinatın Efendisini, Allah'ın Sevgilisini sezmeye doğru hususî ve ileri bir istidat...

Birçoklarınca O'na bağlanmadan Allah'a bağlanmak mümkün... Fakat bizce Allah'a bağlanmanın yolu, Allah'ın iradesiyle, yalnız O'na bağlanmak olduğuna göre, şiirin tahsisi gibi muhteşem bir dâvâda O'nu, kendi yüzü suyu hürmetine yaratılmış olan Kâinatın ta merkezinde görmemek ne mümkün?... Üstün idrak müessesesi şiir, ilk borç olarak, elinde kâinat sırlarının anahtarı, O'nun hilkat sırrının ve kâinat efendiliği makamının eşiğinde dize gelecektir.

Şiir bu mukaddes eşiğin süpürgesi; şair de boynundaki süpürücülük borcuyla insanoğlunun en yüksek rütbelilerinden birisi...

Ben, bu rütbelerin en yükseği içinde, O'nun Ümmetlik liyakatinin en alçak ferdi olarak, o mukaddes eşiğin süpürücüsüyüm!

Kendimi böylece takdim ederim!

(Çile, 1979, 7.baskı)

• **EDEBÎ TARİH:** Tarihî olay ve yorumların edebî bir üslûpla ele alındığı mensur bir yazı türüdür. Tarihî roman ve hikayelerde genelde kullanılan tarz budur.

• **MEKTUP:** Kişi ya da kurumların belirli bir konuda ve ayrıntılı bir biçimde iletişim kurmak amacıyla kaleme aldıkları mensur türdür. Özel, iş, edebî mektup çeşitlerinin her birisi belirli bir dış plânlamaya göre ve iletişimin amacına göre düzenlenir.

İş mektubu örneği:

Umut Limitet Şirketi
Ostim-ANK.
Tlf: ..... Tic.Sicil Nu:.....
Belge geçer :

Sayı : 2001 – 18 –114
Konu : Teklif mektubu

Ergenekon A.Ş.
Yönetim Krl.Bşk.lığı'na
Söğüt/Bilecik 14.06.2001

İLGİ : 29.05.2001 tarih ve 2001/4.1453 sayılı talep mektubunuz.

1. İLGİ yazınızla istenilen "Beyaz eşya boyama fırını tesisini" İLGİ Ek-1. le belirtilen şartnameye uygun olarak kurup, faal durumda teslim etmeyi taahhüt ediyoruz.

2. Adı geçen işin idarî, teknik ve maliyeti ile ilgili bilgi ve tekliflerimiz k-1.de ve daha önce aynı türden imâl ve inşa ettiğimiz tesisler ve kabulle- ile ilgili belgeden Ek-2.de sunulmaktadır.

3. Teklifimizle ilgilenmeniz hâlinde görüşme imkânları oluşturulabile- eğimizi arz ederiz.

Sağlık ve başarı dileklerimizle.

K-1. İdarî (35 s.) Teknik (155 s) Maliyet (2s) dosyaları
K-2. Yapılıp, teslim edilen beş ayrı işe ait bilgi ve belgeler (32 s.)

Kerim AKIN
Umut Ltd.Ş.Sahip ve Yetkilisi.

• **BİYOGRAFİ:** Toplumların çeşitli olaylardaki gelişim ve değişiminde etkili olmuş kişilerin yetişme biçimleri, yaşadıkları olaylar, fikir, duygu ve hayâl dünyaları ile eserlerinin ele alınıp anlatıldığı türdür. Bu türden yazıları yazarlar kendileri için yazarlarsa bunlara **otobiyografi** denir.

Bu eserlerin önemi bir özelliği de, merkeze alınan kimsenin çevresinde meydana gelen, olayların çemberindeki, kaynakların birinci elden tespiti ve gelecek kuşaklara aktarılmasına imkân verebilmesidir.

Biyografi örneği

AKTAŞ, Şerif (5.2.1945 -) Araştırmacı, yazar-öğretim üyesi. Erzincan iline bağlı Refahiye ilçesinin Pınaryolu köyünde doğdu. İlkokulu doğduğu köyde, ortaokulu Refahiye'de okudu. 1960'da parasız yatılı lise sınavını kazandı. 1963'te Erzurum Lisesinden mezun oldu. 1963-1967 arasında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde yüksek öğrenimini tamamladı. 29.7.1967'de Bayburt Lisesinde edebiyat öğretmeni olarak göreve başladı. 1970-1974 arasında Erzincan Ticaret Lisesinde edebiyat öğretmeni olarak çalıştı. Bu liselerde görevli olduğu sırada Prof.Dr.Kaya Bilgegil'in yönetiminde hazırladığı "Refik Hâlid Karay'ın Eserleri Üzerinde Bir Araştırma" adlı doktora teziyle 14.12.1973'te edebiyat doktoru unvanını aldı. 01.03.1974'te Kâzım Karabekir Eğitim Enstitüsü edebiyat öğretmenliğine atandı. 05.07.1974'te Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde uzman olarak görev aldı. 1976'da aynı fakülteye asistan oldu. 06.05.1978-26.12.1979 tarihleri arasında üniversite tarafından Fransa'ya gönderildi. "Ahmed Râsim'in Eserlerinde İstanbul" adlı teziyle 11.10.1981'de doçent, 20.10.1987'de de profesör oldu. 25.05.1989'da Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dekanlığına atandı. 25.05.1995 tarihine kadar bu görevde kaldı. 13.08.1996-01.07.1997 tarihleri arasında Kazakistan'daki Hoca Ahmed Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesinde rektör yardımcılığı görevini sürdürdü. Dönüşünde aynı üniversitenin Ankara'daki Sosyal Bilimler Enstitüsünün Araştırma Merkezi Müdürlüğüne getirildi. 09.09.1997'de bu görevine Sosyal Bilimler Enstitüsü müdürlüğü eklendi. Kırıkkale Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyeliği ve

bölüm başkanlığı yaptı. 2001 Mayıs ayında Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyeliğine atandı. Bir kısmı teorik olmak üzere, yeni Türk edebiyatı sahasında yayımlanmış kitap, makale ve çevirileri bulunmaktadır. Makaleleri Fikir ve San'atta Hareket, Doğuş, Millî Kültür, Türk Dünyası Araştırmaları gibi dergilerde yayımlandı. Eserleri: Roman San'atı ve Roman İncelemesine Giriş (Ank.1984), Edebiyatla Üslûp ve Problemleri (1986), Refik Hâlid Karay (Ank.1987), Yakup Kadri Karaosmanoğlu (Ank.1987), Ahmed Rasim'in Eserlerinde İstanbul (Ank.1988), Türk Dili ve Edebiyatı 4.Dönem (Prof.Dr.Sadık Kemal Tural ve Yakup Çelik'le birlikte, İst.1993), Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi 1 (1996).

2. Fikir, duygu hayal ve görüşlerin yoğunlukla işlendiği edebî türler

Bu türden eserler; şahıslarında edebî yetenekle, ilmî hakikatlerin birleştiği üstün insanların meydana getirdiği metinlerdir. Bu metinlerin aşağıda sıralayacağımız temel özelliklere sahip olması , onlara kalıcılık sağlar.

- Dilin yerleşik ve yaygın olan kurallarına uygunluk
- Kolay anlaşılırlık
- Gerekli olduğu kadar kısa ya da uzun olma
- İlmî kanıtlar taşıma
- Yeterli oranda zengin malzeme kullanma
- Tarafsız gözlem ve usulüne uygun deneylere gerçek olaylara dayanma
- Şahısları ya da kurumları dayanaksız iddialarla suçlamama, yahut sahte kahramanlar üretmeme

Bu tür eserler içinde; röportaj, makale, deneme, tenkit, fıkra, rapor, tez, bibliyografya, portre (fizikî-ruhî) karar ve anlaşma (mukavele) metinleri yer alır. Aşağıda bunlardan bazılarına örnekler verilmiştir.

• **Söyleşi (Röportaj):** Belirli şahısların ağırlıklı olarak günlük olaylarla ilgili sorgulanmalarının yazıya geçirilmesinden doğan edebî türdür. Konuşulacak kişi ile önceden görüşüp amaç, konu, ve kapsamının bildirilmesi gerekir. Görüşme, karşılıklı konuşma ve not alma biçiminde gerçekleşir. Alınan notlar konuşulan kimseye sunulur ve yayınlanması onaylanan hususlar konuşanın ifade tarzıyla metin oluşturulup yayınlanır.

Röportaj örneği :

'İlle bir bilim dili olacaksa, Türkçe çok daha uygun'

"İngilizce, bilim dili değildir. Bilim dili, matematiktir. Matematik gibi özellikleri olan bir dil olmalı ki, doğru bir bilim dili ortaya çıksın. Kuralları matematik gibi açık seçik, keskin olan, milyonlarca kelime türetme yeteneği olan bir tane dil vardır dünyada: Türkçe."

Prof.Dr.Oktay Sinanoğlu ile söyleşi

Röp. yapan: Hüseyin İçen

Dünyanın çok az ülkesinde uygulanan bir durum var Türkiye'de. Anadilimizi bilim dili, kültür dili olarak geliştirmeye çalışıyoruz; ama bu arada Türkçe'yi bir yana bırakıp yabancı dillerde öğretimi yerleştirmeye çalışanlar var. Bu epey zaman önce başladı ve hâlâ üniversiteler, orta dereceli okullar anadilini bırakıp yabancı dilde öğretim vermeye çalışıyor. Bu iş, son zamanlarda anaokullarına kadar indi. Bu eğilim Türkiye'de hem anadilimizin hem de bilimimizin gelişmesine ciddî biçimde zarar vermeye başladı. Çok uzun zamandır bu sakıncaları gün ışığına çıkarmak için ter dökmüş bir bilim adamıyla, Prof.Dr. Sayın Oktay Sinanoğlu'yla bu konuyu konuştuk. Sayın Sinanoğlu ile yaptığımız uzun söyleşinin, bilim dili olarak Türkçe'nin İngilizce ile karşılaştırmasının yapıldığı bölümlerini sunuyoruz.

***H.İ-** Türkiye'de devrim tarihi dersleri bile İngilizce yapılıyorsa, (Yabancı dil kanununa rağmen) iş artık güldürüye dönmüş demektir. Yabancı dilde öğretim yanlıları derler ki, "Türkçe bilim dili olarak gelişmedi, teknik terimler yeterli değil. 20.yüzyılda daha önceki yüzyıllarla karşılaş-*

tırılamayacak kadar çok bilimsel bilgi elde edildi. Bu araştırmaların çoğu, yabancı dillerden özellikle İngilizce ile yapılıp yayımlanıyor. Biz de şimdi bölgeesel bile olmayan küçük bir anadile sığınıp, onun içinde bilim yapmaya çalışırsak olmaz. Türkçe ile ancak yürüyebiliriz, koşmamız için İngilizce gereklidir." Ne kadar doğru bu savlar?

O.S.-Bir kere bunların hepsi yalan, tamamen dışarıdan ayarlı, Türkiye'ye yutturulan bir hikâye, İngilizce birkaç yüzyıllık, yüzde 60'ı Latince bozması olan, kuralı kaidesi, yeni kelime türetme yeteneği olmayan bir dildir. İngilizce, bilim dili değildir. Bilim dili, matematiktir. Bunu her bilimci bilir. Dolayısıyla bir bilime ne kadar matematik girmişse, o kadar bilim olur. Matematik gibi özellikleri olan bir dil olmalı ki, doğru bir bilim dili ortaya çıksın. Kuralları matematik gibi açık seçik, keskin olan, milyonlarca kelime türetme yeteneği olan bir tane dil vardır dünyada. O da Türkçe ve lehçeleridir. Bilim dili olursa, Türkçe olur asıl. Türk diline, nasıl gelişmedi dersiniz? Her dalda bilim sözlükleri vardır, eski Türk Dil Kurumu da bu konuda birçok çalışma yapmıştır. Ben bilimsel bir konuşma yaptığım zaman, fizik, kimya ya da matematik olsun, içinde bir tane yabancı kelime geçmez. Hepsi Türkçe'dir ve çok daha iyi anlaşılır. **Ayrıca, söylendiği, okunduğu gibi yazılan, herkesin her şeyi okuyabildiği tek dil Türkçe.** Yani bilgisayar meseleleri için en uygun dil. Bazı bilgisayar programları çıktı, konuşuyorsun bilgisayar yazıyor. Bu işi yapabilmek için 20-30 yıl uğraştılar. İngilizce için bu son derece zor, Türkçe'de ise çok kolay olurdu.

***H.İ.**- "İngilizce, dünya dili oluyormuş ya da olmuş" diyorlar. Öyle mi dersiniz?*

O.S.-Bu da başka yalan. İngilizce öğrenmek başkadır, İngilizce ile öğretim yapmak başka. Dünya dili İngilizce olmuş değildir. Örneğin Avrupa'nın neresinde İngilizce? İngiltere'den başka bir yerde İngilizce göremezsiniz. Avrupa'nın resmî dili Almanca mı olsun, Fransızca mı olsun, ikisi de mi olsun diye, büyük bir tartışma var; İngilizce tartışma konusu bile değil.

Türkçe'nin İngilizce'ye üstünlükleri

-Türkçe ile İngilizce karşılaştırıldığında, iki nokta var dikkati hemen çeken: Bir tanesi, İngilizce'de çok sayıda kural olması; ama çok sayıda kuraldışı da var. Yani hem kuralları ezberlemek zorundasınız, hem de kuraldışı

örnekleri. Bu da belleğe büyük bir yük. Öteki nokta, İngilizce'nin yazımı Türkçe'ye göre çok geri. Çünkü onlar hâlâ 500-1000 yıl öncesinin yazımını kullanıyor. Bu herhâlde yazı dilinin kalıcılığını sağlayarak kültürlerinin kökeniyle bağlantılarını koparmamak isteğiyle ilgili. Bizde ise Cumhuriyet'in kurulmasından bu yana, konuşulduğu, okunduğu gibi yazma düşüncesi yerleşti. Bu da öğretimde büyük kolaylık elbette...

-Bir kere dünyada en düzgün yazı şekli bizimki. Mesela ş harfi; Alman bunu 3 harfle yazıyor; "sch"; İngiliz 2 harfle yazıyor: "sh". Bir de İngilizce'de her harf her çeşit okunur.

***H.İ.**- Yeni sözcük ve terim türetmede de Türkçe'nin geniş olanakları İngilizce'de yok. Bir köke ek takarak yeni bir sözcük üretme işinde, hem soneklerin zenginliği bakımından hem de Dil Devrimi eklerin işlekliğini arttırdığı için, Türkçe'nin üstünlükleri var. İngilizce'de bu iş nasıl oluyor?*

O.S.-İngilizce'de bir kelime 50 ayrı manaya gelir, kelime türetme yeteneği olmadığı için bir kelimeye bir sürü anlam yüklemişler. Bir sözcük her dalda başka anlama gelir, hiç kimse bir şey anlamaz. Türkçe bunların tam tersi. Örneğin biz sözcük türettiğimiz zaman, birbirine çok yakın anlamı olan şeylerin her birine bir karşılık buluyoruz. Tabii kuralına göre yapıyoruz. Böyle türetilmiş teknik bir terimi, sokaktaki bu işlerden haberi olmayan birine söylesen Türkiye'de, aşağı yukarı neden söz ettiğini anlar. Ben Japonların ne yaptığını gördükten sonra, atom, molekül gibi kavramları da Türkçeleştirdim. Örneğin "elektron" yerine "eksicik". Hiç bilmeyen bir adama eksicik dediğinde, bunun eksi ve küçük tanecik gibi bir şey olduğunu anlar. "Correlation" diye bir laf var. Bu kelime, her dalda başka manaya gelir. İstatistikte başka manaya gelir, nicem (quantum) kimyasında başka manaya gelir. Bunların Türkçeleri açık seçik, keskin ve değişiktir. Mesela "eksicik kaçınımı" diye Türkçesini türettiğim, "electron correlation" diye bir terim var. Atom ve moleküllerde, bunların içindeki birçok eksicikler birbirlerini ite kaka dolaşıyor. Çekirdeklerin çevresinde dolaşırken, bir taraftan da birbirlerini itiyorlar ve hareketlerinde sapmalar oluyor. Bunları hesaplamak çok zordur. Ben bununla ilgili yeni kuramlar oluşturdum, şimdi dünyanın her tarafında okutuluyor. Türkçelerini de ben türettim. Konuyu bilmeyen bir bilim adamına "correlation" desen, adamın aklına bambaşka şeyler gelir; ama "ek-

sicik kaçınımı" deyince, eksiciklerin birbirinden kaçışmasından söz ettiğin anlaşılır.

Eskiden İngilizler'in okullarında Latince zorunlu dersti. Dolayısıyla bilim adamları bir miktar Latince, Yunanca biliyordu. Yeni bir şeyin adını koyacakları zaman o dillerden bir şeyler türetirlerdi. 1930'larda Amerikan okullarında da varmış bu. New York'ta öğretmenlik yapan birilerine dedim ki, eskiden Latince, Yunanca öğretiyordunuz, şimdi ne yapıyorsunuz? "Dalga mı geçiyorsun" diye güldüler. *New York Times*'da çıkan anketlere göre, Amerika'da halk okullarından mezun olanların çoğunluğu İngilizce'yi dosdoğru okuyup yazmayı bilmiyormuş. Bunu hatırlattılar ve dediler ki: "Ne eğitimi? Okulda öğrenciler birbirini bıçaklamadan ya da öğretmene saldırmadan bir saat geçirebiliyorsa, öğretmeni ödüllendiriyoruz çok başarılı diye". Dolayısıyla bunlar Latince bilmiyor. Buluş yaptı birisi, ne koyacak adını? O zaman bir cümle kuruyor. Her sözcüğün baş harfini alıyor ve terim yapıyor. Örneğin "random access memory": RAM. Amerika'da sokaktaki cahil bir adama RAM desen, "koç"tan söz ettiğini sanır. Ama "bellek" desen, bir şeyi bellemek gibi bir şeyler çağrıştırır. Dışarıdaki dilbilimciler der ki, "Böyle baş harflerden yapılmış kelimenin adı 'akronim'dir, yani ölü isim. Bir dilde bundan başka kelime yapma yeteneği kalmamışsa, o dil ölüyor demektir".

Yabancı dilde öğretim, bilimi öldürüyor

-19. yüzyılda İrlanda asıllı İngiliz yazar Bernard Shaw böyle bir işe girişmiş. İngilizce'de 42 tane ses var, ama biz 26 Latin kökenli harf kullanıyoruz diyor. Üstelik bazı harfler gereksiz, "q" ve "x" gibi; bazı seslerin karşılığı olacak harf ise hiç yok, bizim "ş" ya "ç" seslerimiz gibi. Shaw bunun üzerine bir yarışma açtırıyor. 42 harften oluşan bir abece yarışmayı kazanıyor ve Shaw'un bir kitabı bu abece ile basılıyor. Abece yenileme ya da düzeltme düşüncesi İngilizler'de hep var, ama bir türlü bu işe girişmeye cesaret edemiyorlar.

Shaw'ın *Pygamalion* adlı oyunu bu konu üzerinedir. İrlanda'dan birçok yazar çıkmıştır, örneğin James Joyce. Onun İngilizcesi'ni Amerikalılar anlamaz.

Bir konu da, bilmen gereken yabancı dilin yaptığın mesleğe göre değiş-

mesi. Mimari okuyorsan, İngilizler'in mimariyle ne ilgisi var, İtalyanca, İspanyolca öğrenmen daha yararlı.

H.İ.-*Şöyle toparlayabilir miyiz, Türkiye'de artık orta dereceli okullarda, hatta anaokullarında bile yabancı dilde öğretim işine girişildi. Oysa şöyle olması gerekmez mi, bütün okullarda Türkçe öğretim yapılmalı, ayrıca herkes kendi alanında gerekirse yazıp, gerekirse biraz da konuşacak düzeyde yabancı dil öğrenmeli. Ne dersiniz?*

O.S.-Benim en az 250 tane yazım var, matematikte, kimyada. Birçok yayınım birçok dile çevrildi. Ortaya attığım yeni kuramlar var, dünyanın birçok yerinde kullanılıyor. Amerika'da doktor öğrencilerime, İngilizce bilimsel yazı yazmayı öğretiyordum. Ben İngilizce'yi nasıl öğrendim? **Yabancı dilde öğretim görmüş olsam, bilim adamı olamazdım, düşünme yeteneğim kalmazdı.** Atatürk'ün kurduğu okulda ve Atatürk'ün kurduğu şekilde öğrendim. Bütün konuları çok iyi öğrendik, yabancı dili de yabancı dil dersinde öğrendik. Yöntemi budur. İnsanın öğrenmekte olduğu dilde, fiziğin kavramlarını anlaması, öğrenmesi mümkün müdür? Olsa olsa ezberler. **Yabancı dilde öğretim, insanları cahil ve kafasız yapmak için bir İngiliz-Amerikan oyunudur.** Bu kesinlikle bilinmeli. Yabancı dilde öğretim Türk okullarında başladığından beri, Türkiye'de bilim ilerlememiştir. Bu işlerle uğraşanların sayısı çok artmıştır, ama bilim gerilemiştir.

• **MAKALE:** Herhangi bir fikri, delillere dayandırarak açıklamak, bir görüşün doğruluğunu/yanlışlığını ispatlamak amacıyla yazılan düz yazılardır. Kısaca iddia ve ispat yazılarıdır. Makale yazarlarının alanlarında uzman kişiler olması, ele aldıkları konularla ilgili geniş araştırmalar yapmaları, akıcı, sade ve işlek bir üslûp kullanmaları gerekir.

Makaleleri bazı kaynaklar, gazete ve akademik dergi makaleleri olmak üzere ikiye ayırır. Aralarındaki fark gazete makalelerinin konuları güncel olaylardan seçmeleri ve görüşlerini besleyen çoğunlukla canlı kaynakları belirtmeleridir. Akademik makalelerde; konular daha çok geleceğe yönelik olgulara ışık tutmak, gelişmeleri bilimsel yorumlarla açıklamak, meselelere kalıcı çözümler önermek ve çeşitli alanlarda yapılmış ciddî araştırmaları yeni görüşleri okuyucuya sunmak gibi özellikler aranır.

Makale Örneği 1:

İSTATİSTİK VE EDEBİYAT

Prof.Dr. Fatih Sezgin

Dilimizdeki batı kaynaklı kelimelerin gittikçe yoğunlaştığı yapılan regresyon analizleri sonunda rakamlara dayandırılarak ispat edilmiştir.

Son yüzyılda İstatistik teorisinde meydana gelen hızlı gelişmeler onu bütün müsbet ilimlerin ortak metodu hâline getirmiştir. Astronomi, fizik, kimya ve biyolojiden sonra daha karmaşık olan sosyal ilimler ve psikolojide geniş uygulamalara rastlanmaya başlanmıştır. Araştırıcılar ve ilim adamları uğraştıkları konularda kalitatif tasvirler, sübjektif düşünceler yerine gittikçe daha çok kantitatif ölçülere rağbet etmektedirler. Ortaya çıkan verilerin (data) analizinde de istatistik kullanılmaktadır. Bu arada Haberleşme (Information) teorisi çeşitli mesajların ve dolayısıyla şifre ve dillerin analizini konu almış, bu yönde birçok teorinin doğmasına sebep olmuştur.

Dil ve edebiyatın da bu gelişmelerin dışında kalamayacağı kanaatindeyim.

Bir istatistikçi olarak, bu ilmin dil ve edebiyat sahasına uygulanışına ait örnekler sunmak maksadıyla 1979 ve 1982 yıllarındaki milletler arası Türkoloji Kongrelerine katılmıştım. Bu tebliğlerden ilkinde Türkçe nesirlerde ve

aruz veznindeki kelime uzunlukları incelenmişti. Orada, dil ve edebiyatın neden istatistik metodları kullanmağa mecbur olduğunu pekçok örnekleriyle açıklamıştım. Edebiyat çevreleri konuya ilgi gösterdiler. Yurt içinden ve dışından pekçok yankılar geldi. Tebliğde Türkçe metinlerdeki kelime uzunluklarının matematikde Gamma dağılışı diye bilinen bir fonksiyona uyduğu; aruz vezinlerinin dilimizde kullanılışının, kelimelerimizin yapı özelliklerine nasıl bir fonksiyonla bağlı olduğu matematik formüllerle ispatlanmaktaydı.

1982 Milletler Arası Türkoloji Kongresi'nde sunduğum tebliğ de benzeri yankılar uyandırmıştır. Bu tebliğde sadece bir yönü özetlenen çalışmayı 1973 yılında başlatmış ve muhtelif fasılalarla bugüne kadar yürütmüş bulunmaktayım. 37 romancımızın 280 eseri incelenerek toplam 1.591.000 kelime taranmış bunlar içinde batıdan alınanlar belirtilmiştir. Konu, etimoloji incelemelerini de gerektirmiştir. Tebliğde sunulan sonuçlardan birkaçı şunlardır.

A. Romancılarımız üç özellik bakımından değerlendirilmiştir. Bunlar :

1. Belli uzunluktaki bir metin içinde yazar, toplam olarak kaç tane batı kaynaklı kelime kullanmaktadır.

2. Bu metin içinde kaç çeşit batı kaynaklı kelime vardır? (Burada aynı kökten gelen kelimeler tek bir çeşit sayılmıştır. Meselâ bir metinde otel, otelci, politik, politika, politikacı, tren ve sinema sözleri geçiyorsa toplam 7 yabancı kelime vardır. Çeşit ise 4'tür.)

3. Metin içinde aynı kökten gelen bir kelime en fazla kaç yerde geçmektedir? (Meselâ yukarıdaki örnekte en çok tekrarlanan kelimeler politikadan türemiştir. Yani maksimum tekrar 3'tür.)

Burada belirtilen üç özellik açısından yazarlarımız istatistikte "Kümelendirme Analizi" denen bir teknik yardımıyla aşağıdaki şekilde altı gruba ayrılmışlardır.

1. Her üç özellik bakımından genel ortalamanın altında yer alan yazarlar : Namık Kemal, Nihal Atsız, Halit Ziya, Mustafa Necati Sepetçioğlu, Yaşar Kemal, A.Şinasi Hisar, Samiha Ayverdi, Talip Apaydın, Yaşar Nabi Nayır, H.Cahit Yalçın, Sebahattin Ali, Mehmet Rauf.

2. Romancılarımızın çoğunluğunu teşkil eden orta grup : Ercüment Ekrem, Kemal Tahir, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nabizade Nazım, R.Nuri Günte-

kin, Hüseyin Rahmi, Peyami Safa, Emine Işınsu Okçu, Orhan Hançerlioğlu, Fakir Baykurt, Faik Baysal, Halide Edip, Tarık Buğra, Mahmut Yesari, Necati Cumalı, Yakup Kadri, Orhan Kemal, Fikret Arıt, Samim Kocagöz.

3. Toplam kelimesi ve çeşidi fazla olmamakla beraber kendine has üslûpla aşırı tekrara düşen Ahmet Mithat Efendi.

4. Toplam ve çeşitçe zengin olmakla beraber intinalı üslûpları dolayısıyle aynı kelimeyi bir metin içinde pek az tekrarlayan grup : Sait Faik, Refik Halit ve Attila İlhan.

5. Her üç özellikte aşırılığa düşen Cevat Şakir Kabaağaçlı.

6. Kelime çeşidi pek fazla olmamakla beraber tekrar ve toplam kelimede çok aşırılık gösteren : Aziz Nesin.

B) Dilimizdeki batı kaynaklı kelimelerin gittikçe yoğunlaştığı yapılan regresyon analizleri sonunda rakamlara dayandırılarak ispat edilmiştir. Tebliğde şu ifadeler yer almaktadır : "Edebiyatımızda roman türüne yönelişin bir asrı aşan tarihi içinde, dilimizde küçümsenemeyecek değişmeler olmuştur. Bu arada batı kaynaklı kelimeler büyük mesafeler almıştır. Bir yandan yeni icat ve kavramların ismi şeklinde, öte yandan atılan Arapça ve Farsça kelimelerin yerini doldurarak dilimize yerleşmişlerdir." Öztürkçecilik ve sadeleştirme akımlarının daha çok batılı kelimelerin işine yaradığı da belirtilmiş ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Sodom ve Gomore romanının 1928 yılında Hâmit matbaasında yapılan ilk baskısı ile 1972 de Bilgi Yayınevi'nce yapılan baskısı karşılaştırılmıştır. Bu iki kitabın aynı yerlerinden alınan 6500 kelime hacmindeki örneklerde, dilden atılan kelimelerin yerine batılı kelimelerin nasıl oturduğu gösterilmiştir. İlk baskıdaki Bahr-i Muhit, rapt-ü zapt, nikap, raks, gayritabilik, faraziye, rezalet, tabip gibi nice kelimeler gitmiş, okyanus, disiplin, maske, dans, anormallik, hipotez, standal, doktor gibi kelimeler gelmiştir.

Eskiye doğru gidildikçe romanlardaki batı kaynaklı kelimeler gerek toplam gerek çeşit yönünden azalmaktadır. Zamanla yabancı kelimelerde raslanan artışlar, aslında gerçek artışların ancak bir kısmını yansıtmaktadır. Çünkü bir metnin kelime yapısı işlenen konudan bağımsız değildir. Türk romanında eskiden daha çok İstanbul hayatı, gayrimüslim çevreler veya Avrupa şehirleri ele alınmaktaydı. Bu tip eserlerde yazarın daha fazla batılı keli-

me kullanması doğaldır. Daha sonraları yavaş yavaş konular ve mekân Anadolu'ya ve köy hayatına doğru kaydı. Son yıllarda tarihî romanlar da rağbet görmeye başladı. Böyle bir yöneliş olmasaydı, romanlarımızdaki yabancı kelime ortalaması bugünkünden kat kat yüksek bulunurdu.

C) Yukarıda işaret edilen yabancı kelime artışı yanında bir de gittikçe belirginleşen bir "üslûp zıdlaşması" vardır. Eskiden aynı yılda yazılmış romanların yabancı kelime çeşit ve toplam ortalamaları birbirine pek yakın idi. Son yıllarda ise gerek işlenen konuların çeşitlilik kazanmasından, gerek ele alınan mekânların farklılığından gerekse yazarın özel eğilimlerinden dolayı aynı yıl yayınlanan romanlardaki ortalamalar arasında çok aşırı farklar görülmektedir. İşte dilimizin sadeleştiğini ve durumun kendilerince "iyiye" gittiğini savunanlar bu yelpazenin sadece bir yarısına bakmaktadırlar.

Bu tebliğin hazırlanması sırasında kendileriyle sohbet ettiğim birçok edebiyatçı, üzerinde çalıştıkları konuyu örnekleme şeklinde değil, malzemenin bütününü tarayıp fişleyerek inceleme alışkanlığında olduklarını belirtmişlerdir. Tebliğin sunulmasından sonra da bu kanaat gerek Sayın Prof.Dr.Mehmet Kaplan, gerek görüştüğüm diğer bazı dinleyiciler tarafından ifade edilmiştir. Bu uygulamanın geçerli olduğu durumlar vardır. Edebiyatçılarımız çoğunlukla monografi, metin tahlili, tip tahlili, yazma nüshaların karşılaştırılması, eser sadeleştirme, şerh, edebî şahsiyetlerin birbirlerine etkisi, yazarların dünya görüşleri ve felsefeleri gibi konular üzerinde çalıştıklarından, bir eserin hatta gerekiyorsa ilgili diğer kitapların tamamını okumak zorunda kalmışlardır. Ama her çalışmanın bunu gerektirdiği savunulamaz. İlmî araştırma, bir konu hakkında yeni bilgiler edinmek veya mevcutları özetlemek ve yorumlamak için yapılır. Bu arada bir eser hakkında bilgi edinilirken bazen onun hepsini okumak gerekebilir. Bazen de tek bir sayfasına bakmak yeter. Belki tek bir satırının ve kelimesinin bile bize gereken bilgiyi sağlaması mümkündür. Eser hakkında ne öğrenmek istiyoruz? Önemli olan budur.

Batı kaynaklı kelimelerin yoğunluğu konusunda örnekleme metodunun geçerliliği, yazarların bu kelimeleri kullanırken kasıtlı ve bilinçli bir şekilde bazı noktalarda bunları yoğunlaştırmadığı görüşüne dayanır. Eğer tebliğde ele alınan 37 romancı (bizim örneklemeler esnasında hangi sayfaları inceleyeceğimizi bilerek, bu sayfalara kasıtlı olarak daha çok /veya daha az

yabancı kelime yazmak suretiyle araştırmacıyı yanıltma imkânına sahip olsalardı) ve bu kehânet kabiliyetlerini sırf istatistikçiyi edebiyatcıların işine karıştığına pişman etmek için kullandıkları düşünülebilir. O zaman gerçekten de örnekleme yapmak yerine eserin bütününü okumak yerinde olurdu. Tebliğde kullanılan "Ele alınan bir romandan örnek metinlerin seçimi ise sistematik örnekleme metoduna göre yapılmıştır. Sonuçta çok tabakalı sistematik örnekleme plânı ortaya çıkmıştır. Bir romandan sistematik örneklemenin yapılabilmesi için örnek alma aralıklarına paralel seyreden peryodik bir üslûp dalgalanmasının olmaması gerekir. Böyle bir faraziyeyi bozacak makul bir sebep de görülmektedir." ifadesinin anlamı işte budur (Tebliğ sf.3).

Birçok edebiyatçımızın istatistik metotlara ilgi duymaya başlamış olması müsbet bir gelişmedir. Matematik düşünce ile muhayyile birleşmeden sağlam ve kalıcı eserler ortaya çıkamaz. Sadece edip olmak için değil edebiyatçı olmak için de Batı'nın "Hendese ruhu" dediği meziyeti kazanmak gerekir. Bunu sağlayabilecek yollardan biri, edebiyatın lisans ve lisans üstü eğitim müfredatına bazı temel Matematik ve İstatistik derslerini koymaktır.

Bir edebiyatçının elbette bu sahalarda ihtisas yapmasını bekleyemeyiz. Ama hiç olmazsa istatistiğin nerede, kullanılacağını anlamaya ve hangi metotların, nasıl uygulanacağına karar vermesi gereken istatistikçiyle asgarî diyaloğu sağlamaya yetecek kadar konuya vakıf olması gerekir. Edip yetiştiren eğitim kuruluşu düşünülemez ama edebiyat diploması verenler vardır. Fakat Peyami Safa'yı neden böyle bir diploması olmadan edebiyatçılığa teşebbüs ettiği için kınama hakkını kimse kendinde görmemelidir. Hele en büyük millî şairimizin büstünün niçin Veteriner Fakültesi bahçesinde olduğu hiç sorulmamalıdır. Farklı bilim ve sanat disiplinleri arasındaki uyumun sonucu olan ürünler tıpkı alaşımlar gibi, kendilerini meydana getiren maden cevherlerinden daha üstün, daha değerlidir. Tartışılması gereken, kişilerin eserlerinde savundukları tezler olmalıdır, meslekleri değil. Metot ise ikna ve isbat olmalıdır. İlzam ve iskât değil. Aksi hâlde edebiyatımızı "Heveslileri çoğaldıkça mütehassısları azalan bir saha" olmaktan kurtarmanın yolu bulunamaz.

Makale Örneği 2:

KÜLTÜR NEDİR?

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu

Konuşmada olsun, yazıda olsun kullandığımız kelimelerin, bilhassa terim mâhiyetindeki sözlerin iyi manalandırılması anlaşmayı kolaylaştırır, düşüncede gelişme sağlar. Filozoflar, fikir adamları mefhumları açık ifade etmek zaruretini daima belirtmişlerdir. Bugünkü Türkçemizde sık kullanılan, fakat ne kastedildiği kesin olarak bilinmediği için içtimaî ve eğitim meselelerimizde karışıklıklara sebep olan kelime-terimlerin başında "kültür" sözü gelmektedir.

Kültür lâtince bir sözdür ve "toprağı verimlendirmek için çalışma" demektir. Daha sonra Avrupa dillerindeki "yüksek umumî bilgi" mânası ile dilimize de girmiştir. Nitekim bizde de ilim, edebiyat, sanat bahislerinde fikirler ileri sürenlere "kültürlü insan" demek âdet olmuştur. Fakat kültür'ün hakikî mânası bu değildir.

Kültür kelimesi biraz daha hususîleştirilerek şu tâbirlerde kullanılmaktadır: İbtidaî kültür – ileri kültür, teknik kültür – beşerî kültür, yerleşik kültür aşirete ait kültür, tabiat kavimleri – kültür kavimleri... Kültür'ün bir nevi sınıflandırılması olan bu ifadelerde de kültür tam hüviyetini bulmuş sayılmaz. Çünkü, medeniyet mefhumu ile karıştırılmıştır. Batı literatüründe azan medeniyet (Civilisation, Kultur) tâbiri, kültür'ün yerini almakta ise de, ilmî açıdan kültür ile medeniyet arasında büyük fark vardır.

Kültür'ün sosyoloji ve psikoloji yönünden başlıca târifleri şunlardır:

Kültür, bir topluluğun yaşama tarzıdır (C.Wissler).

Kültür, atalardan devralınan maddî-manevî değerlerin yekûnudur

Kültür, insanın, tarihi boyunca, tabiatı ve kendisini idare usulünü öğrenmek suretiyle, bizzat meydana getirdiği eseridir (A.Young).

Kültür, örf ve âdetlerden, davranış tarzlarından, teşkilât ve tesislerden kurulu âhenkli bir bütündür (R.Thurnwald).

Bu ilim adamlarının tariflerinde dikkati çeken nokta, görüldüğü gibi, kültür'ün, daha ziyade, her cemiyete mahsus bir yaşayış ve davranış tarzı ol-

ması ve târihîlik vasfını taşımasıdır. Kültür'ün bu karakteri Ziya Gökalp'ın târifinde daha da açıktır: "Kültür (Hars), bir milletin dinî ahlâkî, hukukî, bedii, lisanî, iktisadî ve fennî hayatlarının âhenkli mecmuasıdır". Medeniyet ise milletlerarası ortak değerler seviyesine yükselen anlayış ile yaşama vasıtalarıdır ki, Batı medeniyetinde müsbet ilim ve onun tatbikatından doğan teknikten ibarettir. Kısaca, belirli bir topluluğa ait içtimaî ve teknik müesseseler kültür'ü, milletlerarası içtimaî ve teknik müesseseler medeniyet'i meydana getirir. Medeniyette kültür'deki "hususîlik" olmadığı gibi, tarihî'lik de mevcut değildir. Buna göre, bir medeniyete bağlı herhangi bir milletin ayrıca bir kültür'e sahip olması icabeder. Batılı milletler, aynı medeniyete mensup oldukları için, zihnî faaliyet sahasında aynı anlayış içinde bulunmakta, tekniği yaratma ve ondan faydalanmada birbirlerine yakın yollar tâkip etmektedirler, fakat herbirinin ayrı kültürü vardır: başka başka diller konuşurlar, örf ve âdetleri, ahlâk telâkkileri, güzel sanatları ve edebiyatları birbirinden farklıdır. Hepsi de hıristiyan imanı ile yuğrulmuş olmalarına rağmen, din karşısındaki tutumları bir ve aynı değildir. İşte bu çeşitli telâkki, temayül, davranış ve bakış tarzları her milletin millî kültür unsurlarını teşkil eder. Dilsiz, örf ve âdetsiz, ahlâksız, inançsız cemiyet tasavvur edilemeyeceğine, yani topluluklar mutlaka birer kültür'e sahip olacaklarına göre, her kültür bir milleti temsil ediyor demektir. Dil, örf ve âdetler, inançlar geçmiş yüzyıllardan akıp gelen içtimaî değerlerdir. O hâlde, kültürler kadim (eski) olmak vasfını haizdir. Bu, kültür'ün târihîliğinin gerektirdiği bir karakterdir. Cemiyetler kadar eski olan kültür unsurları nesilden nesile intikal eder. Gözlerini dünyaya açan her çocuk kendi dilini, ahlâk kaidelerini, inancını ve örf-âdetlerini çevresinde hazır bulur, onları alır ve sonraları yeni doğanlara aktarır. Kültür'ün diğer karakteri olan devamlılık böylece ortaya çıkar. Millî kültür unsurlarının, vatan toprağı gibi, ata yadigârı olarak, teslim alınması ve gelecek nesillere devredilmesi içtimaî kanunlar icabıdır.

Kültür'ün eskilik ve devamlılık vasıfları meydanda iken, belirli bir zaman kesiminde yeni bir kültür "yaratmak"tan bahsedilebilir mi? Bazan bu gibi iddialarla karşılaşıldığı için bu noktanın açıklanmasında fayda vardır. Kültür yaratma sözü ve gayreti ilmî gerçeklere uygun düşmez. Kanlı Fransız İhtilâli mevzuunda Toqueville ve H.Taine gibi tanınmış araştırıcıların gösterdikleri üzere, hiçbir ihtilâl hareketi mevcut kültür değerlerini yok etmeğe muktedir olamaz. Nasıl bir toplulukta doğumlara birdenbire nihayet verip

veya o cemiyet fertlerini son kişisine kadar imha edip, bir müddet sonra yeni bir nesil peydahlamak mümkün değilse, birbirini kesintisizce takip eden nesillerin müşterek hazineleri olan kültürü durdurarak, yerine başka bir "kültür" koymak da mümkün değildir.

Kültür yaratılmaz, fakat geliştirilir. Eskilik ve devamlılığına bakarak **kültür**'ün donmuş, taşlaşmış kaideler birliği olduğu sanılmamalıdır. Aksine, değişmek, mütemadiyen inkişaf etmek onun diğer bir vasfıdır. Gelişme, yenilenme kültürdeki devamlılığı sağlayan hemen biricik faktördür.

İşte yüzde kalan, esasa dokunmayan bu değişikliklerin altında, bereketli bir toprak veya tükenmez bir kudret kaynağı gibi, feyizlerini üzerine eklenen yeni kıymetlere sirayet ettirerek onları kendi karakteri içinde eriten bu temel unsurlar kültürlerin, izalesi imkânsız damgalarıdır. Bunlar millî kültürlerin prensipleridir.

Millî kültür prensipleri çok hassas organlara benzer; bünyesine sokulmak istenen telâkki ve davranışları daima kontrol etmek hassasına sahiptir. Herhangi bir yenilik kendi tabiatına uygun gelirse onu benimser, aykırı temayül taşıyanları reddeder. Millî kültürlerdeki bu tasfiye istidadını, millet çoğunluğunun bir takım yeni tutumlar, felsefî ve fikrî telkinler karşısında huzursuzluk duymasından, onları yadırgamasından, bir kısmını züppelik saması, bir kısmından da tiksinti hissetmesinden anlamak mümkündür.

Kültür milletlerin ve netice itibariyle insanlığın sağduyusu, zekâsı, kabiliyet ve gayretinin zaferidir. (Kısaltılmıştır.)

(Türk Kültürü, 77. sayı, Mart 1969)

Makale örneği 3:

Prof.Dr.Bedia Akarsu

Dil-Düşünme-Dünya İlişkisi

Son zamanlarda sık sık ortaya atılan bir soru da şu: "Türkçe bilim dili olabilir mi?". Türkçe yazın dili olabilmişse, Türkçe'de öyküler, romanlar, oyunlar yazılabiliyorsa, deneme yazıları, felsefe yapıtları verilebilmişse bilim alanında aynı gidiş neden olmasın?

Doğanın evriminde yeni bir katman olarak ortaya çıkan insanın, kendisini hayvanlardan ayıran ve insanı insan yapan en önemli ögenin dil olduğu, bugün artık dirimbilimcilerce de insanbilimcilerce de kabul ediliyor. Dil derken bir iletişim aracı olarak ele alınan dili kastetmediğimi hemen söylemeliyim. Çünkü bir işaretleşme ve iletişim aracı olarak dil hayvanlarda da var. Hayvanlar bütün nitelikleriyle birlikte dünyaya geliyorlar. Yalnız insan kendine özgü niteliklerini, doğuştan sonra bir yılın sonuna doğru kazanmaya başlar ve bu nitelikleri ancak toplumsal çevrenin etkisi altında oluşur; bu toplumsal çevrenin yardımı ve aracılığı olmadan tam insan olmaya doğru gelişme başarılamaz. Bu nitelikler de; dik durma, dil ve düşünmedir. İlk yılın sonunda insan olmanın belirtileri biçim alır, bu ilk biçim alma da ancak toplumsal çevre içinde gerçekleşebilir, bu toplumsal çevre yöresinde dünyaya açılma, dünyayla ilişki kurma da gelişir. Buradan çıkan önemli sonuç; insanın hem toplumsal, hem de tarihsel bir varlık olduğu, aynı zamanda bu iki durumun sıkı sıkıya birbirine bağlı olduğu ve dünyayla ilişki kurmayı, dünyayı kavramamızı dilin sağladığıdır. İnsan dili bulmamıştır, doğasında vardır dil, ama yalnızca yatkınlık olarak. Toplum içinde elde edilir ve tarih içinde gelişir. Bunlar 1950'lerde tartışılıyordu, şimdi yeniden başladı aynı tartışma, biraz başka açıdan, özellikle eğitim dilinin yabancı dilde yapılıp yapılmaması açısından, ele alınarak.

İnsanın dünyaya açılan penceresi olarak dil

Dünyaya açılmayı, dünyayı dil aracılığı ile kavramayı felsefe tarihinde ilkin Herakleitos dile getirmiştir. Kendisinden kalan en önemli parça olan *Fragment 1*'de "logos" kavramı üzerinde durur. Şu kısa tümcesi dil felsefesi bakımından çok önemli; "İnsanlar onu anlamadılar, onu işitmeden önce".

Anlamı şudur; "Gerçeği, söz hâline gelmeden, başka deyişle, dile dökmeden önce insanlar anlamadılar". Dil-dünya ilişkisi bakımından çok önemli bir nokta bu. Dünyaya açılma, dünyayla ilişki kurma insanı öteki varlıklardan ayıran ve onu özgür kılan temel nitelik. İnsandan başka hiçbir varlığın bu anlamda dili de yok. Çevresini aşabilen, çevresinin dışına çıkabilen, doğanın ve kendisinin bilincine varan insandan başka hiçbir canlı varlık yok yeryüzünde. İnsan bu nitelikleriyle çevresini değiştirmiş, doğaya bir şeyler katmıştır. Doğaya kattıkları da bugün kültür dediğimiz şeyden başkası değil. İnsanın doğaya kattıkları, binlerce yıl içinde oluşa oluşa bugüne dek gelmiş ve yarınlara gitmekte. İnsanın insan olması da, kendi yolunu kendisinin çizmesi de dli ile olmuştur böylece.

İnsanlık tarihinde de dilin gelişmesinin çok yavaş ilerlediği biliniyor. Nesnelere ad verme, bunlar arasında bağlantılar kurma ve sonunda soyutlama ile kavramlar oluşmuştur. Bu da uzun bir süreci gerektirmiş, düşünme de bu süreçle birlikte gelişmiştir. Düşünme; çıkarımlar yapma, kavramlar ve önermeler arasında bağlantılar kurmadır. Kavram ve önermelerin içinde yer aldığı bağlam da, dilin bütününü oluşturur. Bu kavramlarla insan kendine bir dünya yaratıyor; kültür dünyası. Sanat, felsefe, bilim hep kavramlarla, dille bağlı. Kısaca dünyayı dil yoluyla kavrıyoruz.

Dilimiz kimliğimizdir

Herakleitos *Fragment 1*'de ele aldığı logos kavramını "evren yasası", "evren düzeni" olarak belirler. Logos, hem söz demek, hem akıl. "Önce söz vardı" diye başlar Yuhanna İncili de. "Ve Söz Tanrı idi" diye sürer. Yüzyıllar sonra bilimin gidişine yeni bir yön veren Galilei'nin de ünlü ve çok önemli, günümüzde önemi daha da artan saptaması "doğanın kitabı matematik harflerle yazılmıştır" sözüdür. Matematik ise dilden başka bir şey değil. Matematik-mantık-dil üçlüsü matematikçilerle mantıkçıların tartışma konusu: "Matematik mi mantığı içerir, mantık mı matematiği içerir?" gibi. Mantık da hem akıl hem sözle bağlı, logos gibi. dünyayı bunlarla kavrıyoruz. Kafamızı yoğuran, düşünmemizi sağlayan da dil olduğuna göre, insanın kafa yapısını en iyi gösteren de onun kullandığı dilidir. Kimliğimizi belirleyen de dil oluyor böylece. Kimliğimiz de dilimiz içinde gelişiyor. Hepimiz bir dil içine doğuyoruz. İnsanın insan olması insanın kendi olması, kendi kimliğini bulması, kendinin bilincine varması da dile bağlı. Kullandığımız dilimiz kimliğimizdir.

Düşünceyi yaratan ve ileri götüren de dil olduğuna göre, büyük düşünce yapılarının kurulabilmesini de o sağlar. Ancak bunun için dilin de gelişmiş olması gerekir. Burada karşılıklı bir etki olduğu açıktır. Dilin gücüne karşı, düşüncenin gücü kendini gösterir. Dile bağlı olan insan, sonunda dile egemen olur ve dil üzerine etki yapar. Böylece dil durmadan yaratarak bir kuşaktan öteki kuşağa geçen bir etkinliktir. Boyuna yaratılan bir şeydir. Her birey ve her kuşak ona yeni bir şey katar. Ama kimi zaman kimi engellemeler yüzünden bir ülkede dilin gelişmesi durabilir. Dil gelişemeyince düşüncenin gelişmesi de durur. Dünyayla bağlantıyı kuran dilin gelişmesi engellenmişse, bir ulusun düşünmeye dayanan felsefe alanında, dolayısıyla bilim alanında başarı ortaya koyamayacağı da açıktır.

Türkçe'yi etkileyen, bazen de engelleyen diller

14. yüzyıldan beri Arapça ve Farsça'nın etkisine giren Türkçe, 600 yıl boyunca kendini dünyaya kapamış, Avrupa'da gelişen bilim ve felsefenin dışında kalmıştır. Bu yüzden yüzyıllar boyunca yaratıcı da olamamıştır. Bütün bir Osmanlı döneminde Türkçe hor görülmüş; Tanzimat döneminde dilde sadeleşme yanlısı olanlar bile, özellikle terimler konusunu öne sürerek, bu dille bilim yapılamayacağını, öğretimin Arapça olmasını önermişlerdir. Özellikle "tıp ve fen" terimlerinin Arapça'dan alınması gerektiği düşüncesindedirler. Agâh Sırrı Levend *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* adlı anıt yapıtında şu bilgileri veriyor; *"Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulduğu zamandan beri, saray, medrese, tekke ve yeniçeri ocağı gibi türlü çevreler meydana gelmişti. Sarayla medrese, klasik edebiyatın gelişmesini desteklerken, tekke kendine özgü edebiyatı meydana getiriyor, yeniçeri ocağı ise halk edebiyatını sürdürmeye çalışıyordu. Tekke edebiyatı ile halk edebiyatının dili Türkçe idi. Klasik edebiyatın dili ise Arapça ve Farsça'nın etkisi altında büsbütün başka bir yol güden yapma bir dildi. "O halde ilk günden beri yan yana yürüyen, iki ayrı dille karşı karşıya gelmiş, halk ile aydın birbirinden gittikçe kopmuş."* (1). Ama başlangıçtan beri Türkçe'yi savunanlar da seslerini duyurmuşlardır. Örneğin 11.yüzyılda Kaşgarlı Mahmut, Türk dilini tanıtmak üzere *Divanü Lugat-it Türk*'ü yazmış. 15.yüzyılda Ali Şir Nevai *Muhakemetü'l-Lugateyn* adlı yapıtında Farsça ile Türkçe'yi karşılaştırarak Türkçe'nin üstünlüğünü örnekler vererek kanıtlamış; özellikle sözcük dağarcığının Farsça'dan zengin olduğunu göstermeye çalışmıştır:

usanmak, avunmak, kınamak, savrulmak, karalamak, iğrenmek, söndürmek vb. sözcüklerin Farça'da olmadığını öne sürmüştür.

Ama yine de 16.yüzyılda Farsça'nın etkisi büsbütün artar. Bilim dili olarak Arapça kabul edilmiştir medreselerde, özellikle 14.yüzyıldan sonra. Türk bilginleri yapıtlarını Arapça yazıyorlar, Türkçe yazarken de terimleri Arapça'dan alıyorlardı.

Oysa 13. ve 14.yüzyıllarda *Kuran* çevirileri Türkçe yapılırken, bilim kitapları da sade dille yazılıyor, Türkçe terimler kullanılıyordu. Örneğin tıp alanında, 14.yüzyılda İshak bin Murat, Arapça terimlerin karşılıklarını bulmuş; elmaraz yerine sayruluk, elacz yerine güçsüz, elhumey yerine sıtma, dimağ yerine beyin, azm yerine kemik, muh yerine ilik, vb. terimlerini kullanmıştır.

15.yüzyılda Hacı Paşa yine sade dille yazar. Buna karşılık 18.yüzyılda Avrupa ile siyasal ilişkiler başlayınca Batı kökenli sözcükler de yavaş yavaş Türkçe'ye girer. İlk giren sözcük ilginçtir: "status quo". 50 yıl sonra "politique" ve "diplomatie" girecektir.

Yine 18.yüzyılda Arapça'da ve Türkçe'de karşılığı olmayan tıp ve kimya terimleri Latince'den alınır. 19.yüzyılda Batı kaynaklı terimler çoğalır.

Tanzimat Dönemi'nde "Mektebi Tıbbiyyei Mülkiyye" açılınca tıp terimlerinin hazırlanması uygun görülür. 1866'da tıp öğretiminin Türkçe yapılması amacıyla "Cemiyyet-i Tıbbiyye-i Osmaniyye" adı altında bir dernek kurulur. Ancak bu derneğin hazırladığı *Lugaat-ı Tıbbiyye*'de terimler Arapça kitaplardan alınmış, birçokları da uydurulmuştur.

Oysa bu sözlükten önce 19.yüzyılın en büyük bilim adamlarından biri olan, yeni tıbbın temellerini kuran Şanizade Ataullah Efendi, tıp terimlerine Türkçe karşılık arama yolunda büyük çaba göstermiş ve bilimsel çalışmalarını çok açık bir dille yazabilmiştir.

Buna karşın Meşrutiyet Dönemi'nde devletçe bu terimler sorununa el konmuş, zamanın Maarif Nezareti tarafından bir "İstilahatı İlmiyye Encümeni" ile "Tetkikatı Lisaniyye Heyeti" kurulmasına karar verilmiş ve bu kurul tartışmalar sonunda, bütün terimlerin Arapça'dan alınmasına karar vermiştir. 1914'de basılan Rıza Tevfik'in *Mufassal Kamusu Felsefi* adlı sözlükte kullandığı terimler bu encümenin terimleridir (2).

Günümüzde de kimi aydınlarımızın Türkçe'nin gelişen bilimlerin kavramlarını karşılamaya yetmediğini, bilime elverişli olmadığını, yetersiz olduğunu, yine aynı gerekçelerle, öne sürerek İngilizce öğretimi önerdikleri ve ne yazık ki kabul ettirdikleri de bir olgu olarak karşımızda.

Türkçe bilim dili olabilir mi?

Son zamanlarda sık sık ortaya atılan bir soru da şu: "Türkçe bilim dili olabilir mi?". Türkçe yazın dili olabilmişse, Türkçe'de öyküler, romanlar, oyunlar yazılabiliyorsa, deneme yazıları, felsefe yapıtları verilebilmişse bilim alanında aynı gidiş neden olmasın? Türkçe neden bilim dili olarak kullanılmasın? Yeter ki bunu yapabilecek bilim insanları olsun. Herhangi bir bilim dalında uğraş veren, o bilim dalı üzerinde çalışan bir bilgin yeni bir şeyler katabiliyorsa alanına, bu alanın kavramlarının sözcüklerini de kendi anadilinde bulur. Başka dillerde yapılmış olan araştırmalar üzerinde çalıştığı zaman da, o buluşları ve buluşları yansıtan yeni kavramları, yeterince ve gerçekten o kavramlara egemen olacak kadar anlıyorsa ve üzerinde kafa yoruyorsa, yani düşünme tembeli değilse, o kavramların Türkçe karşılığını da kendisi yaratacaktır. **Türkçe zengin ve kullanım olanakları geniş bir dildir.** Nitekim 1928 Yazı Devrimi ile başlatılan, 1932'den beri Türk Dil Kurumu'nca sürdürülmüş olan çalışmalar sonucu Türkçe 50 yıl gibi kısa bir sürede bir kültür dili durumuna gelebilmiştir **(1983'te Türk Dil Kurumu'nun yok sayılması sonucu bu çalışmalar sürdürülememiş ve dilde yozlaşmalar başlamıştır).(*)**

Ama yine de kimileri, bilimler geliştikçe yeni terimlerini de birlikte getiriyor ve Türkçe bunları karşılayamıyor gerekçesiyle, bu terimleri olduğu gibi kabul ederek eğitimin artık dünya dili olan İngilizce ile yapılmasını istiyorlar. Terimlerin, olduğu gibi alınmasının sakıncası olmadığını, terimlerin uzmanlık işi olduğunu, bunları herkesin anlamasının pek de gereği olmadığını öne sürüyorlar, Tanzimat Dönemi'nde olduğu gibi. Yanlışlık da burada kanımca: **"Çevresi dar olan insanın, dil dağarcığı da dar olur"** Ama iletişim arttıkça çevre de genişliyor. Bilim ve tekniğin ilerlemesi, yaşam koşullarını değiştirdiği gibi zenginleştiriyor da. Bilim ve tekniğin sonuçları yaşamın içine karışıyor. Yaşamın içine giren bilim ve teknik, terimlerini de bir-

* Bu bilgi yanlıştır. T.D.K. yok sayılmamış, tam aksi, anayasal bir kurum hâline dönüştürülmüştür. Önce sadece bir dernek konumunda idi. H.A.

likte getiriyor günlük yaşama ve günlük dile. Böylece dil de zenginleşiyor; yeni teknik ve sonuçları yeni kavramlar yaratıyor ve bu kavramlara her dilde yeni karşılıklar bulunuyor. Uzmanlık terimleri günlük dilin sözcükleri arasına giriyor. Kavramların ve onların yerini tutan sözcüklerini yaratabildiği ölçüde, o dili kullanan ulus da kültürce gelişmiş uluslar arasına katılabiliyor. Aslında tam bir gelişme, ancak yaratıcılıkla olur. Yaratıcılık da ancak bilimsel düşünüşle gerçekleşir. *"Felsefi bir görüşü ve tarih bilinci olmadan bir insanın yaratıcı olması, yaratıcı olarak bilimde etkin olabilmesi olanaksızdır"* diyordu ünlü filozof ve bilgin Einstein. Bizim de bilim ve teknoloji alanında yaratıcı olamayışımızın nedeni, felsefenin, dolayısıyla düşünmenin eksikliğinde yatmıyor mu? **Bugün Türkçe'nin yetersizliğini öne sürerek yabancı dilde eğitim yapılmasını önerenlerin yazılı ve sözlü konuşmaları, onların kafa yapısını ve kendi yetersizliklerini açığa vuruyor. Yeni tekniklerin getirdiği yeni kavramların Türkçe'de karşılığını bulamayışları, düşünme tembeli olduklarının ya da o kavramı yeterince anlamadıklarının bir göstergesi.** Belli bir konuda çok yönlü ve ayrıntılı düşünen bir kimse, uğraş verdiği konunun kavramlarının karşılığını da mutlaka bulur, konusuna egemense ve gerçekten anlamışsa. Kavramlar birbirine karıştırılmışsa ya da yanlış anlaşılmışsa kafa da karışır.

Düşünme eksikliği, kavramların yeterince doğru kullanılmamasına ve bunun sonucu olarak hem kafa karışıklığına, hem de kavramlarla birlikte birtakım değerlerin de yozlaşmasına yol açıyor. Bu da bütün toplumun yapısını altüst ediyor. Örneğin; "özgürlük, demokrasi, cumhuriyet, sivil toplum, lâiklik" sözcükleri pek kullanılır oldu, hiç de üzerinde düşünülmeden. Örneğin özgürlük başıboşluk, herkesin her istediğini yapabilmesi; demokrasi yasasızlık, kuralsızlık; sivil toplum, asker karşıtı olmak sanılıyor. Din örgütlerine sivil toplum diyen sözde aydınlarımız, sosyal demokrasinin ne olduğunu bilmeyen sosyal demokratlar, hatta komünizmin ne olduğunu bilmeyen komünistler çıkıyor ortaya. Bir başka uluorta kullanılan sözcük de "üretim", Sanat ve bilim alanındaki yaratmalar üretim sanıldığından ve sayıldığından, yaratma kavramı ve sözcüğü neredeyse kullanılmaz oldu Türkçe'de. Bir üretim sözüdür gidiyor. Sanatçının yapıtını üretim olarak görüyor birçokları. Oysa sanatçı yaratır, üretmez. Ressam bir tablo yapar, o yaratıdır. Ama o tablodan yüzlerce röprodüksiyon yapılabilir, o üretimdir; üretim fab-

rikasyondur, sanat yapıtı ise tektir. Bir başka kavram karıştırması da "dokunulmazlık ve sorumsuzluk" kavramları alanında.

Bütün bu yozlaşmalar dil bilincinin ve düşüncesinin eksikliği ile bağlantılı. Türkçesi en az gelişen, yabancı sözcüklerden en az arınmış olan bilim dalı hukuk. Yürürlükteki yasaların diline bağlılık yüzünden, belki de hukuk dili bir türlü tam olarak gelişemediği için, gerçek bir hukuk düzeni de bir türlü kurulamıyor ülkemizde. Bu konuda örnek olabilecek dal, bilgisayar dili. Bilgisayar tekniğinin Türkiye'de bu kadar çabuk yaygınlaşmasının nedeni, sanırım, daha bilgisayar gelmeden bilgisayar dilinin, başta o zaman doçent olan Aydın Köksal gibi, Atatürk'ün kalıtı olan Türk Dil Kurumu'nun üyelerince hazırlanmış olmasıdır. (Kısaltılmıştır.)

1) Agah Sırrı Levend; Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 3.baskı, T.D.K, Ankara 1972; s.11-12.
2) a.g.y. s.191-193.

Gazete Makalesi Örneği

ÇOCUKLARIMIZI TEHLİKELERDEN KORUYALIM

Abdülkerim Abdükadiroğlu

Tatil boyu çocuklarını cadde ve sokaklardan evlerine çekemeyen anne ve babaların, "Hele bir okullar açılsa da şu çocukları takibetmekten, pencerelerden bağırmaktan kurtulsak..." şikâyetleri acaba okulların açılmasıyla son bulur mu? Hiç sanmıyorum. Bu defa beterin de beteri olan korku derdi gelip çattı. Neden? Kamyonu, minibüsü, büyüklü-küçüklü kara taşıtlarının çoğunlukla dikkatsiz sürücülerinin, çocuklar üzerinde olduğundan çok daha fazlası ile, anne-babaların üzerinde bıraktıkları korku ve endişe havası, bakıyorum onları çocuklarıyla birlikte günün belirli saatlerinde okul yollarına dökmüş. Bu dert yeni öğrenim yılında tekrar karşımıza çıktı. Buna çare bulunamaz mı? Devletçe bazı tedbirler alınamaz mı?

Öncelikle vatandaşların, özellikle sürücülerin iyi birer trafik eğitiminden geçirilmesi lâzım. Bu eğitim programında imkân içinde bulunanın, diğerlerine karşı şefkat ve acıma hissinin öğretilmesi esas alınmalı. Nitekim Avrupa ülkelerinde ölçü budur. İngiltere'den örnek vereceğim: Bu memleketteki trafik ve yaya kaidelerine göre, karşıdan karşıya geçmek için yaya geçidine adımını atan kişi hak sahibidir. Araçlar birden dururlar. Taksiye göre otobüs sürücüleri geçiş hakkına sahiptirler. Çünkü âmme hizmetindedirler. Keza taksiye göre bisikletle gidenler hak sahibidirler. Kollarını kaldırıp işaret verdiler mi yol onlarındır. Çünkü taksi içinde giden rahat ve konfordadır. Bisikletliler yağmur, kar ve rüzgâra karşı gidecekleri yere bir an önce ulaşmak zorundadırlar. Diğer hâllerde ise bir yaya, yaya geçidi üzerinde elini veya bastonunu kaldırdı mı araç, sürücüsü tarafından hemen durdurulmuş demektir. Hiçbir sürücü, pek ender hâllerde bile "Ben gazlayayım da, benden sonraki duruversin" demez. Hele yaşlı veya âmâ biri ise ve çevresinde başka yaya da yoksa, sürücüsü arabadan inip o yayanın elinden tutarak yardımcı bile olur.

"Dur, çocuklar"

İngiltere Eğitim Bakanlığı'nın, okulların açık olduğu mevsimlerde, çocukların emniyet içinde okullarına ve evlerine gidip gelebilmeleri, tehlikelerden korunmaları için geliştirdiği bir hizmet mevcuttur. Yukarıda izah edi-

len dikkatli ve insaflı sürücülerin bulundukları bir toplum için bu hizmet olmasa da olabilir. Fakat bizim toplumlarımızda bu tip hizmet alanlarının kurulup sür'atle geliştirilmesine olan ihtiyaç, Avrupa toplumundan çok daha fazladır.

Bu hizmet alanı LOLLIPOPMAN'lerin çalıştırılmalarıdır. Loolipop: Ufak değnekteki yuvarlak şekerleme veya dondurmaya denir. Bizdeki elma şekeri vb. gibi. Buna benzeyen trafik işaretlerine de bu ad verilmiştir. Bakıldığında o şeker veya dondurmayı hatırlatır. Lollipopman veya Lollipoplady: Bu (trafik) işaretini tutup çocukları emniyet içinde, yolda karşıdan karşıya geçiren bay veya bayan kimsedir. Ellerindeki levhada "STOP-CHILDREN-DUR ÇOCUKLAR" yazılıdır.

Bu görevi çoğunlukla emekliler ile emekli olmasa da bazı bayanlar yaparlar. Görevlerini son derece sevgi, bağlılık ve büyük bir zevkle yerine getirirler. Özellikle emeklilerde, bu görev, hayatın kendileri için bir dinçleşme vesilesi olduğu, 60 yıl önceki kendi hayatlarını hatırlayarak eski günleri âdeta yeniden yaşadıkları, hayattan karamsarlık yerine zevk aldıkları, yüzlerindeki tebessümden ve memnuniyet ifadesinden bellidir. İngiltere'de emeklilik yaşının 65 olduğu da dikkate alınırsa, o yaştan sonra kendilerinin mutlu olmalarına yardımcı muhtemelen en başta gelen bir iştir bu görev. Eğitim Müdürlükleri bu kimselere belirli ücretler de öderler.

Bu görevliler, okul çevresindeki yollar üzerinde, çocukların sabah okula geliş saati, öğleyin evlerine gidiş, öğle sonu tekrar okula geliş ve akşam yeniden evlerine dağılış saatlerinde, yarımşar saat görev yaparlar. O kadar dikkatlidirler ki, çoğunlukla okul civarındaki evlerinden özel kıyafetlerini giyer, ellerine sopalarını alarak nöbet tuttukları köşelere doğru yavaş yavaş yürüyerek dakikası geldi mi nöbete girerler. Bazıları kendi özel arabaları ile gelip, arabalarını uygun bir yere park ettikten sonra bagajından kıyafetlerini çıkartıp giyinir ve görevlerine başlarlar. Bu, onların çoğuna göre geçim ihtiyacından çok, topluma karşı yüklendikleri bir görev ve iyi bir vakit geçirmek için yapılır. İlâveten para da kazanırlar.

Çocuklar yanlarına geldiklerinde -isterse bir tane olsun- derhal yolun ortasına dikilip trafiği durdururlar. Yalnız çocuklar değil, bir yaya bile gelse, o saatlerde bu hizmetten faydalanabilir. Bu kimselerin polis gibi ceza yazma yetkileri yoktur. Sadece nezâketle görevlerini yerine getirirler. Okula başla-

ma yaşı 4 olduğundan, çoğu kere küçükleri ellerinden tutarak karşıya geçirirler. Yayası, sürücüsü herkes bunların işaretine, itiraz etmeksizin, ânında uyar. Bu misâlde eğitilmiş bir toplum yaşayışının örneğini görebiliyoruz.

Bizim toplumumuzda bu tip hizmetlere daha çok ihtiyaç vardır. Bizde bu görevleri yapacaklara, lüzûmunda plâka numarası alma, hatta 5 milyon liraya kadar ceza yazma yetkisi de verilebilir. Her yıl okula gelip giderken dikkatsiz sürücülerin, şehir içinde yaptıkları, -şehirler arasında bile yapılması yasak olan- oto yarışlarının acı neticeleri olarak Türkiye sathında yüzlerce, binlerce çocuğumuz hayatlarını kaybediyorlar. Gazeteler bu acı haberlerle dolu. Bu felakete daha fazla seyirci kalınmadan çaresini düşünmek, alınacak kararları seri halde tatbikata koymak zorundayız. Beklenmedik felâket bir gün hepimizin kapısını çalabilir.

Teklifimizin diğer bir faydası da, küçük çapta da olsa, iş bulma bakımından bir çok kimsenin, özellikle emeklilerin geçimlerinde sağlayacağı genişlik olarak görülecek emeklilerin büyük çoğunluğu sabah, akşam yıllarca mekik dokudukları ev-kahvehane arasından kurtulacak, pis ve yoğun sigara kokulu yerlerde oturma yerine, tertemiz havada çalışacaklar, vücutlarında dinçlik ve gençlik hissedecekler.

Bu görevliler, İngiliz örf ve kurallarına göre, çocuklara bazı temel hayat dersleri ve nezâket de öğretirler. Burada birkaç kelime ile özetlersek, çocuklardan daha önce kendilerine "Good morning- İyi sabahlar", "Good afternoon- İyi öğlenler, iyi öğleden sonralar", "Thank you- Teşekkür ederim" derler. Çocuklara, zaman müsait ise hatır sorarlar. İki kardeşten biri yoksa, niçin gelmediğini sorup, hasta ise üzüntülerini belirtirler. Tek kelime ile çocuklara büyük bir şefkatle hitabederler. Çocuklar da onların gerek bu samimi davranışlarından dolayı ve gerekse ellerindeki sopaların şekli şekere benzediği için bu görevlileri öylesine severler ki, evde sık sık onları konuşmalarına konu edinirler. Bu sevgi duygusu ile okullarının eşiğinden içeri adım atarlar.

Millî Eğitim Bakanlığı yetkilileri ile Okul Aile Birlikleri temsilcilerini konu üzerinde düşünmeye, benzeri tedbirleri almaya davet ediyoruz.

• **FIKRA:** Günlük konular hakkında yazarın iddia ve ispat amacı taşımadan görüş ve değerlendirmelerini anlatan yazı türüdür. Bunlar; günlük gazetelerde yazarların, güncel konulara ilişkin fikirlerini kısa, açık ve herkesin anlayabileceği sade bir dille yazdıkları yazılardır. Fıkra yazarlarının derin bir gözlem gücüne sahip olmaları ve mümkün olduğu kadar tarafsız bir tutum sergilemeleri gerekir.

Fıkra örneği:

ANAMIN ÖĞÜDÜ

Cahit Beğenç

Ufacıkkendenberi, 80 lik anamın dilinden dinlediğim şu öğütleri buraya almayı kendime borç sayıyorum, öğünüyorum da üstelik:

Öğüt verirlerse öksürüp geçme; iyi dinle sözlerimi, sonra çıralar yakar da, koca anam nerde diye ararsın, taşlar alır da döğünürsün amma, iş işten geçer, sonki ah fayda vermez.

Seni ben yumruk yaştan büyüttüm; gönlümün sızısı, gözümün nazlısısın. Ufaktın büyüdün, deli idin uslandın, yedi yaşını yetirdim, bıyığını sakalını bitirdim.

Bak, köy köy seni ululamağa gelmişler. Başın gökte, burnun havada olmasın; kendini gökteki kartallarla arkadaş tut, yerdeki karıncalarla eş tut. Gül ol göğüslerine soksunlar, tel ol başlarına taksınlar.

Püfür püfür rüzgârlar ol; yelkenler şişir, kayalar düşür, dağlar devir; bir ocak söndürme, bir köklü ağaç kökleme.

Büyüklerini ulum ulum ulula, küçüklerini kolum kolum kolla. Elin ırzına, malına göz dikme, başın aşağıda olmasın; bir kulun canını yakma, can yakanın canı yanarmış. Elin pak, yüzün ak olsun. Ver okumana kendini, elin kızı karısı ötede olsun; bakma başını öte çevir geç; bastığın yer düz olsun, senin alacağın kız olsun Analar binini doğuruyor!

İnsanın başına gelmedik hâl olmaz; eline geçen parayı tut, bir yana sıkıştır, düğüm üstüne bir düğüm daha vur; para adamı daldan alır (darağacından indirir)

Mal edin, ölsün; mülk edin, kalsın; köklü ağaç köküne muhtaç; ya hastalanırsın, ya sakatlanırsın, hapse atarlar, sürgüne sürerler; evlerden ocaklardan ırak bir gün sürüne gelirsin. "Anamın babamın yeri vardı" diye ararsın; Koca Musa'cık bile kırk yıl yok oldu da, günün birinde köyüm diye çıktı geldi.

Yolda belde çok gezme, yolda belde gezenin yolda belde kalırmış mezarı. Candan arkadaş edin; yoluna kurban olanın sen yoluna kurban ol. Gözünü dört aç, uyuma; uykudan tavşan bile onmamış.

Bu sözlerimi dinlersen, koyak koyak evler ol; sen yedi kızın son kesenisin; yedi yaşına kadar yetmiş kurban kestim, yetmiş bin kurban feda olsun. Atkılar ol taraklar almasın, gergefler ol kasnaklar almasın! Er-evlât, döl dövlet sahipleri ol; al duvaklı gelinler al kendin gibi, gök gözlü, sarı saçlı çocuklar bul. Oğlunla ordu, kızınla, komşu ol. Gelen giden evleri ol!

Duam budur akşam sabah; binlilerle, birlilerle benimkinciği de esirge bir Allah!

(Sedef Kız, İkinci Basılış, 1966)

• **DENEME:** Yazarların; kendi seçtikleri bir konuyla ilgili kişisel görüş, düşünce ve duygularını nesir diliyle ve ispat endişesi taşımadan kaleme aldıkları yazı türüdür. Bu yazılarda; savunulan fikirler tamamen şahsîdir, iddiasızdır. Okuyucuyla konuşur gibi rahat bir üslûpla yazılır. Onu bilgilendirmekten çok, üzerinde durulan konuyla ilgilendirme amaç edinilmiştir. Bu türde yazı yazanların, son derece samimi, sade, süsten ve bilimsel ispat endişesinden uzak, rahat bir tutum içinde oldukları görülür. Okuyucunun da ele alınan konuyla ilgili gözlem yapması, fikir üretmesi için, ona konunun farklı boyutları kısa cümlelerle tanıtılır.

Deneme Örneği 1:

DUÂ

Prof. Dr. Beyza Bilgin

Duâyı tanımayan, hiç duâ etmemiş olan kimse var mıdır acaba? Çok canımız yandığında, korktuğumuzda, üzüldüğümüzde, bir şeyi çok istediğimizde, hem çalışır tedbirler alırız hem duâ ederiz. Hele başvuracak hiç kimsemiz olmadığı, çaresiz kaldığımız zamanlarda, duâlarımız ne kadar içli ne kadar güçlü olur. Böyle zamanlarda duygularımız bize hatırlatır ki, biz yalnız değilizdir. Bizi yaratan bir sahibimiz vardır. O bizi işitebilir. Yaratıcımıza yöneliriz ve O'na yalvarırız. Sesimizi hiç kimseye işittiremediğimiz zamanlarda yüce Allah bizi işitebilir. Yalvarışlarımızı kelimelerle sesli olarak yapamazsak, sadece kalbimizle konuşabilsek bile Allah bizi yine işitir. Kutsal kitabımız Kur'ân yüce Allah'ın bize olan sözleridir. Bu sözler arasında duâ ile ilgili olarak şöyle bildirilmektedir:

"Allah kullarına yakındır. Kendisine duâ edenin duâsına karşılık verir. O'na gizlice ve yalvararak duâ edin." (2, 186, 7, 55)

Duâ, edebiyatımızda bir tür olarak gelişmiştir. Yazarlarımıza ait çok güzel, çok içli duâ örnekleri vardır. Bunlar okumuş, yazmış, kültürlü, kelimeleri süsleyerek, sanatla kullanmasını bilen kişilere aittir. Fakat duâyı ona gerçekten ihtiyacı olduğu anda yapan her inanan kimse kelimeleri ustalıkla kullanabilmektedir. Yaratıcısı ile konuşan her insan O'na en güzel, en ince, en duygulu ifadeleri dizebilmektedir. Buna bir örnek olarak, Sivas ilimizin

merkeze uzak köylerinde yaşayan Hatun isimli bir kadının, bir annenin duâsını vermek istiyorum. Duayı bana Hatun'un kendisi anlatmıştır.

Hatun henüz şehre, Ankara'ya göçmezken önce köyünde altı tane çocuk dünyaya getirmiştir. Çocuklarının hepsi sağlıklı olmuştur. Hiç biri ölmemiştir. Hepsini kendi sütü ile büyütmüştür. Fakat altıncı bebek bir başka türlü olmuştur. Henüz beşiktedir ve üç gündür ne meme almakta ne uyumakta, gece gündüz bağırıp ağlamaktadır. Doktor çok uzaktadır. Zaten böyle durumlarda doktor düşünülmez. Hatun kim ne dedi ise denemiştir. Fakat bir faydasını görmemiştir. Beşiğin başında uykusuzluktan bitkin, kolları düşmüş, gönlü kararmış, ümitsiz kalmıştır. Dördüncü gece olur. Sabaha doğru, henüz gün ağarmamışken kalkar, büyük kızını uyandırır.

"- Hele şu bebeğin yanında biraz dur der!" Karar vermiştir, hâlni Rabbine arzedecektir. Başka çaresi kalmamıştır. Kapının önüne çıkar, Her yer kapkaranlıktır. Ağlayarak yere kapanır. "- Allah'ım!" der, "Bu bebeyi bana sen verdin, eğer geri alacaksan, ben onu sana geri vereyim, ama bana bırakacaksan, bağışla! Artık gücüm kalmadı yeter gayrı!" Sonra içi ferahlamış gibi olur, içeri girer, kızını yatırır. Beşiğin başına oturur, iki eliyle yanından kavrayarak sallamaya devam eder. Kendinden geçmiş olmalı... Birisi kendisini omuzlarından yakalamış sarsmaktadır. Demektedir ki;

-"Ne şikâyet ediyorsun Hatun, sabret! Oğlun artık iyileşti. Korku ile bağırarak uyanır, çocuklar da sıçrayıp uyanırlar. Bebe ise mışıl mışıl uyumaktadır. Çocukları yeniden yatırır, kendisi de yatar. Bebe o uykudan üç gün uyanmaz. Ne ağlar ne acıkır. Hatun arada sırada bebeğin altındaki toprağı alır, yeni, kuru, ılık toprak koyar. Gelen giden çocuğun ölmüş olabileceğini, ona baktırılmasını söyler. Hatun çocuğa kimseyi dokundurtmaz. "- Ben biliyorum, o iyidir." Der, bir açıklama yapmaz. Üç gün sonra bebek gözünü açar. İyileşmiştir, acıkmıştır. Fakat Hatun bebeğini emziremez. Sütü kesilmiştir. Dünürü söz verir, ineklerin sütünden her gün ona taze süt verecektir. Böylece Hatun ilk kez bir çocuğunu emzikli şişe ile besler. Bu olayı anlatırken Hatun'un gözleri yaşarıyordu. Bu çocuk ölmüş dirilmişti, yüce Allah'ın kendisine bağışıydı."

Duâ sadece isteklerimizin çaresizliklerimizin Rabb'imize iletilmesinden ibaret değildir. Duâ aynı zamanda tam bir ibadettir. Yüce Allah'a inanmanın O'na olan sevginin ve saygının ifadesidir. Peygamberimiz Hz.Muhammed,

"Duâ ibadetin özüdür." Demiştir. Günlük namazlarda, ölülerimizin ruhuna bağışlamak için v.b. sık sık okuduğumuz "Fâtiha", Kur'ân-ı Kerîm'in bize öğrettiği en güzel duâdır. Peygamberimizden ve diğer büyüklerimizden bize kadar gelen güzel duâ örneklerini bir araya toplayan duâ kitapları vardır. Halkımız bunları elinden düşürmez. Önemli olayların başlangıcında ve bitişinde duâ edilir. Hatim duâları ve mevlitlerden başka nikâh ve sünnet gibi törenlerde de duâ edilmesi âdettir. Ezberlenen, ezbere okunan kısa kolay duâ örnekleri vardır. Aileler başlangıçta çocuklara bunları öğretirler. Yatarken, yemek öncesinde ve sonrasında, yola çıkarken, bu işe başlarken bunlar okunur. Duâların en kısası "Bismillâhirrahmanirrahim" ve "Elhamdülillâh"tır. Sofraya oturduğumuzda, yemeğe başlarken "Bismillâhirrahmanirrahim" deriz. Doyunca da "Elhamdülillâh" deriz. Bunlar müminlerin anahtar sözleridir. Biri açışı, diğeri kapanışı gerçekleştirir. Biriyle Allah'ın adını andığımızı, O'na güvendiğimizi ifade ederiz, diğeri ile O'na teşekkür ederiz.

(Okul Öncesi Eğitimi, Sayı 33, Mart 1987)

Deneme Örneği 2:

TÜRKÇE DÜŞMANLIĞI VE YABANCI DİL

Prof. Dr. Mustafa ERKAL

Tarihlerinde sömürge hayatı bulunmayan bütün milletler ana dillerine sıkı sıkıya bağlıdırlar ve gerekli hassasiyeti gösterirler. Bir İngiliz veya bir Fransız çok mecbur kalmadıkça, ana dilleri dışındaki Batı dillerini kullanmaz. Hatta yabancılar bir kelime yanlış telaffûzla kullanıldığında sizi uyarma ihtiyacı duyarlar. Kısaca ana dillerine saygılıdırlar. Bizde ise radyo kanallarında ciklet çiğner gibi Amerikanvari Türkçe konuşulmaktadır.

Biz dilci değiliz, ama dil nesilden nesile bir kültürü nakleden köprü olduğu ve ortak hafızayı aksettirdiği için bir sosyolog olarak da konu ile ilgiliyiz. Çünkü dil, ferdin fertle sosyal grupların grup içi ve dışı ilişkilerini düzenleyen bir sosyal müessesedir. Dil, sosyal akrabalık bağını da kurar ve geliştirir. Kültürler arası alışveriş olduğu gibi, diller arası da alışveriş vardır. Ancak alınanlar o dilin yapı ve kurallarına göre şekil almak durumundadır. Dil bir toplumun yaşama tarzının bir parçası olduğundan millî kimliği belirle-

yen unsurlardan sadece birisidir. Kültür kimliğini belirleyen faktör sadece dil de değildir.

Son senelerde bilhassa kitle haberleşme araçlarının artan tesiri ile küçülen dünyamızda, teknoloji üreten çeşitli buluş ve gelişmelere damgasını vuran Anglo-Sakson kültürü, İngilizceyi dünyanın gözü önüne dikmiştir. Dünyamızda farkedilmeye başlanan kitle kültürünün dili de genellikle İngilizcedir. Bu bakımdan, dünyaya açılma için İngilizce öğrenmek şarttır. Ancak, yeni dünya düzeni veya globalleşme akımı içinde millî kimliğimizin erimeden varlığını sürdürebilmesi Türkçeye ve millî kültürümüzün değişmeden korunması gereken unsurlarına bağlı kalmaktadır. Bilhassa 1980 sonrası Türkçe kısırlaşmış, bir çok kelimenin yerine geçen maymuncuk kelimelerle kelime sözlüğümüz daralmıştır. Aslında yıllardır süren Türkçe üzerindeki tahribatın payı büyüktür. Uzun yıllar insanlar kapasitelerine ve fikirlerine göre değil, ama kullandıkları kelimelere göre değerlendirilir olmuşlardır. Yaklaşık 230 milyon insanın konuştuğu Türkçe ile konuşmaktan şeref duymalıyız. Türkçe en çok konuşulan dillerin beşincisidir. İngilizceyi konuşanların hepsinin Anglo-Sakson olmadığını, İspanyolcayı da kullananlar arasında Latin kökenli olmayanları da hesaba katarsak Türkçe üçüncü sıraya yükselmektedir. Gelecekte Türkçe milletlerarası kuruluşlarda kullanılan beynelmilel bir dil hâline gelecektir. Ama haysiyetsizliğe talip olan aşağılık kompleksinden sıyrılamayan bazı aydınlarımız veya bürokratlarımız önümüzdeki yıllarda birçok milletlerarası kuruluşta Türkçe konuşmamakta yine ısrar edebileceklerdir.

Sahneye çıkan sanatçı bazılarına göre "sahne almakta"dır, çay almak, otobüs almak artık sık sık kullanılmaktadır. Spor karşılaşmalarında "forza" kelimesi kulüp isimlerinin başına gelmektedir. Esenboğa Havaalanında polis denetimi girişinde İngilizce polis kontrol yazısı, Türkçesinin üzerinde yeralmaktadır. 25 Kasım 1992 tarihinde Bosna-Hersek için İstanbul'da toplanan Balkan Ülkeleri Konferansı'nda asılı olan yazıda Türkçe'nin üzerinde İngilizcesi yer almaktadır. Bu şuurlu veya şuursuz olarak yapılan yanlış, haysiyet kırıcıdır. Eskişehir'de düzenlenen Türk dili konferansına Türkologlar İngilizce davetiye ile çağrılmaktadır. Bundan birkaç sene önce Bakü'de düzenlenen "Türk Dünyası İşadamları Toplantısı"nda bir Başbakanlık müşaviri Türkçe yerine İngilizce konuşma yapmak garipliğini göstermiştir. THY'nın

bazı yayın ve duyuruları, eski sömürge havayollarını andırmaktadır. Aylık çıkarılan derginin ismi bile Türkçe değildir: Skylife. Görevlilerin giydiği ceketin üst cebinin üzerinde kraliyet benzeri arma bulunmaktadır. Hastanelerimizde yer bulabilmek için sözlükle dolaşmak gerekmektedir. Türkçe kelimeler atılmış, yabancı kavramlar getirilmiştir. Cankurtaran ambülans olmuş, şarküteri, hobi background, emergency, orange, mersi, okey, resepsiyon, set, fax (belgegeçer) "Fried chicken" nerede ise Türkçeye yerleşmek üzeredir. Millî şuur ve milliyetçilik uygulama ile ilgilidir, tören nutukları ile değil?.."

Yabancı dile eğitim ve öğretim, bilhassa yüksek öğretimde bilgi naklini zayıflatmış, öğrenciler arasında ayrımcılığa sebep olmuştur. Yerli kaynak ve yayınların değerlendirilmesi zorlaşmış, Türkçe ilim dili olmaktan uzaklaştırılmak istenmiştir. Kültür ve bilgi naklinin zayıflaması, beyin göçünü arttırıcı ve öğrenciye kendi ülkesi ile ilgili yapılmış araştırmalarla daha az karşılaştıracak bir ortama sokmuştur. Türkiye, adetâ birçok kesim tarafından kendi kaderine terkedilmiştir. Ama, diğer taraftan, ünlü siyasetçilerimiz 21. Asrın Türk asrı olacağından bahsedebilmekte, Türk Cumhuriyetlerine model ihracını gündeme getirmektedirler. Türkçeye saygı, Türk milletine saygıdır, Türk Dünyasına saygıdır. Siyasilerimizi Türk milleti seçmektedir. O hâlde, yetkililer ve herkesi Türkçeye saygıya ve bu konuda hassas olmaya çağırıyoruz.

• **TEBLİĞ:** İlim, sanat, ve fikir adamlarının akademik ağırlıklı bir toplantıda sunulmak üzere uzmanlık alanlarıyla ilgili konularda hazırladıkları yazı türüdür. Tamamen ilmî bir üslûpla, o alanda yapılmış ya da kendisinin yaptığı araştırmalardan elde edilen bulguları belirli bir plâna uygun olarak anlatan bu yazıların dinleyenleri ve okuyucuları, hazırlayanlar gibi alan uzmanlarıdır. Özel bir terminolojinin ve kendine has bir üslûbun tercih edildiği bu yazılarında, dilin kurallara uygun olarak kullanılmasına dikkat edilmelidir.

• **RAPOR:** Alan uzmanlarının yetkililerce karar verilecek bir konuda, onları bilgilendirmek ve gerekenleri de konuyla daha fazla ilgilendirmek amacıyla hazırladıkları bir yazı türüdür. Konuyla ilgilenenlerin her sorusuna cevap verebilecek bir tarzda hazırlanır. Alınacak kararların doğru, gerçekçi, uygulanabilir ve ekonomik olması için nelerin, ne zaman ve nasıl yapılması yönündeki görüşlere raporda ayrıntılı biçimde yer verilmesi istenir. Bu yazıların da anlaşılır, sade, akıcı bir dille kaleme alınması gerekir. Bu arada tıp alanında kullanılan ve durum tespiti amacıyla hazırlanan uzman raporlarında, hukukî işlemlerde dayanak olarak kullanılacakları için çok dikkatle kaleme alınmasına özen gösterilmelidir.

OTOPSİ RAPORU ÖRNEĞİ:

OTOPSİ PROT. NO. :

Soyadı: Adı: Milliyeti:

Memleketi: Yaşı: Cinsi:

Adresi:

Öldüğü gün ve saat:

Otopsinin yapıldığı gün ve saat:

Kliniği : Servis Kayıt No.:

Karantina No.:

KLİNİK BULGULAR VE TANI :

KLİNİK TANI :

PATOLOJİK ANATOMİK BULGULAR :

1-

2-

3-

ÖLÜM NEDENİ :

Tarih : Otopsiyi yapanlar :

Ayrıntılı Otopsi Raporu Örneği (Örnek olarak doldurulmuştur)

ÖLENİN ADI VE SOYADI:

ÖLÜM YERİ : ÖLÜM TARİHİ

YAŞI CİNSİ :

MEMLEKETİ :

OTOPSİ İSTEYEN MAKAM :
TARİH VE NO :
YAPANLAR :

OTOPSİ RAPORU

DIŞ MUAYENE

160 cm. boyunda, yaklaşık 65 kg. ağırlığında, siyah saçlı, hafif sakallı, sünnetli erkek cesedi. Ölü katılığı ve ölüm morlukları sakral bölgede çok olmak üzere vücudun muhtelif yerlerinde kısmen oluşmuştur. Darp ve cebir izi yoktur. Vücudun çeşitli yerlerinde tıbbî girişimlere (ameliyat izi) bağlı izler mevcuttur. Sağ uyluk üst bölgede büyüğü 12x6 cm. küçüğü 4x3 cm. boyutlarında kahverenkli erozyone alan izlenmektedir.

İÇ MUAYENE

Kranial diseksiyon:

Yöntemine uyan kronial kemik kesiklerinden sonra yapılan işlem sonucu: Beyin ve beyincik 1350 gr. ağırlığındadır. Kesit yüzlerinde beyin hafif ödemli olup, kanama veya tümör izlenmemiştir. Meninksler normal görünümdedir.

Boyun : Sıkma, sıyrık darbe ve adem elmasında patoloji izlendi.

Torakal diseksiyon :

Açıklık Toraksa tekniğe uygun girip tüm organlar gözlendi, organlar ayrı ayrı çıkarıldı sol akciğer 850 gr., sağ akciğer 850 gr., kalp 250 gr. ağırlığındadır. Perikardda 5 ml. sıvı bulunmaktadır. Sol ve sağ akciğerin kesit yüzlerinden köpüklü sıvı çıkmaktadır. Büyük soluk yollarından köpüklü, kanlı bir ifraz gözlendi. Sağ akciğerde özellikle orta ve alt lobun üst bölümlerinde periferde yaklaşık 2.5 cm. çapında içi seröz sıvı ile dolu büller görülmektedir. Sol akciğerde ise üst lob alt segmentinde 5 cm. çapında 1 adet büllöz oluşum mevcuttur. Kalp makroskobik olarak normal görünümdedir.

Abdominal diseksiyon :

(Batın)

Tekniğe uygun girildi. Batın eksplore edildi, sonra organlar ayrı ayrı tetkik edildi.

Karaciğer 2100 gram ağırlığındadır. Karaciğerde ve pankreasta makroskopik patolojik bulgu izlenmemiştir. Dalak 450 gr. ağırlığında olup, kesit yüzleri konjesyone ve koyu kahverenkli görünümdedir. Mide 30x20x6 cm. boyutlarındadır. Mide serozal yüzeyi koyu kahverenklidir. Sol böbrek 150 gr., sağ böbrek 150 gr. ağırlığında olup; makroskopik patolojik bulgu saptanmamıştır. Mezo batın organların yer yer yapışıklıklar göstermektedir. Batın içinde yaklaşık 1 litre kadar kanlı sıvı mevcuttur.

Karaciğer rüptür, dalak kanlı, aort damarı geniş, iliakte daralma gözlendi.

Histopatolojik inceleme için meninkslerden, beyinden, akciğerlerden, karaciğerden, dalaktan, böbreklerden, pankreastan, lenf nodundan, sürrenallerden, testisten, mideden, kemik iliğinden, timustan, mezodan, ince bağırsaktan ve kalpten örnekler alınmıştır.

Mikroskopi

1- Beyin: Kesitlerde özellikle beyin bazal tabakalarında perivasküler alanlarda minimal lenfosit infiltrasyonu izlenmektedir. Yaygın petaşiyel kanama.

2- Akciğer: Kesitlerde alveollerin genişlediği tümüyle PMN lökosit ve eritrositlerle dolu olduğu görülmektedir. Yer yer alveol duvarları ortadan kalkmış görünümdedir. İnflamatuar infiltrat içinde bakteri kümeleri bulunmaktadır.

3- Dalak: Kesitlerde sinüzoidlerin genişlediği, eritrositlerle dolu olduğu ve hemosiderin pigmenti içeren makrofajların bulunduğu izlenmektedir.

4- Böbrek üstü: Kortekste eritrositler ve hemosiderin pigmenti içeren makrofajlar görülmektedir.

5- Pankreas, timus, testis ve böbrekler histolojik olarak normal görünümdedir.

6- Mide duvarındaki ve mesanedeki submukozal ve serozal damarlarda genişleme ve trombüs oluşumu mevcuttur.

7- Kemik iliği, sellüler görünümdedir. Hemopoetik sisteme ait nukeer-polimisfler..... mucelende çoğalma

Tanı / yorum

Beyin;
- Minimal ödem ve ensefalit bulguları
Sağ – sol akciğer;
- Lober pnömoni, bül oluşumu (multipl)
Dalak;
- Konjestif splenomegali
Pankreas; kalp, karaciğer, böbrekler;
- Normal histolojik görünüm
Böbrek üstü glandı;
- Fokal kanama bulguları.
Kemik iliği;
- Sellüler görünüm.

Kesin Ölüm Nedeni

Saptanan bulgular sonucunda; üst solunum yolu enfeksiyonu ve ensefalit sonucu oluşan beyin ödeminin solunum ve dolaşım yetmezliği yaratarak ölüme neden olduğu düşünülmektedir. Böbrek üstü glandındaki kanama, iç organların serozal yüzeylerindeki tromboze vasküler yapılar ve kanama ile kemik iliğindeki sellüler görünüm muhtemelen enfeksiyona bağlı olarak meydana gelen bulgulardır.

Ön İnceleme raporu iç plânlaması örneği:

T.C.
BAŞBAKANLIK
Teftiş Kurulu Başkanlığı

Sayı : .....
Konu : .....
Tarih

Ön İnceleme Raporu

1. Giriş:
.....
.....
.....

2. Konu:
.....
.....
.....

3. Hakkında ön inceleme yapılanlar ve isnat olunan suç.
a. ..... (kimlik ve görevleriyle ilgili bilgiler)
b. ..... (aynı bilgiler)
c. Suç
- Görevi ihmal
- Görevi kötüye kullanma
- Haksız iktisap vb.

4. Yapılan İnceleme:
a. .....
b. .....
c. .....

5. Değerlendirme:
a. .....
b. .....
c. .....

6. Sonuç:
a. .....
b. .....
c. .....

İmza (okunabilir nitelikte)
İsim - Soyadı
Görevi

• **FEZLEKE:** Kısa özet hâline getirilmiş inceleme ve sonuç raporlarına verilen bir addır. Daha çok hukukî ve idarî soruşturmalardan sonra karar verme yetkisine sahip makamlara sunulmak üzere hazırlanan ve olayın özeti ile inceleme elemanının karara esas teşkil edecek görüşünü içeren yazı türüdür. İnceleme görevi verilenlerce, konunun her yönden ve doğruları gün ışığına çıkaracak bir ciddiyetle incelenmesi istenir. Alandaki bilgi ve belgelerin toplanıp değerlendirilmesinden sonra, âdil bir karara dayanak olacak temel görüşlerin özetlendiği bu yazılarda, anlaşılabilirlik ve tarafsızlık özel bir önem taşır.

• **ELEŞTİRİ (Tenkit) :** Bir eserin, türünün niteliklerine uygunluk düzeyi, dilinin mükemmellik derecesi, üslûbun şahsîliği yanında, estetik değerini de dikkate alarak gerçek kıymetini belirleme işine tenkit deniyor. Bu belirleyici görüşlerin yer aldığı yönlendirici geliştirici bir türdür. Tenkitçinin (eleştirmenin) ön yargısız, tarafsız, güdümsüz tavır takınması ve en önemlisi, eseri her yönüyle ve ciddiyetle ele alıp son satırına kadar doğru anlayarak okunması gerekir. Aynı türden diğer eserlerle karşılaştırdıktan sonra karar vermesi eleştirmene yeni ufuklar açabilir. Aynı zamanda eleştirdiği eserin sahibine ümit verici, yetiştirici tavsiyelerde bulunması da beklenir.

Tenkit örneği 1:

YENİ ÇIKAN ŞİİR KİTAPLARI ÜZERİNE

H. Fethi Gözler

Değerli şair Coşkun Ertepınar'ın yeni şiir kitabı "Güzel Dünya" elimizde. Bu suretle Ertepınar'ın şiir kitaplarının adedi dörde yükselmiş bulunuyor.

Ertepınar gerçek bir şair. Şiiri daima yapmacıktan uzak tutup "Asıl şiire" ulaşmak çabasında. Bundan ötürü her kitabı bir evvelkini aşarak bugüne ulaşmış bulunmaktadır.

Charles Baudelaire şiiri şöyle tarif eder :

"Şiir; insanın imgelemine renk, hayat veren; ruha kulaktan ve gözden

girmeyen maralardır. Şiir, içinde en çok gerçeği taşıyan, ancak bir başka dünyada tümden doğru olan şeydir. Şiirin ilkesi; insanın üstün bir güzelliği özlemesidir. Bu ilke bir coşkunlukta, bir ruh taşkınlığında kendini gösterir."

Robert Graves ise şiir hakkında şunları yazar :

"Şiir, bildiğim en ağırbaşlı, en geniş, en gerçek iştir. Şiir ancak ağırbaşlı kişiler tarafından, içlerinde bir düzen duygusu olan kişiler için yazılabilir. Şiir bir bilim değildir. Şiir hiçbir zaman sözlük olarak başlamaz. Şairin içinde bilinmez, birbirine bağlı olmayan ve kişileşmemiş birtakım kuvvetler çarpışır, bu çarpışmadan ortaya yeni bir varlık çıkar."

Paul Valery ise :

"Şiir, çığlıkların, gözyaşlarının, okşayışların, iç çekişlerin belirsiz olarak anlatmağa uğraştıkları şeyi veya şeyleri konuşulan dilin gereçleriyle anlatmaktır. Kendisinde başlar, kendisinde biter. Bütün asaleti de buradan gelir" demektedir ki, biz Ertepınar'ın şiirinde bu üç görüşteki bazı esasları yakalayabiliyoruz :

.....

Bir dünya düşünürüm :
Sarısında, siyahında, beyazında
Yürekler hep aynı anlayışla çarpar,
Aynı rüzgârla okşanır özgürlük çiçeği bayraklar...
Arasız bir olimpiyat şenliği yeryüzünde,
Düşlerimiz mavi Arkadia,
Sabahlarına uzanmış...

"İşte Dünya" şiiri kendine özgü orijinal duyguları dile getirmesi bakımından "Alberes"in şiir görüşüne ne kadar uymaktadır. Alberes diyor ki:

"Şiir, mantığınızın tanımladığı düşünceleri, kavramları, basma kalıp duyguları değil, tanımlanamıyanı gözlemektedir. Demek oluyor ki, şiire ilgi duymak, ondan haz almak tanımlanamayana ilgi duymaya bağlıdır.

"Şükür" şiiri başka bir yanı ile güzeldir. Şiir bizi bulunduğumuz bir ruh halinden alarak başka bir ruh hâline götürebilmelidir. İşte bu yedi mısra bize böylesine tesir etmektedir :

Burada güneş,
Orada yağmur...
Güneşte de güzel dünya
Yağmurda da.
Şükürler olsun Tanrım
Şükürler olsun sana,
Verdiğin hayat pırıl pırıl...

"Dostların en hayırlısı diyor ki" şiirinde insancıl bir yakınlık yürek, yürek çarpıyor :

Bunaldığın zamanlar
Kalabalıklardan uzak kırlar
Nasıldıysa önce
Şimdi de kollarını öyle açar herkese...
Ağaç serinliği, çayır çimen denizi, ot diken okşaması,
Kekik kokusu,
Dağ yüceliği, ova uçsuzluğu, su durusu,
Renk renk böcekler, pırıl pırıl kanatlar ordusu
Bir düzen ki mutluluğu evrence...
Korkusuz yaşar, duyarsın,
Kapılarını sıkı kapat şehirde,
Bir tuhaf olmuş insanlar,
Anlayamadığın şey bunlar.
Sen dayanamazsın böylesine,
Kapılarını sıkı kapat ya da yum gözlerini,
Sana yeter senin dünyan
Esirgerim seni...

Erstepınar, en basit konuları bile rahatlıkla dile getirmesini biliyor :

Rahatı kalmadı sokaklarımızın,
Bizim değil artık yolun ortası.
Üstün geldi kabul
Demirin, tekerin kavgası...
Diyelim ki yaya kaldırımlar bizim,
Ama hani nerde,
Gönlünce yürümek ne mümkün?..

Orda da bir didişme göğüs göğüse,
Orda da rahatı kaçık her şeyin...
-Rahatı Kaçmış Sokaklar'dan-

"En Acısı" adlı şiirde de dostlar için çarpan bir yürek "küt küt!" atıyor ve iyi kafaların en mutlu anların kelimelere dökülüşünün tipik bir örneğini veriyor :

.....
Dostlarınızın sizi terk ettiği zaman
Gök tepenize yıkıldı sanıyorsanız,
Demek ki kalbiniz yufkalaşmış,
Demek akabilecek göz yaşlarınız, ağlarsanız.

"Öğrensin insanoğlu"nda bir devrin panoraması çok veciz ve sembolik olarak çizilmekte ve Eylülün hüzün dolu havasına 1961'in realitesi – trajik bir atmosfer içinde, tok bir sesle – eklenmektedir :

Bilmek güzel şeydir,
Bilmek korkunçtur da...
Biliyorum, neler öğrenmediydin, neler?..
Ama öğrendin bir yenisini daha ki
Hırsın ağzı karanlık kuyular gibi açıldı da
Biri var,
Kine düşünceyi boğdurdu,
Yalana gerçeği! Yapanı yıktı,
Koşanı durdurdu...
Başkaca bir güvenci kalmayınca
Ölüm kalım anısı büyük marşları çınlattı ıslıklarda,
Truva'nın at hilesine baş vurdu!
Üç ayaklı ağaç bile eza duyuyor şimdi ettiğinden.
Yüz bin yıla bedel yüz adımlık bir müthiş yolu
Eriyen ayaklarla aşıp gelen
O gücenik solgun yüzü
Görür gibiyim her an kanatlarımda diyor,
Yakın, beni, küllerimi saçın savurun da
Öğrensin insanoğlu,
Duyduğunu, düşündüğünü, acıdığını
İnsanlardan öte ağaçların da...

Bu şiir, aynı kaderi yaşayanların şiiridir. Şairimiz bilinçaltını dile getirm ve kader yolculuğunda tarihin sayfalarını kelimelere yüklemesini bilmiştir.

Esasen şairin görevi duyduğunu duyurabilendir. Erliot, "Herhangi bi şair, kendi haricinde geçmişiyle şimdiki zaman arasında bir bağ kuramazsa geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki ilişkileri kavrayamazsa, onun bilgisi ukalâlık olmaktan öteye geçemez." der. Doğrudur da.

Coşkun Ertepınar bu kitabıyla şiirimize yeni bir güç kazandırmıştır. Kendisini tebrik ederiz.

Tenkit örneği 2:

Türkiye'de kitap okunuyor mu?

Gül Sılacı / Reyhan Tutumlu

Modern toplumun vazgeçemeyeceği özelliğin, yazılı kültürün içselleştirilmesi olduğu varsayımından yola çıkarak, geri kalmışlığımızın gerçek okuma ve yazma süreçleriyle ilgili olduğunu düşündük ve bir araştırma yaptık.

Türkiye, sosyolojik verilere göre, "gelişmekte olan" bir ülke. Cumhuriyet'in ilanından bu yana nüfus artıyor, kentleşme oranı, okuryazarlık oranı ve eğitim düzeyi sürekli yükseliyor. Buna karşın nüfusumuzun kültürel düzeyinin yükseldiğini, nitelikli insan sayısının arttığını söylemek zor. Acaba neden?

Modern toplumun vazgeçemeyeceği özelliğin, yazılı kültürün içselleştirilmesi olduğu varsayımından yola çıkarak, geri kalmışlığımızın gerçek okuma ve yazma süreçleriyle ilgili olduğunu düşündük ve bir araştırma yaptık. Araştırmamızın sonuçlarını sizlere aktarmak istiyoruz.

Cumhuriyet'in ilanından 1999 yılına kadar yayımlanan kitapların yıllık toplamlarını ele alarak, yayın hayatının gelişimini inceledik. Her yıl yayımlanan toplam kitap sayısını saptarken *Türkiye Bibliyografyası* ile Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nün (BYRDM) verilerinden yararlandık. Ancak, bu iki kaynaktaki istatistiksel bilgilerin ne kadar sağlıklı olduğu tartışmalı. Özellikle 1980 yılı verilerinde iki kaynak arasındaki tutarsızlık böy-

le düşünmemize neden oluyor. BYRDM'ye göre 1980 yılında 4318, *Türkiye Bibliyografyası*'na göre ise 7818 kitap basılmıştır. Araştırmacı Sami N.Özerdim, *Elli Yılda Kitap* adlı yapıtında bu iki kaynak arasındaki tutarsızlığın nedenini şöyle yorumluyor:

"Türkiye Bibliyografyası ve BYRDM'nin yıllara düşen kitap sayıları ile ilgili olarak verdikleri istatistiklerin birbirini tutmayışının bir nedeni de, herhangi bir yılın fasiküllerinde yer alan kimi kitapların, daha önceki yıla (ve yıllara) ait oluşudur. Böylece, her yıl için (her iki kaynağın da) verdiği sayılar, o yılın kesin toplamı olmayabilir. Bu toplam, sadece o yıl derlenen kitapları sunar." (s.68).

Araştırmalarımız bizi *Türkiye Bibliyografyası* ve BYRDM'den daha sağlıklı görünen başka bir kaynağa ulaştırmadı. Bu nedenle, araştırmamız Derleme Müdürlüğü'nün (Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından da kullanılan) verilerine dayanıyor.

Bir yayının ulusal bir istatistikte yer alması için, basılı olması ve o ülkede yayımlanarak halka sunulması gerekli. *Türkiye Bibliyografyası* ve Derleme Müdürlüğü'nün verilerinde "kitaplar" başlığı altında yer alan eserler bu tanımlara uyuyor. Ancak, kaç sayfalık bir yayının "kitap" sayıldığı hakkında bilgi verilmiyor. Robert Escarpit, *Edebiyat Sosyolojisi* adlı kitabında UNESCO Genel Meclisi'nin kitap tanımını şöyle yaptığını belirtiyor: "En az 49 sayfayı içeren ve dönüşümlü olmayan yayın" (s.20). Escarpit'in aktardığına göre bu rakam ülkeden ülkeye değişmektedir. Örneğin, Finlandiya ve Norveç yasaları 49, Danimarka yasaları 60, İtalya ve İrlanda yasaları 100 sayfalık yayınları "Kitap" saymaktadır. (s.20). Türkiye'de ise böyle bir tanımlama yapılmamıştır. *Türkiye Bibliyografyası*'nda "süreli olmayan yayınlar" arasında broşürler, pullar hatta paralar da sayılmaktadır. Diğer bir deyişle, istatistik verilerinde bunlar da "Kitap" olarak kabul edilmektedir. Derleme Müdürlüğü'nün verilerinde kullanılan ölçütler ise bilinmiyor. Bu kurum, sadece "süreli yayınlar" ve "süreli olmayan yayınlar" (kitaplar) ayrımı yapıyor. Belirtilmesi gereken diğer bir nokta da, yararlandığımız kaynaklarda "kitap" ifadesi kullanılırken cilt sayısı değil, eser sayısı esas alınmıştır. Örneğin, 20 ciltten oluşan bir ansiklopedi tek bir kitap sayılmaktadır. Öte yandan, her yıl için verilen kitap sayısının içinde Türkçe telif eserlerin yanı sıra, çeviriler de yer almaktadır. Dolayısıyla, sözü edilen verileri sadece "Türkçe telif eserler" olarak algılamak da yanlış olur.

1923-1933 dönemlerinin verilerine ulaşmak oldukça zor. Araştırmalarda veri toplamları yaklaşık olarak belirtilmiş. Bu nedenle 1923-1933 dönemini tablo dışında bırakmayı uygun bulduk. "Türkiye'de Ne Kadar Kitap Basılıyor?" başlıklı makalede verilen bilgiye göre 1928-1933 yılları arasında toplam 6262 kitap basılmış (s.163). Sami N.Özerdim, *Türkiye Bibliyografyası*'nın 1928-1938 yıllarını kapsayan ciltlerine dayanarak o yıllarda toplam 5443 kitap basıldığını saptıyor (*Elli Yılda Kitap, s.21*). 1934 yılında Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü kurulmuş ve *Türkiye Bibliyografyası* yıllık olarak yayımlanmaya başlanmış.

1934-1999 yılları arasında yayımlanan kitap sayılarını yorumlarken kullandığımız verilerin güvenilirliği konusunda kuşkularımız olduğunu bir kez daha vurgulamak istiyoruz. 1934-1939 yılları arasında kitap sayısında yavaş ve düzenli bir artış gözlemleniyor. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) yıllarında bir duraklama olduğu görülüyor. BYRDM verilerine göre, Türkiye'de basılan kitap sayısı 1939 yılında 2831, 1945'te 2621'dir. Savaş başlangıcındaki sayı, savaş sonunda hemen hemen korunmuş; 1958 yılından itibaren kitap sayılarında bir artış gözlemleniyor. Bu eğilim, 1973 yılında doruğa ulaşıyor (7479 kitap). daha sonra ise, 1980 yılına kadar genel bir düşüş görülüyor. 1980 yılında 4318 kitap basılmış. Sonra 1984 yılına kadar süren kısmî bir düşme dikkati çekiyor. 1996 yılında ise, 3000 kitabı aşan ani bir artış gözleniyor (8207 kitap).

Hem Derleme Müdürlüğü'nün, hem de *Türkiye Bibliyografyası*'nın verilerine göre, 1934 yılından bu yana Türkiye'de yayımlanan kitap sayısında belli bir yükselme olduğu gözlemleniyor. Öyleyse, ülkemizdeki kültür hayatının gelişme gösterdiğini, kitaba olan talebin arttığını, insanların giderek daha çok kitap okuduğunu söyleyebilir miyiz? Ne yazık ki hayır. 1934-1999 yılları arasında yayımlanan kitap sayısı giderek artmaktadır; ancak aynı dönemde ülke nüfusunda büyük bir patlama yaşanmıştır. Toplumumuzun kitapla olan ilişkisini değerlendirirken, yayımlanan kitap sayılarına bakmakla yetinemeyiz. Nüfusa göre kitap okuma oranlarını saptamalıyız. Diğer bir deyişle, kaç kişiye bir kitap düştüğüne bakmak zorundayız. Yayımlanan kitap sayıları (DİE verileri kullanılarak) nüfusa oranlandığında, ortada herhangi bir artış olmadığı, tersine 1973 yılından sonra, bazı iniş çıkışlar olsa da, genel bir düşüş olduğu görülebiliyor. Türkiye'de 1935 yılında 1741 kitap basıl-

mışken 1995'de 5172 kitap basılmıştır. İlk bakışta bunun büyük bir artış olduğu sanılabilir. Oysa 60 yılda aslında hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir. Çünkü, 1935'te 9280 kişiye bir kitap düşerken, 1995'te 12089 kişiye bir kitap düşmektedir. Demek ki ilerleme değil, gerileme vardır. Kitap sayılarına ilişkin verileri nüfusa oranladığımızda ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Cumhuriyet tarihinde en çok kitap 1973 yılında, en az kitap ise 1996 yılında yayımlanmıştır.

Düşündürücü olan şudur: 1935'ten 1995'e kadar 60 yıl içinde ülkemizde okur-yazarlık oranı, okullaşma oranı, kentleşme oranı görülmemiş ölçülerde yükselmiştir. Ulaşım ve iletişimde büyük gelişmeler olmuş, ileri teknoloji kullanımı yaygınlaşmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı istatistiklerinden, ülke nüfusunun yüzde 25'inin öğrenci ve öğretmen olduğunu öğreniyoruz. 1923 yılında 2914 kişi yüksek öğretim kurumlarında okurken, bu sayı 1999 yılında 1.464.740'a yükselmiş, yani yaklaşık 500 kat artmıştır. Bunlar yalnız o yıllara ait verilerdir. Oysa, halihazırda lise ve üniversite mezunu olan milyonlarca kişi vardır. Demek ki, üniversite mezunu olan nüfus bile kitap okumamaktadır.

Şu noktaya da dikkat çekmek gerekir: Gözlediğimiz azalma ya da gerileme, kitap tirajlarında değildir. Son yıllarda, tirajlarda da genel bir düşüş olduğu izlenimi yaygınlaşmaktadır. Ancak bu konuda elimizde veri bulunmamaktadır. Tevfik Çavdar, "Kültürel Gelişmemiz Açısından Sayıların Tanıklığı (s.1)" başlıklı makalesinde şu noktaya dikkat çekiyor:

"Yayınevlerinin uygulamakta olduğu baskı sayısı politikalarına bakarak, toplam baskı miktarında da gerileme olmasa bile, bir yerinde saymanın varlığını ileri sürebiliyoruz. 1975'ten sonra yayın yaşamında başlayan tekelleşme kitap sayısında belli bir azalmayı doğrudan getirmese bile, küçük ve orta boy yayınevlerinin sarsılmasına, hatta tasfiyesine neden olduğu için, yayın yaşamının o kanadında bir gerilemeyi doğurmuştur. Ayrıca bu büyük basın tekellerinin kitap sayısından çok, baskı sayısını arttırıcı bir etki yaptıkları ileri sürülebilir." 's.228-29).

Türkiye'deki durumun daha iyi sergilenebilmesi açısından diğer ülkelerle bir karşılaştırma yapmak da yerinde olacaktır. *Anabritannica 1986 Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler* adlı kaynaktan aldığımız 1985 yılı verileri

ile seçtiğimiz bazı ülkeler için, kaç kişiye bir kitap düştüğünü hesaplayarak bir tablo oluşturduk Tabloda yer verdiğimiz 25 ülke içinde Türkiye sondan üçüncü sırada yer almakta ve Avrupa ülkelerinden çok geride bulunmaktadır. Türkiye'den daha geri düzeyde olabileceğini düşündüğümüz Venezuella, Kolombiya gibi ülkelerle bile aramızda, aleyhimize, yaklaşık 2000 kitaplık bir fark vardır. Tablo, basılan kitapların tirajları konusunda bilgi vermemektedir. Birçok Avrupa ülkesinde ve özellikle ABD'de kitap tirajlarının çok yüksek olduğunu biliyoruz. Bu etmeni de göz önünde bulundurursak, bu ülkelerle aramızdaki uçurumun aslında, tahmin ettiğimizden de büyük olduğunu farkedebiliriz.

Yazılı kültürü, batılı ülkeler gibi yüzyıllardır içselleştirmeden, medya kültürünün ağına düşmüş bir toplum görünümündeyiz. Televizyon ve bilgisayar gibi ileri teknoloji ürünlerini bile yalnız "konuşmak" için kullanıyoruz. Cep telefonu ise tam zamanında imdadımıza yetişmiş, bizi, zamanımızın daha da çoğunu konuşmakla geçiren insanlara dönüştürmüştür. Modern bir toplumun gerektirdiği şekilde okumayan, yazmayan, yazı teknolojisiyle yalnız yüzeysel bir ilişki sürdüren bir kitle durumundayız. Okumadan, yazmadan, düşünce üretmeden, bilim ve teknoloji üretimini kurumsallaştırmadan, 21.yüzyılda başarılı olabileceğimizi sanıyoruz. Oysa bu şekilde, yalnızca, kurumsallaşmış niteliksizliğimizi sürdürebiliriz.

Kültürel düzeydeki nitelik düşüklüğü, istatistiksel verilerin sağlıksızlığında ve bunlara ulaşmanın zorluğunda da görülmektedir. *Türkiye Bibliyografyası*'nın hazırlanış ve sunuluş kalitesi bile son yıllarda düşüş göstermektedir. Örneğin, 1991 yılı verileri, okurlara, anlayabilecekleri ve yararlanabilecekleri şekilde sunulmamıştır. Görevleri, veri toplamak ve halka sunmak olan kurumlar, görevlerini yerine getirmemektedirler. İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerimizde yaptığımız araştırmalarda da bu konuda yapılmış tatmin edici çalışmalara rastlayamadık. Bütün zorluklara karşın, ulaşabildiğimiz kaynaklardan yola çıkarak genel bir yorum yapmaya çalıştık. Sonuçların bu kadar vahim olabileceğini başta tahmin etmemiştik. Çalışmamızın, bizden sonraki araştırmacılara yardımcı olmasını ve kültür yaşamımıza küçük de olsa bir katkıda bulunmasını diliyoruz.

Bu yazıyı, çözümler önermek için yazmadık. Her kurum kendi çözümü-

nü üretmeli, ortak sorunun çözümüne kendi katkısını sunmalıdır. Son olarak; "Türkiye'de kitap okunuyor mu?" sorusunu yanıtlamaya çalışalım: Kuşkusuz...

KAYNAKLAR

-Anabritannica 1986 Karşılaştırmalı Ulusal İstatistikler, İstanbul, Ana Yayıncılık, 1986.

-Tevfik Çavdar; "Kültürel Gelişmemiz Açısından Sayıların Tanıklığı (1)", Varlık 898 (1982), s. 226-29.

-Robert Escarpit; Edebiyat Sosyolojisi, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992. İstatistik Göstergeler (1923-1990). Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü, 1991. - Sami N.Özerdim, Elli Yılda Kitap (1923-1973), Sevinç Matbaası, Ankara, 1974.

-"Türkiye'de Ne Kadar Kitap Basılıyor?", Türk Kütüphaneciler derneği Bülteni 1.2 (1952), s. 161-65.

-"Yetmiş Altı Yıllık Dönemde Sayısal Gelişmeler" (2000), İnternet 31 Ekim 2000, ulaşılabilecek adres: http://www.meb.gov.tr.

• **PORTRE:** Bir nevi yazı ile resim yapmak, insanın iç dünyasının fotoğrafını çekip bunun yazı ile ifade etmek demektir.

Bu içerikte olan yazılara tür olarak portre denilmektedir.

Fizikî portrelerde insanların dış görünüşleri, hareket biçimleri mensur / manzum (azda olsa) şekilde ifadeye çalışılır.

Ruhî portrelerde ise insanın iç dünyasına ayna tutulur ve görüntü tahlil edilir.

Edebiyatımızda Mehmet Kaplan, A.Hamdi Tanpınar ve Yusuf Ziya Ortaç bu türün başarılı örneklerini vermişlerdir.

Bazı yazarlarımızın edebi eserleri konu edinen yazıları da bir nevi tahlil hüviyetindedir. Ancak edebî türler arasında tahlil türü olarak ayrı bir adlandırmaya genelde yer verilmemiştir. Hatta bu adla yayımlanan eserler olmasına rağmen (bk.Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri. 2 cilt. İst.1971)

Klasik edebiyatımızda şerh adı verilen ve ayrıntılı olarak eser ile esere vücut veren etkenleri bir arada inceleyen bu tür eserler oldukça yaygındır.

Aşağıda bu amaçla yazılmış bir metin örneği verilmektedir.

Portre (Ruhî) örneği

KÖROĞLU

Prof. Dr. Mehmet Kaplan

Bugün Erzurum'da kış geceleri halk kahvelerinde maceraları hâlâ anlatılan Köroğlu'nu da Alp tipi kadrosuna sokabiliriz. Hayatın mânasını kuvvetli olma ve galebe çalmada bulması bakımından, hiç şüphesiz o da Oğuz Kağan ve Dede Korkut kahramanları soyundan gelir. O da, onlar gibi "yiğitlik"i en üstün kıymet sayan, aktif, dışa dönük, savaşçı bir tiptir. Şahsiyetinin ayrılmaz bir parçası ve başarılarının temeli olan meşhur "Kır atı", açık mekân adamı olması, tıpkı göçebeler gibi dağlarda yaşaması ile de, o Alp tipine yaklaşır. Türk halkının bugün bile Köroğlu'nu bir kahraman olarak yüceltmesiyle, muhakkak ki, onun gayri şuurunda yaşayan Alp arşetipini hatırlatmasının büyük payı vardır.

Fakat Köroğlu bazı mühim hususiyetleriyle Alp tipinden ayrılır. Bir de-

fa onun etrafında Alp tipini doğuran, yaşatan ve şekillendiren hayvancı göçebe toplumu yoktur. Köroğlu'nun babası bir aşiret reisi değil, bir rivayete göre Bolu Beyi'nin, başka bir rivayete göre İran Şahı'nın yanında bir seyisdir. Yani efendi değil, köledir. Her yıl otlakiyesine gelen at sürüleri arasından kötü bir at seçtiği için, efendisi tarafından gözleri oyularak o kötü atla beraber koğulur. İşte bu hadise ve bu at, Köroğlu'nun bütün hayatına tesir eden bir kader rolünü oynar.

Hakk'ın inayeti ile bu kötü at, Köroğlu'nun babasını memleketine götürür. Kör, bu atı hususî bir şekilde yetiştirerek uçar bir at hâline getirir ve intikamını alması için oğluna verir. Köroğlu bu ata binerek Çamlıbel'e gelir, orada bir kule inşa eder, etrafına kendisi gibi insanları toplayarak bir çete kurar ve bir haydut hayatı sürmeğe başlar.

Bu hadise, Köroğlu'nu Alp tipinden ayıran en mühim vakıalardan birisidir. Zira Alp tipinde toplum kahramana tekaddüm ettiği ve onu şekillendirdiği halde, Köroğlu Çamlıbel'de toplumunu bizzat kurar.

Şu noktayı da belirtelim ki, Alp tipinin içinde doğduğu ve yaşadığı göçebe toplumu hayvan sürülerine sahiptir, halbuki Köroğlu'nun sun'i şekilde vücuda getirdiği toplum, böyle iktisadî bir temelden mahrumdur.

Bu toplum, gerdan kırarak, baç alarak geçinir. Bir Alp karakteri taşımalarına rağmen, Köroğlu ve arkadaşlarının kendilerini destekleyen tabiî bir topluma ve normal bir iktisadî temele dayanmayışları, onları farklı bir konuma taşır. Zira kuvvetlerini tatbik ettikleri toplum, müslüman olmuş, yerleşik Türk toplumudur.

Bu toplum ile Köroğlu ve çetesinin yaşayış tarzları, hayat görüşleri ve davranış tarzları arasında tam bir tezat vardır. Müslüman yerleşik Türk toplumu, İslâm dininin getirmiş olduğu hukuk ve ahlâk nizamı içinde, padişah otoritesi altında ziraat, ticaret ve zenaatle geçinerek yaşar. Halbuki Köroğlu ve arkadaşlarının sürdükleri hayat bambaşkadır. Onlar zahiren Alp tipine benzemekle beraber, göçebenin safiyet, asalet, örf ve âdetlerine sahip değillerdir. Alp tipi daima kuvvete karşı kuvvet kullanır. Karşısında her vakit kendi kuvvetini tartacağı üstün bir kuvvet arar. Vahşi hayvanlarla mücadelesinin bir mânası da budur. Ve onun kahramanlığını meşru gösterecek sebepler vardır. Halbuki Köroğlu zayıfa karşı kuvvet kullanmaktan ve hileye baş vurmaktan sakınmaz. Onu harekete sevk eden psikolojik âmiller, çok defa gayri ahlâkidir.

Meselâ Köroğlu Çamlıbel'e gelerek bir kule inşa ettikten sonra yalnızlıktan sıkılır, kendisine bir eş, bir arkadaş arar. Karşı çayırda çadır kurmuş bir Türkmen obası ve güzel bir Türkmen kızı görür. Gider, kızı babasından ister. Taş basması Köroğlu hikâyesinde bu sahne ve onu takip eden hadiseler şöyle anlatılıyor:

"Kızın babası Köroğlu'nun kıyafetine baktı ki bir haydut, bir kanlı gözlü, bed çehreli, cellad gibi bir âdem. İçlerinden biri ayıttı: Böyle bir haydut da nasıl kız vereyim, şunu bir hile ile savayım, dedi. Ayıttı: Evlâdım, sen böyle dağlarda gezersin, bir yere gidecek olursan, kızı yalnız bırakıp gidemezsin, her cümle işte sana mani olur, iyisi size bir oğlan olsa; işinize yarar ve her yerde beraber gider, diye zihnini kandırdı. Köroğlu ayıttı: Güzel söylediniz, lâkin böyle bir oğlan nerde bulmalı, dedi. Başımdan savayım için, İstanbul'da kasap başının bir oğlu var ki kaşları yaya, cemali aya benzer, her gören aşık oldu, ancak size lâyıktır, adına Ayvaz derler. Köroğlu bunu işitip, bir mikdar fikre vardı. Ayıttı: Pek güzel ama bunu nasıl almalı? Baba ayıttı: Alması kolay, sana bir sürü koyun vereyim, dört boynuzlu bir koyun vereyim, Üsküdar'a gidersin, İbrahim Ağa çayırına, kendin ata binip kasab başının dükkânına gidersin; kasab başıya dersin ki, koyun getirdim, bir kere bakın; arada dahi çocuğuna dersin ki, kuzum sana da dört boynuzlu bir koyun getirdim, görmeğe sezadır, dersiniz. Çocuk anı işidir, babasına der ki baba bu ağa dört boynuzlu koyun getirmiş, ben de senin ile gidip göreyim, götürmek istemese, dersin ki, efendim, siz götürmezseniz, ben atımın terkisine alayım. Çocuğu aldığın gibi atı uçurup gelirsiniz (1)

Köroğlu kırılmış sazını tamir için gittiği sazcının çırağını da böyle zorbalıkla kaldırır (2). Kasab başının oğlunu kurtarmak için Köroğlu'nun arkasından koşan Kenan da anormal bir tiptir. Köroğlu'nun kuvvetine hayran olan Kenan, kasab başını kandırmak için ona: "Gel sen benim vücudu hacamat eyle, şu hendekte yüzü koyun yatır, git, onlara bir hile edeyim, sonra sana gelip yetişirim," der. (3) Köroğlu Kenan'ı soyarak vücudunu hacamat eder, ellerini arkasına bağlar, hendeğe yatırır, atına binerek oradan uzaklaşır. Kasab başı beş yüz kişi ile arkadan gelir, kahraman sandığı Kenan'ı bu hâlde görünce Köroğlu'nu takipten vaz geçer. Daha sonra Kenan Çamlıbel'e gelir, Köroğlu'nun arkadaşı olur ve onunla birlikte haramiliğe başlar.

Köroğlu hikâyesi üzerinde çok çalışmış olan Pertev Naili Boratav, metinlerin bu açık mânasına rağmen Köroğlu'na, tipini ve devrini aşan bazı fikirler yükler. Ona göre "Köroğlu başlıca üç vazife ile er meydanına atılmış-

tır. İran şahından (veyahut, başka rivayetlere göre İstanbul padişahından) babasının intikamını almak; fıkaraya ve mazlumlara yapılan haksızlıkları cezalandırmak; zengin malyemez bezirgânları soyup (veya haraca bağlayıp) topladığı malı ve parayı kendi arkadaşlarına ve fıkaraya dağıtmak." (4)

Bu hayret verici tefsir, Pertev Naili'nin tetkik ettiği metinlerin mânasını bizzat metinlerden çıkaracak yerde, onlara kendi kafasındaki fikirleri izafe etmek istemesinden ileri gelmektedir. Fakat, zikretmiş olduğumuz parçalarda da görüldüğü üzere, Köroğlu, öyle "vazife, adalet, müsavat, kardeşlik" gibi ulvi fikirlerle hareket edecek kabiliyet ve karakterde bir insan değildir.

Öyleyse, nasıl oluyor da Köroğlu Türk halkı, hattâ Türk aydınları tarafından hâlâ bir kahraman olarak yüceltiliyor?

Bize göre bunun başlıca üç sebebi vardır. Birincisi, bilhassa aydınların Köroğlu'na, metne uygun olmayan bir mâna izafe etmeleridir. Fakat bu davranış tarzı, ilmî olmadığı gibi efsanevî ve tarihî Köroğlu'nu da izah etmez.

İkinci sebep, Köroğlu'nun kaba kuvveti ve dejenere ahlâkı ile her toplumda mevcut olan aynı tipteki insanların ruh hallerine cevap vermesidir. Halk hikâyecisinin her yerde söylemiş olduğu şu sözler, sadece başka haydutların değil, bizzat Köroğlu'nun da davranışını izah eder:

"Bir kerre Köroğlu'nun adı çıkmış. İzi ize uydurup anasından tezen, babasından küsen eşkıya olup Köroğlu nam takınıp dağlarda haramilik ediyor."(7)

Halk hikâyecisinin burada kısaca işaret ettiği ilk çocuklukta, anne ve baba ile uyuşmazlığın, bir takım sosyal intibaksızlıklar doğurduğu vakıası, bugünkü psikoloji ve pedagojinin teyid ettiği bir gerçektir. Biz öyle sanıyoruz ki, Köroğlu ve arkadaşlarının hikâyelerde oldukça açık bir şekilde telmih olunan anormal davranışları ile yaşadıkları topluma karşı cephe almaları arasında sıkı bir münasebet vardır. Halis Alp tipini anlatan metinlerde bu nevi telmihlerin bulunmayışı da bunu gösterir. Edebî eserlerde tesadüfî gibi görünen bu çeşit unsurlar, bazan gizli kalmış temayülleri ifşa ve izah ederler.

Bizim kanaatimize göre, Köroğlu hikâyesini bugüne kadar canlı kılan asıl sebep, onun Türk halkının sosyal gayrışuurunda yaşayan Alp arşetipi vasıtasıyla idealize edilmiş olmasıdır. Köroğlu'nun kendisini ve onu yücelten halkı aldatan şey, bu gayrişuurî idealizasyondur. Tahlil, bu idealizasyonun sağlam bir temele dayanmadığını göstermeğe kâfidir.

Köroğlu'nu Alp arşetipine yaklaştıran bu idealizasyon, en iyi, hikâyeyi süsleyen şiirlerde görülür. Belki de Köroğlu hikâyesine eski Türk destanlarından aktarılmış veya onlardan ilham olarak yazılmış olan bu şiirlerde, göçebe toplumunun yayla havasını ve Alp tipinin yiğit ruhunu teneffüs ederiz.

Meselâ şu parçada Alp tipinin başlıca özelliklerini teşkil eden yiğitlik, at, hattâ bir benzetme olarak da kullanılmış olsa, Oğuz Kağan'a yol gösteren kurdu, Türk ırkının efsanevî sembolünü buluruz:

Yiğitler silkinip ata binerse
Derelerde boz kurtlara ün olur
Yiğit olan döne döne döğüşür
Kötüler kavgadan kaçar hun olur

Koç yiğit cidasın almış atıyor
Ağ elleri kızıl kana batıyor
Bir kötü kavgadan dönmüş kaçıyor
Kaçma kötü kaçma şimdi dün olur

Bir yiğit cıdasın almış eline
Serimi koymuşum yiğit yoluna
Kalkan paralana zırhlar deline
Kanlı gömlek koç yiğide don olur

Köroğlu çağırır figan ağıtlar
İman ehli birbirini öğütler
Boydan boya demir donlu yiğitler
Çalar cıdasını kahraman olur (8)

(Kısaltılmıştır.)

Edebi tahlil örneği

İSTİKLÂL MARŞININ TAHLİLİ

Mehmet Kaplan

İstiklâl Marşı, Cumhuriyet'in ilânından önce 1921 yılında yazılmış olmakla beraber, Cumhuriyet'i müjdeler ve millî marş olarak kabul edildikten sonra, hemen her gün tekrarlandığı için, Atatürk ile beraber Cumhuriyet devrinin sembolü olur.

Bu devirden sonra yetişen bütün nesillerin daha ziyade merasim dolayısıyle kendisine has bestesi ile söyledikleri bu marş, şiir olarak da üzerinde durulmağa değer.

İstiklâl Marşı'nı değerlendirirken, yazıldığı devri gözönünde bulundurmak lâzımdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25 Mart 1921 yılında dört de ayakta dinleyerek İstiklâl Marşı olarak kabul ettiği bir şiir, o yılların kutsal ve heyecanlı havası ile doludur. Onu o devir Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Mehmet Âkif yazmıştır. Mehmet Âkif bugün, şiirlerinde sosyal duyguları anlatan, söylediklerini gerçekten duyan bir şairdir. İstiklâl Savaşı'na bütün varlığı ile katılan Âkif olmakla beraber, aslında o, kendi benliği ile birleştirdiği Türk milletinin duygu ve inancını dile getirir. Burada Âkif'in yaptığı, o yıllarda en olgun seviyeye ulaşan şiir kudretiyle bu ortak manâ, bütün milletin benimseyebileceği bir şekilde üslûp ve ifâde vermek olmuştur.

Bazı kelime ve mısralarda da anlaşılabileceği üzere, o tarihte henüz İstiklâl Savaşı kazanılmamıştır. Türk ordusu bu şiir yazıldıktan bir yıl sonra, 26 Ağustos 1922 sabahı büyük taarruza geçer.

Düşman karşıda bulunduğu için ordu ve millete cesaret vermek isteyen şair, manzumesine "Korkma!" kelimesiyle başlar.

Doğacaktır sana vâdettiği günler Hakk'ın
Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın

mısraları da ümitle bekleyişi ve geleceğe imanı gösterir. Şiirde şanlı mâzi ve bedî bir istikbal fikrine de yer verilmekle beraber, yaşanılan zaman, kan ve barut kokusuyla dolu olan hâlihazırdır.

İstiklâl Savaşı, Türk milletinin ölüm-kalım savaşıdır. Böyle yıllarda milletler kendilerini yaşatan temel kıymetlerin farkına varırlar. Vatan, millet, hürriyet ve istiklâl gibi kavramların önemi, barış devirlerinde pek anlaşılmaz. Hattâ onları umursamayanlar bile çıkar. Fakat bir milleti ölüm ile karşı

karşıya bulunduran savaş, onların ne kadar hayatî olduğunu kuvvetle hissettirir. Bunlar öyle kıymetlerdir ki, onlar olmadan yaşayamaz. Bundan dolayı millet, onlar uğruna ölümü göze alır. Binlerce insan onlar uğruna öldüğü, yaralandığı veya sakat kaldığı için kutsal bir değer kazanırlar.

Âkif, İstiklâl Marşı'nda Türk milletinin ne için savaştığını, neye inandığını açık ve seçik bir şekilde ortaya koymuştur. Şiirde bu değerler, bazen sanatkârane bir ifâdeye bürünmüşlerdir. Şiiri tahlil ederken bunlar üzerinde de durarak mânâ ve fonksiyonları açıklanacaktır.

Birinci dörtlükte bahis konusu olan "al sancak"tır. Al sancak, Türk Milleti'nin sembolüdür. Burada şair fikrini anlatırken onun uyandırdığı hayal ve çağrışımlardan da faydalanmıştır. Türk bayrağının al rengi şairde bir alev intibaı uyandırmıştır. Bu alev "sönmez". Zira onun çıktığı kaynak, her Türk ailesinin evinde yanan ocaktır. Yurdun üstünde tüten en son ocak kaldıkça, bu bayrağın alevi bu şafaklarda dalgalanacaktır. Âkif, bu benzetme ile "bayrak" ile "millet" arasındaki bağlantıyı sanatkârâne bir şekilde ifâde etmiştir.

Türk bayrağında dikkati çeken ikinci sembol yıldızdır. İkinci beyitte şair, bu yıldız ile gökteki yıldızı birleştirir. Gökteki yıldıza kimsenin eli dokunamayacağı gibi, "Türk Milleti'nin yıldızı" olan al bayrağın yıldızına da kimse el süremez. Yıldız kelimesi, aynı zamanda kader, talih mânâlarına da gelir. Âkif'in bu hayallerle belirtmek istediği Türk milletinin ölmezliği fikridir. O, ordu ve millete "Korkma!" derken böyle bir inanca dayanır.

İkinci dörtlükte Türk bayrağının üçüncü sembolü olan "hilâl"den hareket edilmiştir. Hilâl kelimesi eski Türk edebiyatında sevgiliye benzetilir. Türk bayrağındaki ay (sevgili), tehlikeler içinde bulunduğu ve kendisini sevenlerden fedakârlık beklediği için, kaşlarını çatmıştır. Eski Türk edebiyatında sevgilinin kaşı umumiyetle aya benzetilir. Şair burada, vatanın timsali olan sevgiliye (hilâle) gülmesi için yalvarır. Bu millet onun uğruna on binlerce şehit vermiştir. Yoksa o dökülen kanlarını helâl etmez.

"Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl"

mısraında "Hak" kelimesi iki mânâda kullanılmıştır. Birinci mânâya göre Hak, Tanrı mânâsına gelir. Müslüman olan Türkler ona taparlar. Hak kelimesinin öteki mânâsı hak-hukuk deyiminde görüldüğü üzere, adalet ile ilgilidir. Hak aynı zamanda yapılan bir iş, fedâkarlık veya durum karşılığı alınması gereken paydır. Âkif bu beyitte İstiklâl kavramı ile Hak (Tanrı ve adalet) kavramı arasında münasebet kurmaktadır. İslâmiyet'in en mühim yönlerinden biri, adalete üstün bir değer vermesidir. Hak kelimesinin iki veya üç

mânâ kazanmasının sebebi budur. Milletler yüksek kıymetlere inandıkları ve bağlı bulundukları takdirde istiklâle hak kazanırlar. Bahis konusu mısra böyle bir inanca dayanıyor.

Üçüncü kıt'ada "hürriyet" kavramı bahis konusudur. Burada şair "ben" kelimesini kullanmakla beraber, kasdolunan Türk milletidir. Şair, burada Türk milletini konuşturmaktadır. Türk milleti ezelden beri hür yaşamış ve hür yaşamağa alışmıştır. Ona zincir vurulamaz. Böyle bir şey yapılmağa kalkıldığı takdirde, o, sel gibi taşarak, bendini çiğner ve aşar. Anadolu Türk devleti gerçekten de 1071 Malazgirt zaferinden bugüne kadar daima hür ve müstakil olmuştur. Hür yaşamak, Türk devlet ve milletinin varlığı ile birdir. Ondan mahrum kalmak bundan dolayı ona ağır gelir, onu çıldırtır. Bu parçada millî bir değere bağlı olan millî iradenin gücü, tabiattan alınan benzetmelerle ifâde olunmuştur. Hürriyetin başlıca özelliği sınır tanımamaktır. Yahya Kemâl de, **Açık Deniz** şiirinde Türk milletinin hür yaşama iradesini coşkun deniz sembolü ile anlatır.

Dördüncü kıt'ada savaşan iki taraf, Türk milleti ile düşmanlar mukayese edilmiştir. Garb (batı) maddî silâhlarının üstünlüğüne güvenerek, Türkiye'ye saldırmıştır. Düşmanların bu maddî üstünlüklerine karşı, Türklerin hiç bir şey ile sarsılmayan "îmân"ları vardır. Îmân, insanın taşıdığı manevî inançların bütünüdür. İnsanı üstün kılan maddî gücü değil, îmânıdır. Zira îmân olmazsa maddî güç, başarı kazanamaz. Manevî değerlere dayanmayan maddî güç, insanî bir değer taşımaz.

Şair, hiç bir hakkı olmadığı hâlde başka milletlere saldıran sözde medenî Batı'yı "tek dişi kalmış bir canavar'a" benzetiyor. "Tek dişi kalmış" demesinin sebebi, onun dehşet verici gözükmesine rağmen, eski gücünü kaybetmiş olmasıdır. Burada bütün vahşiliğine rağmen, kendisini "medenî" diye tanıtan Batı ile bir alay da vardır. Devletler sadece maddî güçleriyle üstün gelmezler. Tarihî olaylar bunu göstermiştir. Sömürgeci Batı'ya karşı, başta Türkler olmak üzere, ezilen bütün milletler isyan etmiştir ve Batı, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra üstünlüğünü kaybetmiştir. Bu bakımdan Mehmet Âkif'in onu "tek dişi kalmış bir canavar'a" benzetmesi yerindedir.

Bu parçada "ulusun..." kelimesi bazıları tarafından yanlış olarak "ulu" (büyük) kelimesiyle karıştırılmaktadır. Burada "Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar, bırak, varsın, ulusun, onda artık korkulacak bir taraf kalmamıştır" demek istemiştir.

Beşinci kıt'ada düşmanla savaşan askere hitap ediyor. Ordu dayanırsa

zafer muhakkaktır. Bu parçada geleceğe büyük bir inançla bakılmaktadır. Tanrı, Türklere (Müslümanlara) ebedî bir hayat vâdetmiştir. İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasında dinî inancın büyük rolü olmuştur. Bunu o devre ait pek çok vesikadan anlamak mümkündür. Âkif, burada Türk milletinin inancını dile getirmektedir. Âkif'in kendisi de vatanına çok bağlı bir müslümandı. İslâmiyet, iyimser bir dindir. Ona iman edenler ebedî bir hayata kavuşurlar.

Altıncı kıt'ada "vatan" bahis konusudur. Dış görünüşü bakımından vatan bir "toprak" parçasıdır. Fakat bu toprak parçası, milletin tarih ve hayatına sımsıkı bağlıdır. Onu kutsal kılan maddî yönü değil, millet ve tarih ile olan münasebetidir. Bu vatan, binlerce şehit tarafından kazanılmış ve korunmuştur. Bundan dolayı, ona bakarken toprağı değil, ona gömülü olan şehitleri görmelidir. Dünyada hiçbir şey vatan kadar kutsal ve değerli değildir.

Yedinci parçada yine "vatan" kavramı bahis konusudur. Burada da vatan ile şehitler (şühedâ) arasındaki münasebet üzerinde durulmuş, son beyitte vatana bağlılık duygusu başka bir şekilde anlatılmıştır. Bir insan için en büyük yoksulluk, vatanından uzak (cûda) kalmaktır. İnsan kendi canını veya sevgilisini kaybederse, vatan ve milletin var olacağı düşüncesiyle teselli bulur. Vatanını kaybederse, milletinin varlığı da tehlikeye düşer.

Burada vatanın can ve cânandan (sevgiliden) da üstün bir değer taşıdığı inancı vardır. İnsan, böyle bir inanca sahip olmazsa vatan için ölümü göze alamaz.

Dokuzuncu ve onuncu kıt'alar birbirine bağlıdır. Burada "din" bahis konusudur. "Akif'in bir Müslüman olarak Tanrı'dan istediği en büyük şey mâbedine yabancıların el dokundurmaması ve dinin temeli olan kıymetlere şehadet eden ezanların yurdun üzerinde ebedî olarak işlemesidir.

Şu ezanlar ki şehâdetleri dinin temeli

Mısraında "şehâdet" kelimesi şahitlik mânâsına geldiği gibi ezanda geçen:

Eşhedü en lâ ilâhe illâllah
Eşhedü enne Muhammeden abduhu ve resuluhu

cümlelerine de tekabül eder. Bunlardan birincisi "Şüphesiz bilirim, bildiririm, Allah'tan başka tapacak yoktur", ikincisi "Şüphesiz bilirim, bildiririm, Muhammed Allah'ın elçisidir" mânâlarına gelir. Bir kimsenin Müslüman olabilmesi için "kelime-i şehâdet" denilen bu cümleleri tekrarlaması ve on-

lara inanması lâzımdır. Müslüman ülkelerde günde beş vakit okunan ezan ile İslâmiyet'in temelini teşkil eden bu cümleler tekrarlanır.

Elin başparmaktan sonra gelen parmağına şehâdet parmağı denilir. Konuşamıyacak olan hastalar içlerinden dua ederken şehâdet parmaklarını kaldırırlar. Minâreler göklere uzanmış şehâdet parmağına benzer. Âkif şiirinde buna da telmih ediyor. Açıkça söylemeden herkesin bildiği bir şey sezdirmeğe "tevriye" adı verilir. Âkif'in bu mısraında "telmih" ve "tevriye" sanatları vardır.

İstiklâl Savaşı'nda din duygusunun önemli bir rol oynadığını söylemiştik. Türk tarihinde "din", "vatan", "millet" ve "istiklâl" duyguları yüzyıllar boyunca birbirine bağlı olarak yaşamış ve gelişmiştir. Âkif'in anladığı ve Safahat'ta ortaya koyduğu İslâm dini, en yüksek kıymetlere dayanır. Gerçekten de Türk devletinin var olmasında İslâmiyet'in büyük rolü olmuştur. Onun temelindeki "birlik" (vahdet), "hak" (adalet), "ezeliyet" ve "ebediyyet" fikri "devlet-i ebed-müddet" veya ölmezlik inancını doğurmuştur.

Dokuzuncu parçada konuşan şehittir. Din uğruna savaşan asker, kendi öldükten sonra ezan seslerini işitirse, mezarından kalkarak, yarasında kanları aka aka, her şeyden soyunmuş bir ruh gibi göklere yükselir ve başı arşa değer. İslâm dinine göre şehitler doğrudan doğruya cennete giderler. Bundan dolayı, onlar din ve vatan uğruna ölmekten korkmazlar.

Onuncu ve sonuncu parça, şiirde konulan fikir ve inançların bir nevi özetidir. Burada da milletin ölmeyeceği, ebedî olarak yaşayacak inancı vardır.

İstiklâl Marşı'nda bazı duyguları kuvvetli olarak belirtmek maksadıyla kullanılan benzetmeler, halkın zevkine uygundur ve bizde süslü, yapmacık tesiri uyandırmazlar. Şiir dil ve üslûp bakımından umumiyetle sadedir. Aruz veznine kuvvetle hâkim olan Âkif, mısralarına bir konuşma ve hitabet edası vermiştir. Başka şiirlerinde nesre yaklaşan Âkif, burada kıt'aların dört mısraını da kendi içlerinde arka arkaya gelen dört sağlam kafiyeye oturtmak suretiyle muhtevaya uygun, basit olmakla beraber, kuvvetli bir âhenk sağlamıştır. Bunu yaparken belki de halkı ve Mehmetcik'i düşünmüştür. Tür ve şekil bakımından şiire hâkim olan düşünce, kuvvet, güven duygusu, sağlamlık ve sâdeliktir. Bunlar Türk halkı ve askerinin temel vasıflarıdır.

(Türk Edebiyatı, "Mehmet Âkif Anıt Sayısı", Aralık 1986)

3. Manzum Şekilde Yazılan Türler

Her dilde olduğu gibi bizim dilimizde de manzum ifade tarzında yazılmış çok sayıda örnek vardır. Biz burada bu alanda yaşanan bir kargaşayı, sonuçlandırırız umuduyla dile getirmek istiyoruz. Manzum ifadesi mısralar(dizeler) hâlinde yazılmış olan eserler için kullanılan bir kavramdır. Fakat çok geniş bir kitle, bu kavramı şiir kavramıyla eş anlamlı olarak kullanma alışkanlığını sürdürmektedir. Hâlbuki her şiirin ille de mısralar hâlinde yazılmış olması gerekmediği gibi , manzum şekilde yazılmış hikâye, masal ve tiyatro eserleri de vardır. Şiir, eserin içeriği ile alâkalı bir kavramdır. Umarız bu yanılgıdan kısa sürede kurtulma imkânı doğar. Manzum yazıları iki yönünden incelemek yaygın bir yöntemdir.Bunlardan birincisi biçim,ikincisi de içerik yönünden ele almaktır.

a- Dış yapısı yönünden manzum yazılar: Biçim yönünden yapılan değerlendirmelerde; manzum yazıların nazım şekli,buna vücut veren kafiye, vezin ve dilinin kullanılış biçimine bakılır.

b- İçeriği yönünden manzum yazılar: Muhteva yönünden yapılan değerlendirmelerde, manzum yazıda eserin teması, taşıdığı ahenk, kullanılan söz sanatlarının yapısı ve anlama kattığı zenginlik, armoni ve ritim unsurları ile manzume sahibinin bu tarz bir anlatım biçimini seçmedeki amaçları ve bunlara ulaşma seviyesi gibi unsurlar dikkate alınarak, manzumenin gerçek değeri, benzerleri arasındaki yeri belirlenir. Bu biçimde yazılan yazılar,hayal, duygu, tefekkür,ve musikî unsurları yönünden zengin ve üslûp itibariyle de nadir rastlanan bir seviyede ise, artık bu eser bir manzume değil bir şiirdir. Bu açıdan bakıldığında şiirin, bir şekil değil, bir tür olarak değerlendirilmesi gereği kendiliğinden anlaşılabilir. Aşağıda bir manzume, bir de şiir örneği verilmektedir. Bunların incelenmesiyle de görüleceği gibi, şekil yönünden benzer özelliklere sahip olan bu iki metinden şiir olanı, diğerine göre, tema, ahenk, düşünce ve duygu derinliği, üslûp mükemmeliyeti yönünden diğerinden çok farklı nitelikler taşımaktadır.

Bazı sanatçılar hikâye ve tiyatro türündeki eserlerini manzum şekilde(dizeler hâlinde) yazmışlardır. Faruk Nafiz Çamlıbel manzum tiyatro türünde başarılı eserler vermiş çağımız şairlerindendir. Manzum hikâye türünün ustaları arasında Ziya Gökalp ve Mehmet Akif Ersoy'un ismi anılmaya değer.

Manzume örneği:

Dilek

"Bir küçük, bir küçücük evim olsa;
İçinde bir küçük, bir küçücük halım olsa;
Bütün bunlar benim öz malım olsa.
Masam, mürekkebim, etajerim,
Penceresinde benim perdelerim,
Etajerimde benim perdelerim olsa.

*

Bir ufak, bir minicik evim olsa;
İçinde bir kadın, beni parasız pulsuz seven bir kadın.
Bu kadın karım olsa!

Nerde, hangi şehirde olursa olsun,
Bir küçük, bir küçücük evim bulunsun,
Bir ufacık halım olsa yeter,
Yeter de artar bile!

*

Nerde, hangi şehirde olursa olsun,
Etajerim, kitaplarım olsun,
Beni parasız pulsuz seven karım olsun yeter,
Yeter de artar bile."

Cevdet Kudret Solok

Şiir örneği:

Serenad

Yeşil pencereden bir gül at bana
Işıklarla dolsun kalbimin içi.
Geldim işte mevsim gibi kapına.
Gözlerimde bulut, saçlarımda çiğ.

*

Açılan bir gülsün sen yaprak yaprak
Ben aşkımla bahar getirdim sana.
Tozlu yollardan geçtiğim uzak
İklimden şarkılar getirdim sana.

*

Şeffaf damlalarla titreyen ağır
Goncanın altında bükülmüş her sâk;
Seninçin dallardan süzülen ıtır,
Seninçin yasemin, karanfil, zambak...

*

Bir kuş sesi gelir dudaklarından
Gözlerin gönlümde açar nergisler,
Düşen bir öpüştür yanaklarından
Mor akasyalarla ürperen seher.

Pencereden bir gül attığın zaman
Işıklarla dolacak kalbimin içi.
Geçiyorum mevsim gibi kapından
Gözlerimde bulut, saçlarımda çiğ.

Ahmet Muhip Dranas

c- İçeriğine göre manzum yazı türleri

Yukarıya alınan iki örnek, manzume ile şiir arasındaki farkı anlamaya yeter diye düşünüyorum.

Şiirsiz bir dünya düşünmek, makinalaşan, anlayış ve idrak kıtlığı içinde, sadece mutfak, oturak, yatak üçgeni ile sınırlı bir dünyayı yaşamak zannetmek demektir.

Böyle düşünenler, gezmeyi sütun seyretmek, insan ilişkisini pazarlık yapmak, nefes almayı nargile üflemek, sevgiyi dokunmaktan ibaret görüp daracık bir dünyada yapayalnız kalmaya kendilerini mahkum edenlerdir.

Estetik zevkten, sağlıklı iletişimden, gerçek dostluktan ve Allah'ın kendilerine sunduğu çeşitli manevî hizmetlerden uzak, yaşamayı, bedeni beslemekten, markalı giyinmekten, ömür dilimini ısrafla bezenmiş, lükse boğulmuş şık kahkahalı değişik ortamlarda ömür tüketmekten ibaret gören bu insan tiplerinin küçücük dünyalarında duyguya ve bu ruhî kıpırdanışların ilhâmla billurlaşan güzel san'at eserlerine yer ayrılmamıştır. Ama bütün bunlar kadar bilinen bir gerçek vardır ki, o da şudur: "Ekmeksiz yaşanmaz, fakat sadece ekmekle de yaşanmaz."

Genç ve ehil araştırıcı Dr. Aysel Yurtseven bir araştırmanın sonuç raporu diyebileceğimiz ve bu esere bir kısmını aldığımız "Neden Chat Yapıyoruz?" başlıklı yazısında bu mutsuz dünyayı şu satırlarla tahlile

çalışıyor: Günümüzde insanlar, hünerli makinaları canlı varlıklardan daha çok seviyorlar. Çünkü insanlar, karşılarındakilere canlı bireyler olarak değil, nesneler olarak ilgi duyuyorlar. Tüketim toplumu böyle bir çarpıklık yarattı... Tüketim insanı, aynı zamanda mekanik insandır (Homo mecanicus). Mekanik olan her şeyin çekimine kapılan ve canlı olana karşı eğilim gösteren mekanik adam."

İşte insan hem kendi katı/maddî dünyasından hem de kendisini kuşatan mekanik çevrenin kıskacından koruyan. Buna kurtaran da diyebileceğimiz ruhun renkli dünyasında yeşeren güzel sanatlardır. Edebiyat, musukî, raks, mimarî, resim, heykel, hat ve benzeri alanlardaki uğraş ve bunların çileli imbiğinden süzülüp gelen eserler, insanın gerçek kimliğini idrak edip onu geliştirmesine imkân veren müstesna unsurlardır.

Şiir yukarıda da belirtildiği gibi, çoğunlukla ilham perisinin kanat çırpıntılarının uyardığı şair ruhunun mısralara düşen olgun meyvesidir.

Ahmet Haşim'in ifadesiyle manası sözünün kalbindedir. Şair onu bir sedefkâr inceliğiyle işler, kelimeleri mısralara bir başkasının daha mükemmel yerleştiremiyeceği bir isabetle yerli yerine çakar.

Selimiye'nin herbir taşı hangi mimarî dengeyi sağlayacak bir matematik ölçeğine uygun şeklide yerine konulmuşsa, Selimnâme'deki kelimeler de ancak bir İstanbul şairine yakışır bir uslûp harikulâdeliğiyle mısralarda yerlerini almıştır.

Biz aşağıda tarif edilmeyen ve edilmesine de rıza gösteremediğimiz şiir dünyamızın parıltılı örneklerinden birkaçını belirli bir tasnife uygun olarak siz sayın okuyucularımıza sunuyoruz.

Şiiri seçtiği tema, temayı işleyip biçimi, besleyen ilhamın kaynağı ve istikameti ve bazen de uyulan ölçekleri dikkate alarak, değişik şekillerde bir sınıflamaya tabi tutmak yaygın bir tutumdur.

Buna göre şiir; duygu ağırlıklı (lirik), heyecan yüklü (hamasi) tabiat yoğunluklu (posteral) bilgilendirme amaçlı (didaktik) alt öbeklere ayırmak âdet olmuştur.

Türk şiirini destanî unsurlarla doğmuş, halk ruhunun soylu kıpırdanışları ile serpilip gelişmiş ve ilhâmın narin dokunuşlarıyla beşerin estetik mahsülü olarak dünyamızı bezemiştir.

(1) Lirik şiir: İnsanın ruh dünyasını beşerin suskunluk sınırlarını aşan coşkuların mısralara yansıyan eserleri bu türdendir.

Lirik şiir örneği 1:

HARP POEMİ

I

Onlar bağ bozumuna gider gibi
Ellerinde sıcaklığı karılarının
Dudaklarında vatan türküleri
Ve dağınık saçlarında rüzgâr,
Çekip gittiler katar katar.
Yeni dostlar tanıdılar karavagonda
Tarlalara bakıp için için dert yandılar
Memleket hasretinden,
Ve bir tünelin kara ağzında
Görünmez oldular...

II

Çiçek açmış nar ağacı gibi
Al al oldu göğüsleri
Saçlarının en güzeli
Tel örgülerde kaldı.
Vesikaya bağlı değildi
Taş yemek, toprak yemek, mermi yemek
Yediler deşilen gövdelerinden
Bağırsakları sarkıncaya dek.
Ceplerinden çıkardıkları resimlere
Bakıp bakıp da kanlı saçları arasından
Dediler "neylersin karıcığım
Ölüm de varmış kaderde..."
Pençe pençe kanları yerde
Kardeş kardeş uyudular
Kolları, bacakları başka siperde.

III

Anlatıyordu bu adam harbe dair
Yüzüne yamanmış barut yanığı,
Sağ kolu bir cephede
Ve bir cephede ayağı.
"Onlar
Dağınık saçlarında rüzgâr
Çekip gittiler katar katar.
Biz böyle yaşadık arkadaşım
Senden ne haber?".

Zafer Hüsnü Taran

Lirik şiir örneği 2:

OĞLUM VE BEN

Yirmisekiz Haziran 1984
Küçük oğlum benim, yaşın yirmidört
Yengeç burcu bebeğisin; güçlü, gizemli...
Seninle tanıştığımız o ilk gece;
Anneciğin şaşkın, gözleri nemli;
Ben sana, sen tavandaki ışığa bakıp durduk;
El ayak çekilince ortalıktan,
Birbirimize ilk bûseyi kondurduk.
Uzun yıllar geçti aradan;
Sakalların batıyor diye yüzüme;
Şimdi çok kere öpüşmek yerine,
Tıpkı birileri gibi koklaşıyoruz;
Bakışlarımızı postalayarak birbirine...

Ayten Ayhan Akgürbüz

Lirik şiir örneği 3:

BİNGÖL ÇOBANLARI

Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum,
Bu dağların eskiden âşinasıdır soyum.
Bekçileri gibiyiz ebenced buraların,
Bu tenha derelerin, bu vahşi kayaların
Görmediği gün yoktur sürü peşinde bizi,
Her gün aynı pınardan doldurup destimizi
Kırlara açılırız çıngıraklarımızla.

Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski, yeni,
Kuzular bize söyler yılların geçtiğini,
Arzu, başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek;
Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek,
Dolaştırıp dururuz aynı daüssılayı,
Her adım uyandırır acı bir hâtırayı.

Anam bir yaz gecesi doğurmuş beni burda,
Bu çamlıkta söylemiş son sözlerini babam;
Şu karşıki bayırda verdim kuzuyu kurda,
"Suna"mın başka köye gelin gittiği akşam.
Gün biter, sürü yatar ve sararan bir ayla,
Çoban hicranlarını basar bağrına yayla.
- Kuru bir yaprak gibi kalbini eline al
Diye hıçkırır kaval:
Bir çoban parçasısın, olmasan bile koyun,
Daima eğeceksin başkalarına boyun;
Hülyana karışmasın ne şehir, ne de çarşı,
Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı
Uçan kuşları düşün, geçen kervanları an,

Mademki kara bahtın adını koydu çoban!
Nasıl yaşadığından, ne içip yediğinden,
Çıngırak seslerinin dağlara dediğinden
Anlattı uzun uzun.
Şehrin uğultusundan usanmış ruhumuzun
Nadir duyabildiği taze bir heyecanla,
Karıştım o gün bugün bu zavallı çobanla
Bingöl yaylalarının mavi dumanlarına,
Gönlümü yayla yaptım Bingöl çobanlarına.

Kemalettin Kami Kamu

(2) Kahramanlık şiiri (Hamasi): Toprağı vatanlaştıran, namusu, bayrağı, hürriyeti kurtarıp koruyan, millî heyecanları dile getiren eserler bu türdendir.

Örnek 1:

MEHMET'İM

Gayri anlatılmaz bu savaş bence,
Dağ, taş konuşmuştu kendi dilince;
"HÜCUM" diye bir ses duydum ilk önce
Sonra "ALLAH! ALLAH" dedi Mehmet'im...

Ne ana, ne sıla, ne yar hayali,
Bir gör Mehmet'teki kükremiş hâli,
Kırpmadı gözünü, yağmur misali
Mermi yedi, havan yedi Mehmet'im...

Bu öyle bir imân, öyle cehit ki,
Secde eder cümle canlı ve bitki,
Bir Temmuz akşamı, Tanrı şahit ki,
Şaha kalkmış vatan idi Mehmet'im...

Tepeler... Kan, barut dolu tepeler,
Süngü –süngü, namlu– namlu tepeler.
En önde fırladı dedi: "Bu sefer
Yıkam bu ateşten seddi" Mehmet'im...

Bir mermi göğsünü dağıtmış diye
Mümkün mü talihe Mehmet baş eğe?
Meydan okur gibi kahpe feleğe
Devrilirken gülümsedi Mehmet'im...

Bu akşam yıldızlar sararmış gibi,
Tepeler titreşir, hava kış gibi;
Bir dağın sırtında dağ varmış gibi
Omuzlamış bir Mehmet'i Mehmet'im....

Fuat Azgur

Örnek 2:

YA BİZİMDİR - YA KİMSENİN

Ne sabah yüzlerce Mehmet dinlerim,
Ne yürektir göğüslerinde atan!
Her gün ferahlarım ve serinlerim:
Ya bizimdir, ya kimsenin bu vatan!

Hepsi efe ne solu var, ne sağı,
Hepsi birer köyün tepesi, dağı
Pek canları bu toprağın adağı,
Ya bizimdir, ya kimsenin bu vatan!

Hepsinde yanan renk toprağın rengi,
Aslan yatan yürek, toprağın dengi,
Tarlada, sınırda toprağın cengi,
Ya bizimdir, ya kimsenin bu vatan

Hepsinin bir ahdi, bir yemin var!
Söz götürmez namusu var, dini var,
Kanla silinecek Moskof kini var,
Ya bizimdir, ya kimsenin bu vatan!

Düşman yanılır da Türk'ü kuşatır,
O gün Mehmetçikler birer paşadır,
Bu paşalar ölür, yurdu yaşatır,
Ya bizimdir, ya kimsenin bu vatan!

Tevetoğlu Mehmetçikler gözündür,
Deden, baban asker, Mehmet özündür,
Toprak, Tanrı kadar ulu sözündür
Ya bizimdir, ya kimsenin bu vatan!

Fethi Tevetoğlu

(3) Tabiat şiiri: Allah'ın yarattığı kirletilmemiş tabii çevre tasvirleri etrafında, insanın duygu dünyasını yansıtan şiirler bu türdendir.

Örnek 1:

DENİZ SEVGİSİ

Vatan denizleri! Mavi, zengin kırlar,
Rüyamda büyük kadırgalar yüzen,
Akdeniz! Bayraklar, ünlü bahadırlar,
Bir çiçekli destan havasında gezen.

Bağ bozumu kokan, tatlı İzmir,
İlyada, Odisse! Güller açan bir çağ,
Şiirden, destandan örülmüş bir devir,
Hür bir sonsuzluktan yaşamaya veda.

Kadifekale'den hürriyete gülüş,
Hayatı bir salkım gibi öpebilmek,
Sepetine sanki dal dal ışık düşmüş,
En mutlu bir anda yeniden dilemek.

Dalgalı bir sevinç veriyorsun bana,
Ey mavi hatıra! Bütün duygularım,
Denizlerle dolu; beni de alsana!
Gönlüne dökülsün hür, deli suların,

Bir masal gölü mü, su mavi nakışlı,
Marmara! Gül, kiraz, ıhlamur bahçesi,
O büyülü, o saf, o temiz bakışlı,
O hür vatanların coşkun hayat seli,

Yağmurlu bahçeler, hüzün dolu şimal,
Yeşil bir mevsimde gülümseyen Samsun,
Küçük fındıklarla eylen altı dal,
Mavnalar, köpüklü yollar, yeşil yosun...

Denizlerde, engin, mavi denizlere,
Bir deniz sevgisi: Rüzgârlar, türküler,
Gemiler ardından açılan izlere,
Taze, hür aşkların çiçekleri düşer,

Ceyhun Atuf KANSU

Örnek 2:

GÖZÜMDE TÜTEN ŞEHİR

Gözlerimde Ankara tütüyor
Masmavi gökleri vurmuş ufkuma
Gündüz hayâlime gece rüyama
Ankara'nın eflâtun taşı
Babamın kırlaşmış başı
Ve dost yüzlü sokaklar giriyor
Gözlerimde Ankara tütüyor

Serin bir poyraz esiyordur tepelerden
Akasya dallarını ürperten
Geç kalmış öğrenciler koşuyordur trene
vareler uzanmış yeşil çimene
şina sesler gelir sokaklarından
Seni görüp seni sevip de ayrılmak zor
Gözlerimde Ankara tütüyor.

Bir ay doğuyordur Elmadağı'ndan
Rengiyle ışığıyla bizim olan ay
Yavaş yavaş kapatır dükkânı Günay
Son yolcular görünür Ozanlar sokağından
Gece garip yüreğime düşen kızıl kor
Gözlerimde Ankara tütüyor.

Altındağ'ın artan kalabalığı
Mamak yollarında dizim dizim işçiler
Vişne bahçelerinden gelen serinlik
Badem çiçeklerine yağmur çiseler
Sen bu düşü neye yorarsan yor
Gözlerimde Ankara tütüyor.

İlhan Geçer

Örnek 3:

GURBETTEN RENKLER

Doğuda kırmızı, batıda turunç,
Yanık bir yüreği andıran bu tunç...
Bu renk âleminde ne yok ki bizden...
Mavi Marmara'dan, mor Akdeniz'den.

Yeşil, bir köşedir bana Bursa'dan,
Kara, Erciyes'in yarları gibi.
Sarıda gözü var Uzunyayla'nın,
Beyaz, Erzurum'un karları gibi.

Kemalettin Kamu

(4) Eğitim temalı şiir (Didaktik): Duygulara hitap ederek okuyuculara eğitici bildirimlerde bulunan şiirler bu türdendir.

Örnek 1:

KIZILIRMAK KIYILARI

Kardaş, senin dediklerin yok,
Halay çekilen toprak bu toprak değil.
Çık hele Anadolu'ya
Kamyonlarla gel, kağnılarla gel gayrı,
O kadar uzak değil.

Çamı bitmiş, kavağı azalmış,
Gamla örtülü bayırlar, çıplak değil.
Yedi ay kıştan sonra,
Yeşeren senin yaşamandır,
Yaprak değil.

Yersin, içersin sofrasından, üçyüz senedir,
Kuvvetlisin, ama kuvvet hak değil,
Bakımsızlıklarla göçüp gitmiş bir cihan,
Mevsimler soğumuş, sular azalmış,
Buğday, Selçuklular'dan kalan başak değil.

Parça parça yarılmış öküz ardında,
Parmağı üç pare, tırnağı ak değil,
Utanır elin ayağın,
Korkarsın yakından görsen,
Eli el değil, ayağı ayak değil.

Gün doğar, tarla kuşları uçuşurlar,
Ağır bir aydınlık, bildiğin şafak değil,
Öyle dalmış ki yüzyıllar süren uykusuna,
Uyandırmazsan
Uyanacak değil.

Dertle, sefaletle yüklü,
Siyah leşlerle kararmış, berrak değil,
Çağlayan ne?
Akan kim?
Kızılırmak değil.

Kardaş, görmüyorum ama hâlâ duyabiliyorum,
Geçmiş zamanlar geleceklerden parlak değil.
Vakte şahadet edercesine yükselmiş,
Akşam parıltısından, bütün zaferler üzerine,
Dağlar dalgalanmakta, bayrak değil.

Fazıl Hüsnü Dağlarca

Örnek 2:

BABAMIN BAHÇESİ

Hep bir bahçe özlemindeydi...
Çiçeklerin boy attığı
Çimenlerin yeşerdiği
Fıskıye serinliğinde havuzu
Bakıp, dalıpta yarınlara
Dinlediği...
Nihayet.
Şimdi bir bahçesi var babamın
Bir avuç toprağında
Pembe çiçekli yeşil yoncası
Biri kuru dört şimşirin gölgelediği
Üç kök goncası...

Şimdi havuz da var
Kuş konağı suluk da
Şimdi bir şarkısı var bahçenin
Kuşların dillendirdiği içli bir soluk
Bir yumak toprağı, çevresinde,
Bugünle yarın arasına örülmüş
Mermer duvar
ve başında yazısı, ebedî GERÇEK
Burada Ali Akgürbüz yatar.

Ayten Ayhan

Aşağıya Türk şiirinin seçkin bazı örnekleri alınmıştır.

TÜRKİYEM DİLE GELDİ
Ben Edirne'yim:
Bir uçtan bir uca çarşı,
Yüzyılların ardından sesleniyorum.
Dosta düşmana karşı.

Ben Ardahan'ım:
Bilekte nabız, damarda kan,
Bir rüzgâr eser başımda,
Zaman zaman,

Ben Çaldıran'ım:
Dillerde türküm söylenir,
Gözlerim önünden toz duman
Ordular geçer bir bir.

Ben Zonguldak'ım:
Bacalar tüten memleket.
Mesafeler mi kısaldı ne var
Hayret.

Ben Malatya'yım:
Selâmlarımı yollarım önce.
Bir hızlı gelişmedeyim şimdi
Aklın büyüklüğünce.
Ben Ankara'yım:
Yirmi dört milyonda yürek

Hükmün geçer, türküm söylenir benim
Doğudan batıya dek.

Ben Türkiye'yim:
Vazgeçilmez ülke.
Nasıl vazgeçerim, bağlanmışım
Türk'e
Atatürk'e.

Özbek İncebayraktar

SAKARYA TÜRKÜSÜ

İnsan bu, su misâli, kıvrım kıvrım akar ya...
Bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya.

Su iner yokuşlardan, hep basamak, basamak.
Benimse alın yazım yokuşlarda susamak.
Her şey akar: Su, târih, yıldız, insan ve fikir...
Oluklar çift: Birinden nûr akar, birinden kir.
Akışta demetlenmiş büyük, küçük kâinat...
Şu çıkan buluta bak, bu inen suya inad!
Fakat Sakarya başka, yokuş mu çıkıyor, ne?
Kurşundan bir yük binmiş köpükten gövdesine,
Çatlıyor, yırtınıyor yokuşu sökmek için.
Hey Sakarya, kim demiş suya vurulmaz perçin?
Rabbim isterse, sular büklüm büklüm burulur;
Sırtına Sakarya'nın Türk târihi vurulur.
Eyvâh, eyvâh, Sakaryam, sana mı düştü bu yük?
Bu dâvâ zor, bu dâvâ öksüz, bu dâvâ büyük!..

Ne ağır imtihandır başındaki Sakarya!
Bin bir başlı kartalı nasıl taşır kanarya?
İnsandır sanıyordum mukaddes yüke hamal;
Hamallık ki, sonunda, ne rütbe var, ne de mal.
Yalnız acı bir lokma, zehirle pişmiş aştan;
Ve ayrılık anadan, vatandan, arkadaştan.
Şimdi dövün Sakarya, dövünmek vakti bu ân;
Kehkeşânlara kaçmış eski güneşleri an!
Hani, Yunus Emre ki kıyında geziyordu?
Hani, ardına çil çil kubbeler serpen ordu?
Nerede kardeşlerin cömerd Nil, yeşil Tuna?

Giden şanlı akıncı, ne gün döner yurduna?
Mermerlerin nabzında hâlâ çarpar mı tekbir?
Bulur mu deli rüzgâr o sedâyı: Allah bir!
Bütün bunlar sendedir, bu girift bilmeceler...
Sakarya, kandillere katran döktü geceler!

Vicdân azâbına eş, kayna, kayna Sakarya...
Öz yurdunda garibsin, öz vatanında parya!
İnsan üç beş damla kan, ırmak üç beş damla su...
Bir hayâta çattık ki, hayâta kurmuş pusu.
Geldi ölümlü yalan, gitti ölümsüz gerçek;
Siz, hayât süren leşler, sizi kim diriltecek?
Kaf Dağı'nı assalar belki çeker de bir kıl.
Bu ifritten suâlin kılını çekmez akıl!
Sakarya, sâf çocuğu mâsum Anadolu'nun...
Divânesi ikimiz kaldık Allah yolunun!
Sen ve ben, gözyaşıyle ıslanmış hamurdanız;
Rengimize baksınlar, kandan ve çamurdanız!
Akrebin kıskacında yoğurmuş bizi kader;
Aldırma, böyle gelmiş, bu dünyâ böyle gider!
Bana kefensiz yatak, sana tabutsuz havuz;
Sen kıvrıl, ben gideyim, Son Peygamber kılavuz!

Yol onun, varlık onun, gerisi hep angarya...
Yüz üstü çok süründün, ayağa kalk, Sakarya!

Necip Fazıl KISAKÜREK

ANAYURT

-BUGÜN-

Dicle, seyhanla Toroslar.. Kızılırmakla Fırat,
Şaha kalkmış başı karlar dolu yüksek Ararat,

İzmir'in engin üzüm bağları, Antalya, Hatay,
İşte hür yurdumun üstünde gezen sevgili ay..

İşte şarkında büyük Van gölü, garbında Meriç!
İnce bir tül gibi işlenmede her kalbe sevinç!

Herkes atmış yüreğinden koca hicran ağını,
Kızların çehresi andırmada gül yaprağını!

Yaşlı gözler güler olmuş.. Saçı akpak nineler,
Demiyorlar: "Senelerdir bu yürekler inleri."

Gitmiyor genç eri yadellere artık şu dulun,
İşte gül bahçesi olmuş önü binbir okulun!

Çeyzinin üstüne yaşlar akıtan kızlar yok,
Yok elemler dağıtan, gam dağıtan rüzgâr yok,

Yok, o "zemzem" diye her gün su veren şeyhin eli,
Bir sevinç şarkısı halinde uçar ülke yeli!

Dünkü kerpiç; basık evler ne güzel şenlenmiş,
Tam otuz beş bin olan her köye cennet denmiş!

Çekmez olmuş kara gurbet oylun üstünde bir ah,
İşte yurdun doğuyor üstüne hulyalı sabah!

İşte her şehrimizin gökleri nurlar doluyor,
Yılların ördüğü mazi denilen renk soluyor!

Bakın askerliğe koşmuş vatanın erlerine,
En az on beş yıl olan gam dolu gurbet yerine

On beş ay askeri olmuş vatanın bak, şu çocuk,
Ne Yemen var, ne de Balkan.. Ne yakınlaşmış ufuk!

Dümdüz olmuş ve geçilmez koca dağlar, taşlar,
Şaha kalkan yüce dağlar gibi kalkmış başlar!

Erzurumdan Mericin üstüne gelmiş demir ağ,
Her tünel bir dağı yapmış köye zengin memba!

Öğrenilmiş: Oto, tayyare, buhardan makine,
Geziyor köylü çocuklar da vatandan vatana!

Koca dünyalara meydan okuyor Türk eri bak!
Kararan ülkeyi yapmış ta güneşler yeri bak,

Uçuyor ruhu semamızda mukaddes (Ata)nın,
Nerde bilmem eşi dünyada, bu eşsiz vatanın?

M.Faruk GÜRTUNCA

ANNEM İÇİN

Bir günümüz bile sensiz geçmezken
Şimdi mezarına hasretiz anne...

Issız bir mezarlık, kimsesiz bir yer
Gölgesinde ulu, loş bir mâbedin
Bir yığın toprakla bir parça mermer
Sırrıyla haşr olmuş orda ebedîn.

Bir yığın toprakla bir parça mermer,
Üstünde yazılı yaşınla, adın;
Baş ucunda matem renkli serviler
Hüznüyle titreşir sanki hayatın.

Seni gömdük anne yıllarca evvel
Göz yaşlarımızla bu ıssız yere
Kimsesiz bir akşam ziyaya bedel
Matem dağıtırken hasta kalblere.

Kimsesiz bir akşam; ezelden yorgun
Hüznüyle erirken Dicle de sessiz,
Öksüzlük denilen acıyla vurgun
Bir başka ölüydük bu toprakta biz.

Ahmet Hamdi Tanpınar

SÖZ

Sanmıyorum ama;
Birgün sen yoksan artık
ve ben kalmışsam geriye;
Fırtına, yağmur rüzgâr veya kar;
Sağ, yâhut hasta,
Kimbilir nasıl hangi kılıkta;
Bil ki, hep ordayım;
Her 31 Aralıkta

Ayten Akgürbüz

AĞIT - DESTAN

Bir ağıt söyleyim dağlar dilinden
Dumlu'dan Ağrı'ya ün gitsin gelsin...
Destanlar duyulsun tarih yolundan
O günden dünlere şan gitsin, gelsin!

Çeksin küheylanın atlasın, binsin,
Al yeleklerinden yankılar dönsün,
Afyon'dan İzmir'e ordular insin,
Süngü uçlarında can gitsin, gelsin!

Neymiş yarım? sancak çekilsin uca,
Şılasın göklerde yüceden yüce,
Sormak lüzum değil, halımız nice,
Yanan yüreklerden kan gitsin, gelsin!

Sen ey yayda bir ok gibi kurulu,
Bir ok değdi, düştün yere yaralı!
Dört yanında ak mermerler örtülü,
Sars devir bunları, sin gitsin, gelsin!

Gökyay'ım neylesin, ıssız çağlardı?
Bir ağlar, bir güler, durmaz kararda,
Bir başka dağ gibi sen dur dağlarda,
Akşamdan sabaha gün gitsin gelsin!

Orhan Şaik Gökyay

DÜNYA BU

Sevmek dediler, durdular aşırlardan beri!
Tutuştu bunca gönül alev aldı her yeri...
Cennet'e bilmiyorum! kimler girecek amma
Doymamış bunca gönül, dolduracak mahşeri...

Hakkı Şahap

ONUNCU BÖLÜM

YAZILI ANLATIMDA YAYGIN HATALAR VE GİDERİLME YOLLARI

Bundan önceki bölümlerde; yazılı anlatımın yetkililerce belirlenen, usta kalemlerce uyulup hayata geçirilen ilkeleri ve kurallarıyla ilgili açıklamalar yapılmaya çalışıldı. Bu bölümde ise, yazılı anlatım örneklerinde çok sık olarak görülen belli başlı hatalar, kural dışı ve ısrarlı yanlış tercihler üzerinde durulacaktır. Herhangi bir uygulamanın hatalı olup olmadığına karar verirken kullandığımız ölçütler, yetkili ve ehil uzmanların bu konuda ortaya koydukları ilkeler ve kurallar olmuştur.

Bu alandaki yaygın hataları, şu başlıklar altında ele alabiliriz.

1. Yazının Plânlamasında Yapılan Hatalar: Günümüzde dış plânlamaya uyum konusunda çok yaygın bir ciddiyetsizlik hakim olmuştur. Dilekçelerine "Nasılsınız, iyisinizdir inşallah. Umarım işleriniz de iyidir." ifadesiyle başlayan nice okumuşlar görülüyor. Tarih atmak bile gereksiz kabul edilir hâle geldi neredeyse... Sağlığınızı sormak için yazdığı mektuba imza atmayan ve bunu olağan sayan kişilerin bu hatalarının sebebi, dış plânlama ile ilgili ilkeleri ya bilmemeleri ya da ciddiye almamalarıdır. Hâlbuki imzasız yazı yazmak, sadece yazdığının suç teşkil edeceğinden korkan; ama, yine de yazmaktan vazgeçmeyen korkak ve ilkesiz insanların işidir.

Peki bütün bu hataların sebebi nedir? Yazı yazmakla, okur yazar olmayı aynı şeymiş gibi düşünmek. Yazı yazmanın; bir kültür birikimine, bir dili doğru kullanma becerisine sahip olmaya, araştırma, gözlem,deneylerle fikrini savunacak kadar malzeme toplamaya bağlı bir ustalık işi olduğunu kavramakla mümkün olacağını bilmemek. Hatta bunu bilmeyi bir ihtiyaç olarak kabul etmemek. İç plânlama hatalarından kurtulmanın yolları yukarıda açıklanan ilke ve kurallara uymaktan geçiyor.

2. İmlâ Hataları: Bilindiği gibi Türk dilinin imlâsıyla ilgili kuralları belirlemede uzman olarak yetkili kılınan kuruluş Türk Dil Kurumu'dur. Dolayısıyla Türkçe yazılı anlatımda, uyulacak imlâ kuralları için temel kaynak bu kurumun yayımladığı en son baskılı İmlâ Kılavuzunda (Ankara-2000) gösterilmektedir. Birileri bu kaynaktaki kuralları benimsememekte haklı olabilirler. Ancak sunulan teklifler o kadar çeşitlidir ki, hangisini uygulamaya değer bulsanız, diğeri karşına geçip bu da yanlıştır diyebilmektedir. Bunun sonucu imlâ birliğinin, giderek dil birliğinin bozulmasıdır. Kurumun kılavuzundaki kuralların dışında ve ilmî gerçeklere uygun olarak yapılacak tekliflerin yine kurumca değerlendirilip akademik anlamda doğru olanlarına yeni baskılarda yer verilmesi gerekir. Ancak herkesin kendisine göre bir kural belirlemesinden doğacak kargaşaya razı olmak, her hâlde sınırlı bir süre için bir iki yanlışı uygulamaktan çok daha ağır sonuçlar doğurur. Tercih, sağduyu sahiplerince elbette doğru yönde yapılacaktır.

Sık rastlanılan imlâ hataları iki öbek hâlinde ele alınabilir. Birincisi belirlenmiş olan imlâ kurallarına uymamak, ikincisi ise alfabemizdeki harfleri gerçek şekilleriyle yazmamaktır.

3. Noktalama Hataları: Bu hatalar iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birisi noktalama işaretlerini yerli yerinde kullanmamak diğeri ise, yerinde kullandığımız işaretin taşıdığı değere göre gerekli olan ses, imlâ ve anlam değişikliklerini yapmamaktır. Her iki durum da; noktalama işaretlerinin seslendirme, anlama ve anlatmaya destek sağlamaması sonucunu doğuracağı için, kesinlikle kaçınılmalıdır.

4. Cümle Kuruluşunda Yapılan Hatalar: Bir kısmı dikkat bir kısmı da, bilgi eksikliğinden kaynaklanan bu hatalar, anlamayı neredeyse imkânsız hâle getirir. Uzun araştırmalardan sonra, Türkçe'nin hem anlamayı hem de anlatmayı kolaylaştıran cümle yapısının nasıl olması gerektiği ana hatla-

nıyla belirlenmiştir. Üslûp şahsîdir ve elbette saygıya değer. Ancak üslûbun şahsîliğini kuralsızlık olarak algılayıp, cümleleri gelişi güzel yazmanın her hâlde saygıyla karşılanması beklenmemelidir.

5. Paragraf Oluşturulurken Düşülen Hatalar: Paragraf, bir yazılı anlatımda ana fikri tamamlayan destek unsurlarından her birinin ifade edildiği cümle ya da cümleler topluluğudur. Aynı fikri açıklayan cümleler bir paragrafta toplanır, sonra meselenin diğer yönüyle ilgili görüş ve düşünceler başka bir paragrafta ifadeye çalışılır. Bir paragrafta bu anlamda bir bütünlüğün olmaması, yazıyı anlaşılmaz hâle soktuğu gibi anlatanın da beceriksizliğini ortaya koyan bir hata türüdür.

6. Kaleme Alınacak Yazı İçin Belirlenen Edebî Türün Özelliklerine Uymama Hatası: Her yazar yazacağı yazının hangi türde olacağına ilişkin kararı kendi serbest iradesiyle verir. Bu sebeple yazının o türün özelliklerini taşıması beklenir. Makale üslûbuyla seyahat yazısı oluşturmak mümkün değildir. Öyleyse yazar kaleme aldığı yazıyı belirlediği türün çerçevesine oturtmak zorundadır.

7. Mantık Hataları: Yazılarda çok sık rastlanan hatalardan birisi de, bir önceki paragrafta yahut sayfada savunulan bir görüşün, birkaç satır sonra aksini doğrulamaya çalışma şeklindeki çelişkidir. Çoğu kez yazmaktan okumaya vakti olmayanların yazılarında görülen bu hata, yazara olan güveni sarsar. Bunları yapmaya devam etmesi hâlinde de, artık okunmaz duruma düşer.

Yukarıda başlıcaları belirtilmeye çalışılan bu yanlışlıklardan iki tutumla kurtulmak mümkündür. Birisi, bunların hata olduğunu kabul edip ciddî kaynaklara yönelerek bir an önce doğru, kurallı, tekrarsız ve her gün genişleyen bir görüş ufkunu okuyucularımızla paylaşmaya devam etmek. Diğeri ise, kendimize başka bir meşguliyet bulmaya karar verip bu alandan çekilmektir. Dili beğenilecek bir seviyede kullanmak çok uzun zamana ve sürekli sabır göstermeye bağlıdır. Bu arada usta yazarların seçkin eserlerini dikkatle okumak, gerekli durumlarda notlar almak, varılan sonuçları, alan uzmanları ile tartışmak, kendimizi geliştirmek için benimsenecek tavırlardır.

Sabırlı, ciddî davranmak, hizmetin kaliteden geçtiği bilinci ile hareket etmek ve her şeyden önce de ilme saygılı olmak. İşte bu yoldaki aşılmazları aşılır hâle getirmenin yöntemleri.

Aşağıda; özellikle dili öğretmeyi amaçlayan bir kaynakta, hangi niteliklerin bulunması gerektiğine ilişkin bir liste sunulmaktadır. Bunların özellikle Türkçe'nin öğretiminde yaygın olarak kullanılmakta olan ders kitaplarında bulunması beklenir.

• Kaynak, dilin belirlenmiş kurallarına uygun olarak kaleme alınmış olmalıdır.

(bb) Konular hedef kitlenin öğrenme faaliyetine katılmasına imkân vermeli, ürkütücü olmamalıdırlar.

(cc) Kaynak, bilgi edindirme yanında hedef kitlenin kavrama; beceri kazandırma, analiz ve sentez yapabilme, bilgiyi kullanabilme ve giderek bilgi üretme yeteneklerini geliştirmelidir.

(dd) Öğretilecek dilin yaşayan söz varlığını taşımalıdır.

(ee) Kelime kadrosu hedef kitlenin günlük iletişim ihtiyacını karşılayacak sayı ve çeşitte olmalıdır.

(ff) Okuma alışkanlığını kazandırıp geliştirecek nitelikte olmalıdır.

(gg) Hedef kitlenin seviye farklılıklarını dikkate almalıdır.

(hh) Sadece dili öğretmekle yetinmeyip okuyucularına millî, ahlakî, dinî ve kültürel değerleri tanıtıp sevdirecek ve bunlara güvendirecek bir üslûpla yazılmış olmalıdır.

(ii) Kaynak eğer örgün eğitim ortamında araç metin olarak kullanılacaksa Millî Eğitim Bakanlığı'nın onayından geçmiş olmalıdır.

YAZILI ANLATIMIN DEĞERLENDİRİLMESİYLE İLGİLİ İLKELER

Yazılı kaynakların denetlenmesi şekil ve içerik yönlerinden yapılır.

a- Şekil Yönünden Yapılan Denetleme ve Değerlendirme

Metin; bu denetlenmede yukarıda belirtilen dış plânlama ilkelerine uyup uymaması yönünden ele alınır. Dolayısıyla bu denetlemenin, her okuyucu tarafından birbirine çok yakın derecede değerlendirmesi beklenir. Bir metnin yazımında kullanılan kağıdın dış plânlaması ya yapılmıştır ya da yapılmamıştır. Bu sebeple metnin bu özelliğine verilecek puanların birbirin-

den farklı olması mümkün değildir. Dış plânlamanın ve şekle ait diğer hususların değerlendirilmesinde verilecek puanlar hedef kitlenin seviyesi yükseldikçe azalabilir.

b- İçerik (Muhteva) Yönünden Yapılan Denetleme ve Değerlendirme

İçeriğin denetlenmesinde imlâ, noktalama, kullanılan malzemenin konuyla ilgi derecesi, ana fikrin doğru tespiti, yardımcı fikirlerin ana fikri destekleme gücü, yaşayan dilin arı, duru, tekrarsız ve akıcı bir üslûpla kullanılması gibi ögeler dikkate alınır. Bunlardan imlâ, noktalama, ana fikrin ve yardımcı fikirlerin isabetle seçimi v.b. hususlar yine ufak tefek farklılıklar olsa da belirli kurallara bağlanmıştır. Bu sebeple denetlemede bu kurallara uyum düzeyine verilecek puanların birbirine yakın olması gerekir.

Aşağıda siz sayın okuyucularımıza, yazılı bir metnin denetlenip değerlendirilmesinde kullanılabilecek bir taslak liste sunulmuştur. Sizlerden gelen tavsiyelerle, gözden geçirilip, geliştirilmeyi beklemektedir.

BİR METNİN DENETLENİP DEĞERLENDİRİLMESİNDE KULLANILABİLECEK ÖLÇÜT LİSTESİ

(Taslaktır)

	Evet	Hayır	Kısmen
a. Metnin yazıldığı kağıtta dış plânlama yapılmış mı?	O	O	O
b. Plânlamada her bölgeye gereken unsurlar yazılmış mı?	O	O	O
c. Yazıda kullanılan harfler doğru şekilleriyle yazılmış mı?	O	O	O
ç. Yazıda imlâ kurallarına uyulmuş mu?	O	O	O
d. Yazıda noktalama işaretleri yerli yerinde kullanılmış mı?	O	O	O
e. Kullanılan noktalama işaretlerini gerekli kıldığı imlâ değişiklikleri yapılmış mı?	O	O	O
f. Yazıda cümle kuruluşu ile ilgili hatalar var mı?	O	O	O
g. Yazıda paragraf oluşturma ile ilgili hatalar var mı?	O	O	O
ğ. Yazı için tespit edilen ana fikre ve yazının türüne göre yeterli malzeme toplanmış ve önem sırasına konularak kullanılmış mı?	O	O	O
h. Yazı için derlenip kullanılan malzeme gerçekten konu ile ilgili mi?	O	O	O
ı. Yazıda mantık yönünden çelişkiler var mı?	O	O	O
i. Yazının iç plânlamasının gerekleri yerine getirilmiş mi?	O	O	O
j. Yazıda ait olduğu türün temel niteliklerine uyulmuş mu?	O	O	O
k. Yazıda, türüne uygun olarak kaynak kullanılması gerekiyorsa kullanılmış mı?	O	O	O
l. Kaynakların seçimi isabetli mi?	O	O	O
m. Kaynaklar yeterli mi?	O	O	O
n. Yazıda kullanılan dil, yaşayan Türkçe mi?	O	O	O
o. Yazıda gereksiz yere başka dillerden gelen ve kullanımdan kalkmış kelime/terim kullanılmış mı?	O	O	O
ö. Yazıda kelime zenginliği var mı?	O	O	O
p. Yazıda sık sık tekrarlara düşülmüş mü?	O	O	O
r. Yazı şekil ve içerek bakımından yazarın seviyesini yansıtıyor mu?	O	O	O

Yazılı metinlerin değerlendirilmesinde, denetleyiciden beklenen vazgeçilmez tavırlar vardır. Bunlar; adalet, tarafsızlık, dikkat, kuralları bilme ve uygulama ve özellikle kendine özgü ve temelsiz, kişiye göre değişen, saplantılı tercihlerden uzak durulması gibi niteliklerdir. Bu nitelikleri kazanmamış bir denetleyicinin her türlü değerlendirmesinde hatanın olması kaçınılmazdır. Bu da adaletsizliğe ve hak duygusunun zedelenmesine sebep olur. Dil için belirlenmiş kuralların zaman içinde değişime uğraması gibi, tabiî karşılanması gereken bir durumu bahane ederek, kuralsızlığı yaygın hâle getirmek son derece yanlış bir tutumdur. Dil canlı bir varlıktır. Her canlı gibi onun da günden güne olmasa bile, belirli aralıklarla değişmesi olağan karşılanmalıdır. Asıl olan bu değişimin, alanın ilgili ve ehil uzmanlarınca denetlenmesi, yeni getirilen kuralların dilin temel niteliklerini bozmamasıdır.

Sonuç olarak; eğitim gördüğümüz alan ve mesleğimiz ne olursa olsun, dille düşünce arasındaki ilişkinin vazgeçilmezliğini kavramak zorundayız.

Değişerek gelişen düşünce dünyamızın genişliğini ancak bu enginliği ifadeye yetecek seviyede bir dille ortaya koyabiliriz. Bunu başaramadığımız takdirde düşüncemizdeki mükemmellik Cenap Şahabettin'in ifadesiyle "En kıymetli bir mücevherin; bayağı, çirkin ve değersiz bir kutu içinde sunuluşunda uğradığı zavallılığa muhatap olur." Bu sebeple; dilimizi doğru ve yeterli düzeyde öğrenmeye, kurallarına saygı göstererek kullanmaya özen göstermek insan ve vatandaş olarak temel görevimiz olmalıdır.

Kendimizle, yakın-uzak beşerî çevremizle sağlıklı iletişim kurmamız ancak böyle bir beceriye sahip olmamızla mümkündür. Yaşadığımız ve maalesef günümüzde elimize çok seyrek geçen mutlu anlarımızı açık, samimi, arı, duru ve bu niteliğinden ötürü kolay anlaşılabilen kusursuz bir dille ifade etme gücümüz taçlandıracak, gelecek nesillere umut, azim, kendine güven gibi ışıklı günler hediye edilecektir.

EKLER VE OKUNACAK ÖRNEK METİNLER

Neden chat yapıyoruz?

Uzm.Dr.Aysel Yurtsever

Neden gerçek yaşamda birbirlerini tanımayanlar, sanal dünyada çeşitli biçimlerde ilişki kurma yolları arıyorlar? Moda? Prestij ihtiyacı? Yedek kişilik rahatlığı? "Sorunsuz" cinsellik? Sonuçta chat, kapitalizmin yarattığı yeni bir bağımlılık türü ve ülkemizde de yayılıyor.

Temel dinamiği, sermaye birikimini ve genişletilmiş yeniden üretimi sürekli kılmak olan kapitalizm, bu dürtüyle bir yandan içinde geliştiği toplumların tüm yaşam biçimlerini değiştirirken, diğer yandan da birikimini doruğa ulaştırmak için gereksinimi olan yeni pazarları yaratarak, sürekli genişleyerek dünya sistemi olgusunu pekiştirir. Kapitalizm dünya çapında yaygınlaşırken, kapitalist ilişkileri de yaygınlaştırır. Yaygınlaşma sürecine, etkin iletişim ve ulaşım sistemleri eşlik eder.

Emperyalist egemenliğin aracı: İletişim teknolojileri

Kapitalizm, içinde yeşerdiği üretim biçimlerini, üretim ilişkilerini ve toplumsal ilişkiler bütününü tahrip ederken, ortaya çıkardığı yeni toplumsal yaşam ve pratikleri de "gelişme" diye sunmaktadır. Sömürge sistemi son bulmuştur ama emperyalizm hiyerarşik bir dünya sistemi olarak, egemenliğini sürdürmektedir. Emperyalist egemenlikte, siyasal ve askerî güç kullanımı yanında, teknolojik üstünlük bir anlamda belirleyici özellik taşımakta, hızlı, yaygın iletişim sayesinde, giderek tektipleştirilen maddî ve kültürel "ürünler" tüm dünyaya model olarak dayatılmaktadır.

Emperyalist-kapitalist ülkeler (kısaca zengin G7'ler) enformasyon üreten, işleyen ve taşıyan araçların üretimini, tasarımını ve geliştirilmesini sağlayan teknolojileri ellerinde tutuyorlar. Bu teknolojilere sahip olmayan ülkeler ise bunları ithal ederken, gelişmiş ülkelere bağımlılıkları pekişiyor. Gelişmiş ülkeler teknolojiyi, kendi çıkarları doğrultusunda kontrol edip kullanıyorlar. Gelişmiş iletişim teknolojilerinin azgelişmiş ülkelere girişi, bağımlılığı ve eşitsizlikleri daha da artırıyor.

İletişim en genel anlamıyla; duygu, düşünce ya da bilgilerin akla gelebilecek her yolla başkalarına aktarılması sürecidir. Duygular, düşünceler, bilgiler ancak iletişim yoluyla hedef kişi ya da kişilere aktarılabilir ve çevremizden de bunlar ancak iletişim yoluyla alınabilir (1).

Kitle iletişim araçlarıyla kapitalizm, ideolojisi, değerleri ve her tür metasıyla dünyanın her köşesine bir ağ gibi yayılıyor. Böylece kapitalizm enformasyon teknolojisi aracılığıyla sınıflar, bölgeler ve ülkeler arası çelişkileri de global düzeyde yeniden üretiyor.

Enformasyon ve teknolojinin tek yönlü, eşitsiz yayılışına paralel olarak, yoksul ülkeler Batı kültürü ile bütünleşirken yerel, ulusal kültürel çeşitlilik ve özgünlükler yok oluyor. Kültürel emperyalizm ise yaygınlaşıyor.

Telekomünikasyonun, iletişim teknolojilerinin alt yapısı kültür emperyalizminin taşıyıcısıdır (2). Teknolojinin dev adımlarla ilerlemesi, üretim araçlarındaki gelişme, "bilgi toplumu" çağında tüketimin ve tüketim kültürünün yükselişini getiriyor. Özellikle tüketim ürünlerinde bolluğun hakim olduğu kuzey ülkelerinde durum böyle. Kuzey ülkelerinin nüfusunun dünya üzerinde yaşayanların üçte birinden az olması dünya genelindeki tabloyu değiştirmiyor. Dünyanın geri kalan kısmında, yoksulluk içinde yaşayan insanlığın üçte ikisinde de durum benzerdir. Genel olarak dünya kapitalist küreselleşmenin kıskacındadır.

Küreselleşme (globalizm), aslında nitelik olarak yeni bir olgu değil, doğuştan "dünya tarihsel" olan kapitalizmin, dünya ölçeğindeki bir yeni taarruzudur. Çok uluslu şirketler, iletişimdeki teknolojik ilerlemeler, Sovyetler Birliği'nin çözülüşü bu yeni yayılma dalgasının itici güçleri oldular.

Homo Consumens (Tüketen İnsan)

Bir yandan zengin G7'ler, diğer yandan gelişmekte olan ülkelerdeki fakir milyarlarca insan, küreselleşmenin tüketim çılgınlığında birleşiyor. Olabildiğince çok tüketen insan modeliyle karşı karşıyayız. Hâlâ *Homo Faber* (Üreten İnsan) tipi tamamen yok olmuş değil ama, onun yerini giderek *Homo Consumens* (Tüketen İnsan) almaktadır. Mantığını ve aklını hayatta kalmak için kullanan *Homo Sapiens* tipi insanın varolup olmadığı ise tartışma götürür! Total tüketici insan anlayışı, dünya üzerinde yayılırken, hiçbir ideolojik ve politik engel tanımamaktadır (3).

Tüketmenin kötü tarafı nedir? Üretilenler, tüketilmek için üretilmiyor mu? Hayatta kalabilmek için birçok şeyi tüketmemiz gerekmiyor mu? Gerçekten de insanlar da her canlı gibi bazı şeyleri tüketmek zorundadır. Karşı çıkılan, bu tip tüketim değil, insanî ihtiyaçların giderilmesiyle sınırlı kalmayan, kültürü tüketim metası haline getiren, küreselleşmenin yeni kültür anlayışıdır. Kültür, hem bir gelenekler ve inançlar bütünü, hem de teknolojik ürünler ve araçlar ya da aygıtlar bütünüdür (4). Amerikalı eleştirmen Dwight; Mcdonalds kültürünü, büyük sermayeli işadamları tarafından istihdam edilen teknisyenler aracılığıyla üretilen ve müşterilerinin bu sürece katılımlarının, bir malı almak ya da almamak düzeyine indirgendiği bir kültürel yapı olarak tanımlamaktadır. Demek ki, kitle kültürünün tarihsel temellerini kitlesel üretime, sanayileşmeye bağlayabiliriz. Günümüzde kültür artık kitle kültürüne evrilmiştir (5).

Kültürü tüketim ürünü hâline getirmenin birçok boyutu var. Sözünü etmek istediğim boyut, insan ilişkileriyle ilgili olanı ve bu ilginin internet dünyası ile bağlantısıdır. Bu kültür her günkü yaşamdan ayrılmış, gerçekdışı-sanal bir dünya ve yedek kişilikler yaratmıştır. Bundan dolayı da günlük hayatın getirdiği korkuları, zorlukları biraz olsun dengeler gibi gözüküyor.

İnternetteki yedek kişilikler ve yabancılaşma

Genellikle, içe kapalı, sıkılgan, yabancılaşmış ve nevrotikleşmiş yeni insan tipi, içinde hissettiği korkuları tüketim tutkusuyla dengelemeye çalışırken, yaşamın kolaylaşması, otomatikleşme, fast foodlaşma ile giderek zamanı bollaşıyor, Zamanın bollaşması yeni insan tipine internet dünyasının da, boş zamanlarında sıkılmayı ve mutsuz olmayı düşündürtmeyecek olanaklar

sunuyor. Yapılan geyik muhabbetleriyle *Home Consumens* giderek aktif bir şekilde pasifleşiyor.

Sözünü ettiğimiz sanal dünyanın kapısını telekomünikasyon alanındaki dev ilerlemeler açtı. Bu kapı öyle bir kapıdır ki, yakını uzak ederken, uzağı da yakın ediyor!

Chatler, siteler, pornolar, mesajlar, mailler örneklerden bazıları. Hemen bir yanlış anlaşılmayı düzeltmek istiyorum, internetin zaman kazandıran doğru kullanımına karşı değilim. İnternette, yedek kişilik yaratılmasına, insanların teslim alınmasına karşıyım.

Yabancılaşmanın en belirgin özelliği, insanların kendi yarattıkları toplumsal ilişkilere egemen olmaktan çıkmaları, bu ilişkiler tarafından yönlendirilmeleridir. İnsanlar sanki özgür özneler değil, nesnel yasallıkların işleme koyucuları hâline geliyorlar.

Toplumun çeşitli kesimlerine göz atacak olursak; yaşamımızı sürdürmek için okul, büro, fabrika, hastahane, ticarethane vs. gibi işyerlerinden birinde çalışmak zorundayız. Çalıştığımız işyerine ayrıca uyum da sağlamalıyız. Uyum sağlamak da yetmiyor, karşımızdakinin isteğini karşılamamız da gerekiyor. Orada herkesi içine çeken esir eden bir mekanizma var. Hayatımız sanki kendi ellerimizde değil. Topluma biçim veren anonim bir gücün elinde gibiyiz. Sanki bu anonim güç tarafından esir alındık. Teslim edilmişlik duygusu, yabancılaşmış hayatımızın temel anlayışı oluyor. Arkasından korku geliyor.

Her yaş grubunda değişik ama çoğu yanı ortak, korku türleri ortaya çıkıyor. 5-20 yaş arası okul korkusu, 20-30 yaşları arası hayatta kendi ayakları üzerinde durabilme korkusu, 30-40 yaşları arasında kadın erkek ilişkilerinde tepe noktasına ulaşma ve başaramama korkusu, 40-50 yaşları arasında zamanla yitirilmeye başlanan cinsellik korkusu, 50-60 yaşlar arası yaşlanma korkusunu sayabiliriz. Değişik yaş gruplarında ortak olan tek şey korkunun kaynağındaki rekabettir.

Rakip, çevremizde yaşayan tüm insanlardır. İnsan insanın düşmanı oluyor. Gerçeklikler böyleyken, sanallıkta ise korkuları, düşleri, sorunları paylaşacak "dostlar" aranıyor. Dünyanın neresinde olursan ol, özel bilgisayarın varsa evde, yoksa işyerinde veya internet kafede yapılan iş aynıdır. Sözünü

ettiğimiz olgu, çılgınlık hâline gelen, insanların içine bir virüs gibi giren **chat** modasıdır.

Chat nedir?

Chat, yazarak konuşmadır. Arkadaş arama motorlarından partner bularak yapılıyor. Telefondan daha ucuz, yazılı olduğu için daha işlevli, interaktif, anında ve karşılıklıdır. Benzer işlevlere sahip bir de elektronik posta var. O da hızlı, ancak interaktif değil. Bu nedenle chat başka gereksinimlere de yanıt veriyor. Chat'in diğer bir yanı kişiden kişiye özel olurken, aynı zamanda anonim de olabiliyor. Diğer bir deyişle hem özel, hem genel.

Chat, sorunları, korkuları paylaşma adına, sorunlardan kaçmanın yolu olurken, yeni sorunları da beraberinde getiriyor. Böylesi durumlarda toplumsal bir fenomen olarak karşımıza çıkıyor. Sorunlu evliliklerde eşleri olumsuz etkilerken, gençlerde de istenmeyen etkilere, okul yaşamında başarısızlığa neden olabiliyor. Bu durumda chat yapanları anlamak da toplumsal bir görev oluyor.

Neden gerçek yaşamda birbirlerini tanımayanlar, sanal dünyada çeşitli biçimlerde ilişki kurma yolları arıyorlar?

1) İhtiyaç

Bu konuyu anlamak için kişiler arası iletişime kısaca bakmakta yarar var. İletişimi kısaca, bilgi üretme, aktarma ve adlandırma süreci olarak tanımlayabiliriz. Genel anlamda iletişimin gerçekleşmesi için iki sistem gereklidir. Bu sistemler, iki insan, iki hayvan, iki makine olabilir. Seçenekleri artırmak mümkündür. Nitelikleri ne olursa olsun iki sistem arasındaki bilgi alışverişini "iletişim" olarak kabul edebiliriz. Burada kişiler arası iletişim ve çatışmayı ele alacağız. Kaynağını ve hedefini insanların oluşturduğu iletişimleri "kişiler arası iletişim" diye adlandırabiliriz.

Psikoloji terimleriyle anlatırsak, kişiler arası iletişim çatışmalarının nedenlerinden biri ihtiyaçlardır. Psikolojide "güdü", istekleri, ihtiyaçları, dürtüleri kapsayan genel bir kavramdır. Güdüler genellikle iki ana bölüme ayrılıyor. Açlık, susuzluk cinsellik gibi fizyolojik kökenli güdülere dürtü veya birincil güdüler adı veriliyor. Merak, başarma gibi daha üst düzeyde sayılabilecek güdülere, ise sosyal güdüler adı verilir. Güdülerin, organizmayı davra-

nışta bulunmaya iten güç olduğunu söyleyebiliriz. Güdülerimiz davranışlarımızı yönlendirebilir. Bazı güdülerimizin etkisiyle sosyal onay almak önem kazanabilir (6). Burada prestij ihtiyacı gündeme gelir. Prestij ihtiyacının insan için öznel bir değerinin olduğunu düşünüyorum. İnsanın kendi başına prestiji yoktur. Prestij diğer insanların bakışı ve düşünceleri sayesinde vardır. İnsan ancak başkalarının gözünde prestij sahibi olur. Başka insanlarla birlikte bulunulan bütün durumlarda kendimizi güçlü hissetmemiz gerekir. Günlük yaşamda bunun korkusunu, eksikliğini şu ya da bu şekilde hissederiz.

Günümüzde, bu prestij ihtiyacını karşılamanın en kolay yolu, bilgisayar aracılığıyla ve chat dünyasıyla buluşmak oluyor. Başkalarının bakışı, prestijin öznel değeri yüzünden insanları her zaman heyecanlandırdığı gibi, chat dünyasında da kolayca bu amaca ulaşılabiliyor.

2) Moda

Kitle iletişim araçları, kişiler arası iletişim ve çatışmaları etkileme gücüne sahiptir. Bu etkileme başlıca iki şekilde ortaya çıkıyor. İlk olarak, kitle iletişim araçlarının varlığı, birtakım kişilerarası çatışmalara yol açabiliyor. İkinci olarak da kitle iletişim araçlarının verdiği mesajlar, kişilerarası ilişkileri, çatışmaları etkileyebiliyor.

İnternet olanaklarının imkân verdiği chat, e-mail, mesaj gibi yenilikler bütün teknolojik yenilikler gibi ilgi çekiyor ve çok hızlı yayılıyor. Hızlı yayılmasının nedeni de ortaklık duuygumuzun ürünlerin kullanımına dayalı olarak yaşanmasından kaynaklanıyor. Yani insanî ilişkilerden çok, **"benim de bilgisayarım, cep telefonum var, ben de chat yapıyorum, mesaj çekebiliyorum, yani ben de herkesin yapabildiğini yapıyorum ve diğerlerinden farklı değilim"** psikolojisi önemli rol oynuyor.

Kitle iletişim araçları, sosyal yaşantıyı önemli ölçüde etkilerken, kişilerarası ilişkiler de büyük değişikliğe uğruyor. Okuma yazma oranının düşük olduğu yıllarda, özellikle İstanbul'da insanlar geceleri bir komşuda toplanır, okuma bilen birisinin okuduğu romanı dinlermiş. Ahmet Mithat Efendi'nin, Hüseyin Rahmi'nin romanları okuma gecelerinde pek rağbette imiş. Daha sonraları sinema altın devrini yaşamağa başladı. Zaman ilerledikçe, sinemanın yerini TV aldı. Günümüzde de TV'in yerini bilgisayar alıyor. Evinde PC olanlar evde, olmayanlar ise iş yerlerindeki bilgisayarlarda ya da internet ka-

felerde günün değişik saatlerinde bilgisayarların başına geçiyor. İnternette mesaj alış verişleri, mailler, chatler günlük yaşantımızın parçaları hâline geliyor. Kültürün tüketim ürünü olmasıyla birlikte PC kullanmak dünyasal moda hâline geliyor.

3) Empati

Bir kişinin belirli bir duygusunu anlamaya ve durumu ona iletmeye **empati** adı veriliyor. Bu terimin iki atası vardır. Bunlar, Almanca'daki **einfühlung** Eski Yunanca'daki **empatheia**'dır. Einfuhlung, bir insanın, kendisini karşısındaki bir nesneye, örneğin bir sanat eserine yansıtması, kendisini onun içinde hissetmesi ve bu yolla o nesneyi kendi içine alarak anlaması sürecidir. Eski Yunanca'da **em** içine, **patheia** ise algılama anlamı taşıyordu. 1909 yılından beri de bu sözcüğün psikiyatrideki serüveni başladı. 1960'lı yıllardan itibaren duygusal boyut da eklendi. Bir kişinin karşısındaki kişi gibi hissetmesine **empati** adı verildi (7).

Sanal dünyada yedek kişiliklerle empatinin değişik olanakları yaratılıyor. Yaratılan **nick name**'ler, yedek kişilikler kimi zaman kişi ile özdeşleşirken kimi zaman da gerçekliğin tam dışına taşıyor.

Buna gerçeklikten kaçış eğilimi diyoruz. Gerçeklikten kaçış, aynı anda iki olguyu yansıtır: Uzaklaşma, içinden çıkma, kaçma isteği uyandıracak kadar sıkıcı ya da üzücü bir gerçeklik ile karşı karşıya olduğumuzu fark ettiğimizi; ve bu bizi sıkan, üzen toplumsal gerçekliği değiştirme konusunda kendimize şans tanımadığımızı (8).

Reel ortamda, aile içinde, arkadaşlarımızla ya da akrabalarımızla özgür ve kalıcı sohbetlerimiz artık çok sınırlı. Oysa sanal dünyada seçenekler oldukça geniş. Yakının uzak, uzağın yakın olduğu dünyada, "sanal dostluklar" internette kendine oldukça geniş yer açabiliyor.

4) Cinsellik

Günümüz toplumu her konuda olduğu gibi cinsellik alanında da yanlışlar içinde. Bastırılan ve yasaklanan cinsellik de insanları mutlu edemiyor, serbest ve "özgür" cinsellik de. Çünkü insanların olaya bakışları yanlış. Karşı cinse bir rakip, düşman ve en önemlisi bir yabancı, yararlanılması gereken bir nesne gözüyle bakılıyor.

Bir yandan kadın erkek eşitliğini savunanların, neo-anaerkil anarşist ni-

telikli girişimleri, diğer yandan rasyonel otoritenin yapısı ve neo-ataerkil niteliği arasındaki çelişki, cinsellikte büyük kaos yaratıyor.

Ne insan, ne de onun cinselliği bir mal, bir meta ve tüketim aracı değildir. Ona sahip olunamaz ve o elde edilemez. Yalnızca yaşanılması gereken bir süreçtir.

Cinsellik, yaşama karşı duyulan sevginin bir ifade ediliş biçimidir. Cinsellik sahip olmanın değil, olmanın bir vasfıdır. Yeni bir insan ve yeni bir topluma geçişin tek yolu, her şeyi elde etmek, onlara egemen olmak biçiminde beliren ve kâr tutkusu, aç gözlülük, bir de ihtiras demek olan "sahip olmak" karaktteriini terk etmekten geçer. İnsanlar, onları huzura, mutluluğa yöneltecek olan "olmak" biçimli bir dünya görüşüne geçemedikleri sürece kurtulmaları mümkün değildir. Kurtulamayanlar sanal dünyanın kapısını çalıyorlar.

Sanal dünya, mutluluğu harcayan ve tüketen bir insan tipi yaratıyor. Neyin tüketildiği önemli değildir. İnsan yeme, içme, TV seyretme, kitap, sigara, tablo, müzik veya cinsellik tüketebilir. İnsanın yakın çevresinde yer alan dünya bir tüketim nesnesine dönüşmüştür. Seksin bir tüketim aracı hâlini alması, ikinci endüstri devriminin bir fenomenidir (9).

Küresel olarak, cinsel nitelikli zevkler, her insan için vazgeçilmesi ve sınırlandırılması mümkün olmayan hazlar olarak kabul ediliyor. Toplumumuzda ise cinsellik hâlâ bir tabu. Chatte genellikle, erkekler kadınlarla, kadınlar erkeklerle sohbet ediyor. Bu da toplumsal olarak bu konuda bir açlığı gösteriyor. Her isteğin temelinde tatmin olma ihtiyacı yatıyor. Normal yaşamımızda yabancı bir kadın ve bir erkek özgürce sohbet edemiyor. Tabular, yasaklar, yanlış anlaşılmalar vs. böylesi sohbetleri engelliyor. Sanal dünyada giderek yaygınlaşan sanal seks'in psikiyatrik bir cinsel sapma olup olmadığı tartışmasını psikiyatrist meslektaşlarıma bırakıyorum. Bu konuyu incelenmeye değer buluyorum.

5) Nesnellik ve arayış

Günümüzde insanlar, hünerli makineleri canlı varlıklardan daha çok seviyorlar. Çünkü insanlar, karşılarındakilere canlı bireyler olarak değil, nesneler olarak ilgi duyuyorlar. Tüketim toplumu böylesi bir çarpıklık yarattı. Bu konuda iki tane karikatürü örnek vermek istiyorum. Birincisi *New*

York'dan bir karikatür. Genç bir bayan müşteriye, belli bir marka parfümü satmaya çalışan kız, şu sözlerle parfümü tavsiye eder: "Yeni bir spor araba gibi kokuyor." Tüketim insanı, aynı zamanda mekanik insandır. *Homo Mechanicus:* Mekanik olan her şeyin çekimine kapılan ve canlı olana karşı eğilim gösteren makine adam (10).

Diğer bir karikatürün konusu ise şöyle: Kocası devamlı bilgisayarın başında internetle uğraşan bir kadın müşteri "lütfen bana bilgisayar gibi kokan bir parfüm verir misiniz?" diye tezgâhtar bayana seslenir.

İnternet üzerinden iletişim ABD tekelindedir. ABD tekelleri, kullanıcıları sanal ortamlara hapsettikçe özgürlüklerin ortadan kalktığını biliyorlar. Çünkü insanları diledikleri gibi yönlendirdiklerinin farkındadırlar. Yeni nesil gençler bu nesnellikle yetişiyorlar (11).

Sanal dünyada arayış dört türlü oluyor. Birincisi, hiç evlenmemiş ya da eşinden ayrılmış, yalnız yaşayan bir kesim; interneti, chati kendisine eş, ilişki, partner aramak için kullanıyor. İkincisi, evli kişiler heyecan aramak için yapıyor. Üçüncüsü, gençler nesnel olarak iletişim kültürüyle yetiştikleri için konuşmayı böyle yapmayı daha çok seviyorlar. 09.01.2001 tarihli *Radikal* gazetesinden güncel bir haber okuyoruz: "Kırıkkale'de internet kafeye giden 130 çocuk göz altına alındı." Aynı konuda ilginç bir araştırma da bir tez çalışmasından: Chatte tanışan bir grup genç buluşmaya karar veriyorlar. Ancak konuşacak ve gülecek bir şey bulamıyorlar. Hemen en yakın bir internet kafeye gidiyorlar, her biri bir bilgisayarın başına oturuyor ve başlıyorlar PC'ler aracılığıyla konuşmaya ve gülmeye. Dördüncüsü yedek kişilikler aracılığıyla, e-ticaret yoluyla seks, sanal dünyada alıp satılan bir konuma geliyor. Bir yandan profesyonelce yapılıyor, diğer yandan amatörce de karşımıza çıkıyor. Kadınlar için jigolo, erkekler için de para karşılığı aşk yapan kadınlara, sapık ilişkilere değişik arkadaş sitelerinde rastlamak mümkün olabiliyor.

Artık karşımıza "Pazar ekonomisi karakter biçimi" çıkıyor. Bireyler kendilerini birer mal gibi görüyorlar. Kendi değerlerini "kullanım değeri" olarak değil de diğer mallarla değişim değeri olarak algılamaya başlıyorlar. Yani insan kişilik pazarının malı olmuş gibidir. Kişilik pazarının, değerleme ilkeleri açısından mal ve eşya satılan piyasalarda hiçbir farkı yoktur (12).

İnternet pazarı giderek büyüyor: Yapılan araştırmalara göre, internet üzerinden ticaret hacmi, 2004 yılında firmalar arasında 7 trilyon, firma ile müşteri arasında ise 1 trilyon doları aşacak. Halen 500 milyon olan e-mail sayısının 2002 yılında 1 milyarı geçeceği tahmin ediliyor. Ülkemizde kitap, kaset, CD, çiçek, elektronik, giyim, bilgisayar, gıda gibi ürünlerin internette müşteriye doğrudan satışını yapan mağazaların, 250'yi aştığı ifade ediliyor (13).

6) Bağımlılık

İnternet ve chat olayının bağımlılık yanına fizyopatolojik açıdan bakmakta yarar vardır. İnsanlarda heyecan ve merak uyandıran hususlar, böbrek üstü bezlerinin aşırı çalışmasına neden olur. Endokrin mekanizmaları harekete geçer ve böbrek üstü bezlerinden böyle durumlarda katekolaminler salgılanır.

Katekolaminlerin (empinefrin, nor epinefrin, metanefrin, vanil mandalik asit) diğer etkileri yanı sıra santral sinir sisteminde nörütransmisyon etkileri vardır. Bu maddeler doğal miktarlarda herhangi bir sorun yaratmazken, aşırı salgılandıklarında, nörütransmisyonu etkiledikleri için vücutta bağımlılık yaratırlar (14).

Yamaç paraşütü, dalga sörfü, kumar ve benzeri aşırı heyecana yol açan sporları yapanlar, devamlı olarak daha çok adrenalin, nor adrenalin salgılayan yeni yeni tutkular ararlar. Başka nedenlerin yanı sıra, yukarıda sözü edilen nedene de bağlı olarak, sanal dünyada duyulan heyecan ve merak zamanla bağımlılığa yol açıyor.

Sözünü ettiğimiz nedenlerden dolayı, sorunu olmayan ama modaya uyup chat yapan kişiler de, bir süre sonra chat bağımlısı oluyorlar. Yakın bir zamanda psikiyatrist meslektaşlarımızın chat bağımlısı hastalar için özel tedavi yöntemleri bulmaları gerekecektir.

Yazımı şöyle bitirmek istiyorum: İnsanları kendilerine yabancılaşmaktan kurtarmak ve insanların gerçek anlamda insanî bir öze dönmelerini sağlamak demektir. Tüketim toplumuna, küreselleşmeye ve mekanikleşmeye verilecek en güzel yanıtın bu mücadele olduğunu düşünüyorum.

DİPNOTLAR

1) Reklam ve Halkla İlişkilerde Hedef Kitle, Füsun Kocabaş, Müge Elden, Nilay Yurdakul, İletişim Yayınları 1999, s. 11.

2) İletişim ve Emperyalizm, Funda Başaran, Ütopya Yayınları, 2000, s.47

3) Çağdaş Toplumların Geleceği, Erich Fromm, Arıtan Yayınevi, 1996, s. 80.

4) İletişim Kuramları Tarihi, Armand ve Michele Mattelart, İletişim Yayınları, 1998, s. 25.

5) Televizyonda Haberin Magazinleşmesi, Hakan Ergül, İletişim Yayınları, 2000, s. 35.

6) Elitişim Çatışmaları ve Empati, Üstün Dökmen, 14.baskı, Sistem Yayıncılık, 2000, s.103.

7) İletişim Çatışmaları ve Empati, Üstün Dökmen, 14.Baskı, Sistem Yayıncılık, 2000, s. 240

8) Bilim ve Ütopya, Arda Odabaşı, sayı: 77, s.22, Kasım 2000.

9) Cinsellik ve Cinsel sapmalar, Erich Fromm, Arıtan Yayınevi, 1998, s.23.

10) Sevgi ve Şiddetin Kaynağı, Erich Fromm, Öteki Yayınevi, 1997, s.60.

11) Cumhuriyet, 09.01.2001, Sanal dünyada ABD tekeli, Özan Yayman, s.9.

12) Sahip Olmak ya da Olmak, Erich Fromm, Arıtan Yayınevi, 1997, s.252.

13) Cumhuriyet, 09.01.2001, İnternet büyüyor, s.9.

14) Fizyopatoloji, Cilt 2, Sodeman's, Türkiye Klinik Yayınevi, s.1134.

1. EK.

Mektup zarfı kullanım örneği:

Gönderenin adresi	Pul
Özel işaretler	**Gideceği adres**

Taahhütlü mektuplar için (Posta Alındısı) örneği.

Gönderenin türü ve özel işaretler					
Değer konulmuş ise değeri		Ağırlığı		Ödemeli şartlı veya Havale ise bedeli	
Lira	Krş.	Kg	Gr.	Lira	Kr.
Alıcının Adı Adresi					
Gönderen					
Gideceği yer					
Tarih damgası					

Alındının Nu.Sı.	Alınan		
			Dam. Vergisi
	Lira	Kr.	Kr.

Damga vergisi PTT Genel Müdürlüğünce ödenecektir.

2. EK.

Bir kitabın içindekiler sayfası örneği:

İÇİNDEKİLER

SAYFA

ÖN SÖZ .....

KISALTMALAR (gerekiyorsa verilir).....
GİRİŞ (Başlangıç) .....
I. .....
II. .....

BİRİNCİ BÖLÜM
(ANA BAŞLIK) .....
I.BİRİNCİ ÖNCELİKLİ ALT BÖLÜM.....
II. .....
vb.
A. İKİNCİ ÖNCELİKLİ ALT BÖLÜM.....
vb.
a) ÜÇÜNCÜ ÖNCELİKLİ ALT BÖLÜM.....
b).....
vb.

İKİNCİ BÖLÜM
(ANA BAŞLIK) .....
I. .....
II. .....
1. Alt başlıklı metinler .....
2. .....
3. .....
NOTLAR VE EKLER .....
DİZİN .....
KAYNAKÇA.....

3. EK.

Kütüphanelerde konu farklılığına göre kitapların tasnifi:

000-009 Genel konular
100-199 Felsefe
200-299 Din (İlâhiyat)
300-399 Sosyal Bilimler
400-499 Dil (Lisan)
500-599 Nazari Bilimler
600-699 Tatbiki Bilimler
700-799 Güzel Sanatlar ve Eğlence
800-899 Edebiyat
900-999 Tarih

Bu bölümlerden her biri de kendi arasında 10'a bölünür.

000 GENEL KONULAR
010 BİBLİYOGRAFYA İLİM VE TEKNİĞİ
020 KÜTÜPHANECİLİK
030 GENEL ANSİKLOPEDİLER
040 TOPLANMIŞ GENEL DENEMELER
050 GENEL PERİYODİKLER
060 GENELKURUMLAR MÜZELER
070 GAZETECİLİK
080 KÜLLİYATLAR
090 NADİR KİTAPLAR

100 FELSEFE-ESTETİK
110 METAFİZİK
120 METAFİZİK TEORİLERİ
130 PSİKOLOJİNİN ALANLARI
150 PSİKOLOJİ
160 MANTIK
170 ANLÂK-DİN
180 DOĞU VE ESKİÇAĞ FELSEFESİ

200 DİN
210 TABİÎ DİN
220 KİTÂB-I MUKADDES
230 SİSTEMATİK TEOLOJİ YAHUT DOKTRİN TEOLOJİSİ

240 İBÂDET TEOLOJİSİ
250 PASTORAL (papazlığa ait) TEOLOJİ
260 KİLİSE TEŞKİLATI İLE İLGİLİ TEOLOJİ
270 HIRİSTİYAN KİLİSESİ İLE İLGİLİ TEOLOJİ
280 HIRİSTİYAN KİLİSELERİ VE MEZHEPLERİ
290 HIRİSTİYAN OLMAYAN DİNLER
300 SOSYAL BİLİMLER
310 İSTATİSTİK
320 SİYASAL İLİMLER
330 EKONOMİ
340 HUKUK
350 AMME İDARESİ
360 SOSYAL REFAH
370 EĞİTİM
380 TİCARET
390 ÖRF VE ADETLER
400 DİLBİLİM (LENGÜİSTİK)
410 MUKAYESELİ DİLBİLİM
420 TÜRK DİLİ
430 İNGİLİZ DİLİ
430 ALMAN DİLİ
440 FRANSIZ DİLİ
450 İTALYAN DİLİ
460 İSPANYOL DİLİ
470 LATİNCE
480 YUNANCA
490 BAŞKA DİLLER
500 TEMEL BİLİMLER
510 MATEMATİK
520 ASTRONOMİ
530 FİZİK
540 KİMYA
550 JEOLOJİK İLİMLER
560 PALEONTOLOJİ
570 BİOLOJİK İLİMLER (HAYAT İLİMLERİ)

580 BOTANİK
590 ZOOLOJİ
600 UYGULAMALI BİLİMLER
610 TIP İLİMLERİ
620 MÜHENDİSLİK
630 ZİRAAT
640 EV EKONOMİSİ
650 İŞ VE İŞ METOTLARI
660 KİMYASAL TEKNOLOJİ ENDÜSTRİYEL KİMYA
670 MAMUL MADDELER, DEVAMI
680 İMALAT-DEVAM
690 BİNA İNŞAATI
700 GÜZEL SANATLAR VE EĞLENCE
710 BAHÇE VE PARK MİMARİSİ
720 MİMARİ
730 HEYKEL TRAŞLIK
740 ÇİZGİ-RESİM, DEKORATİF SANAT
750 RESİM SANATI
760 BASMA RESİM VE BASMA RESİM SANATI
770 FOTOĞRAFCILIK
780 MÜZİK
790 İSTİRAHAT VE EĞLENCE
800 EDEBİYAT
810 TÜRK EDEBİYATI
820 İNGİLİZ EDEBİYATI
830 AMERİKAN EDEBİYATI
840 ALMAN EDEBİYATI VE BASMA CERMEN EDEBİYATI
850 FRANSIZ, PROVANS, KATALONYA EDEBİYATLARI
860 İTALYAN, RUMEN, ROMANS EDEBİYATLARI
870 LATİN EDEBİYATI
880 YUNAN VE HELLENİK GRUP EDEBİYATLARI
890 BAŞKA DİLLER
900 TARİH
910 COĞRAFYA
920 BİYOGRAFYA

930 ESKİÇAĞ DÜNYA TARİHİ
940 AVRUPA TARİHİ
950 ASYA TARİHİ
960 AFRİKA TARİHİ
970 KUZEY AMERİKA TARİHİ
980 GÜNEY AMERİKA TARİHİ
990 OKYANUSYA TARİHİ

Kendi içinde 10'a bölünmüş olan bu ikinci öncelikli bölümler de yeniden 201, 202, 203, 204, 205...vb. şeklinde ayrılır. Böylece bir ilim alanı en ayrıntılı olarak belirlenmiş olur.

Amerikan Kütüphanelerinde çoğunlukla kullanılan sınıflandırma şöyledir:

A. Genel Konular
B. Felsefe-Din
C. Tarih-Yardımcı Bilimler
D. Yabancı Tarih ve Topografya
E-F. Amerikan Tarihi
G. Coğrafya-Antropoloji
H. Sosyal Bilimler
J. Siyasal Bilimler
K. Hukuk
L. Eğitim
M. Müzik
N. Güzel Sanatlar
P. Dil ve Edebiyat
Q. Fen
R. Tıp
S. Ziraat
T. Teknoloji
U. Askerî Bilimler
V. Denizcilik Bilimi
Z. Bibliyografya-Kütüphanecilik Bilimi

4. EK.

GENEL KISALTMALAR İÇİN ÖRNEK:

AKM	Atatürk Kültür Merkezi
Ar.	Arapça
AÜ	Ankara Üniversitesi
Atatürk Ü.	Atatürk Üniversitesi
b.	Bin, ibn
bk.	Bakınız
Böl.	Bölüm
bs.	Baskı, basım
c.	Cilt
çev.	Çeviren
d.	Doğum
BÜ	Boğaziçi Üniversitesi
ÇÜ	Çukurova Üniversitesi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
EI	The Encyclopedia of Islam
Ens.	Enstitü
EÜ	Ege Üniversitesi
Fak.	Fakülte
Far.	Farsça
fas.	Fasikül
Fr.	Fransızca
GÜ	Gazi Üniversitesi
h.	Hicrî
HÜ	Hacettepe Üniversitesi
İA	İslam Ansiklopedisi
İng.	İngilizce
Ktp.	Kütüphane
m. M.	Miladî
mad.	Madde
M.Ö.	Milattan önce
M.S.	Milattan sonra

MÜ	Marmara Üniversitesi
nşr.	neşreden
Nu.	Numara
Osm.	Osmanlı Türkçesi
ö.	Ölümü
Rus.	Rusça
Sy.	Sayı
s.	Sayfa
T.	Türkçe
TA	Türk Ansiklopedisi
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDEA	Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDED	Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
trc.	Tercüme eden, tercüme
Ty.	Türkçe Yazmalar
TDK	Türk Dil Kurumu
TKAE	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
yy.	Yüzyıl
ttü.	Türkiye Türkçesi
osml.	Osmanlı Türkçesi

5. EK.

Genelge örneği 1:

10/8/1936

Eski sanat eserlerinin her türlü tahripten korunulması için gösterilen hassasiyete ve bunun için yapılan katî tebligata rağmen evvelce cihet askeriyenin işgali altında iken tarihî ve mimari yüksek kıymeti haiz olmalarından dolayı tahliye ettirilmiş olan Diyarıbekir'deki Hüsreviye ve Behramiye camilerinin, buna en evvel mâni olması icabeden valilerin tensibiyle Ziraat Bankasınca buğday ambarı ittihaz edildiği anlaşılmış ve derhal boşaltılmaları vilâyete emredilmiştir.

Her hangi daireye ait olursa olsun Türk sanat ve medeniyetinin kıymetli belgeleri olmak itibariyle memleketin malı ve muhafazaları herkesçe millî bir vazife telâkki edilmesi lâzım olan bu eserlere karşı gösterilecek ihmal ve lâkaydiyi hiçbir sebep mazur gösteremez. Bundan sonra tasnif harici dahi olsa, Vakıflar Umum Müdürlüğünün muvafakati alınmadıkça hiçbir cami, mesçit ve vakfa ait diğer binaların ve alâkadar en yüksek makamın muvafakati munzam olmadıkça Vakıftan gayri idarelere ait eski eserlerin de hiçbir sebep ve bahane ile işgaline veya hedmine meydan verilmemesini son defa olarak tamimen tebliğ ve talebederim.

Tamimen valiliklere, malûmat ve takip için vekilliklere ve umumi müfettişliklere, müstakil makamlara yazılmıştır.

Başbakan

Genelge örneği 2:

31/1/1938

Hükümetçe mühim maddi fedakârlıklar ihtiyar edilerek memleket içindeki millî ve tarihî eserlerin tamirine ve hattâ çok eski zamanlara ve yabancı medeniyetlere ait eserlerin toprak altından çıkarılmasına çalışıldığı halde tarih nizamlara ve mükerrer tebliğ ve ihtarlara rağmen imar mefhumunu yanlış anlıyan bazı memurların bu hususta ufak bir ihtisası bile olmadığı halde görüş ve muhakemeleri bakımından ehemmiyetsiz sandıkları çok kıymetli millî eserlerimizi bimehaba yıkmakta ve yıktırmakta oldukları teessüfle görülmektedir. Ezcümle en yakın misaller olmak üzere İstanbul Vilâyetinde Üsküdar'da mimar Sinan'ın kıymetli bir eseri olan Mihrimah imaretinin, alâkadar dairenin ikaz ve mümanaatına rağmen yıktırıldığı, Edirne'de yine mimar Sinan âsarından İkikapılı hanın ve Ürgüp – Kayseri yolu üzerinde Alâeddini Keykubat zamanından kalma Sarthan'ın aynı âkıbete uğratıldığı anlaşılmış ve müsebbipleri hakkında kanunî takibat icrası alâkadar makamlara bildirilmiştir.

Millî varlığımızı ve medeniyetimizi bugün ve gelecek asırlarda dünyaya tanıtan ve tanıtacak olan kıymetli âbidelerin mânalı mânasız bahanelerle yıktırılması değil, bilâkis beşerin ve tabiatın tahribatına karşı titiz bir itina ile korunulması mültezimdir; yalnız kanuni bir vazife değil millî bir borçtur. Bir eserin kıymetini muhafazası lâzım olup olmadığını ancak mütehassıs olan daire tâyin edebileceğinden bundan sonra şehir ve kasabalarda, köylerde ve kırlarda mevcut bulunan eski eserlerin her gûna tahribata karşı muhafazalarına itina olunmasını ve Maarif Vekâletinin muvafakatı alınmadıkça hiçbir eserin hiçbir bahane ile yıktırılmasına katiyen meydan verilmemesini talep ve aksi takdirde yıktıranlar ve müsamaha edenler hakkında şiddetle takibat yapılacağını tamimen beyan ederim efendim.

Tamimen vilâyetlere ve malûmat için Vekâletlere ve müstakil makamlara yazılmıştır.

Başbakan

6. EK.

Ölüm tutanağı örneği:

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI Nüf.ve Vat.İşl.Gn.Md.	MERNİS ÖLÜM TUTANAĞI	VGP-70 Sıra No :

Ölenin Kimlik No.
1. _____-_____-___ Cinsiyeti :.....

İlçe Adı — NÜFUSTA KAYITLI OLDUĞU
3. _____
Köy/Mahalle Adı
4. _____
Cilt No — 5. ____ Aile Sıra No — 6. _____ Birey Sıra No — 7. _____
Adı
8. _____
Soyadı
9. _____
Baba Adı
10. _____
Ana Adı
11. _____
Doğum Yeri
12. _____
Doğum Tarihi (yazı ile)
13. _____
Medeni Hali — 14. _____ Dini — 15. _____
Ölüm Yeri (yazı ile)
16. _____
Ölüm Tarihi (yazı ile) — Ölüm Saati
18. _____ ...../.....
Ölüm Nedeni
19. _____
Ölüm Nedenini Tesbit Eden Kurum
20. _____

İKAMETGAH BİLGİLERİ

İlçe Kodu — Köy/Mahalle Adı — İdari Birim Kodu
21. _____ 22. _____ 23. ____
Bulvar/Cadde/Sokak — Ev No
24. _____ 25. _____-___
İkamete Geliş Tarihi
26. __-__-____
Ölüm Kayıt Tarihi — Ölüm Sıra No
27. __-__-____ 28. _____

Cinsiyeti
2. ____
İlçe Kodu
3. _____
Doğum Tarihi
13. __-__-____
Kodu — Kodu
14. ____ 15. ____
İlçe/Ülke Kodu — Ölüm Yeri Türü
16. _____ 17. ____
Ölüm Tarihi
18. __-__-____
Kodu
19. ____
Kodu
20. ____

Bildirimde Bulunanın Adı : Soyadı: Doğum Tarihi:	Adresi: Tarih :	İmza :
Tutanağı Düzenleyen Memurun Adı : Soyadı: Ünvanı: İmzası:	Onaylayan Yetkilinin Adı : Soyadı: Ünvanı: İmzası: Mühür	Tutanağın Düzenlendiği Yer Kayıt Tarihi: Kayıt No:
İşleme Koyan Nüfus İdaresi :	Kayıt Tarihi:	Kayıt No :

Geri alınan nüfus cüzdanının:	İmha eden memurun:	Onaylayan yetkilinin:
Tarihi :	Adı :	Adı :
	Soyadı :	Soyadı :
Seri no :	Ünvanı :	Ünvanı :
	Tarih :	Tarih :
Kayıt tarihi no :	İmza :	İmza : Mühür

Aile kütüğüne tescil için gönderilen nüfus idaresi:	
Kayıt tarihi:	Kayıt no :

Kütüğe işleyen memurun:	Kontrol eden şefin:	Onaylayan yetkilinin:
Adı :	Adı :	Adı :
Soyadı :	Soyadı :	Soyadı :
Ünvanı :		Ünvanı :
Tarih :	Tarih :	Tarih :
İmza :	İmza :	İmza : Mühür

NÜf.ve Vat.İşl.Gn.Md.lüğünde (Bilgi İşlem Daire Başkanlığında)		
Formu kontrol edenin:	Formun veri girişini yapanın:	Çıktı kontrolü yapanın:
Adı :	Adı :	Adı :
Soyadı :	Soyadı :	Soyadı :
Tarih :	Tarih :	Tarih :
İmza :	İmza :	İmza :

AÇIKLAMALAR

1- Ölüm yerinin ilçe/ülke kodu (no:16) hanesine ölüm yerinin bağlı olduğu ilçe, ölüm yabancı ülkede olmuşsa ülke kodu yazılacaktır.

2- Ölüm nedeni kodları (no:19) aşağıdaki gibidir.

Ölüm nedeni	Kodu
Hastalık (ölüm nedeni alanına hastalığın adı yazı ile yazılacaktır.)	01
Doğal felaket	02
İş kazası	03
Trafik kazası	04
Diğer Kazalar	05
Savaş (sivil halk için)	06
Şehit	07
Suikast sonucu ölüm	08
Cinayet	09
Katliam sonucu	10
İntihar	11
Asayiş kuvvetleri ile çatışma sonucu ölüm	12
Nedeni bilinmeyen ölüm	13
Ölü kabul edilme hali	14

3- Ölüm yeri türü alanına (no:17) ölüm kırsal bölgede olmuşsa (1), kentsel bölgede olmuşsa (2),yurt dışında olmuşsa (3) kodlanır.

4- Ölüm nedenini tesbit eden kurum kodları (no:20) Hastane (1), Sağlık Ocağı (2), Belediye Tabibi (3), Diğer (9)

A.O. NÜf.ve Vat.İşl.Gn.Md.lüğü Matbaası - 22.Nisan.1996

SINIRLI KAYNAKÇA

1. Ağca, Hüseyin. Çok Gayeli Liselerin T. D. ve Edb. Ders Programlarının Geliştirilmesi. Ank. 1971.
2. Ağca, Hüseyin. Türk. M. Eğt. Amaçlarının Gerçekleştirilmesi İçin Kaynak Eserler Bibliyografya Denemesi. Ank. 1972.
3. Ağca, Hüseyin. Türk. M. Eğt. Sisteminde Denetleme ve Değerlendirme. Ank. 1986.
4. Ağca, Hüseyin. Zaferlerin Manevî Boyutları. Ank. 1997 (makale)
5. Ağca, Hüseyin. Sözlü Anlatım.Ank. 1999
6. Ağca, Hüseyin. Ailede Eğitim. Ank. 1998 (2. Basım)
7. Ağca, Hüseyin. Yazılı Anlatım. Ank. 1999.
8. Akdeniz, Sabri. Toplumumuz ve Eğitimimiz. İst. 1982
9. Aksan, Doğan. Her Yönüyle Dil. (3 cilt)Ank. 1977-1980-1982
10. Aksan, Doğan. Türkçe'nin Gücü. Ank. 1987
11. Aktaş, Şerif. Edebiyatta Üslûp ve Problemleri. Ank. 1986.
12. Aktaş, Şerif. Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Ant. 2 Cilt. Ank. 1998.
13. Alangu, Tahir. Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman.2 cilt. İst. 1965
14. Allen, Pat. Dil ve Şiddet. Çev. Özlem Koşan. İst. 1994.
15. And, Metin .Geleneksel Türk Tiyatrosu . İst. 1969
16. Atatürk Kültür Merkezi. Manas Destanı ve Etkileri Ank. 1995
17. Atatürk ve Eğitim. Ank. 1990
18. Atatürk,M.Kemal. Söylev ve Demeçler.(3 cilt) Ank. 1961
19. Atay, F. Rıfkı. Çankaya. İst. 1969
20. Ateş, Kemal. Gülten Dayıoğlu'nun Çocuk Romanları. Ank. 1998
21. Ayten, Şan. Çocuk Yılında Çocuk Kitapları. İst. 1981
22. Ayverdi , Samiha, Millî Kültür Meseleleri ve Maarif Davamız. İst.1976
23. Bahtiyar Vahapzade. Vatan –Millet Anadili. Ank. 1999
24. Banarlı ,N.Sami. Resimli Türk Edebiyatı. Tarihi .2 cilt.İst. 1971

25. Banarlı, Nihat Sami, Türkçe'nin Sırları. İst. 1988,
26. Banguoğlu, Tahsin. Ana Hatlarıyla Türk Grameri. İst. 1979
27. Başkan, Özcan. Bildirişim. İst. 1988
28. Başkan, Özcan.İnsan Dilinin Doğuşu.(Belleten) Ank. 1968
29. Bentley,Trevor. İnsanları Motive Etme İst.1999
30. Beyatlı Y. Kemal. Edebiyata Dair. İst. 1990.
31. Bilgegil,Kaya.Türkçe Dil Bilgisi. Ank. 1964
32. Bilim- Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe. Ank. 1978
33. Brockert, Siegfried. Duygusal Zekânızı Değerlendirin. İst. 2000
34. Demirel, Özcan. Yabancı Dil Öğretimi. (İlkeler, Yöntemler, Teknikler) Ank. 1987
35. Dilmen, İbrahim Necmi. Türkçe Şiirler Cereyanına Bir Bakış ve 1905 Edebî Hareketi. T.T.D.E.A. 1940-41. Nu.:3. Ank. 1941
36. Doğan, Nuri. Ders Kitapları ve Sosyalleşme. (1876-1918).İst. 1994
37. Dura , Cihan. Bilgi Toplumu. Ank. 1990
38. Eco, Umberto.Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil arayışı.Çev. K.Atakay.İst.1995
39. Ediş,Bedri. İlk Öğretim Düsturu. İst. 1955
40. Ercilasun, A. Bican ve Arkadaşları. Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü.2 cilt. Ank. 1996
41. Ercilasun, A. Bican. Dilde Birlik. Ank. 1993.
42. Ercilasun, Bilge. Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeleri 2 Ank. 1997
43. Ercilasun,A.Bican ve Arkadaşları.T.R.T. Programlarının Dili Hakkında Rapor.(1986- 1987.yayımlanmamıştır)
44. Eren ,Hasan. Türklük Bilimi Sözlüğü. (1- Yabancı Türkologlar) Ank 1998
45. Ergin, Muharrem, "Türkçe ve Dil Bilgisi Öğretimi" Türk Kültürü Derg. Nu.:18, Ank. 1964,
46. Ergin, Muharrem. Orhon Abideleri. İst. 1988(12.basım)
47. Erkal,Mustafa.Etnik Tuzak. İst. 1993
48. Ertepınar, Coşkun. Şiir Dünyasındaki Yerim Üzerine.Ank. 1997

49. Escarpit, Robert. Edebiyat Sosyolojisi. İst. 1969
50. Esin, Emel. Türk Kültür Tarihi ve İç Asya'daki Erken Safhalar. Ank. 1985
51. Ferre, Frederick. Din Dilinin Anlamı .Çev. Zeki Özcan İst. 1999
52. Forward, Susan. Duygusal Şantaj. İst. 1998
53. Genç, Reşat. Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler(Sarı-Kırmızı-Yeşil)
54. Glasser w.Kişisel Özgürlüğün Psikolojisi .İst. 1999
55. Goleman, Daniel. Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir? İst. 1995
56. Gordon R. Sullivan- Michael V .Harper. Umut Bir Yöntem Olamaz. Çev. A. Bilge Diçleli İst. 1994.
57. Gordon, Thomas. Etkili Öğretmenlik Eğitimi. İst. 1996
58. Göçgün, Doç. Dr. Önder, "Türkçe'de Diksiyon Problemi Çerçevesinde Türk Dili Öğretimi", Türk Dilinin Öğretim Toplantısı, 1-3 Ekim 1986, Ank. Ünv. Eğt. Bil. Fak. Yay. Nu: 160 Ank. 1988,
59. Göçgün,Önder. Edebiyat Dünyamız ve Atatürk Ank 1995
60. Göktürk, Gül. Çocuklarımızı 500 Kelime ile Yetiştiriyoruz.Milliyet.03.11.1986
61. Güler, Ali- Akgül, Suat. Atatürk'ün Düşünce Dünyası. Ank. 1998
62. Güneş, Firdevs.Okuma- Yazma Öğretimi ve Beyin Teknolojisi .Ank. 1997
63. Güney, E.Cem. En Güzel Türk Masalları. İst. 1957
64. Güngör, Erol. Tarihte Türkler. İst. 1988
65. Güngör. Erol.Şahıslar Arası İhtilafların Çözümünde Lisanın Rolü.İst. 1998
66. Gürpınar, Hüseyin Rahmi. Sanat ve Edebiyat.Ank. Tarihsiz.
67. Güzel, Abdurrahman.Millî Kültür- Millî Birlik. Ank. 1991
68. Hacıeminoğlu, Necmettin. Türkçe'nin Karanlık Günleri. İst. 1976
69. Has-Er, Melin, "Türk. Dili Üzerine Mülâkat", Millî Eğitim ve Kültür Derg. , Yıl: 4, Nu.:17, Ank., Eylül 1982,
70. Hay, Louise. Düşünce Gücüyle Tedavi. Ank. 1994

71. Helmstetter,Shad. İçe Dönük Konuşmanın Gücü. Çev. Betül Çelik. İst. 1998(5. Basım)
72. Hızlan, Doğan. Yazılı İlişkiler. İst. 1983.
73. Hook, Sidney. Akademik Hürriyet ve Akademik Anarşi. Ank. 1973
74. İlaydın, Hikmet. Türk Edebiyatında Nazım.İst. 1986
75. İlhan, Suat. Türk Askeri Kültürünün Gelişimi. İst. 1999
76. İnan, Afet. M. Kemal Atatürk' ten Yazdıklarım. İst. 1971
77. İşçi, Metin. Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim. İst. 1995
78. Kantarcıoğlu, Sevim. Edebiyat Akımları ve Temel Metinler. Ank. 1993
79. Kantemir, Enise. Türkiye'de Liselerde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi.Ank. 1976
80. Kaplan, Mehmet. Büyük Türkiye Rüyası. İst. 1973
81. Kaplan, Mehmet. Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar. İst. 1987
82. Kaplan, Mehmet, Türk Milletinin Kültürel Değerleri, İst. 1977
83. Karahan, Leylâ. Türkçe'de Söz Dizimi.Ank. 1999(6. Basım)
84. Kardeş, Nilüfer. Türkçe Öğretiminin Yabancı Dil Öğretimine Etkisi.Ank.1985 (Yayınlanmamış uzmanlık tezi)
85. Kaşgarlı,Mahmut. Divanü lügat-it Türk. Ank. 1986
86. Kavcar, Cahit, Türkçe Öğretimi , Özel Öğretim Yöntemleri,. Eskişehir 1987,
87. Kayaalp, İsa . İletişim ve Dil. Ank. 1998
88. Keyes,Jr. Ken. Yüksek Bilinç Kılavuzu. Çev. Birol Çetinkaya. İst. 1991
89. Kırzıoğlu, M. Fahrettin. Dede – Korkut Oğuznameleri Ank. 2000
90. Knowles, Malcolm. Yetişkin Öğrenenler.Ank. 1996
91. Kodaman, Bayram. Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi. İst. 1980
92. Kolcu ,Hasan. Türk Edebiyatında Hece- Aruz Tartışmaları.Ank. 1993
93. Korkmaz, Gürol. Terör ve Medya İlişkisi. Ank. 1999
94. Korkmaz ,Zeynep ve Arkadaşları. Atatürk ve Türk Dili-2. Ank. 1997
95. Korkmaz, Zeynep. Atatürk ve Türk Dili. –Belgeler. Ank. 1992
96. Korkmaz, Zeynep. Türk Dili Üzerine Araştırmalar. Ank. 1995 (2 cilt)

97. Korkmaz, Zeynep. Türk Dilinin Tarihi Akışı İçinde Atatürk ve Dil Devrimi. Ank. 1983

98. Korkmaz, Zeynep.Gramer Terimleri Sözlüğü.Ank. 1992

99. Köknel, Özcan. Zorlanan İnsan. İst. 1998

100. Köprülü, M, Fuad.Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekâmülüne Umumi bir Bakış.Y.T. Mec. C.1 s.5.1933

101. Köprülü, M.Fuad –W.Barthold.İslâm Medeniyeti Tarihi. Ank. 1977

102. Köprülü, M.Fuad. Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar. İst. 1934

103. Köprülü, M.Fuat. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. Ank. 1991 (7. Basım)

104. Köprülü,M. Fuad. Türk Edebiyatı Tarihi. İst. 1918.

105. Kurnaz, Cemal- Çeltik Halil. Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı. Ank.1998

106. Kurnaz, Cemal. Türkiye –Orta Asya Edebî İlişkileri. Ank. 1999

107. Kurnaz, Cemal-Tatçı, Mustafa.Yesevilik Bilgisi. Ank. 2000

108. Kurnaz,Cemal.Halk ve Divan Edb. nın Müşterekleri Üzerine Denemeler.Ank. 1990

109. Kushner, David. Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu. (1976-1908 İst.. 1979

110. Kutay, Cemal. Kurtuluşumuzun ve Cumhuriyetin Manevî Mimarları. Ank. 1973

111. Kültür Bakanlığı. 1. Kültür Şûrâsı. Ank. 1982

112. Lawrence,E.Shapıro.Yüksek EQ' lu Bir Çocuk Yetiştirmek. Çev.Ümran Kartal.İst. 1999

113. Levent ,A. Sırrı. Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları. Ank. 1949.

114. Littauer, Florence. Kişiliğinizi Tanıyın. Çev. Demet Dizman. İst. 1996

115. M.E.B. Dış İlş. Gen.Md. lüğü. Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Eğitim Sistemleri. Ank. 1996

116. M.E.B. Simpozyum.Modern Öğretmen Yetiştirmede Gelişme ve İlerlemeler.Ank.1996

117. Marshail, Julia. Anadili ve Yazın Öğretimi.Çev. Cahit Külebi. Ank. 1994.
118. Maxwell C. John-Dornan Jim. Etkili İnsan Olmak. İst. 1998
119. McMillan, sandy. İletişim Kurma. İst.1998
120. Meriç, Cemil. Umrandan Uygarlığa. İst. 1996
121. Millî Eğitim Temel Kanunu, Ank. 14 Haziran 1973(1739 Sayılı Kanun)
122. Muallimoğlu, Nejat. Deyimler, Atasözleri,Beyitler ve Anlamdaş Kelimeler. İst. 1983
123. Mutluay, Rauf. 50 Yılın Türk Edb. İst. 1973.
124. Nasuhoğlu, Rauf, "Öğretim ve Bilim Dili Olarak Türkçe (Makale), Ank. 1988
125. Oba, Ali Engin. Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu. Ank. 1995
126. Okay, Orhan. Sanat ve Edebiyat Yazıları. İst. 1988
127. Onay,A.Tâlât. Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i.Ank.1996
128. Ögel, Bahaeddin. Türk Kültür Tarihi.Ank. 1991
129. Ögel, Bahaeddin. Türk Mitolojisi. Ank. 1986
130. Öksüz, Y.Ziya .Türkçe'nin Sadeleşme Tarihi ,Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi. Ank. 1995
131. Önal, Mehmet. En Uzun Asrın Hikâyesi 1. Ank.1999
132. Özakıncı,Cengiz.Dil ve Din. İst. Nisan 2000 (4.basım)
133. Özbek, Mehmet.Türk Halk Müziği El Kitabı.1.Terimler Sözlüğü. Ank. 1998
134. Özben, Raif. Türkçe Diksiyon. İst. 1989
135. Özgül, Mustafa. Uzun Havalar. Ank. 1998
136. Özon ,Mustafa. Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü. İst. 1954
137. Özkırımlı, Atilla. Tarih İçinde Türk Edb. (1. Baskı) Ank. 1985.
138. Par, Arif Hikmet, Plânlı Yazma Sanatı, Kompozisyon, İst,1997
139. Parzig,Walter. Dil Denen Mucize. Çev. V. Ülkü. Ank.1986 2 cilt
140. Pekolcay, Necla. İslâmî Türk Edebiyatı. İst. 1981
141. Polat, Necati. Ahlâk, Siyaset Şiddet. İst. 1999
142. R.Wellek-A.Warren. Yazın Kuramı. Çev. Y.Salman-S.Karantay.İst.1982

143. Rasonyi,Laszio. Dünya Tarihinde Türklük. Ank. 1993

144. Robertson, Arthur,K. Etkili Dinleme İst. 1999

145. Rosovsky,Henry. Üniversite.Ank. 1994

146. Sağlam ,Mehmet. Beynin Kimliği ve Becerileri İst .1997

147. Sandy,Mc Millan.Daha İyi Nasıl İletişim Kurma.Çev.Ali Çimen .İst. 1998

148. Schreiber,Georg.Edirne'den Viyana Kapılarına Kadar Türklerden Kalan. İst. 1999

149. Sertoğlu ,Midhat. Osmanlı Tarih Lügati İst. 1986

150. Sever ,Sedat. Türkçe Öğretiminde Tam Öğrenme. İst. 1995. (1. Baskı)

151. Sever, Sedat. Ortaöğretimde Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Programlarının Değerlendirilmesi .Ank. 1985.(Yayımlanmamış uzmanlık tezi)

152. Sezgin ,Osman.Üçüncü Neslin Eğitimi Ank .1991

153. Shinn, George.Motivasyon Mucizesi. İst. 1997

154. Smith,Antony.İnsan Yapısı ve Yaşamı. Çev. E. Onur-N.Tektaş.İst. 1972

155. Sönmez ,Cemil.Atatürk ve Okuma Sevgisi. Ank 1993

156. Sönmez ,Veysel, "Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Ölçme ve Değ.Ank. 1986,

157. Stuart .Sillars.İletişim. Ank. 1995

158. Şahin, Dr. Nail, "Sınıflamalarda "Tercih" ve "Yetenek" Ayrımı", Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Felsefe Araştırmaları Enst. Derg. , C.11, Ank.,1979,

159. Şenalp, Leman. Çocuk Yılında Çocuk Kitapları. İst. 1981

160. Şimşek, Rasim, "Çağdaş Eğitimde Anadili'nin Yeri", Türk Dili Derg. Dil Öğretimi Özel Sayısı, Yıl: 4, C. 47, Nu.: 379-380, Temmuz-Ağustos, Ank. 1983,

161. T.C. Anayasası, 17. 11. 1982, Başbakanlık Devlet İstatistik Enst., 1986,

162. T.E.D. Atatürk ve Eğitim Ank . 1981

163. T.E.D. Bugünden Yarına Ortaöğretimimiz. Ank. 1985

164. T.E.D. Çocuk ve Eğt. Ank. 1979

165. T.E.D. Gençliğin Eğt. ve Sorunları Ank. 1985

166. T.E.D. O. Öğr. Kurumlarında Din Kültürü ve Ahlâk Bilg. Öğr. ve Sorunları Ank. 1991

167. T.E.D. Orta Öğrt. Kurumlarında Sos. Bilg. Öğretimi ve Sorunları. Ank. 1987
168. T.E.D. Türk Dili ve Edb .Öğrt. ve Sorunları Ank .1986
169. T.E.D. Ulusal Eğt. Politikamız Ank. 1978
170. T.E.D. Yaygın Eğt. ve Sorunları. Ank. 1987
171. Tabak, Zülal.Kitle İletişim Araçlarında Türkçe'nin Kullanımı. (Yayımlanmamış Yük Lis. Tezi, Ank. 1998
172. Tan, Nail. Çocuklarımıza Folklor Hazinemizden Seçmeler. Ank. 1993
173. Tanpınar, A. Hamdi. Edebiyat. Üzerine Makaleler. İst. 1969
174. Tanpınar, A. Hamdi. XIX. Asır Türk Edebiyatı. İst. 1967
175. Tanpınar, Ahmet Hamdi. Yaşadığım Gibi. İst. 1996
176. Tansuğ, Sezer. Sanatın Görsel Dili .İst. 1988 (3. Basım)
177. Taşer, Suat. Senaryo Tekniği. Ank. 1973
178. Tekin, Doç. Dr. Halil, Okuduğunu Anlama Gücü İle Yazılı Anlatım Becerisini Geliştirme Yönünden Okullarımızdaki Türkçe Öğretimi, Ank. 1980.
179. Tekin, Doç. Dr. Halil, Okullarımızdaki Türkçe Öğretimi Ank. 1980,
180. Tellioğlu,Cevdet. Güzel Konuşma Pratiği, İst. 1998
181. Timurtaş, F.Kadri. Türkçemiz ve Uydurmacılık. İst. 1977
182. Togan, Z. Velidi. Türklüğün Mukadderatı Üzerine. İst. 1977(2. Basım) 1991-1992
183. Togan, Z.Velidi. Umumi Türk Tarihine Giriş. İst. 1991
184. Tokatlı, Attila. Ansiklopedik Felsefe Sözlüğü. Ank. 1973
185. Tuna, O. Nedim.Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi.Ank. 1990
186. Tuncer, Hüseyin-Alpaslan İsmet. Şiirlerle Türkiye. Ank. 1995
187. Tunçata, Uğurhan. Sorgulama. Ank. 2000
188. Tural, Prof. Dr. Sâdık Kemal, "Yazmak Sanatı", Millî Eğitim ve Kültür Derg. , Nu.: 3 Ank. Haziran 1979,
189. Tural, Prof. Dr. Sâdık Kemal, Anadili Öğretimi Metotları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Ders Notları, Gazi Ünv. Sos. Bil. Enst. (1990-1991)

190. Tural, Prof. Dr. Sâdık Kemal, Zamanın Elinden Tutmak, , Ank. 1991
191. Tural, Prof. Dr. Sâdık Kemal. Tarihten Destana Akan Duyarlılık. Ank. 1998
192. Tural, Sâdık Kemal. Edebiyat Bilimine Katkılar. Ank. 1993
193. Turan ,Osman. Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi. İst. 1972
194. Turan ,Osman. Selçuklular ve İslamiyet. İst. 1971
195. Turhan, Mümtaz. Garplılaşmanın Neresindeyiz? İst. 1959.
196. Turhan, Mümtaz. Kültür Değişmeleri. İst. 1956
197. Türk dil Kurumu .İmlâ Kılavuzu.Ank.2000
198. Türk Dil Kurumu. Atatürk'ün Millî Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları. Ank. 1979
199. Türk Dil Kurumu. Türkçe Sözlük.Ank.1998. 2 cilt (9.baskı)
200. Türk Dil Kurumu. Yabancı Kelimelere Karşılıklar Ank. 1998(2 CİLT)
201. Türkiye Yazarlar Birliği. T. Kültür ve Sanat Yıllığı Ank. 1995
201. Türkmen, Fikret. Aşık Garip Hikayesi. Ank.1974
203. Yıldırım, Ramazan. Öğrenmeyi Öğrenmek. İst. 1998
204. Yoloğlu , Güllü. Türklerin Aile Merasimleri Ank.1996
205. Yöntem, Ali Canip.Yazı Dili Münakaşaları. Çınaraltı Dergisi. 17. Sayı. İkinciteşrin,1941
206. Yurdakul,Yurdakul.Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar. Aksoy Y. Evi. İst.1999
207. Yusuf Has Hacip.Kutadgu Bilig. İst. 1947
208. Yücel, Hasan Ali. Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler. Ank. 1998
209. Zafer Hanım. Aşk-ı Vatan. Oğlak Y. Evi. İst. 1987 (İlk Türk romanıdır.)
210. Zeydan ,Corci. İslam Medeniyeti Tarihi.İst. 1976
202. Zülfikar, Hamza. Yüksek Öğretimde Yazım ve Anlatım. Ank. 1977
211. Zülfikar.Hamza. " Ahmet Yesevi'den Hikmetler " Türk Kültürü Derg. 1973 şubat
217. Zümrüt Osman. İslâm 'da Kamuoyu Oluşumu. Ank. 1997

GÜNDÜZ EĞİTİM VE YAYINCILIK'IN DİĞER YAYINLARI

Prof. Dr. C. Şahin – Prof. Dr. H. Doğanay	*	Türkiye Coğrafyası (Fiziki, Beşeri, Ekonomik, Jeopolitik)
Prof. Dr. C. Şahin	*	Coğrafyaya Giriş
Prof. Dr. C. Şahin	*	Ülkeler Coğrafyası
Prof. Dr. C. Şahin – Ş. Sipahioğlu	*	Doğal Afetler
Prof. Dr. C. Şahin	*	Türkiye'de Coğrafya Öğretimi
Yrd. Doç. Dr. H. Dindar – Yrd. Doç. Dr. K. Tunç	*	Canlılar Bilimi
Yrd. Doç. Dr. Sıtkı Gürcan	*	Genel Fizik
Yrd. Doç. Dr. H. Ağca	*	Yazılı Anlatım
Yrd. Doç. Dr. H. Ağca	*	Sözlü Anlatım
Prof. Dr. Ş. Mirasyedioğlu	*	Temel Matematik 1
Prof. Dr. Ş. Mirasyedioğlu	*	Temel Matematik 2
Doç. Dr. Ş. Karataş – Doç. Dr. F. Kirişçioğlu	*	Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı
Yrd. Doç. Dr. Gül Keşkil – Yrd. Doç. Dr. Nilgün Şencan / Editör Doç. Dr. V. Çakır	*	Fulsteam Ahead
Prof. Dr. Aydan Ersöz	*	İngilizce'yi Hızlı Okuma ve Anlama (KPDS, ÜDS ve Benzeri Sınavlar İçin)
Yrd. Doç. Dr. Nilgün Yorgancı	*	(Şencan) Constrastive Analysis of Turkish and English Phonemej
Prof. Dr. M. Alpargu – Prof. Dr. İ. Özçelik – Prof. Dr. N. Yavuz	*	Atatürk İlkeleri ve Türk İnkilâp Tarihi
Dr. Ağca	*	Türk Dili
Prof. Dr. T. Duman – Yrd. Doç. Dr. N. Karakaya – Doç. Dr. N. Yavuz	*	Vatandaşlık Bilgisi
Prof. Dr. S. Pampal – Yrd. Doç. Dr. H. Dindar – Uzm. Dr. Efkan Korgal	*	Sağlık ve Trafik Eğitimi
Prof. Dr. Kazım Yıldız – Ş. Sipahioğlu – Yrd. Doç. Dr. M. Yılmaz	*	Çevre Bilimi
Prof. Dr. H. Bolay – Doç. Dr. Kazım Sarıkavak	*	Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi
Prof Dr. S. Atasoy	*	Genel Kimya
Prof. Dr. S. Akkaş	*	Müzik 1
Prof. Dr. S. Akkaş	*	Müzik 2
Prof. Dr. S. Akkaş	*	Müzik Öğretimi
Prof. Dr. H. Akyol	*	İlkokuma ve Yazma Öğretimi
Doç. Dr. H. Akyol	*	Türkçe Öğretimi
Yrd. Doç. Dr. M. Şahin	*	Uygarlık Tarihi
Yrd. Doç. Dr. M. Şahin	*	Türk Tarihi ve Kültürü

Dr. Hüseyin AĞCA

ISBN 975-6859-21-0

Gündüz Eğitim

Yeni Ziraat Mahalles
Dışkapı -
Tel: 0.312. 384 30 21
GSM: 0.532.